Móricz Zsigmond

A boldog ember

TARTALOM

ELSŐ BESZÉLGETÉS
Joó György elmondja röviden, dióhéjban az egész életét

MÁSODIK BESZÉLGETÉS
arról, milyen boldog lehet az élete egy árva kisfiúnak

HARMADIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy milyen csodálatosan szép és érdekes egy ostoros gyerek élete

NEGYEDIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy kezd emberkedni a kis ember

ÖTÖDIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy verekedik a nyúl a menyéttel, a kocsis meg az élettel

HATODIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy a fösvény kétszer költ, a rest kétszer jár

HETEDIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy egy kis legénynek a szava milyen sokat jelent

NYOLCADIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy hogy tanulja meg az ember, milyenek az emberek?

KILENCEDIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy az ember a legnagyobb baj közt is boldogan tud élni

TIZEDIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy mire tanítgatja a fiát a jó édesanya

TIZENEGYEDIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy nem baj, ha szegény az ember, a szegény is hótig él

TIZENKETTEDIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy milyen boldog is az ember, ha nincs baja

TIZENHARMADIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy ha az ember észreveszi, hogy lányok is vannak a világon, akkor már egyébre nem is tud gondolni

TIZENNEGYEDIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy mindenki úgy él, ahogy tud, nem úgy, ahogy szeretne

TIZENÖTÖDIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy rúgós tehénnek egy az orvossága: el kell adni. A szép üszőnek meg az, hogy el kell venni

TIZENHATODIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy semmi se tart örökké, még a lányhűség se

TIZENHETEDIK BESZÉLGETÉS
arról, mennyi baja van a férfinak a nő miatt ok nélkül

TIZENNYOLCADIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy a kutya is tanul abból, ha megverik, csak az ember nem

TIZENKILENCEDIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy annak nem való a per, aki csak egyszer tud esküdni egy életben

HUSZADIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy szegény ember mit csinál a gazdag városban

HUSZONEGYEDIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy Budapest az ország fővárosa, de azért Budapesten se jobb szegénynek lenni, mint a legkisebb faluban

HUSZONKETTEDIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy milyen az első nagy verekedés. Nem rossz az, ha erős az ember karja, és pénz van a zsebében

HUSZONHARMADIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy az emberi természet esendő, de azért jó az Isten, gondot visel az édesanyákra

HUSZONNEGYEDIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy fiatalnak való a szerelem, de annak se igen

HUSZONÖTÖDIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy azt sohase tudja meg az ember, mire él, csak él. - Azután egyszer csak huszonegy esztendős lesz

HUSZONHATODIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy a szegény embernek egy kötelessége van, jó lenni mindenkihez, és vigyázni, hogy senki ellensége ne legyen

HUSZONHETEDIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy mindennek megjön a maga ideje, a házasodásnak is

HUSZONNYOLCADIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy csakugyan a legnehezebb jó feleségre szert tenni. Próba szerencse, de ritkán sikerül

HUSZONKILENCEDIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy be sok felesleges jány is van a világon

HARMINCADIK BESZÉLGETÉS
arról, hogy ha a házasodhatnék beleüt az emberbe, az olyan betegség, hogy azt nem lehet kikúrálni

UTOLSÓ BESZÉLGETÉS
arról, hogy minden hibának van korrektúrája, csak annak az egynek nincs, hogy az ember megszületett és él. Vagy talán annak is van?

A szerkesztőségben ültem és dolgoztam. Munkám az, hogy a beérkezett kéziratokat olvasom. Évente ezerre megy a beküldött regények és elbeszélések száma. Mennyi ember van, aki fontosnak, szükségesnek, elkerülhetetlennek látja, hogy elmondja életét! Csodálatos az emberben a közlési vágy.

Kopogtatnak a nyitott ajtón s egy hosszúlábú egyéniség lép be. Csöndesen mosolyog s megismerem földimet és atyámfiát, Joó Györgyöt, a tiszaháti kisgazdát.

- Jónapot kívánok Zsiga bátyámnak, - köszön illedelmesen.

- Aggyon isten neked is. Hát téged mi szél hord erre, öcsém?

Furcsán mosolyog s nem könnyen leli a szót.

- Nagy dologban járok, - mondja aztán somolyogva.

- Ülj le és beszélj.

Bólint, tovább mosolyog, aztán leül s tovább bólogat. Az arca nem olyan, mint a kérő emberé, hanem olyané, aki valami hamisságot forgat a fejében, aki huncutságban jár. Hosszú lábait kiveti kétfelé, mintha a kemence padkáján ülne, csizmáját megforgatja, fejét előre ejti s bizalmasan hallgat.

- Nohát gyújts rá s mondd ki, mit hoztál.

Kivesz a dobozból egy cigarettát, szakértően megropogtatja, rágyújt, akkor a szemembe néz ragyogó fekete szemeivel s az arca élén különös mosoly sütkérezik.

- Megmondom, mér gyüttem. Azért gyüttem Zsiga bátyámhoz, hogy elmondanám az életemet, tessék írni belőle egy sziep regényt.

Boldog isten, már az emberek nemcsak az írásokat hozzák, hanem mindjárt az egész életüket.

Nézem az embert. Sovány, csontos arca barátságos. Milyen jó dolga lehet ennek, hogy Szatmár vármegye legutolsó sarkából nem röstell Budapestre jönni, egy régen elszakadt atyjafiához, hogy bekopogtasson a redakciós szobájába, csak azért, hogy elmesélje neki az életét... Ki lehet ez és mi lehet a sorsa, hogy egyáltalán eszébe jut ilyen furcsaság?

Más irányt akarván adni a beszédnek, szólok:

- Milyen a búza?

Húsvét előtt volt ugyanis az idő, mikor a gazdaembernek egyetlen gondja az szokott lenni, hogy milyen a búzája.

Egy kis felhő jelenik meg a homloka csúcsán. Legyint:

- Nem érdemes arról beszélni. Becsapott bennünket. Kérem, a búza... az nem egzisztál... Se nem terem, se ára nincs. Nem érdemes a mái életről szót sem vesztegetni... Nem lehet ma mán megélni. Gondoltam, feljövök Pestre egy kis pénzt keresni, de e se lehet... Nincs mán munka Pesten... Azelőtt? Ha azelőtt feljöttem Pestre?... Mikor má leszállottam a keleti pájaudvaron, mentem a Rákóczi útján? Má megállított egy munkavezető, hogy „fiatal ember, akar-e dógozni?” Hogyne akarnék? „Hát akkor jöjjön velem”... Mingyán beállottam a sorba, még most is emlékszek, hogy a Kinyizsi utcájába építettünk egy nagy házat. Karácsonyig dógoztam rajta feszt... Azelőtt csak úgy kapkodtak az ember után... Most?... Kérem én mán itt vagyok nyócad napja. Vótam én mán mindenütt a régi ismerősöknél. Mámmind megszűnt a nagy

cégek, ahun én otthon vótam. Vótam én mán a méltóságos képviselő úrnál is, asse tud segíteni... Nincs munka, gondoltam, eljövök Zsiga bátyámhoz, elmesélem legalább az életemet.

- Mennyi főded van?

- Nekem Ligeten van három hódam, Uszkába meg öt. Meg a kertem, 900 öles, meg van ezerkétszáz öl hasznavehetetlenem is.

- Nyolc-tíz holdból nem tudsz megélni? Pestre kell jönni munkát keresni?

- Elég sajnos, most ojan a világ. Nem terem semmi.

- Nem tudtok gazdálkodni.

Megcsóválta a fejét.

- Nem a gazdálkodásban van a hiba, kérem, hanem az időjárásba. Úgy tudunk gazdálkodni, mint a régi öregek, de mit ér, ha má nem terem a főd... Mán minálunk nincsen eső. Egész nyár elmúlik, hogy tavasztól őszig egy csepp eső nem esik. Mikor én gyerek vótam, ott vót a sok víz. A Batár minden tavasszal elöntötte a réteket. Vót nagy harmatok, vót sok nádas. Olyan kukoricák termettek, hogy elveszett bennük a lovasbetyár... Pedig a kukorica csak akkor terem, ha borozdába kuruttyol a béka... Most nincs béka, de még víz sincs. Elvezették az urak a vizet. Nincs má nádas, gyékényes, nincs má vízimadár... De még a Batár is szárad má kifele, repedezik a feneke a nagy forró nyarakon. De még ahogy hajjuk, meg is szűnik mán az egész folyó, mert a csehek másfelé akarják elvezetni, hamarabb kötik bele a Tiszába, cseh területen, akkor mi ott maradunk egy csepp víz nélkül.

Nézem az embert. Kurucfeje csapzottan kókkad le. Horgas orra a sovány arcból kiáll s lógó bajuszáról csepeg a bánat. Így menekül el a vízimadár, amikor szárad a mocsár. Ez is felrepült és elszállott messzeföldre, kering a hazában, másutt akar fészket rakni... Menekül, menekül.

- Az adó meg úgy fel van csigázva, hogy nem lehet kibírni... Most is azér jöttem el, mer elhajtották adóba egy tehenemet meg a két tinót, de egy hét múlva visszahajtotta a végrehajtó, mer nem tudta eladni. Semmi pénzér se veszik meg. Nekem osztán el kell őket tartani, míg ára nem lesz. Se eladni nem szabad, se agyonütni, hanem etetni kell. Széna meg nincs, a fű csak most zsendül. A család nagy. Öt gyermekem van, heten vagyunk a kedves feleségemmel, kenyér nincs, krumpli nincs. Így gondoltam rá, hogy feljövök erre a Budapestre egy kis pénzt keresni, de mán haza se tudok menni, pedig nem akarok úgy menni haza, mint Telegdi Jóska, nígyszáz kilométerre gyalog.

Valami van az ember arcában, ami meglep és meghat. Mindezt a keserves nagy dolgot úgy mondja el, hogy nincs benne se lázadás, se harag. Nincs benne semmi támadás. Úgy beszél, mintha a sors kikerülhetetlen tényeiről beszélne. Ahogy az időjárásról, az elemi csapásokról szól a földmívesember. Nem lehet rajta változtatni, tehát egyebet nem tehet, mint tudomásul veszi. A tiszaháti földtúró szegény ember öröklött ősi nyugalma van benne. Kuruc beletörődés az isten akaratába.

Csakugyan jó volna, szép volna, érdemes volna egy ilyen embernek az életét egyszer már pontosan látni. Hirtelen elmúltak a fantázia játékából, a terméketlen és legtöbbször meddő ábrándozásból született írások. Itt megjelent előttem egy darab élet. Vágy támadt bennem, hogy megismerjem, megértsem és lerögzítsem ezt az életet, amely voltaképpen az egész magyar világnak leghűbb, ezeréves alapja: egy paraszt élete.

- És mikor tudnád elmondani az életedet?

Elmosolyodta magát. Most aztán egészen olyan volt az arca, mint a vedlett kurucé. Apró fekete szemei, mint a fénylő bogarak gyúltak ki, fehér homlokára csapzott haja szilajan mozdult meg. Nézésének derült és mélységes nyugalma s a szája sarkában lappangó humor erre felragyogott. Kedves és komoly tekintettel pillantott rám:

- Akár most mingyárt elmondhatom.

- Most rögtön?

- Rögtön.

- Annyira elgondoltad, annyira készen vagy vele?

- Annyira én.

- Aztán mért akarod elmondani?

Lehajtotta a fejét s gyermekies szelídséggel mosolygott.

- Én nem tudok egyebet mondani, csak azt, hogy én gyerekkoromba, legény koromba olyan bóldog voltam, de olyan bóldog, hogy azt má ki se lehet gondolni. De akkor más is bóldog volt. Az bóldog egy világ volt... De most mindenki boldogtalan. Mindenki az égvilágon. El van rontva ez az ország, úgy ahogy van, az egész istenség. Hát hogy van ez?... Mért romlott így el?... Hátha az emberi nép felébred és azt mondja, nem jól van ez így, csináljuk másképpen. Ma is úgy kellene lenni, hogy a Joó Györgyök meg a többiek legyenek bóldogok otthon a maguk kis falujában. Akkor azok is bóldogok lennének, akik felettesebb életben vagynak... Eccóval, én nem tudom, csak rettenetesen szeretném, ha elmondhatnám az én nagy bóldog életemet.

Író. Ez egy író, akinek nincs módja, képessége, hogy megírja, hát mesélni vágyik.

- Tehát a boldogságodról akarsz beszélni.

- Igenis.

Olyan lelkes bizalom volt benne, kezdtem izgalomba jönni, mint mikor egy jó hírnevű könyvet vesz az ember kézbe, és a ráváró gyönyörűségtől előre izzik.

- Hát akkor fogjunk hozzá. Tedd be azt az ajtót... Így... És most halljuk... De figyelmeztetlek, hogy csak igazat mondj, mert én csak az igazságra vagyok kíváncsi. Én még eddig soha hazugságot le nem írtam, hát ha hozzáfognál lódítani, akkor abbahagyjuk.

- Én mást nem is tudok mondani, csak az igazat. Az én orcám még nem pirosodott meg. Engem még nem kapott rajta senki hazugságon, mert én azt tartom, aki megmondja az igazat, akár jó, akár rossz, akár szép, akár csúnya, az nyugodtan alhat és én aludni szeretek écaka. A többi a jóisten dolga.

- Hát akkor beszélj.

ELSŐ BESZÉLGETÉS

Joó György elmondja röviden, dióhéjban az egész életét

Én elmondhatom, hogy egész életemben boldog voltam, soha semmi bajom nem volt. Már mikor kilenc éves voltam, tizedikbe, meghalt az édesapám. Én már akkor mingyárt kisgazda lettem a háznál, mert a testvérbátyám, Gedeon, nem szerette a falusi gazdálkodást, rám hagyta, ő meg csak gép mellett szeretett lenni. Nem szeretett se kapálni, se kaszálni, se semmi mezei munkát, de ha jött az aratás, akkor ő mindig olyan volt, mint a mocskos inas, mindig ott peckáskodott a gép mellett.

Én voltam az édesanyámnak a segítsége. Már kis iskolás koromba is énvelem beszélt meg szegény mindent, hogy mit csináljunk, még a pört is, mert édesapám halála után megrohantak bennünket az irégyek, és elperelték negyedfélköblös erdőnket.

Árva voltam, és tizenhárom éves koromban beállottam a méltóságos Salánky Arvéd úrhoz mint ostoros gyerek.

Ott sok cseléd volt, egyik jobban szidott, mint a másik. Este mindig hazamentem aludni. Kihúztam, míg a hó le nem esett, akkor eleresztettek, és azt mondtam, hálaistennek, nem megyek többet uradalomba ostorosnak.

Otthon maradtam akkor télen, de mikor jött a tavasz, egy fiúcimborám, Files Gyuri, amék ostoros vót velem, de azt meg nem vették fel másik esztendőre Salánkyhoz, azt mondja, menjünk Beregszászba, jó pénzt lehet keresni. Mondom édesanyámnak:

- Ó, fiam, azt mondja, ne vedd a világot nyakadba, van neked miből élni.

De én azért elmentem, szökve, hogy édesanyám nem tudta, és csak szombaton, mikor megjöttem Beregszászból, akkor látta, hogy három forint hatvan krajcárral csörgettem be. Így aztán nem bánta; akkor egész tavaszon odajártam munkára.

Másik esztendőbe egy olyan kisebb gazdálkodó ember hívott, hogy menjek neki kiskocsisnak, szántani feles fődet. Mikor meguntam, hogy ingyen kiskocsis legyek, mondom, nem fogok én mindig szántogatni másnak, elmegyek inasnak.

Írtam Gedeon bátyámnak Pestre, a meg szólt a mesterének, ő éppen szabadulóba vót mán, a meg azt mondta felvesz. El is küldte az útikőtséget, de édesanyám elkezdett sírni, hogy nyóc gyereket hozott a velágra, és utójjára nem lesz asse, aki egy kis vizet adjon neki, én így megsajnáltam szegényt, otthon maradtam.

Otthon legénykedtem, szép életem vót, mán jányok után járogattam, sok szeretőm vót, ki elhagyott, kit én, kitül elvertek, ki megcsalt; birtokot elvették, semmitlen maradtam, visszapereltem, megbuktam, akkor gondoltam, megpróbálom én mégis Pestet. Feljöttem 1907 őszén, tizenkilenc éves korban, Budapestre. Mingyán nagy keresetem támadt, egy hét alatt keresek egy bornyút. Akkor nálunk, odahaza, egy kaszásnak fizettek egy forint húszat, közönséges napszámba kilencven krajcárt, itt meg egy forint hatvanat, egy forint nyócvanat adtak, pedig csak tíz órát dógoztam naponta.

E jó, mondom, és így azután én eljárogattam Pestre dógozni, minden őszön. De aratásra otthon maradtam; még fejes is vótam mán, bandavezető, én vállaltam egy csoport munkással nagy uradalomba aratási munkát, én vezettem a rótát.

Egyszer itt vóna mán az ideje házasságra gondolni. Mondják a kortársaim, menjek velek bálba Bökénybe. Ott megszerettem egy jányt, egy héten háromszor is elmentem hozzá. Nem vót messze, egy negyedóra.

De vót nálunk egy kőmívesmester, ugyan a neve is Kőmíves József vót. A kőmívesnek meg vót egy jánya, Erzsi, annak meg szeretője vót az én barátom, Csereklye Mihály. Oszt ezek eljátszották magukat, és a jánynak kisjánya lett, a fiú anyja meg nem akarta a házasságot, engedte, hogy az egy fiát bevigyék katonának. Hogy hazajött, azt mondja az anyjának, hogy elveszi Kőmíves Erzsit. Mer tárgyalás is vót miatta, el is vesztette, egy hold földet ítéltek meg a gyereknek.

- Inkább akaszd fel magadat, mint elvedd - azt mondja az anyja.

A meg kiment az istállóba, felakasztotta magát. Mikor megtalálták már ki volt hűlve. Akkor őszön én feljöttem Pestre, karácsonyra hazamentem. De mán nagyon meg akartam házasodni, mert protekcióbul állás vót ígérve a Vagonlicsnél, arra kellett házasodni.

Megyek az utcán, azt mondja Péter Ignácné:

- Mér nem nősülsz mán meg?

- Majd. Ráérek.

- Nősülj meg, anyád itt marad halva, sose vagy itthon. Azért nem akarsz, mert Váradi Piroska nem megy hozzád.

Akkor én elmentem a bálba, éppen vót, és elizentem Váradi Piroskáér, jöjjön el.

A meg azt izente, hogy egy esztendő múlva eljön. Nagyon megharagudtam, hogy engem még egy esztendeig akar váratni. Tudtam, kire vár, nagy család fiára, aki katona vót akkor.

Na megájj, lesz nekem táncosném. Megyek Kőmívesékhez, mondom az Erzsinek, gyere bálba.

- Nem megyek, azt mondja, nincs kiér.

- Ne okoskodj, most gyere, híjlak.

Így eljött.

Újesztendő estéjén megkértem a kezét.

Avval megnyílt nékem a mennyei paradicsom e földön. Mán abba az esztendőbe született egy olyan kislányom, mint a pacsirtamadár. Nem sírt a, hanem énekelt. Szerelemgyerek vót a.

Igende kitört a háború.

Odáig vót nekem szép életem. Annyi vót csak, amit én éltem. A többirül nem is érdemes beszélni.

Joó György megállott a beszédben, s rám nézett. Nyugodtan nézett, mint aki kötelességét teljesítette, életét elmondta; most már nyugodtan meg is halhat.

- Ez volt az életed?

- Ez.

- Most már, hogy elmondtad, kezdek kíváncsi lenni rá.

Volt az előadásában néhány részlet, ami friss volt, kedves volt, és azt engedte sejtetni, hogy ha hozzáfogna bőségesen elmondani, minden részletre kiterjeszkedve, szépséges módon tudná elbeszélni.

- Hány éves vagy?

- 1888-ban születtem. Akkor negyvennégy vagyok, úgy, gondolom. Mán, mai időbe, vagyis 1932-be. Csak ebbe az erőbe, egességbe tudnék megmaradni, a jó vóna. De osztán az emberbül vén roggyant lesz.

- Megállj csak, hogy élsz te most? Mennyi a kereseted egy évben, mennyi a kiadásod?

- A jó Isten tudja.

- Próbáljuk csak kiszámítani.

Papírt, ceruzát vettem s számolni kezdtünk, hogy az élete egy kicsit kibontakozzon.

- Mennyi adót fizetsz?

- Ligeten 58 pengőt, Uszkába 72-t.

- Uszkába? Hogy kerülsz Uszkába?

- Uszkai gazdátul vettem a hét hold földet, más része náluk van a fődemnek.

- Még mi fizetnivalóid vannak?

- Legelőbér négy járó jószág után egyenként 19 pengő, azt megint összevissza 72 pengő. Pásztorbér ötnyolcad élet, ez mondjuk hat pengő, bocskorpénz 80 fillér, negyedkila szalonna, ez pénzben négy állat után egy pengő hatvan fillér, két liter főzelék és a kocáért egy pengő. Kantartás három ötven. Három hold igényelt földért fizetek 130 pengőt, ez nincs kifizetve... Papbér félmázsa búza, kukorica 14 kila.

Az ember előtt összefolyik egy ilyen szegény élet. Távol van a mi életlehetőségeinktől. Mesében is érthetetlen szavak: legelőbér, járó jószág, „ötnyolcad élet”, „bocskorpénz”, „koca”, „kantartás”, „igényelt föld”, „papbér”, öt sorban tíz idegen fogalom, amit meg kell magyarázni... ezért nehéz a politikában is a kicsi kisemberek életével foglalkozni, mert a politikát olyan rétegek irányítják, amelyek alig ismerik a tömeg életét. A kultúrember csak egy alapon tud tájékozódni - a számok alapján.

Összeadtam a tételeit, kijött 343 Pengő 40 fillér.

- És mennyi az adósságod?

- Sonkádi bank 500 pengő, nyíridházi bank 1281 pengő. Kamatba fizetek Sonkádra 70 pengőt, Nyíridházára 188-at. Kispaládi egyháznak tartozom két mázsa búzával, kamat erre 50 kiló. Nálunk az egyháznak három és félmázsa búzával, erre kamat 70 kiló. Pénzbe számítva ez 14,40.

- Tehát évi kamatterhed 272 pengő. Összes adósság és kamattartozás egy év alatt 615 pengő 40 fillér. Havonta ötven pengőt kell tehát fizetnie télen-nyáron közönséges pénzterhekben.

Ezt már megértjük. A mai viszonyok mellett még a városi ember számára is komoly dolog havonta ötven pengőt készpénzben kifizetni. Egy kishivatalnok fizetése 100-200 pengő között mozog - 50 pengőt ebből elvonni üzemi költségre és adóra, kamatra, nagyon megterheli az életet.

- No és mennyit veszel be? Egy évben? A földedből?

- Azt nem tudom megmondani.

- Hányan vagytok?

- Van öt gyerekem. A feleségem meg én, így hát heten vagyunk.

- Mennyi kell nektek egy évre? Miből éltek meg egy hónapig?

- Egy hónapra?... Kell egy hónapra másfél mázsa búza. De ebből kimegy 21 kiló vám, 50 kiló korpa. Marad 129 kiló liszt. De csak ha két mázsát őrletek. Két pengőt is kell fizetni pénzben az őrlésért.

- Ez még csak a liszt. Kenyér és tésztaféle. Mi kell még?

- Só. Minden héten kell egy kila só. Petróleum is kell meg gyufa. A többi megterem. Krumpli - csak nem termett a múlt évben. A télen nem ettünk meg többet másfél mázsa krumplinál, mert nem vót... Bab, az van elég. Az annyi van, hogy nem győzzük megenni, pedig éjjel-nappal azt esszük. Káposzta vót, amennyi kellett. Más nincs. Takarmány nincs.

- Ruhára való?

- Arra nem telik. Nem vett a feleségem többet egész esztendőben negyven-ötven pengő áránál. Hét pár lábbelit vett az őszön, abból is csak három pár vót új a gyerekeknek, a többi javítás, mégis benne vót nyolcvan pengőbe. Még egy keszkenőt vett szegény magának öt hatvanért.

- Szóval - számítgattam -, ti egész évben nem fogyasztotok el öt-hatszáz pengőnél többet.

- Kérem, mi csak a szemetjét esszük annak, ami terem. A többi kell adóba meg kamatra. De még így se tudjuk kifizetni.

Hatszáz pengőt fizet készpénzben a földvásárlásra felvett tőke után s adókba. Hatszáz pengőre lehet tenni azt az értéket, amit hetedmagával elfogyaszt. Igaza van, hogy ő csak a szemetjét eszi meg annak, amit termel. A javát el kell adnia, hogy a pénzfizetéseket teljesíthesse. Ha nem is tudjuk magunkat azonosítani az életével, éreznem kell, hogy nehéz sorsa van. Egy év alatt egy kendőt kapott a felesége öt pengő hatvan fillérért és cipőjavítást. Egy asszony, aki reggeltől estig „látástól-vakulásig" dolgozik, egy kendőt kap egy évre, egy ötpengős kendőt, mikor hatszáztizenötöt kell kifizetnie pénzben. Ilyen átszámítások segítségével juthatok közelebb az életéhez. Az örökös babfőzelék; még a krumpli is elérhetetlen: egy télen hét ember másfél mázsa krumplit fogyaszt...

De talán nem mondott el mindent?

- Állatokból mit kapsz? - kérdem tőle.

- Semmit. 185 kilós disznót adtam el 125 pengőért. A kisebbiket megöltük magunknak. Mikor eljöttem hazulról, vót egy kis hús még belőle. Most egy hétig vót munkám, hazaküldtem tizenöt pengőt, írtam a feleségemnek, vegyen két kismalacot, ha csak tud.

Elgondolkodott.

- Azér akartam elmondani az életemet, tessék kiírni az újságba. Regénybe. Hadd lássák az urak, hogy ez nincs így jól. Jobban vót azelőtt. Azér mondtam el az én egész életemet, mert abból meglátszik, hogy azelőtt bódog voltam.

- Az életedet? Hát azt hiszed, elmondtad az egész életedet?

- Tessék hozzátenni, ami még hibázik.

- Nem, Joó György, én nem teszek hozzá semmit, hanem te most elmégy, és mikor legközelebb jössz, mindig elmondod újra egy-egy darabját az életednek. De részletesen úgy ahogy történt.

- Szóról szóra?

- Úgy... Legközelebb azt gondold ki, hogy is volt, mikor ostorosgyerek voltál. De a legkisebb dolgot is el kell mondani, ami csak eszedbe jut.

- Igenis. Mikor jöjjek?

- Holnap.

- Azt nem tudom, hónap jöhetek-e, mer egy kis munkát helyeztek belátásba.

- Gyere csak el, szebb napszámot kapsz itt, ha nálam szakmányba beszélsz.

Megcsóválta a fejét.

- Ha megkapom a munkát, azt nem szabad elvesztegetni. Beszélni van idő vasárnap. Legalább a munkán kigondolom, hogy is vót, mi is vót.

- Jól van.

Ez volt első beszélgetésünk Joó György életről.

MÁSODIK BESZÉLGETÉS

arról, milyen boldog lehet az élete egy árva kisfiúnak

Hogy édesapám, szegény, hamar meghalt, engem többet senki se vert, csak a tanító. A megvert egynehányszor.

A második tanító, mert az első, az öreg Kallós tanító, az nem törődött velünk. Mindig azt mondta, a parasztnak nem kell annyit tudni, hogy a feje megfájduljon bele.

Hat osztályt jártam, de csak a harmadikból kerültem ki. Minden esztendőt repetáltam. Nem nagyon jó tanuló voltam. Írni, olvasni, azt nagyon tudtam, de számolni nemigen szerettem. Én olyan játékos gyerek voltam, szerettem csendesen üldögélni és hallgatni a nagyok beszédjét, meg arra kíváncsi vótam, van-é rigófészek a fán.

Édesanyámnak én vótam a segétsége, mindig velem beszélte meg szegény, hogy mit hogy csináljunk. Mán a házat is én fedettem be tizenkét esztendős koromba, mert édesapám után úgy maradt, hogy mindenfele csorgott az eső. Olyan nagy szalmafedele vót a házunknak, de már lekopott a szalma, meg édesapám leetette. Igen. Mikor tavasszal elfogyott a takarmány, a fedelet etette a tehennel. Én is úgy hagytam most otthon a három marhát, amit a végrehajtó visszahozott, hogy etessék meg vele az ólfedelet. Majd aratás után csak valahogy újra befedem.

Hát szóval, mikor láttam, hogy az orromra csepeg az eső az ágyba, nem hagytam békét édesanyámnak, míg be nem fedette a házat. Jó helyen van a házunk, éppen a falu közepén, csak egy kicsit bele vót süppedve a fődbe, mert lábasház vót, oszt mikor a talpgerendák elkorhadtak, akkor a tető lenyomta az oszlopokat a fődbe. Úgy kellett kihányni a fődet a szobából, és ha az ember kívülről ment be, le kellett hajolni, és le kellett lépni a kis konyhába.

De mi nagyon jó rendbe tartottuk azt a kis házat. Mindennap kisepertük, ha nem többet, legalább a szoba közepét. Vót úgy, hogy a szemetet, ha siettünk, csak besepertem az ágy alá, de vasárnap azt is mindig kihordtuk. Legtöbbször én szoktam sepergetni, mert akkor is nagyon szerettem a tisztaságot. Mosdani? Kútunk nem vót, a szomszédból hordtunk vizet, de én minden reggel megmostam legalábbis a szemem közit, nem szerettem, ha csipás vagyok. Nyáron aztán fürödtünk, pacskoltunk a vízbe.

Így éltem én addig, míg iskolás vótam. Nem parancsolt senki, nem törődött velem senki, édesanyám szeretett; soha meg se szidott, csak féltett, és aggódott értem. Gedeon bátyám hamar elment hazulról, mert nem szerette a mezei munkát, ha kapálni kellett vagy kaszálni, mindig fájt a feje, vagy a hasa, de ha elkezdődött az aratás, akkor már ott volt a gépnél, mint egy peckás, olyan volt egész nyáron, mint a fűtő. Ő se bántott soha, nagyon szerettük egymást.

A második tanító Piri Márton vót. E mán többet törődött velem, ennek már étetgettem a marhát este-reggel, szeretett is, de azért egynihányszor megvert.

Igen, mert vót neki két jánya, Piri Márta és Piri Évácska. Én ezt a nagyobbikat nagyon szerettem. Szerettem vele játszani, és sokat is voltam vele, mert mikor a gyerekek elmentek az iskolából, én ottmaradtam a marhát gondozni, és olyankor sokat játszogattunk. Felmentünk a papásra tojást keresni és ott összeakadtunk, hemperegtünk a szénába. Ott tanított meg csókolózni. Ezt hamarabb megtanultam, mint a szorzótáblát. Nem is igen tanultam egyebet abba az iskolába.

- Na, gyerekek - azt mondja húsvét előtt a tanító -, ha hoztok eperlevelet, csinál nektek Márta szép tojást.

Mentünk keresni a mezőn fődiepret, annak mán vót levele, meg vittünk tojást a tanítónak egy kosárral. Meg is csinálta, mert ügyes vót a Márta. Ráragasztotta az eperlevelet a tojás héjára tojásfehérjivel, és úgy iktatta a piros berzsenybe. Nem láttunk mi addig olyat, mert nálunk csak írták a tojást. Még a nevünk is rajta vót a tojáson, és Márta nekem adta a legszebbeket; meg is ígértem neki, hogy hozok érte gacsitojást.

Abba az időbe nagy vót a Batár, sok vize volt, meg nagy nádasok, abba szeretett a vadkacsa kőteni. Mentünk iskola helyett tojást szedni a madárfészekből.

Ha valaki lelt, kiabáltunk, adjál nekem is, adjál nekem is, de legtöbbször összetört a tojás.

Egyszer nagypénteken mentem ki a Batárra. Ráakadtan két kacsafészekre, egyikbe vót egy, a másikba három tojás. No mán van négy. Egy helyen meg felrepült a vadkacsa, odamegyek, megnézem, vót benne öt, igen de mind az ötöt belyukasztotta a vadkacsa, mikor felugrott. Akkor azért vagy tizenhetet hoztam.

Ötöt belőle a legszebbeket elvittem Mártuskának. Nagyon örült neki, és akkor történt először, hogy a tanító megvert miatta.

Vót a Mártának egy kisebbik testvére, Évácska, de azt nem szerettem, mert nagyon irégy vót. Irigyelte tőlem Mártát. Hogy a tojásokon összebarátkoztunk, megint egypár csókot kaptam, és Évácska megcsípett bennünket, és azt mondta, hogy megmond az apjának, én meg meghúztam a filit.

Meg is mondott, és akkor a tanító elővett és megvert. De én nem bántam, mondtam Mártának, hogy van egy vincfa az erdőn, azon lakik valami madár, elmegyek, elhozom a tojását.

El is mentem, nagy görcsfa volt, vót rajta vagy három nagy lyuk. Felmegyek a fára, hát egy nagy szürke madár repül fel róla. Én meg ijedtembe megkaptam, ki akartam csavarni a nyakát, igende az nagyon erős volt, nem bírtam vele. Vót tizenkét tojás a fészekbe, és le akartam hozni, de a madár vert és csapkodott, és még vagy négy madár jött és űztek. Alig bírtam megmenekülni, úgy csapkodtak hozzám, majd kiszedték a szemem. Nem tudom mi vót, azóta se láttam olyan szürke madarakat, valami rétisas féle lehetett.

Vittem a tojásokat Mártának, de csak titokban adhattam oda neki, mert nem volt szabad találkozni. Vót az istálló hátulsó pallásán egy lyuk, ott felmásztam, és mikor fenn vótam, úgy tettem, mint a kuvik: kveek, kveek... Arról megismert, és feljött, és az apja meg a húga nem is álmodták, milyen jól eltársalogtunk a szénába a tojásokkal.

De szép világ is vót az, boldog isten.

Egyszer meggyet akartam vinni Mártának. Ott vót a Batár-parton egy nagy gyümölcsös. Felmentem a fára, leszedtem a meggyet. Vittem Mártuskának. Persze, örült neki, de akkor nem lehetett szembelennünk, mert jött az anyja, elszaladtam, és mentem vissza a Batárra firidni. Vótak ott fiúk vagy öten, ott vót Orbán Gyuri, Krajcár Jóska, Bátor István, még nem tudom ki. Egy öregember meg ellopta az ingünket.

- Nem látta az ingünket?

- Mondjátok meg, ki szedte le a meggyet.

- Nem tuggyuk.

- Akkor nem lesz ingetek, mehettek haza pucéron.

Vissza a vízbe. Én meg megláttam, hogy egy fára van fellökve az ingünk. Odalopakodtam, levettem, felőtöztem, el. A többi fiú jött utánam.

Az öreg meg csatorászott, hogy megmond a tanítónak, mi meg megdobáltuk.

Meg is mondott, a tanító meg szépen behívott a szobájába, és újra megvert. Mártának nézni kellett, mikor fenekelt, mert kisült, hogy a meggyet ő ette meg.

Pünkösdkor kikerültem az iskolából, de Mártácskát azért nem felejtettem el még őszig se. Ősszel vittem neki diót, egy-egy kis tarisznyával szedtünk a más fája alatt. Mikor legjobban szedjük, egy öregasszony végigkorcol Files Gyurin. Nézem, hát Rezsus néném, a keresztanyám ángya.

- Megállj, feladlak a tanítónak.

- Mán nekem a tanító nem parancsol.

De azért elvittem titokba Mártának a diót az ólpallásra, és odakuvikkoltam. Fel is jött, és odaadtam akkor is a diót neki, de a létrát az Éva elvette, és minket az apja ott csípett. Hát akkor megint megvert.

- Ej, a betyár mindenit - mondtam -, e mégis sok. Akkor törték a kukoricát, mentünk mi is édesanyámmal. De nem vót nekem kedvem dógozni, mert minden csontom fájt. Mindig csak lefeküdni a többi gyerekkel a kukoricásba.

- Gyertek elő, köjkek, hun vattok?

Akkor összeverekedtünk egy pajtásommal, Bátor Istvánnal. Forgó bottal vertük egymást.

Visszamegyek édesanyámhoz.

- Édesanyám, elmegyek firidni.

- Ne menj, mert estétig nem jöttök elő.

Meleg volt.

- Édesanyám, megyek firidni, nem nagy a Batár.

Azért mondtam, mert áradt. Hogy ne féltsen. Elmentem a tanító fődjéhez, hogy hátha meglátom Mártát valahol. Hátha kihozták a mezőre. Vót ott egy vadkörtefa a Batár-parton, fel rá, szedtem a vadkörtét, és néztem Mártát, de nem láttam semerre.

Jön egy asszony, Ágnes néném, aki a templom mellett lakik.

- Ó, fiam, gyere, megáradt a Batár, húzd ki a kenderem.

Elmegyek, de nagy vót a Batár.

- Nem merek, elvisz a víz.

Már úszott a kendere; úgy cserepcsépba.

- Kötünk rá kötelet.

Elment csáklyáért, én meg kapkodtam vele, megfogtam a kendert, felbuggyant a vízen.

Csakhogy elszakadt a cserepcsép kötele, vitte a víz a kendert. Úgy halásztunk utána, míg estére ki nem húztuk mégis a partra.

- Ó, fiam, egy csutkányi fiú többet ér - azt mondja: Ágnes néném -, mint egy szekérderék asszony.

Este vót, amikor hazaértem, kérdi édesanyám:

- Hun vótál?

- Ágnes nénémnek húztuk ki a kendert.

Na jó van, nem vert meg.

Akkor másnap, vagy hogy, azt mondja nekem egy asszony, Kis Martella néném, hogy el kéne menni Fekete Ardóra almáért.

Én még akkor nem vótam ki a faluból, csak vásáron Újlakon. Nagyon megörültem, hogy most elmehetek világot látni külföldre. Fekete Ardó más megyébe van, negyedik falu mitőlünk. Az már Ugocsa. Kis Martella megmagyarázta, hogy egy bizonyos hegyipásztort kell megkeresni Fekete Ardón, az fog adni egy zsák almát. Vigyünk magunkkal egy-egy zsákot, mert egy barátommal, Vastag Ferkóval állottunk össze, hogy elmegyünk, abba el tudunk hozni tíztizenkét kilót egyenként.

Édesanyámnak nem szóltam, mert nem eresztett vóna el, hanem hajnalba jó korán elindultunk, és déllére oda is értünk Fekete Ardóra.

Felmentünk a hegyre, megláttuk, hogy főznek a hegyen az oláhok nagy fazokokba. Mi lehet az, megnézzük. Vót közbe vagy három darab szőlő, mentünk keresztül rajta, odaérünk.

Az oláhok nem szóltak semmit. Eccer megszólal egyik:

- Mit kerestek?

- Eljöttünk megnézni, hogy mit csinálnak.

Nem szóltak azok többet egy szót se, láttuk, hogy lekvárt főznek a szilvából. Ez nekünk nagyon furcsa vót, mert nálunk nem fazékba főzik a szilvát, hanem üstbe, aminek katlant csinálnak. De ezek csak úgy fatűz mellett cserépfazékba főzték.

Gondoltam, hogy lehet az, hát ilyen különböző az emberek szokása.

Odajön a kerülő:

- Hogy mertetek keresztüljönni a szőlőn? Most bekísérlek benneteket Ardóra.

Nagyon megijedtünk.

- Ne tessék bántani, nem tudtuk, mi ligetiek vagyunk.

Hát egy darabig ijjegetett, azután azt mondta:

- No, ereggyetek, de hozzá ne nyúljatok semmihez.

Elmentünk és kerestük azt a hegyipásztort, akit Kis Martella néném mondott. Nem volt otthon, hát mi ott vártunk, vártunk, ebédidő volt, de nem kínált meg senki, a felesége pedig főzött valamit. Kis Martella mondta, hogy kapunk ott ebédet, de bizony a kerülőnének eszébe se jutott. Szedtünk osztán szilvát egy fa alatt, és ácsorogtunk, bámészkodtunk. Szép idő vót, szép vót a hegy, nálunk nincs hegy, csak síkság, nincs szőlő egy tőke se, csak a tiszteletes úrnál van egy lugas. Hallgattuk a madarak rikótását, és én dióból faragtam Mártácskának egy csörgő játékot. Olyanok vótunk, mint a kis bárányok, legelésztünk a fűbe.

Jön aztán a kerülő, meglát, ránk kiált:

- Tik mit kerestek még most is itt?

Hát e vót a hegyipásztor, akihez mink jöttünk.

Mondjuk osztán neki, hogy Kis Martella néném küldött zsákkal, almáért.

Azt mondja rá:

- Most nem tudok adni, hanem majd izenek, mikor lesz.

No, mán jól vagyunk. Ezért tettük meg az országos nagy utat.

Kérdi a kerülő:

- Osztán hun akartok hálni?

Még hálni is? Hazamegyünk mink. De késő van mán, mingyán este lesz, messze van ide Magosliget. De mi nem akartunk maradni, elszaladtunk az üres zsákokkal.

Ahogy megyünk a hegyről lefelé, mindenütt a fák alatt, mert út nem volt, csak a szép gyepen kellett keresztül-kasul a gyümölcsfák alatt, látunk egyszer egy szép rakott almafát. De nagyon szép almák vótak rajta. Jóska mingyá felmászott, és megrázta.

Azér se megyünk üresen haza. Megszedtük zsákba, amit lehetett.

Azután még szép körtét leltünk, abból is szedtünk. Jön egy ember. Nagyon megijedtünk, elkezdtünk szaladni, otthagytuk a körtéket, amit leráztunk. Osztán az ember nem is arra jött, ahol mi voltunk, meg nem minket keresett.

Ott vót egy tábla fekete szőlő:

- Gyere, nézzük meg.

Levettünk egy fürt szőlőt, de még nagyon savanyú volt. Tovább mentünk.

Akkor beláttunk, hogy az urak uzsonnáznak. Egy szép ház volt egy szőlőbe, jól be lehetett látni a fák alól, megállottunk és soká néztük. Vótak vagy tizenöten, urak, kisasszonyok, mink meg csak néztük őket. Még ilyeneket se láttam odáig, mert a mi uraságunk, Salánky Arvéd, nem lakott nálunk a faluba, nem volt kastélya építve, csak a sok nagy puszta telkével volt tele a falu, az apró régi cselédházakkal. Mert a falu azelőtt nem ott volt, ahol most van, hanem a Batár túlsó partján, a Kúrián, csak árvizek miatt költöztek át, mert a Kúriát mostanában is úgy elönti az árvíz, hogy négyköblös főd nem marad ki belőle, de a faluba sose jön fel egy csepp víz se. Hát a templomtelken volt a Salánky-kastély helye, de sose építették meg, csak a templomnak hasítottak ki belőle helyet. Mondják az öregek, hogy a harangláb sokáig még odaát maradt, míg a kastély megvolt. De így nekünk sose lett földesurunk, aki ott lakjon, hogy lássuk, hogy élnek az urak, volt ugyan egy testvére Salánky Arvédnak, Salánky Sámuel, de ez sánta volt és csak ötvenköblös volt már a földje. Tekintetes úr volt ugyan, úgy szólították, de nem élt nagyon urasan, a háza teteje is olyan rongyos volt, hogy a macska kisbe sétált a zsindely közt.

Nagyon szép az, ahogy az urak élnek. Olyan szépen mozogtak a szép fák alatt. Látszott rajtuk, hogy nem dolgoztak ezek soha életükbe, csak mindig szépen öltöztek, és vigyáztak magukra. Jókat enni, inni, szép nőkkel szépen együtt lenni, először láttam én azt akkor életembe, meg is csudáltam. Mártácska is úrilány, csakugyan mikor elkerült tőlünk, tanulólány lett belőle és most tanítóné valahol. De azért elgondoltam, hogy ezek közül az úrilánykák közül egy se jönne el velem a szénapadlásra.

Vót ott egy csudálatos szép almafa, tele olyan piros almával, amilyet még sose láttam. Azt is megszedtük, aztán tovább mentünk, mert már esteledett. Mikor Ardón keresztülmentünk, a Batáron halásztak az olá asszonyok. Olyat se láttunk még, hogy asszonyok vonóhálóval halásszanak, csak egy kis vászonszoknya vót rajtuk, úgy állottak a vízben.

Mi meg szedtünk göröket, és meghajigáltuk őket. Azok meg kiabáltak, hogy majd adunk mi nektek, gonosz köjkek.

Én csak nevettem őket, hogy ilyen loncsos csóré szegények, akik maguk halásznak. Igazán, úrnak akármikor elmentem volna, de olá asszonynak nem.

Eccer csak lement a nap, megijedtünk, és elkezdtünk szaladni hazafelé. Szaladtunk, míg ki nem fáradtunk, akkor megcsendesedtünk. Vót már tíz óra vagy éjfél is, mire hazaértem. Édesanyám kint várt a kapuba, nem tudott aludni, nagyon meg vót ijedve:

- Hun vótál, fiam?

- Kis Martella néném elküldött almáért Fekete Ardóra.

Jaj, szegény, de szörnyűködött, hogy azt nem is gondóta vóna, hogy olyan messzire elmentünk, jó, hogy nem tudta, mert meghalt volna az ijedtségtől.

Jön másnap Kis Martella néném az almáért. Mondtuk neki, hogy nem adott a kerülő, még inkább elkergetett, amit hoztunk, az a mi becsületes keresetünk, azt mi magunknak loptuk, abból nem adtunk neki egy szemet se.

Haragudott osztán a kerülőre:

- Majd adok én neki még eccer fát.

Mert vót neki egy darab régi szőlője Ardón, de szőlő már nem vót benne, csak egynéhány öreg gyümölcsfa. Ott egy kiszáradt almafát elkért tőle a kerülő, hogy ősszel ad érte egy zsák almát. Ezért az almáért küldött el minket.

Nem kellett cipelni az ő almáját, de nem is bántuk, mert nem adott volna belőle csak kettőt vagy hármat. Szereztünk mi magunknak többet, de azért nem mentünk máskor, hiába küldözgetett.

Hanem én az almával mit csináltam.

Elvittem a zsák almát a tanító színjének a pallására a szénába. Hanem mikor kuvikkoltam, nem Mártácska jött fel a rétolyán, hanem az apja.

- Mit keresel te itt?

Megrakott kegyetlenül.

- Azt hiszed te, hogy az én jányom tehozzád való? Most mingyárt megfoglak, és úgy lehajítlak innen, hogy kezed-lábad kimegy a helyéből, örök kódus leszel.

Nagyon sajnáltam szegényt, úgy haragudott, hogy kék lett tőle meg ződ. De nem hajított le, hanem szépen lejöttem és elszaladtam.

Alkonyatkor visszaszöktem, újra felmentem, de most már nem kuvikkoltam, hanem addig vártam, míg meg láttam az udvaron Mártácskát. Lehajítottam neki egy almát. Felnézett, mingyárt gondolta, hogy én vagyok, és nemsokára feljött. Úgy eszegettük aztán meg az almát kettesbe. Azután sose kuvikkoltam, hanem macskanyávogást kezdtem, de csak ha Márta kinn vót az udvaron.

Ilyen szépen éltem én mint kisiskolás fiú. Milyen szép volt abban az időben a világ, és mennyi gyerek volt. Minden házba volt öt-hat, volt akinek kilenc gyereke volt, még tizenkettő is volt.

Nincs most. Hiába házasodnak most a fiatalok, nincs nekik gyerekük. Mind azt mondja, minek? Erre a nyomorult világra?

Nekem még van öt gyerekem, mert mikor én házasodtam, én büszke vótam arra, hogy magyar vagyok, és nem tudtam, hogy ilyen nehéz idők jönnek.

Meg lusta is vótam, na.

HARMADIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy milyen csodálatosan szép és érdekes egy ostoros gyerek élete

Egyszer kint voltam a pusztán; Krajcár Gáborral meg Orbán Gyurival voltam együtt ostoros. Krajcár Gábor aztán Pestre került, és rikkancs lett belőle, a háborúban elesett. Orbán Gyuri most is él, az apja hivatalába, kisbíró, nagyon sok gyereke van, valami hét vagy nyóc, sose tudja a nevüket.

Jött egy égiháború.

De olyan jég esett, hogy bokán felül ért a jég. A pelyvába dugtuk a fejünket, hogy agyon ne verjen. Ők ügyeltek az ökörre, én meg a lovakra. Szántás után a lóhoz csaptak bennünket. Száznyolcvan ló volt a kezünk alatt, egyik nap én voltam velek, másik nap másik, de se csikós, se más senki nem vót, csak mi gyerekek. Nekünk kellett a ménest terelgetni.

Akkor is a Győrteleken vótunk, annak nagyobbik fele még akkor nem vót feltörve, a mind legelő vót. Akkor ojan hirtelen jött a zivatar, hogy nem vót semerre menekülés. Elibe álltam a lovaknak, de az idő a lovakat a Bornemissza tagjába verte, úgyhogy a ló nem bírt állni. Beszaladtak a kárba, de mikor megcsendesedett az idő, kivertem őket, úgyhogy nem vették észre a kárt.

Utána összekerültünk Orbán Gyurival, csupa víz vótunk. Levetkőztünk anyaszült meztelenre, és a kökénybokorra teregettük a ruhánkat, úgy szárogattuk.

Jött a kerülő, a vén Illyés.

- Hogy vattok, gyerekek?

- Jól vagyunk, semmi bajunk.

- Hun a ruhátok?

- Szárad.

Akkor ért a dinnye, de az öreg kerülő sose akart többet adni egy félnél. Akkor is kértünk, de csak egyet adott, ketté vágta: - Netek, egyetek.

Így egy fél dinnyét kaptunk megint.

Mikor megettük a dinnyét, a kerülő meg elment, azt mondja Orbán Gyuri:

- Gyere, most szedünk dinnyét.

Ott vót a dinnyeföld a hodály mellett, alig mentünk húsz lépést, már vót dinnye. Behordtunk vagy tízet, úgy eszegettük megfele.

Nem vette észre senki.

Akkor kezdtem én egy kicsit emberkedni, meg ügyelni arra, hogy élnek mások, addig csak olyan gyerek vótam, aki nem ügyelt semmire, csak élt, mint a kiskutya az udvaron.

Mer én a magam akaratjábul mentem el ostorosnak. A testvérem, Gedeon, Pestre ment inasnak. Vót Pesten egy nagybácsink, Bálint bátyám, hogy ő viteti fel. Még Gedeon otthon vót, jön egy reggel a Salánky tiszttartója, és híjta őtet, hogy menjen hozzá ostorosnak. Mondja, hogy nem megy, mert Pestre készül inasnak. Én meg kidugtam a fejem a dunnából, és kiáltottam, hogy elmegyek én.

Így vett fel nagy nevetve, mert vékony gyerek vótam, mint a nád, és azt mondta, merek-e menni, elfúj a szél.

- Nem fúj engem.

Így megegyeztünk, hogy András-napkor telik le az idő, de ha a hó hamarább leesik, akkor hamarább, hóeséskor.

Néha kijött a mezőre az öreg sánta tekintetes úr, Salánky Sámuel. A nagyságos urat, Salánky Arvédet csak úgy gondoltuk mink, mint az Istent, akit sose lehet látni. Főispán vót Nagyszőlősön, ott is lakott, csak az ő nevébe parancsolt ott mindenki. De ez a sánta tekintetes úr megmutatta magát.

Vót neki egy öreg vak lova, maga hozta ki a ménesbe.

- Fiam - mondta -, vigyázz a lóra, hozok neked barackot.

Mindig ígért, de sose hozott semmit. Én meg csak vigyáztam a lóra. Egyszer jön kifelé, megint mondja:

- Fiam, vigyázz a lóra, hozok barackot.

Avval megy el. Én meg mán haragudtam rá, hogy mindig csak ígéri, de sose adja, és mikor már jól elment, a botommal jól fejbe vágtam a vak lovat. A meg leesett. Megijedtem, de nem lett semmi baja, csak elszédült. Állogattam én felfele a lovat, felnézett a vak szemével, olyan szomorúan nézett, hogy nagyon megsajnáltam. Sose ütöttem meg többet. Azt a pozdorjára való öreg Salánkyt kellett vóna főbe ütni, sose bántom azóta a lovat. Nem tudok ráütni, meg nem is szeretem, mert mindig sajnálom, hogy húzni kell neki a nagy sárban.

De a tekintetes úr, mintha csak megérezte vóna, hogy baj van a lóval, jön visszafelé, látja, hogy állítgatom, bajoskodok vele. Nem tudta, mi lett, azt mondja:

- Jaj, fiam, vigyázz a lóra, nagyon érzékeny.

Azt elhiszem, nagyon megérezte a görcsös botomat. Olyan nagy somfabot vót, amit az istállóba kaptam, hogy avval kell járni a ló után, a vót a csikós, az a bot. Vót a nyakamba karikás ostor is, de csak a bot vót a mester.

Azt mondja a tekintetes úr:

- Hogy híjnak téged, fiam?

Nagyon sajnáltam, hogy visszajött, és féltem, hogy megtapogatja a ló fejit, és megnézi az ütést.

- Joó György - mondom -, szolgálatára.

- Joó György - azt mondja a tekintetes úr -, csak nem annak a Joó Jánosnak vagy a fia, aki most halt meg egypár éve?... Tudod-e, ki vót az a Joó Mátyás, aki nagyapád vót. Hat szeksziós födje vót. Még megéred, hogy a nemes világ visszajön, a kézimunkásnak meg nem lesz napérő kenyere se.

Hát nem így van? Má az urak kezébe van minden megint. Nincs már a munkásnak napérő kenyere se, mert mikor a télen a munkásokat hajtották ki ínségmunkára, sokan vótak, akiknek egy darab kenyere se vót a tarisznyába. Pedig három napig olyan hideg vót, nappal húsz fok, éccaka meg harminc fok. A vármegye hozatott Szabolcsból burgonyát, három vagont, azt osztogatták ki hat fillérjével. Az anyák meg jártak a paphoz, tanítóhoz, hogy harminc fillért kérjenek kőcsön, hogy öt kiló krumplit tudjanak venni a családoknak.

- Tudod-e, hogy a nagyapádnak hat ökre vót, meg négy lova. Tudod-e, édes fiam, hogy a nagyapád meg az apád, mikor ez még legény vót, ősszel felállottak az ágyásra, tavasszal szálltak le róla. Kerestek is mindennap három-négy véka életet, azonfejül, hogy ők fizették a villást, meg aki szórt, mégis maradt nekik annyi, mindennap.

Mondom a tekintetes úrnak:

- Tekintetes úr, mikor én még kisfiú voltam, még kis iskolába se jártam, vót a mi kertünkbe hátul egy gödör. Arra is emlékszek, hogy én abba a gödörbe eccer beleestem. Tavasszal, mikor a békák kuruttyolni kezdenek. Kimentünk a kertbe, és hajigáltuk a békákat, és úgy beleestem, hogy alig tudtak kihúzni. Nem mertem hazamenni, mert féltem, és a kazal alá bújtam, míg meg nem száradtam. Nem lett semmi bajom, de édesanyám belefektetett az ágyba, és három napig ott kellett lenni. Akkor édesapám odaült mellém, és elmesélte, amit most a tekintetes úr mondott. Mikor ők ott nyomtattak Salánky Farkas úrnál, odajött Salánky Farkas úr, és azt mondta:

- Kösse be a ló száját.

Mert négy lóval nyomtattak, és egy véka búzát kaptak a lovak abraknak, mert nem lehetett soká kiállani a munkából, csak abrakot kaptak nappal a lovak, s akkor tovább dógoztak. Hát a ló meg bele-beleharapott a búzába a lába alatt, egy jó csomót felkapott, és tovább ment, azért mondta Salánky Farkas úr édesapámnak, hogy kösse be a ló száját. De édesapám akkor rögtön lehajtotta a lovakat az ágyásról, és ment hazafelé.

Utána kiáltott Salánky Farkas úr, hogy:

- Hová megy?

- Látta azt már a tekintetes úr, hogy a munkás, aki dógozik, ne egyék?

- Nem láttam, fiam.

- Hát a ló is eszik.

Így híjta osztán vissza, mert abba az időbe még nem vót gép, de még ló is sok helyen nem vót, csak ökörrel dógoztak. Így hallottam édesapámtól.

Azt mondja az öreg tekintetes úr:

- Szájas gyerek vagy te, de apádnak a kezén elment minden főd, amit az apjáról kapott. Ha bekötötte vóna a száját, akkor ma is megvóna a födje. De a maga száját se kötötte be. Lement a hat szeksziósfőd a gégéjén.

Nem tudtam mit mondani, hanem mikor este hazamentem, mondom édesanyámnak. A meg azt mondja:

- Ó, fiam, nem apád gégéjén ment le a főd, hanem azon, hogy Salánky Farkas úr besoroztatta apádat katonának; hat esztendeig vót oda, azalatt meg meghalt a nagyapátok, és asszonykézen úgy ment el a főd, mint ahogy elolvad a jég. Mert a jég azért olvad el, mert süti a nap, a fődeket meg Pereszlényi vette meg ócsón. Az a Pereszlényi, akit a Salánkyak istápoltak fel, annak a nyolcvan hold földjéből a nagyobbik rész a te apádéból került ki. De még most is éhes, még most sincs jóllakva. Most is csak azon dógozik, hogy ami rám maradt szegény apádról, a negyedfél köblös erdőt megkaparintsa.

Mert akkor folyt a per az édesanyám ellen a vagyonért.

Így osztán nem hozott nekem többet barackot ezután se Salánky Sámuel tekintetes úr, de nem is kellett nekem az ő barackja. Vót gyümölcs elég. Vót egy körtvélyfa, amerre a ménes járt, de sokat megmásztuk. Jó körték termettek rajta.

Nekem édesanyám tarisznyázott mindennap. Vittem ki kenyeret, hagymát. Néha szalonnát, néha ételt szilkébe.

Eccer eszem a szalonnát kenyérrel, odajön egy ember, cselédember vót az uradalomba, Gógán Mihály. Leül mellém, és nézi, hogy eszem.

Azt mondja:

- Fiam, adjál egy kis kenyeret.

Mondom neki:

- Nekem is kicsi van.

- Hát pedig látod, én negyvenéves ember vagyok, de három hete nem ettem kenyeret.

Én meg nem akartam adni, mert édesanyám megmondta, hogy a kenyérre vigyázzak, abból senkinek se adjak.

Azt mondja az ember:

- Meg nem is magamnak kérem, hanem a Juliska jányomnak. Sajnálom szegény gyereket, hogy nem harap kenyeret.

Avval úgy odatette az ujjait a gégájához és elkezdett rajta citerázni. Úgy kiverte a taktust a gégáján, hogy elbámultam.

Arra odaadtam neki, ami kenyerem még vót, ő meg betette a tarisznyájába; és azt mondta:

- Gyere el eccer nálunk, ott lakunk az alsó cselédházba, a ganénál.

Hát én el is mentem egyszer, csakugyan ott laktak. Sok pujája vót, de Juliska vót a legnagyobb. Nagyon szép kisjány vót. Mondja nekem:

- Te küldtél kenyeret nekem?

- Én. De nem küldtem, mert nem tudtam, hogy a világon vagy, hanem édesapád elkérte.

Juliska osztán nagyon megszeretett. Libát őrzött a tanya megett a páston, ott játszogattunk. Ha osztán lehetett, mindig úgy igyekeztem terelni a lovakat, hogy arra forduljanak, és olyankor én is leültem Juliskával a libák mellett, és ott henteregtünk.

Abba az időbe még nagyon szegényesen éltek az ilyen cselédemberek. Nem vót nekik semmi, csak az a kis komenció, annak jó vót, akinek már két-három fia dógozott, mert az is megkapta a komenciót, de akinek még apró vót a gyereke, az sokat éhezett, mert olyan kicsi vót a komenció, hogy ha elsején megkapták, már két hét múlva nem vót belőle semmi. Láttam eccer, mikor Juliska anyja sütötte a kenyeret, és tököt tett bele. Főtt tököt. Kérdeztem, minek teszi bele. Azt mondta, jobb ízű, jobban szeretik a gyerekek, hogy édes. Pedig nem azért tette bele, hanem pótolta, mert kevés volt a liszt.

Két család lakott egy-egy szobába. Két béres az első végbe és a másik végbe is. Krétával húztak a földön egy vonást, és mindenik asszony úgy sepert, hogy a világért se ment vóna tovább a seprűje, csak a vonásig. Egyszer ott vagyok Juliskával bent a házba, mert esett az eső, bejön a másik családnak a suttyó legényfia, és átlépett véletlenségből a vonáson.

- Ne gyere be a házba - kiáltott Juliska -, ne gyere be a házunkba!

Még olyat addig nem láttam. A pitvarba meg ott vót a konyha. Olyan nagy szabad tűzhely vót, de nem vót semmi kéménye. Úgy ment a füst, ahogy akart a palláson. Minden tűzhelyen két család asszonya főzött, de mindig veszekedtek. Egy tűznél kellett nekik főzni cserépfazokba, és mindig kiabáltak egymásra, hogy most kinek kell tenni a tűzre.

Jó kis hejes gyerek vót mán a Juliska, nálam idősebb is egy kicsit, elmondtam neki, hogy mit beszéltem a sánta Salánkyval.

Azt mondja:

- Ezek most is bekötik a ló száját meg az emberekét is, de majd meglátod, hogy tönkremegy azért az egész uradalom, máris tőlük vette Savarc a tagját. Nem soká megy az uraság.

Okos gyerek vót nagyon; de sokat fogdolóztunk, csókolóztunk; megtanítottam mindenre, amit tavaly Mártától tanultam, de azért ő még újra is tudott tanítani.

Én osztán akkor ennek hordtam mindent, amit szedtem. Körtét, almát, vackort, ami jött. Mártácskát bizony elfelejtettem, mert nem vót időm utána járni, hogy pitymallatkor kellett menni a mezőre, és azután setétben értem haza. Mikor mehettem vóna utána? Meg el is untam a sok verést, mert a tanító nem akart leszokni arról, hogy ha meglátott, meg ne üssön.

Mikor az aratás megvót, akkor engem a járgányhoz fogtak. Két lovat hajtottam a járgányba egész nap. Ezek bizony nem faltak bele a búzába, mert messze vót a búza, a lábuk alatt nem vót más, csak a por, amit ők locsoltak el.

Ott is sok mindenféle történt velem. Egyszer az ostorom beleakadt, mikor csapkodtam vele, a járgány rúdjába, a meg kikapta a kezemből, rácsavarodott, nem vót ostor.

Meg akartak verni, én meg elszaladtam. Azt mondtam:

- Ha megver, tudja meg, hogy nem jövök többet.

Nem bántott aztán a botos ispán, mert szüksége vót rám.

Vót ott egy fiú velem, Nádor István, annak meg a vót a szokása, hogy megfogta az egeret, és beleeresztette a hatos kerék közé. A meg csak felkunkorodott, vége vót. De tele lett a vágás, haragudott a gazda, mindig szidta. A meg csak dugdosta loppal tovább is az egeret a hatos kerék alá, a meg eccer odakapta az ujját. Levágta neki három ujját, de majdnem leszedte az egész karját, a vót a szerencse, hogy az étető észrevette, hamar belevágott egy kévét a dobba, akkor az a szíjat levetette, így a hatos kerék megcsendesedett, a gép megállott, de mán akkor három ujja odavót. De azért nagyon derék ember lett, úgy tudott vadászni, hogy csuda. Most Farkasfalván van Szebenyi nagyságos úrnál, inas. Mán ez a Szebenyi is megbukott. Még megvan, de úgy van mán, mint a vízen a buborék, most hallottam, mikor a vonaton jöttem, hogy Szebenyinek sincsen mán semmije.

Ott a Tolnay tekintetes úr, annak sincs semmije. Ott vót a Pereszlényi-birtok, az is zsidókézen van. Tenkremennek mind a birtokosok, pedig mán annál jobban nem lehet elhúzni a szegény cselédségtől, mint ahogy ők tették. Azt mondják most is, hogy leépítenek; akkor csak úgy mondták, hogy: nem adnak. Bekötötték a ló száját, aki pedig ezt nem tette meg nekik szó nélkül, azt elküldték hat esztendőre katonának, azalatt meg kifordították a vagyonábul. Mit érnek vele, most ők fordulnak ki mind, mind.

Harmincöt forint volt a cselédbér, negyven forint egy évre. Tíz kiló só, két véka főzelék, lecsapva, két öl fa és tíz köböl élet, még annak is nagyobb felébe azt a sivatag gabonát mérték. Tessék ebből megélni kilenc-tíztagú családdal. Igaz, vót 1200 öl kukoricafőd, megszántva,

bevetve, nekik csak kapálni, törni kellett, haza is szállították, mert nekik nem vót semmi marhájuk.

De én akkor ezt nem így láttam. Én fél komenciót kaptam, büszke vótam, hogy tizenhat forintot adtak egy évre, meg hat kiló sót, hat mázsa életet, abból négy mázsa vót a rozs, két mázsa tiszta búza.

Mikor édesanyám megkapta a búzakomenciómat, vett nekem is fejér gubát, akkor még a vót a divat. Mán ősszel abban jártam ki nagy büszkén a mezőre. Abba aludtam akkor is, mikor egy napon felébredek a fejér gubába, nézem mi van itt. Fejér vót az egész világ.

Leesett a hó.

Hű, de örültem. Vége az esztendőnek. Egy héttel András-nap előtt. Szabadultam. Bizony.

Kérdezgették, akarok-e jövőre megmaradni. Nem akarok én. Nem megyek én többet Salánky Arvéd úrhoz, mert még nekem is bekötik a szám.

NEGYEDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy kezd emberkedni a kis ember

Azt mondja nekem tavasszal egy ifjú, Füles Gyuri:

- Te, gyere menjünk Beregszászba kapálni, szép pénzt lehet keresni.

Mondom édesanyámnak.

- Ó, fiam, ne vedd a világot a nyakadba, van neked miből élni.

Nem szóltam semmit, láttam, nem szereti. Vasárnap este vót. Nekem nagyon fúrta az ódalamat, hogy elmenjek. Hónap hétfő, ha reggel nem megyek, egész héten itthon maradok. Már nagyon szépen pirult a föld színe, jól lehetett a fődbe dógozni tavaszmunkát.

Gondoltam, én nem maradok itthon édesanyám nyakára. Tavaly már komencióm vót, hozzászoktam a keresethez. Hát az idén nem hozok semmit a házhoz?... Nagyon hiányzott nekem, hogy nem fizették minden elsején a fizetésemet, mert tavaly, mikor ostoros vótam, vót nekem tizenhat forint fizetésem egy évre, azután hat köböl élet, abból két köböl búza volt, négy köböl rozs. Vót másfél véka paszuj. Meg egy félhold föld, amit édesanyám kapált be. Nekem az akkor nagyon szép fizetés vót, ennyit én mán minden esztendőbe meg akartam keresni.

Szóval én nem okoskodtam édesanyámmal, hogy így meg úgy, mert már én akkor is éreztem, hogy asszonyokkal nem kell sokat beszélni, hanem meg kell csinálni, amit az ember akar. Én hát szép csendesen kitettem egy kapát az eresz alá, kérdi édesanyám, minek van ott az a kapa. Mert szemes vót, észrevette szegény.

- Megyek reggel az erdőre kapálni.

- Ó, fiam, sár van még, hogy mennél egyedül kapálni.

- De csak adjon édesanyám kenyeret, én elmegyek.

- Nem adok én, meg nincs is itthon, reggel megyek Fitos Bálintékhoz dógozni, ott majd kapok. Te meg csak etesd meg a tehenet, délre hozok haza neked. Az étel megvan, hát ellehetsz.

Jól van, ha nem ad, hát nem ad. Tudtam, hogy van kenyere, csak eldugta.

Hajnal előtt felébredek, leszállok az ágyról, felöltözök csendesen, csizmát húzok.

- Hová mécc?

- Csak kimegyek, a tehénnek adok.

Kimentem. Adtam a tehénnek. Avval a vállamra vettem a kapát, s megyek.

Ki az utcára. De nincs kenyerem, hogy menjek el olyan nagy fődre. Sose vótam én Beregszászba, tudtam, hogy oda vonaton szokás menni, de pénzem nem vót.

Megyek Files Gyuriér, az utcán rám szól Paládi Józsiné, Julcsa néném, hogy hova megyek.

- Kapálni, de nincs kenyerem.

- Adok én neked egy kis kukoricakenyeret.

- Jó lesz a.

Elmegyek vele, azt mondja:

- Vágjál egy kis fát!

Jól van, hamar összecsaptam neki egy csomó ágat, rőzsét, akkor csakugyan adott egy kis kukoricakenyeret, de rosszul vót sütve, csak úgy szétomlott, mikor a tarisznyámba tettem. Úgy kellett becsavarni a kenyérruhába, mint a lisztet. No, szép kenyeret süt ez is.

Mentem osztán Files Gyuriér.

- Kejj fel.

A még akkor is aludt.

Felkél. Betarisznyáz neki az anyja, veszi a kapát, elmegyünk.

Hát mentünk gyalog. Déltájon vót, mikor odaértünk. Beregszászba.

Ahogy megyünk az utcán, meglát egy gazdaember.

- Jöttök-e dógozni?

Én meg ráfelelek nagy hegyesen:

- Elmegyek, bácsi, de mit fizet?

- Hatvan krajcárt.

Jó napszám. Otthon ötvenet adnak. Jól van.

Szúrókát szedtünk a búzába. Nem kéméltem a kezemet, dógoztam szorgalmasan. A gazda meg megszeretett, má délbe adott egy darab szalonnát sütni. Úgy csorgattam a szalonna zsírját a Julcsa néném kukoricakenyerére.

Este hazamegyünk a házához.

Ott vót az istálló, nézem, a tehénnek még nem adott enni senki, mert beteges vót a felesége. Odamentem, adtam neki.

Jön a gazda. Nem is gondoltam. Látja, hogy széna van a tehén előtt.

- Adtál neki?... No hát én meg vacsorát adok neked.

Így egész héten csak nézett engem, és kérdezősködött. Elmondtam, hogy tavaly Salánkynál vótam ostoros, komenciós meg minden.

Mikor szombaton vagyunk, azt mondja:

- Nem jönnél el nevelőfiamnak?

Én meg gyerekésszel nem tudtam, milyen jó lenne az nekem. Vót a gazdának vagy huszonöt hold födje, és egy csepp gyereke se vót.

- Nem megyek - mondom -, mert édesanyám vár.

Kifizette a napszámomat. Kaptam három forint hatvan krajcárt koronába. Vót nekem hét koronám meg húsz fillér.

Igende sajnállottam felváltani a hetedik koronát, mert negyven fillér vót az utikőtség. Néztem, nézegettem a húszfillérest, hogy lehetne azt megfiaztatni, mondja a gazda, mit nézek. Mondom neki, hogy sajnállom felváltani a koronás ezüstöt, pedig húsz fillérért nem visznek el Újlakig.

- De spórolós vagy, adok én neked húsz fillért, csak gyere vissza hétfőn is.

Adott nekem hatvan fillért, hogy vissza is tudjak jönni.

Jó van. Vasúton mentem haza. Files Gyuri meg nem kapott semmit; azt mondta, hogy nem is jön többet vissza ehhez a gazdához.

Hát én hazamegyek, azt mondja édesanyám:

- Jaj, fiam, hogy mertél elszökni?

- Más is elment.

De mán másnap, vasárnap, én vótam a legény. A fiúk csak úgy megbámultak. Gedeon még akkor is otthon vót, nehezen tudott felkerülni Pestre; kimentünk a Tepsesre, mert ő olyan vót, hogy mindig szerett firidni, nyáron egy nap negyvenszer ha nem fürdött, egyszer se. Kimegyünk; bele a vízbe; halászni. Én meg csak játszogattam, nadály csípett meg.

Aztán Gedeon megfog valami nagyot, azt hitte, kígyó, kihajította a vízből. Azt mondja, nézd meg, mi a. Odamegyek, megnézem.

- Én nem tudom, csak lapos farka van, meg nagy bajusza.

Kijött.

- Hal.

De ő se tudta, mi vót. Harcsa vót.

Megcsípett akkor a rák. Hő, ordétottam. Kétfelé húztam a lábát.

Gedeon meg megtréfált, eccer csak eltűnt, én meg kiabáltam utána, nem jött, beleestem a vízbe, lucskos lettem abba a híves tavaszi szélbe, ő meg elbújt a búzába, szaladtam utána nagy lucskosan, ő meg mikor előjött, nagyot nevetett, én meg tüdőgyulladást kaptam.

Nem mehettem másnap Beregszászba. Beteg lettem. Eljött a tiszteletes úr is, tudtommal többet nem vót a házunknál, csak mikor temetett valakit az udvarról. Pedig ötven esztendőnél tovább vót nálunk pap. Megnézett, azt mondta, tegyenek rám vizes borogatást, és ragasszanak belém piócát. Le akartam tépni, nagyon csípett, a vízbe is az csípett meg, nem vót kedvem az ágyba is tűrni.

Három hétig vótam csak beteg, de akkor már nem lehetett velem bírni, mentem vissza Beregszászba, mert nekem pénzt adott a gazda és vár.

Megyek hozzá, azt mondja:

- Hun jártál, mikor itt vót a nagy munkaidő.

- Nem mondta Files Gyuri?

- Nem láttam én azóta a filit se.

- Beteg vótam.

Így elmondtam neki, de még meg is sajnált, nem is adott munkát egypár napig, csak ott lézengtem a háznál, s játszottam a kis keresztjányával. Csobák Zsuzsikával.

Meg is szerettük egymást, mert én mindig nagyon szerettem a jányokat. Nagyon tudtam velük beszélni, és most már megint nem vót szeretőm. A tanító jányátul egészen elmaradtam, a béres jánya, Juliska, is el vót felejtve, e meg nagyon kedvemre való vót. Ez is libát őrzött a faluvégen, mert ott laktak a faluvégén mindgyárt, és a páston vót a kislibákkal. Nagyon eljátszogattunk, ürgét is öntöttem. A szülei is nagyon megszerettek. Olyan vótam mán, mintha a fiuk lennék, mintha csak két házam lett vóna, egyik otthon az édesanyámnál, a másik meg a nevelő-

apámnál, mert mindig csak úgy mondta, hogy nevelőgyereket fogadott, én meg úgy mondtam: apámuram.

Vót ott munka elégséges, mindig tudott engem valamire használni, csak én mán untam, hogy olyan messzire kellett járni, mert minálunk nagy dolog vót abba az esztendőbe. Salánky Arvéd tönkrement, a birtokát elárverezték. Hát ő olyan főispán ember vót, és nagyon szeretett Pestre járni. Itt meg rákapott a kártyára, és sok adósságot csinált a régihez, szóval a lett belőle, hogy az ezerkétszáz hold eccer csak fuccsba ment. Betőtt a Juliska szava, hogy nem soká megy az uraság.

Akkor aztán, mikor a Krósz odajött, mert a birtokot, felét, megvette egy bankigazgató, Krósz és Klán, a másik felét meg a gyarmati vasas bótos, Krósz; akkor nagy szükség lett munkásokra. Ezek mindig jártak édesanyám nyakára, hogy Jó Jánosné, adja ide a fiát munkára, hát édesanyám osztán nem akart ereszteni, hogy ne görcölődjek én a vasúttal, maradjak otthon, mert Gedeon bátyám is elment; inasnak ment Pestre.

Így aztán elbúcsúztam a nevelőapámtól, Bognár Imrétől meg a kis Zsuzsikától, még sírt is szegény.

De igazat mondva, nem azért maradtam én otthon, hogy én Krósznak kapáljak, hanem azért, mert vót a faluba egy kisjány, Váradi Piroska, azt szerettem meg akkor nagyon és az után kívánkoztam.

Pedig az egy olyan betyár kisjány vót, hogy az engem mindig csak hitegetett, ha jókedve vót, hagyta ugyan magát fogdosni meg csókolgatni, ha nem látták, de az engem eccer meg nem csókolt vóna, és engemet mégis érte kergetett a kívánság.

De sokszor elgondoltam osztán, hogy milyen jó dógom vót nekem Beregszászba, ott engem is szerettek, én is szerettem, mégis el kellett onnan jönnöm, és egy kegyetlen szívű kisjány után kellett nekem a csizmámat koptatni.

És az vót a legnagyobb baj, hogy hiába vettem én ennek akármit, az annak mindig kicsi vót. Csak úgy fumigálta, amit adtam. Vadkörtét vittem, kilökte a szalmába, virágot vittem, odatta a tehennek, a meg csak megszagolta, nem ette meg, akkor kinevetett, hogy még a tehennek se kell. Mindig így kibabrált velem.

A végín aztán meg is untam. Vót a szomszédunkba egy gazdaember, Vas Berti, annak vót egy menye, a meg annak a szomszédjába lakott, annak vót egy jánya, Kovács Mari. Hát én ehhez a Kovács Marihoz pártoltam, pedig ez idősebb vót nálam. De szép testes jány vót.

Ősszel már ide jártam Kovács Marihoz, kukoricafosztáskor. Ott hántottam a tengerit, és hallgattam a meséket, mert volt ott egy öregember, Kovács Zsigmond, az nagyon szépen tudott mesélni. Azt én nagyon szerettem hallgatni. Meg is tanultam sokat a meséiből, még ma is tudok egynehányat belőlek.

De azért fájt a szívem, ha Váradi Piroskával találkoztam, ha a karba vótam a templomba, mindig csak őtet néztem. Ha a karból lenéztem, a szemünk találkozott, még ott az Isten házában is elfordította a fejét.

Sokszor megfogadtam, hogy eccer elverem. De azért, ha módom lett vóna rá, sose bántottam egy ujjal se, csak azt mondtam neki, hogy:

- Piroska, mér vagy te ilyen komisz?

A meg szembenézett velem, és azt mondta:

- No, csak nyúlj hozzám, hogy kiszedem a szemed.

- Nyúljon hozzád a jó Isten - mondtam.

Evvel el vót intézve, otthagyott, én meg szégyelltem magam, mert ha eccer megvertem vóna, én azt hiszem, akkor mégis jobb lett vóna hozzám.

Azt mondja egyszer:

- A vasas Krósznál sok mindenféle van, hozzál nekem, egy darab perkálruhára valót.

- Én lopjak neked? Nem lopok, tudd meg.

- Ha olyan sokat keresel náluk, vegyél.

- Neked? Nem veszek - mondtam -, mert amit keresek, azt haza kell vinni édesanyámnak.

- Hát, akkor vigyél favirágot az anyádnak.

Vágtam is eccer egy kökénybokrot, mikor a kökény már szépen kék vót, hogy elviszem Váradi Piroskának, de osztán gondoltam, hogy ki fogja hajítani a kertbe, hát elvittem édesanyámnak.

- Ó, fiam, minek hoztad ezt nekem, savanyú e.

- Hát csak szemelgesse, édesanyám, azért hoztam.

Nagyon bántott, hogy még az édesanyámnak se kellett az én ajándékom.

De azér ő nem hajította ki, hanem leásta a földbe, azt mondta:

- Majd ha megérik, lecsipegeted.

Úgy is vót. Ő szegény nem evett arrul egy szemet se, hanem én Kovács Marinak vittem belőle egy-egy ágacskát, mikor már jól hervadni kezdett.

A meg örült neki. Nekem mégse vót az öröm, mert énnekem mindig az jutott eszembe róla, hogy Váradi Piroskának szántam, a meg nem is tudja, hogy az ő kökényét Kovács Mari eszegeti megfele.

Télen édesanyám fonni mindig Mojzes Pálékhoz járt, mert ott jó meleg vót, meg lámpával világítottak, lehetett jól fonni. Én is elmentem vele néha, osztán azt mondja nekem Mojzes Pál bátyám:

- Eljöhetnél hozzám kiskocsisnak tavasszal. Én meg megszántom nektek érte a fődeteket. A magatokét is meg az árendást is.

Mert édesanyám mindig vett egy darab kukoricafődet az egyháztól, és nem vót járó jószágunk, sose tudtuk megszántani, a szántás meg sokba került. Mondta édesanyám, a jó lesz, fiam, nem kell fizetni a szántást.

- Majd meglátjuk tavasszal - mondom -, a még messze van.

Sorozáskor bevették Ondódi Jóskát katonának, én is virágot tettem a kalapom mellé és a legények után mentem a többi fiúval, és daloltam, hogy: „Rátok lányok még az ég is beborult”...

Akkor is megbosszantott Váradi Piroska, mert nem adott rozmaringot a kalapom mellé.

Hát karácsonyra hazajött a katonaságtól Ondódi Jóska, és bált csinált a kocsmába. Nagy bál vót, mindenki ott vót, mi gyerekek kint vótunk, az ablakon lestünk be. A jányokat is elcsaltuk, ők is ott leselkedtek velünk, és táncoltunk a tornácon meg az udvaron. Ott vót Váradi Piroska is. Meg akartam táncoltatni, odamegyek hozzá szép csendesen, és mondom neki:

- Gyere, táncoljunk.

Aszongya: fáj a lába.

- Most is táncoltál.

- Akkor nem fájt a lábam.

- De ha más híj, akkor is fogsz táncolni.

- Ha nem fog fájni a lábam.

Láttam én, hogy mi ez. Kovács Mari ott vót, de ő már nagyobb jányka vót, hát őtet bevitték táncolni a kocsmába. Gondoltam, ha kijön, megmondom, hogy én is bemegyek vele táncolni.

Hanem kijön Ondódi Jóska, éppen mikor Váradi Piroskával vitatkoztam, azt mondja:

- Gyerekek, pissz se legyen.

Avval megfogja a kis Váradi Piroskát:

- No, kisjány, jössz-e táncolni?

Mondom:

- Fáj a lába.

Azt mondja:

- Nem fáj.

Avval rákapaszkodik Ondódi Jóskára, és megy befelé a kocsmába.

Megharagudtam, hogy csakugyan velem kacérkodott csak, nem vót semmi baja.

Bementem én is.

Intettem Kovács Marinak, a meg nevetett, és hozzám jött:

- Akarsz táncolni?

- Azér intettem neked.

Így egymás mellett táncoltunk mégis.

Nálunk az a szokás, hogy amikor a táncnak vége, akkor a jányok hátrahúzódnak az ajtóhoz, a legények meg nótába állnak a kocsma közepén. Ha osztán kezdődik a muzsika, akkor a legény egy ujjal int, és az a jány kijön a csoportból, aki azt gondolja, hogy neki intett. De ha a legény nem neki intett, akkor visszaküldi. De ha egy lányt így visszaküldenek, akkor az a legnagyobb szégyen, abból már emberhalál is lett.

Én is ott állok a legények közt. Nem mentem ki, mikor a táncnak vége vót, hanem ottmaradtam a legények közt, pedig igazság szerint nekem ki kellett vóna menni, mert ha gyerekféle bennmarad, azt ki lehet onnan kergetni a legényeknek, de engem nem kergetett ki senki.

Ondódi Jóska elkezdett táncolni egy nagy jánnyal, én meg intek az ácsorgó jányoknak. Ott vót Kovács Mari is meg Váradi Piroska is. Igen, de Kovács Mari beszélgetett, nem látta, hogy neki intettem egy ujjal, és Váradi Piroska meggondolta, hogy az elébb megsértett, mikor nem jött velem táncolni, hát most azt hitte, hogy neki intek, és odajött.

Én meg csak így keresztbe intettem az ujjammal, hogy nem neki szóltam.

Piros lett a jány, mint a pipacsvirág, és visszament, de még ki is ment a bálbul.

Kovács Marit meg egy másik legény addig elkapta. Nekem aztán nagyon fúrta az ódalom, hogy Váradi Piroska ezt sose bocsátja meg nekem, hát egy kis idő múlva utána mentem. Mán nem vót az udvaron, azt mondták, hazament.

Elmentem utána.

Megyek a házukhoz, mondom az anyjának:

- Boris néném, hazajött Piroska?

- Haza, fiam, eredj be.

Bementem.

Ott ült Piroska a kemence padkáján, és sírt. Letörüli a könnyét, azt mondja:

- Mit akarsz?

- Nem bánom - mondom -, gyere táncolni.

Azt mondja rá:

- Majd jövőre.

- Jövőre? Mér akarsz te jövőre táncolni velem?

- Majd ha nem leszel ilyen taknyos.

Kiveszem a kis piros zsebkendőmet, azt mondom neki:

- Nézd meg, tiszta a zsebkendőm.

Elveszi a zsebkendőmet, beleköp, és odahajítja elibem.

- Minek köpködöl az én zsebkendőmbe - mondok -, édesanyám szegte ezt nekem.

- Azt hittem, Krósznál loptad.

Így letolvajolt engemet, én meg ott hattam.

Nem megyek én többet utána, gondoltam, de nem mentem vissza a kocsmába, hanem hazamentem, lefeküdtem és sírtam.

Kérdi édesanyám:

- Minek sírsz, édes fiam?

Mondom neki:

- Nem sírok. Azért jöttem haza, mert a szemembe esett valami.

- Ó, fiam, valaki esett a te szemedbe. Nem kell azért sírni, van jány elég a faluba.

Nem szóltam semmit, befordultam a falnak. Mit érek én avval, ha van is jány több a faluba, nekem csak ez az egy miatt van bajom. Kiverem a fejembül. Most már sajnáltam, hogy hazajöttem, vissza kellett vóna menni, és Kovács Marival járni a csárdást.

De azér nem bántam, hogy nem mentem vissza, mert hátha úgyse engedték volna a legények, hogy ilyen gyerekféle tovább ugráljon köztük.

ÖTÖDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy verekedik a nyúl a menyéttel, a kocsis meg az élettel

Másik idén én így mégiscsak beállottam kiskocsisnak Mojzes Pál bátyámhoz.

Ez a Mojzes Pál bátyám olyan lógó fekete bajuszú öreg volt, nagyon szeretett órát reparálni. Néha két napig se szólt egy szót se. De okos ember vót. Vót neki öt- vagy hatköblös földje, és árendált hozzá húszköblöst. És olyan ügyesen ki tudta számítani, hogy sose fizetett rá.

Vót neki három lova meg két csikaja, mikor odamentem. Vót egy tehene, nagyon jó tehén vót, nagyon sok tejet adott. Nem adott annyit, mint ezek a mái tehenek, de tizenkét litert adott, és olyan jó tejet, hogyha meghagyták, egyharmada tejfel vót.

A felesége olyan édes szózatú asszony vót neki, mindig édesen mondta meg, ami nem tetszett, hogy az ember majd kiugrott a bőriből.

- Jaj, fiam, te úgy szereted, hogy a tehén térdig járjon a szénába?

Szerette az isten, dehogy szerettem, de ha az ember oda nem nézett, az a büdös tehén már kidúrta a szénát a jászolból. Csak a javát akarta mindennek, osztán mégis nekem mondott ilyeneket.

Az urának is mindig mizserált, de a nem törődött véle, csak hallgatott. Olyan felejtős ember vót, ha valamit akart, néha csak harmadnap jutott eszébe.

Vót nekik egy fiuk, az is Pál vót, de Palinak híjták, Pali bátyám, ez mán vén legény vót, vagy negyvenéves, de nem házasodott meg, mert az anyja egy jányt se talált neki valónak. Hát osztán italra adta magát, és néha szombattul hétfőig ivott. Mikor hazajött hétfőn reggel, az anyja csak azt mondta neki:

- Ó, édes fiam, hát kedvedre vót? No, hála istennek, most mán osztán feküdj le szombatig, gyermekem. - De a nem feküdt le, hanem ment a munkába, és úgy tett, mintha nem is vóna álmos.

Engem azért nem sokat látott, mert mi mindig kinn vótunk a mezőn, kinn is háltam legtöbbet, mert a lóval kellett lenni. Éccaka legelt a ló békóba vagy pányvázva.

Mikor először kivittek az erdőre, ott vót nekik sok födjük, mondja Pali bátyám:

- Osztán vigyázz, mert odaki van az idétlen gyermek.

Idétlen gyermek, Úristen, mi lehet a. Nem tudtam. Félős vótam én akkor még nagyon, mert sose háltam még az ég alatt, mert mikor ostoros vótam, akkor is este behajtottuk a ménest a karámba, akkor hazamehettem, és otthon aludtam a dunna alatt. De most kinn kellett maradni. Féltem egész nap, mi lesz az éccaka, ha az idétlen gyermek megjön.

Azér vótam félős, mert egyszer még kisebb koromba, tán még oskolába se jártam, nagyon rám ijesztettek. Édesanyám akkor meg édesapám meg a bátyám kint voltak messze a kúrián, és nem jöttek haza, mert feles fődet kapáltak, és siettek vele, nem lehetett mászkálással tölteni az időt. Én hát magamba maradtam a házba, de rám jött a félsz, osztán kiállottam a kiskapuba, és sírtam. Odajött szemközt szomszédbul Kis Mari néném, keresztanyámnak a testvérhúga, kérdi, mi bajom.

- Gyere velem hálni - mondtam neki.

- Jó, de eredj be szépen, mindjárt jövök.

Én meg nem mentem be, hanem ott fázóskodtam a kiskapuba, míg ő a dógát elvégezte otthon a tehénnel, mivel. Jött osztán.

- Te még mindig itt vagy?

Bevitt a házba, és lefektetett. Lehúzta a csizmámat, és vizet melegített, megmosta a lábom, kezem, fejem. Meg beszélt. Azt mondja:

- Mikor én ilyen kisjány vótam, mint te, elmentek a szüleim a vásárra, és csak másnap jöttek haza. Magamba vótam, és én is sírtam a kapu előtt, hogy „gyere velem hálni, gyere velem hálni". Odajön egy öregember, azt mondja:

- Jövök veled hálni, csak elébb rakjál tüzet, melegíts vizet.

Megraktam a tüzet, melegítettem egy nagy fazék vizet, mire a kész lett, jött az öregember. Mondja:

- Önzsd a dézsába.

Beöntöttem.

- Mosd meg a lábam.

Megmostam neki. Néztem a lábát, azt mondom:

- Jaj, de sárga a ked lába.

- Sárga bizony, mert sok hóttat megtaposott mán. Mosd meg a kezem.

Megmostam neki. Nézem a kezét:

- Jaj, de sárga a ked keze.

- Sárga bizony, mert sok hóttat meggyomrozott má. De mosd meg a fogam.

Nézem a fogát:

- Jaj, de sárga a ked foga.

- Sárga bizony, mert sok hóttat békapott a má... Hamm, téged is bekaplak!

De ezt úgy kiáltotta rám Kis Mari néném, mintha ő most engem be akarna kapni.

Én is elvisétom magam, úgy ordétottam, alig bírt osztán lelket verni belém.

Ő csak nevetett, de én többet nem mentem ki a kiskapu elibe, nem híjtam, hogy gyere velem hálni. Azóta nagyon ijedős lettem, éccaka nem mertem magamba kimenni. Nemigen mutattam, csak féltem magamba.

Most is az erdőn, mi lesz, gondoltam, ha jön az idétlen gyermek, mi lehet a.

Nem mertem a fődre feküdni, hanem a szekerbe feküdtem le.

Eccer csak hallom, arra ébredek, valami nyávogásra. Hallgatok, hallgatok, hát megismerem, hogy kveek, kveek, szólott a kuvik.

Akkor megtudtam, hogy a kuvikot mondták ők idétlen gyermeknek. Ettől, mondom nem félek, ezt én is tudom, és kezdtem csúfolni a kuvikmadarat, hogy kveek, kveek. Addig kiabáltam neki, hogy eccer csak mintha Piri Márta jött vóna fel a rétolyán a pallásra. Vele álmodtam,

tisztára, mintha ott lett vóna. Az olyan csudálatos vót, hogy még csókolóztam is vele. Sírtunk is mind a ketten, hogy a kegyetlen apa úgy elvert egymástul bennünket.

Csak reggel gondoltam meg, hogy álom vót az egész. Búsultam, hogy sose lesz nekem többet olyan szeretőm, mint Mártuska vót.

Mégis megszoktam lassan az éccakát az erdőn. Közel vótak a nagy fák az erdőbe, még oda nem mertem holdvilág mellett bemenni, mindig kértem Pali bátyámat, hogy menjünk messze az erdőtől étcakázni, de ő meg nem akart, mert ő szerette az erdőt.

Én nem szerettem meg még akkor, mert más az erdő és más a jó száraz ház fedele. Az erdőnek mindig mozog minden ágaboga, levele és sohase tudja az ember, mi bújik ki belőle. Nehéz az, egy faluba nőtt, ágyba szokott gyereknek megtanulni, mi az az erdő.

Eccer is ebédelünk, megesszük az ebédet, azt mondja Pál bátyám:

- Nincs vacsorátok, bemegyek a faluba, hozok nektek.

Jól van, elmegy. Elmúlik a nap, este van, nem jön. Elfelejtett vacsorát hozni. A kukoricakenyeret meg elvitte magával, mert abba az időbe még a nagyobb gazdák is csak málékenyeret ettek.

Azt mondja Pali bátyám:

- Itt nincs mit enni, tőgyfahajtást nem ehetünk, elmegyek, hozok vacsorát.

Az is elment.

Én meg lefeküdtem a szekér mellett a gubára, elaludtam. Nem tudom én, meddig aludtam, csak egyszer kihozza a vacsorát Pali bátyám, szép májusvég vót mán akkor, azt mondja:

- Alszol?

Nem szóltam.

- Kőjj fel, egyél, megnézem a lovakat.

Elvitte a gubáját is.

Én meg boncíráltam a szilkét, ki is ódtam, de nem tudom, hogy nem leltem meg a kanalat. Eldűltem a szilke mellett, elaludtam.

Mikor már virradt, jön visszafelé Pali bátyám:

- Ettél?

- Mit?

- Hiszen kiódtad a szilkét.

- Én nem tudom, én nem ettem.

Nem vót, aki beszélgessen hozzám, elaludtam.

Így reggel ettem meg a vacsorát.

Jó idő vót, nem vót semmi baj, csak azt nem szerettem, hogy az erdő minditig beszélt, és én nem értettem, mit. Hun a madár rikótott, hun valami állat. Még akkor vótak farkasok a máramarosi hegyekbe, én mindig csak attul féltem, hogy egy reggel arra ébredek fel, hogy megettek a farkasok.

Hát egy éccaka hallok valami fertelmes sivítást, visítást.

Talpra ugrok, mi lehet a. Hát egy nyúlra ráment a menyét. De olyan nagy nyúl vót a, mint egy kutya, nem hagyta magát. A menyet mingyán a nyakának esett, mert annak az a szokása, a csirkének is csak elharapja a torkát, kiszíjja a vérét, ott hagyja. A nyúl meg rázta magáról, és a körmével belekapaszkodott, és visított iszonyatosan, én meg rettenetesen megijedtem.

Fogom a nagybotot, az oda vót mindig készítve a szekér ódalához, csendesen elindulok, és mikor egész hozzájuk értem, belevágok, ahogy csak bírok.

Olyan szerencsém vót, hogy mind a kettőt agyoncsaptam.

De nem mertem hozzá menni, mert mégis nem tudtam, mi az, meg hogy élnek-e még, hogy rám ne másszanak. Reggelig vérasztottam, akkor jön Pali bátyám. Mondom neki, mi vót itt. A meg odament, megnézi.

- Megdöglött a nyúl is, a menyet is.

Hazavitte osztán a nyulat, mikor délbe hazament.

Én meg csak azon gondolkoztam, hogy ha megsütik a nyulat, én nem eszek belőle. Én nem akarok a menyet után nyulat enni. Még akkor se kaptam belőle, mikor magam fogtam.

Mert ostoros koromba mán eccer fogtam egy nyulat. Hevertem a fűbe a ménes mellett, és egyszer csak odajön egészen hozzám egy nyúl. Én meg rávetettem magamat, és megfogtam. De nagyon erős volt, alig bírtam tartani. Körülnézek, hát ott jön messziről Illyés, a kerülő. Kiabálok neki, hogy nyulat fogtam. El ne ereszd, kiáltotta.

Osztán míg jött, mán vette kifelé a bicskáját, és ahogy odajött, megmetszette a nyakát a nyúlnak. Elfolyt a vére.

- Hazaviszem - azt mondja -, a feleségem jó paprikást csinál belőle. Még téged is megvendégellek.

De bizony nem jött a többet felém se, nem adott az abból még kóstolót se. Mondtam is neki, mikor egy hét múlva megláttam:

- Nem adom többet magának, ha nyulat fogok.

A meg csak nevette.

Hát most is azon gondolkoztam, hogy én nem eszek, én nem, abbul a nyúlból.

- No, egyél.

- Én nem eszek.

Nevetett.

- Félsz, hogy megharap? Né csak, én hogy eszem. Én vagyok az ü menyetje.

A menyetet meg elhajította, hogy a nem jó semmire. Igen, de eccer csak nagy madarak kezdtek keringélni felette, én meg féltem, hogy ideszoknak, és egy éccaka felkapnak, elvisznek, vagy valamit csinálnak velem, hát elástam a menyetet.

De sokat is tapasztaltam én ott az erdő mellett három vagy négy esztendőn keresztül, míg Mojzes Pál bátyáméknak szántogattam.

HATODIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy a fösvény kétszer költ, a rest kétszer jár

Mojzes Pál bátyám az egyik darab földjét az egyháztól bérelte, a másikat meg Kerecsen László méltóságos úrtól. Ennek Salánky-jány vót a felesége, Salánky Polikszénia, és mikor tavaly megbukott Salánky Arvéd, akkor ő hazajött a faluba, volt itt még neki egy kis kerülőháza, a mezei kerülő lakott benne, de egy olyan rongyos kis szalmafedeles ház vót a, hogy nem is vót annál kisebb a faluba, még a mienknél is ócskább vót. Mégis beköltözött a méltóságos úr meg a méltóságos asszony. Nyárára. Timpók Andris meg, a kerülőjük ott lakott a hátulsó végibe a háznak, a feleségével, Maca néném mel. Két öreg cseléd vót, most osztán négy öreg cseléd lakott a házba, mert a méltóságos úr öreg vót má, és nyugdíjba vót a felső kúriától, améken bíró vót.

Nagyon furcsa egy isten bogara vót ez a Kerecsen Lászlóné méltóságos asszony. Fösvény vót a kegyetlen.

Megette vóna az még a kutyakaprot is, csak pézt ne kejjen adni érte. Szatmáron laktak különben, csak nyáron vótak minálunk, míg az eső el nem kezdődött. Akkor hazamentek, és szekérrel vittük a részt. Az árendát.

Finom úriemberek vótak vóna; szép ruháik vót; úri életük, de pénzt nem szerettek kőteni. Úgy el vótak azok a kis házba, mint a vakondékok. Persze egész nap nem csináltak semmit. A méltóságos úr pipált, de csak nagyon jó dohányt. Míg Salánky-kézen vótt az uradalom, addig mindig nekik válogatták a dohányosok a legszebb dohányleveleket, nem vót abba szabad egynek se lenni, csak a legprímábbnak, mikor meg eladták a birtokot, és ez a Krósz megvette, akkor ez is elment a méltóságos úrhoz vizitelni, és azt mondta neki, hogy a dohányporció ezután is kijár. Meg is parancsolta Máté Estók bátyámnak, az új dohányosnak, hogy a szépit, csak a legszépit válogassa a méltóságos úrnak, de úgy, hogy azt finánc szeme ne lássa.

A dohányos gazdának magának kellett csempészni a remek szép dohányt a méltóságos úrnak, de ha finánc jött a faluba, soha az, egy se mert elmenni a méltóságos úrékhoz, megvizitálni, hogy van-e szűzdohány vagy nincs, pedig úgy feltúrták néha a falut, hogy egy törülközőt meg egy szalmakazlat se hagytak a helyén, de hát nagy becsülete vót a méltóságos úrnak.

A méltóságos asszonynak meg a vót a szokása, hogy mindig csak lila ruhába járt. Vót annak ruhája sok, de a mind lila vót, mint a tavaszi kankalin. Még a csipke is lila vót rajta, meg a kalapja is, meg annak a bársonyszalagja is. Olyan vót a, mint egy lábon járó orgonabokor, ha elindult. Még az orcája is lila vót. Én nem tom, mivel kente-fente, de olyan lila vót a, hogy elnéztem sokszor, mikor nálok jártam, milyen lilásra tudja kikészíteni magát.

Mer sokat jártam hozzájuk, engem rettenetesen szeretett a méltóságos asszony. De sokszor megcibálta a hajamat, mindig szeretett belekapaszkodni, hogy úgy szétáll a hajam, a fejér ujjaival csak belemarkolt az üstökömbe, és pofozgatott:

- Akarsz-é virágot, Györgyöcske?

Én meg szerettem vóna neki azt mondani, hogy inkább egy kis kolbászt szeretnék.

Kaptam én virágot eleget a jányoktul, rozmaring mindig vót a kalapom mellé. Kovács Marinak minden rozmaringját én legeltem le, mind az én kalapomhó szurkálta a szebb szálakat.

De kolbász, az mindig vót náluk, meg pecsenye, de soha a meg nem kínált vóna egy falással, ha a szemem kopogott vóna is.

Azér jártam hozzájuk, mert Jusztin néném mindig velem küldte el a napi járandóságot, ha ott vótam. Mert Pál bátyámék tartoznak nekik adni mindent. Úgy vót az egyesség, hogy a tizenkét hold árendáját disznóba kellett kiadni, sonkába, kolbászba, sült húsba. Meg minden egyebet is, csirkét, tyúkot, pujkát, rucát, meg még galambot is kellett nekik adni. Reggel mentem hozzájuk, megkérdezni, hogy máma mit akarnak. Vagy tojást, téfelt, lisztet, zsírt, meg ami kellett, szóval ott vót az éleskamorájuk Pál bátyáméknál. Mondta is minden reggel Jusztin néném, mikor reggel eléadtam, hogy mit parancsolt a méltóságos asszony, hogy:

- Ó a drága lelkem méltóságára, hála istennek, hogy ilyen jó étvágyuk van, az én istenem tartsa meg az étvágyukat.

De csak ki kellett adni a porciót.

Mer a méltóságos asszony abba a kis házba nem tűrte az ételszagot, ott nem vót szabad még egy kis kamarát se tartani. Vót egy öreg cselédje, Penzsi néni, az berakta a maradványt egy nagy pántos ládába, a kulcsot meg a méltóságos asszony eltette, sokszor megpenészedett, megromlott az eltett étele, Penzsi néni meg dúlt-fúlt, hogy a szeme is szikrázik az éhségtül.

Hát a szobájuk, akibe laktak, az olyan vót, mint egy szép bót. Minden vót benne, még perzsa szőnyeg is. De ha Juszti néném eccer azt mondta vóna, hogy máma nem adok semmit, akkor meghalhattak vóna éhen.

Így éltek ezek ott minálunk minden nyáron, de sokszor hallottam, mikor mondta a méltóságos asszony:

- László lelkem, pipázzál, megesznek a szúnyogok.

Nagyon csudálkoztam a szúnyogok gusztusán.

Azt mondja ősszel Pál bátyám, meglát az utcán, mert én csak tavasszal vótam nála kiskocsis, hogy:

- György fiam, hajnalba megyünk Szatmárra.

Mán tudtam, kőtőznek befele a méltóságáék. Mondták nekem a tavaszon, hogy én fogom kőtőztetni. Hajnalba mán kopogtak értem, mentem a szekerhez.

Hát a hintó megjött, de csak a méltóságos asszony ült bele, a méltóságos úrnak oda kellett ülni a rakott szekerre, hogy el ne lopjunk valamit.

Megyünk. Száraz Berken megállottunk itatni. A méltóságos úr adott öt krajcárt, hogy igyunk rajta pájinkát. Ketten. Ötér.

Pali bátyámmal vótunk, a meg vett egy fertály pájinkát. Fertály litert. Megitta, én is kaptam, de én nem szerettem a pájinkát.

- No, megájj - mondom Pali bátyámnak -, most megfizetek a méltóságos úrnak.

Mikor elértük a köves utat, meghajtottam, a lovat. Jaj de kiabált, hogy kirázza a lelket belőle. Hadd rázza az öt krajcárér.

Mikor beértünk Szatmárra, a szekér úgy állott meg, hogy összeesett. Egy zsák le. De ü nem látta, mert sietett lefele, és ment be a házába. A zsák kiszakadt, kiömlött belőle vagy egy fél véka búza. Vót ott egy szegény asszony a szomszédba, mingyán szaladt kosárral, felszedte, elvitte. Mi meg bedugtuk a zsákot egy jó nagy szalmacsutakkal.

Nézi a méltóságos asszony, mer mán a régen otthon vót, kijött megnézni, megvan-e minden.

- Méltóságos asszony, az egér kirágta a zsákot.

Jaj, de sopánkodott, sápított, hogy jaj, istenem.

De a nem jutott eszébe, hogy behíjjon enni. Hanem Penzsi néni hívott. Pali bátyám nem ment, hanem elnézett a városba, egy jó hámot akart venni, azt mondta, de én tudtam, hogy nem kíváncsi az ebédjükre, megy a vendéglőbe pörköltözni.

Hát ideadja nekem Penzsi néni az ebédemet. Almásétel vót, de egy csepp só se vót benne.

Nem ettem meg.

- Én nem tudom megenni, nincs ebbe só.

- Így szokott a méltóságos asszony.

Vót kenyér, jó, azt megettem. Vót egy nagy kert az udvar végibe, nézegettem, hogy bemegyek, eszek almát. De azt meg úgy bezárta a méltóságos asszony, nem lehetett bemenni, szeges drót vót a tetején. Hát addig nézegettem, míg leltem egy helyet, ahol be szoktak járni a hívatlan vendégek, én is beléptem. Megszedtem magam jó piros almával, be a kasba egy zabostarisznyával.

Pali bátyám, meg jön estefelé, részeg vót, mint egy csacsi.

Befogtam a lovat, olyan szerencsés vótam a nyergeléssel, hogy nem lett semmi bajom, mert rúgós vót a ló nagyon. Pali bátyám meg ült felfele, és mindig leesett.

- No, szép legény, nem tud felülni a szekerbe.

- Ü?

Ült felfele, teszi fel a lábát, én meg belöktem, beesett a szalmára, elfeküdt, ottmaradt.

Én meg kihordtam a zsákokat a kamrából, Penzsi néni azt mondja:

- Vidd el ezt a zsákot, neked készítettem.

Fellököm a zsákot a szekerbe, nem tudtam, mi van benne, éreztem, hogy valami ruhaféle meg edény is meg egyéb. De féltem, hogy a méltóságos asszonyék ki ne nézzenek.

- Nem néznek azok ki, mert félnek, hogy borravaló pénzt kell adni - mondja Penzsi néni.

- Hát mán akármi van ebbe a zsákba, e többet ér, mint három krajcár borravaló, mert annál többet úgyse adna.

Elmegyek a négy lóval, megyünk. Azt mondja eccer Pali bátyám, felébredt, osztán eszébe jutott.

- Te fiú, ettél máma?

- Nem jövök magával többet, nem törődött velem.

- A méltóságos asszony nem adott?

- Adott, de nem tudtam megenni, nem vót benne só.

- Mi vót az ebéd?

- Almát főztek vízbe, egy kis habarással.

Nevetett Pali bátyám, azt ü úgyse ette vóna meg.

Elértünk az úton egy olyan csárdát.

- No, ájj meg.

Rendelt egy liter bort meg paprikás szalonnát. Megettem a szalonnát, ü meg megitta rá a bort, mikor szállunk fel a szekerbe, elordétja magát:

- Hun a hám?

- Én nem láttam.

Hát csak nagy nehezen tudta kisillabizálni, hogy vett egy új hámot, osztán rest vót magával vinni, mikor a vendéglőbe ment, ott hatta a szíjgyártónál. Vissza kellett fordulni a szekerrel Szatmárra. Kerestük a szíjgyártót, igen, de olyan részeg vót, hogy mindenáron a nagy szállodába akart menni, hiába mondtam neki, hogy ott nem lesz szíjgyártó. Nagy nehezen leltük meg, feltettük a hámot, akkor má setét vót, úgy indultunk visszafele haza. Hű, ojan setét lett, hogy az első lovat nem is láttam. Éfél után azért hazaértünk.

Szidta osztán Pál bátyám a fiát, hogy te disznó, gyerekre hagytad a négy lovat.

Mondja Jusztin néném:

- E meg micsoda zsák?

- Én nem tudom, Penzsi néni lökte fel a kocsiba. Nem tudom, mi van benne.

- Jaj, az a jó lélek, az a Penzsi, no hát. Mán akármi van benne, azér az jó lélek, nem olyan, mint az a drága méltósága, hogy a hollók szedjék ki a szemit szegénynek.

Elvitte a zsákot, így osztán sose tudtam meg, mi vót benne.

HETEDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy egy kis legénynek a szava milyen sokat jelent

Mikor májusban vége lett a szántásnak, megszabadultam Mojzes bátyám munkájától, micsoda!... olyan kapós lettem én, hogy az egész falu csak azt akarta, hogy én dógozzak nekik.

Tudták, hogy világot járt ember vagyok, még csak tizennégy éves vótam, de mán jártam Beregszászba, Újlak, Tiszabecs, Milota, az nekem semmi se vót. Még Csécsén is vótam nemegyszer; nem is beszéltem róla, hogy a csécsi rokonok is mind ott akartak fogni, hogy maradjak náluk dógozni. Én nem maradhattam; akkoriban mehettem vóna Pestre is, ha nem édesanyám miatt tettem vóna le az inaskodásról. Így hát én csak egypár napra mentem el legfeljebb, akkor jöttem haza, de azt mondhatom, hogy soha üres kézzel, mindig rakott tarisznyával.

Abba az időbe nagy változás vót minálunk. Hogy Salánky Arvéd úr megbukta magát, két zsidó lett a legnagyobb birtokos, a két Krósz, vagy Krauz, mi csak Krósznak híjtuk üket. Az egyik megvett az uradalomból kétszáz holdat, a másik meg a többi ezer holdat. A kétszáz holdas Krósz ott lakott szembe velünk, az egy gyarmati vasas zsidó vót. Fejérgyarmaton vót a bótja, az nem tudott sokat kijönni, hanem helyette a felesége szokott ott lenni egész nyáron, és az öccse gazdálkodott.

Ezt a vasas Krószt, ezt nem szerettem, ez nagy fekete ember vót, igen mérges, hő de fene mérges vót, zsidóba még nem is láttam olyan kiabálós mérges embert, úgy szidta az öccsét, valahogy németül handrikáltak, hogy csak úgy vonétott. Az öccse meg olyan hibás alakú ember vót, valami hibája vót, az ujjai is mind görbe vót, kapzsi vót rettenetesen, az nagyon szeretett félretenni mindent. A munkásokhoz nem lett vóna rossz, mert félt. Nagyon félt a mindemül, mintha csupa rablógyilkos lett vóna a faluba, pedig nálunk bizony még meg se ütöttek senkit, mióta én emlékszem. Mi nem vagyunk verekedősek, csak hát a kocsmába a tanyasiak szemtelenkedtek, azokat kihánytuk, és olyankor nem néztük, hogy puhára esnek-e. De ez nem értette a nyelvünket, alig tudott az valamit beszélni magyarul, hanem gazdálkodni azér jól gazdálkodott. Jó fődeket kaptak, a Szirokot. Aj, micsoda búzák meg kukoricák termettek ott abba az időbe.

De nem az ő kedviért jártam én legtöbbet hozzájuk dógozni, hanem vót a fekete vasas Krósznak egy gyönyörű szép felesége. Micsoda szép vót. Olyan fekete szemei vótak, mint a csillag. A bőre annak olyan vót, mint a fejérített vászon vagy selyem. Szép magas asszony vót, majdnem olyan magas, mint én most vagyok, de azért akkor is mán majdnem elértem magasságban.

Ez mindig jött hozzánk:

- Jó Jánusné, atjon ide a fiú. Jürt tógozni.

Így mondta valahogy. Mert e se sokat tudott magyarul, de mosolyogni azért tiszta magyarul mosolyodott az emberre, osztán akkor ment az ember, égett a munka a kezén.

Meg áldott jó asszony vót, ez mindent adott. Mikor este mentem hazafelé, mán mondta:

- Vityhél anyád thé.

Hogy vigyek egy csupor tejet édesanyámnak.

Meg lisztet meg zsírt meg dohányt.

Vót nekik is dohányuk. Nem olyan sok, mint a másik Krósznak, valami tizennégy hód. Mindig mondta:

- Aduk én neked duhán, ne menj pajthába.

Mert én abba az időbe a dohányos jányok után vetettem magam. A dohányos jányok mindig szépek vótak, vígan vótak, és mikor a pajtába dógoztak, beszöktem hozzájuk, és ott vihán-coltunk. Hát a fekete Krósz megparancsolta, hogy a pajta ajtaját be kell zárni, hogy oda, mikor simítanak, be ne menjen senki idegen. Bementem az ablakon, a pajta tetején. Osztán mikor elmentem, olyankor mindig dugtak a lyányok a zsebembe dohányt.

De szép is vót, de kapkodtak rajtam.

Vót egy dohányos gazda, a Nyírségből jött, Pamuk István, a családjával meg a testvérei gyerekei jártak hozzá munkára, csupa Pamuk-jány, fiú alig vót. Én akkor valamennyi Pamuk-jányt megölelgettem. Csak úgy tomboltam velük. Mint a csikó a ződ füvön.

Ez a Pamuk bácsi, mert aki a faluba való születés, azt bátyámnak szoktuk szólétani, de aki idegenből jött, az csak bácsi vót. Hát a Pamuk bácsi mindenáron meg akart tanítani pipálni. Én meg nem akartam, nem szerettem. Hát eccer mikor szállított Gyarmatra, hozott nekem egy szép cseréppipát. Olyan cifra bojttal. Szép meggyfaszárral, de az olyan szár vót, hogy fele fényes csontszopóka vót.

Akkor télen ennek a pipának a kedviért aztán mégis megtanultam pipázni. De azér sose szoktam rá, csak virtusból pipáztam. Most se vagyok nagy dohányos, el vagyok én két hétig is dohány nélkül. Akkor meg csak éppen ha látták, akkor szíjtam.

Jó dohányok termett, annak a javából adtak. Még Mojzes Pál bátyám is azt a dohányt szíjta, akit én vittem neki.

Hát így én vígan éltem. Váradi Piroskának oda se néztem.

Igaz, ő se sokat nézett utánam, vót annak minden ujjára kettő-három, úgy jártak utána a korombeli kis legények, mint tavasszal a nőstény kutya után a kuvaszok. Akármerre fordult, mindig utána lógott egy csomó fiú. Azok sokszor összeverekedtek érte, de én csak nevettem. Minek. Van jány elég. Megfogadtam az édesanyám szavát.

De nem sokat számított abba az időbe nekem egy jány, arra vót a csak jó, hogy jól megtaní-tottak táncolni. Úgy jártuk a csárdást, hogy akármerre vótam osztán, olyan jó csárdásokat sehol se jártak, mint a dohánypajtába. Meg sok nótát tanultam tőlük, mert a gányójányok, úgy is híjták a dohányosokat, mindig csak danolásztak. Az másfajta nép, mint a falusi jányok, szabadok, nem sokat törődnek az illedelemmel, mert nem odavalók. Nincs ott a rokonságuk, hanem messze van, avval nem törődnek, hogy a faluba mit mondanak, mert ha úgy viselik magukat, mint a szűz Mária, akkor is csak azt mondják rájuk a falubeliek, hogy:

- Gányójány.

Én nem sokat törődtem a szóbeszéddel, én éltem világomat. Nappal kapáltam a zsidónak, este meg hancúroztam a gányójányokkal.

Egyszer jövök haza magamban, valahonnan a mezőről, szembe jön rám Salánky Sámuel tekintetes úr.

Megállít az utcán.

- Megájj csak.

Megállok. Megemelem a kalapomat.

- Jó estét, tekintetes úr.

Megnéz:

- Te Jó György, te mán egész zsidó lettél.

- Mér, tekintetes úr?

- Te mán nem is jársz máshoz dógozni, csak a zsidókhoz.

- Ahova híjnak - mondom neki hegyesen. - Én nem a zsidókhó járok, mert én a zsidóknak nem tudok mit csinálni, én a fődre járok dógozni. Mér adta el a tekintetes úr testvérje a zsidóknak a fődet?

Nagyot néz rám a tekintetes úr.

- Úgy! mán mondtam eccer, hogy nyelves vagy, de még réfesebb lett, mióta zsidókonyhára kaptál. Na, majd teszek róla.

- Nekem a tekintetes úr nem tehet semmit. Munkába sose hívott életibe, mikor a lovát őriztem, barackot ígért, azt se adta meg.

- Hát nem adtam meg - mondta veresen -, no, majd megadom. Majd kapsz tőlem olyan barackot, hogy elvásik bele a fogad.

De én csak nevettem, mert ez olyan vén szakállas öreg vót, aki semmivel se törődött a világon, senkivel se beszélt, olyan vót, mint egy katufrékos öreg zsidó. Ő vót olyan, mint egy zsidó, mégis engem vergált, hogy zsidókhoz járok. Oda járok, ahova híjnak.

Láttam, hogy bement Pereszlényinél, én meg mentem hazafelé. Szembe jön rám Kovács István, a Mari bátyja, azt mondja, menjek el hozzájuk este, sokan lesznek, mert kalákára készülnek, azt beszéljük meg.

Jó, elmegyek.

Elébb elmentem Krószékhoz jelenteni, hogy mit végeztem. Azt mondja a szép Krószné tésasszony:

- Jól van, Jür fiam, vityél anyád egy csupor thé. Nagyon thisztességes asszony, nagyon szeretek itet.

No hát, mondta ezt valaha nekem Salánkynál valaki. Még azt se tudtam, van-e méltóságos asszony vagy nincs.

Az eccer se jött el a mi falunkba, eccer se alázta magát ide, csak úgy dógoztunk neki, minden az övék vót, rakott csűrök, ménesek, malom, liszt, pénz, ők meg éltek, főispán vótak, képvisellő, mert kártyáztak, mulattak, azt se tudták, hogy terem a fődön a répa, ők csak a cukrot ették, amit abból csináltak.

Megyek haza, mondom édesanyámnak:

- Édesanyám, ez a Sámuel tekintetes úr megfenyegetett.

Elmondtam neki az egészet szórul szóra. Megijedt szegény.

- Jaj, fiam, minek szóltál. Mindig mondom neked, hogy urakkal, papokkal nem szabad feleselni, mert az azt el nem felejti, mint kégyó a farka vágatását. No ment már Pereszlényihez. Fújják azok most a kégyókövet. Ó, be örültem, hogy a perrel egypár évek óta békén hattak, majd meglátod, foga lesz ennek. Újra kezdik ezek, még tán ki is túrnak a falubul.

De én csak nevettem.

- Hogy gondolja édesanyám, én még csak gyerek vagyok, ha tizennégy éves vagyok is. Csak nem tesznek olyat ezek a vén emberek, hogy egy fiúgyerekkel tegyenek fel. Van nekik födjek elég. Pereszlényinek van nyócvan hódja, nem irigykedik tán a mi negyedfél köblösünkre.

- Dehogynem irégykednek, fiam, nem tudnak azok még aludni se tülle, no most végünk van, csak a házat is el ne vegyék.

Szegény osztán, ahogy öregasszonyok szokták, csak sápétozott, hogy mi lesz velünk, má mi lesz velünk.

- Ne sápétozzon, édesanyám, meg nem esznek biztosan. Foga sincs mán annak a vén jebezeusnak.

- Dehogy nincs, fiam, dehogy nincs, nem rágják azok a húst, hanem késsel-villával eszik. A kése annak Pereszlényi, a vellája meg Máriási, a jedző.

- Mán én nem bánom, akárhogy lesz, énnekem most el kell menni Kovácsékhó, mert hónap kalákába akarnak dógozni, én is ott leszek. Adja ide édesanyám a vacsorát, megyek.

Szegény ment elkészíteni a kis vacsorát, korpacibereleves vót meg egy kis sült tészta, olyan pogácsaforma. Míg ő aztat behozta, és megmosdottam jól, megfésülködtem takarosan, úgy mentem el.

Mikor odamentem, már ott vót egy csomó jány meg fiú. Váradi Piroska ott vót, azt mingyán láttam. Azért hítt engem az én István barátom, hogy Piroska ott lesz.

No jó, én úgy tettem, mintha legkisebb gondom vóna, hogy itt van, vagy nincs itt.

- Jó estét.

Nem felelt.

- Neked mondom.

- Én meg nem is láttalak - azt mondja.

- Jól van, ha nem láttál, avval még nem esett ki a világ feneke, Most megláthatsz egész darabba.

De nem haragudott meg, mint máskor, mer mindig azt szokta mondani, hogy én kicsibe veszem ütet, úgy beszélek vele.

- Hát hogy beszéjjek, jójány, tán úgy, mint a riktorok Pilátussal? Ember vagyok, meg te is a vagy, ha igaz.

De megharagudott valaha, mikor ezt mondtam neki. Aj, de ott hagyott a Feszületnél. Én meg vakartam a fejemet, hogy mégis kár így vadítani, mert úgy vótam vele, hogy nagyon furcsán. Ha ott vót előttem, akkor olyan vót, mint a többi jány, semmivel se vót nekem különb. De ha nem vót ott előttem, akkor majd meghaltam utána a nagy vágyástul. Még beszélgettem is magamban hozzá, mintha előttem állana. Kapáláskor, megáll a kezembe a kapa és így kitartottam a kapanyelet, oszt mondtam neki:

- Te jány, hát nem félsz tüllem, hogy ha egyszer megfoglak, úgy megszorétlak, hogy a pára rögtön kiszáll belőled. Így fogom meg a gégádat e... - osztán sete kézzel nyakon fogtam a kapanyelet.

Nevetséges vót a, a vót a szerencse, hogy senki se látta, mert úgy belegázolódtam én, hogy mintha csak az eleven Piroskával beszéltem vóna, hangosan mondtam, még veszekedtem is vele.

De most Piroska, nem tudom mi ütött hozzá, tán hogy hallotta, hogy engem a gányójányok hogy kedvelnek, pedig azok má nagy jányok vótak, eladók, eccóval elég kedves vót hozzám.

E kellett nekem, mert ha kedves vót, nagyon kedves tudott lenni ez a kis varangyos béka. Csak úgy cirógatta a még a szívemet is.

És osztán ugrottam is, ahogy akarta.

Megbeszéltük a kalákát. Azt híjják mifelénk kalákának, ha egy család nem tudja elvégezni a munkát a mezőn egy darab fődön, osztán összehíjja az összes jó barát-ismerősöket, és együtt csinálják meg, mondjuk egy vasárnap délután. Mi is így mán összeszedelőzködtünk vagy harmincan, hogy Kovácséknak nincs pénzük napszámos munkára, de még őnekik kell napszámba dógozni a lóval, szekérrel - hát bekapáljuk a kukoricát, mer esőre állott formán vót az idő, a gaz meg má nagy vót benne. Az ilyen kalákamunkáér a szokott a fizetség lenni, hogy bálat rendeznek az illető háznál. Cigányt fogadnak, és lehet táncolni doszt.

De hát mink nem vártuk meg a cigányt, mingyán ott az eperfa alatt táncot rendeztünk, mert vót egy fiú a faluba, bizonyos Tamburás Jankó, csak úgy híjtuk, különben félkegyelmű vót, de nagyon szépen tudott citerázni. Az ríkatta a citerát, mi meg jártuk.

Persze, Váradi Piroskával jártam egyre. De jött a többi fiú, oszt elkéregették. Menjetek innen, mondom, mer abba az időbe még nem vót a szokás, hogy a jányt elvegyék tánc alatt az embertül, mint most, hogy akármikor csak odaáll valaki, azt mondja, amikor a legjobban táncolunk, hogy „szabad kérném”, és avval már viszi is, mint a kutya a koncot.

Hát odaáll nekem Sarkadi Imre, hogy adjam má neki.

Mire én feleszmélek a ritkázásból, mert éppen forgóst jártunk, már az én Piroskám ott is van, és vele rúgja a port.

No megájj, most megtáncoltatlak, gondolom, és ott vót egy kisjány, egy kicsit fiatalabb, mint Piroska, Kőmíves Erzsi, derékon kapom, és én is odaállok velük a rend szélére, mert mi gyerekfélék inkább csak szélen táncoltunk, a nagy legényeké vót a placc.

Hát ű járja jobbra, én járom balra.

Ez a Kőmíves Erzsi, ez nagyon egy komoly kisjány vót má akkor is. Olyan vót a, akkor került kifele az iskolából, mintha egy kis asszonyféle lett vóna már. Avval nem is igen lehetett bolondoskodni, mert úgy ránézett az emberre, hogy elment a kedve a hamisságtul.

Észreveszi eccer ez a kisjány, ez az Erzsi, hogy én nem ütet táncoltatom, hanem a Piroskának heccelődött vele.

- Mán eressz el.

- Minek?

- Nem táncolok én mán.

- Mér ne?

- E még nem bál. Mán kell menni hazafele, késő van.

Evvel leválik rullam, indul haza.

Én meg sajnáltam, hogy megharagszik, el akartam kísérni. Igen, de mire én ezt kigondoltam, akkor már nálam három évvel öregebb fiú, Csereklye Mihály már mellette vót, és kísérte.

- Erzsi, hazatanálsz? - kérdem.

Csak rám nézett komolyan.

- Szembe lakunk.

- Tudom, hogy szembe laktok, én azt kérdeztem, hogy hazatanálsz-e.

Mihály öregebb vót, de nem vót magasabb nálam, de jó erős vót.

Azt mondja:

- Úgy látom, te nem tanálsz haza, hát én, ha akarod, haza igazétalak.

Csak akkor néztem nagyot, hogy ennek a kisjánnak mán udvarlója van. Ugyan hamar.

- Jó fiú - mondtam -, én nem állok utadba, eszembe sincs. Csak hát megtáncoltattam a kisjánt, azért akartam hazakésérni.

Ide nyújtotta a kezét, azt mondta:

- Majd csak én késérgetem mán, no.

- Jól van, no.

Avval megfogtam én is a kezét. Láttam, hogy szorétani akar, hát én is vigyáztam. De eszembe se vót, hogy én szorétgassam az ü kezit. Nincs kiért. Ü osztán ezt észrevette, hát ü se nagyon szorétkozott.

Így ű elment a jánnyal, én meg visszamentem, mert még táncoltak. De nagyon a fejembe maradt valami. Ej, az a kisjány, akármilyen fiatal is, az szívesen táncolt velem, csak akkor hagyott ott, mikor észrevette, hogy mással kacérkodok. Valami van emögött, gondoltam, és majd én vigyázni fogok erre a kis Kőmíves Erzsire, hátha érdeklődik ez énutánam. Hogy én azt még el se gondoltam vóna. Egy kicsit bántott is, mi tagadás, hogy én nem is véltem, hogy az a kisjány énutánam figyel.

Örömmel érzi azt az ember, ha egy jányon észreveszi, hogy szíves érzéssel van iránta.

Hanem Piroska is észrevette magát, hogy én mással is el tudok mán szórakozni. Mingyán szívesebb lett hozzám. Még ő szólott elébb.

- Tán farsangba vótál? - azt mondja.

- Farsang! - nagyon kaptam én ezen a szaván; csak az én jó istenem adná, hogy ez eccer féltékeny lenne irántam, hogy visszafordítaná az én sok szenvedésemet. Hadd sírjon ő is, ha én mán egy jány miatt sírni tudtam.

- A bion - feleltem.

- Akkor jó - így Piroska.

- Bion jó - vetem én.

Arra a jány csak megmakacsolja magát, és szól Imrének; hogy:

- Késő van mán, gyerünk haza.

Mondom:

- Azér nem kell mást fárasztani, én is itt vagyok.

- Mán engem híjtak - kényeskedett nekem.

- Az a te szerencséd, hogy híjtak - feleltem. - A hívást meg kell ragadni.

- Nem nagyon kapaszkodok senkibe - mondja, avval belekapaszkodik Sarkadi Imrébe, és ellépnek.

Hüj, a kutyafáját, úgy maradtam ott, mint egy málé. No eztet megcsináltam, egy este két jányt szalasztottam el.

Vót ott jány elég, de én ugyan egyet se késértem haza. Ha mán ez a kettő így kibabrált velem. Úgyse kellett messze mennem, mert mi csak a harmadik szomszédban laktunk, hát hazamentem aludni.

Édesanyám még akkor is fenn vót, mert a vót a szokása szegénynek, hogy míg én haza nem mertem, addig soha le nem feküdt.

- Jaj, fiam - aszongya -, szegény jó fiam, szegény édes jó gyermekem, de nagy baj ért máma.

- Az - mondtam csendesen, mert mégis bántott nagyon, hogy a Sarkadi Imre most az én szeretőmet ölelgeti. Az isten tudja, mit beszélnek, biztosan engem nevetnek.

Forró vót a fejem, meg a szívem is nagyon vert, osztán mikor vetkeztem, mindig csak azon gondolkodtam, hogy nem is kék nekem lefeküdni, hanem a jó somfabotomat elővenni, osztán utána menni Piroséknak, hogy hátha engem sértenek. Ne gondolják, hogy én megijedek, ha még húsz esztendővel öregebb is vóna az az Imre.

De azért csak vetkeztem lefele.

- Nem felejti az el, nem felejti. Hónap mán a jegyzőnél lesz.

Csak akkor vettem észre, hogy tán édesanyám most is Sámuel tekintetes úron bucsálódik.

- Hagyja mán, édesanyám - mondtam mérgesen -, nagyobb bajom van nekem annál.

Édesanyám csak megállott a szoba közepin, a holdvilág besütött a kis ablakon.

- Mi van neked nagyobb bajod, te szerencsétlen ember? Tán még a jányok. Kicsi vagy te még attul. Majd én szólok, mikor annak itt lesz az ideje. De addig vigyázz a nyelvedre, osztán ne beszélj úgy az urakkal, mintha mind a lábod kapcája vóna, mert bizony kicsi gyermek vagy még.

Nagyon elpironkodtam, hogy édesanyám ilyeneket mond nekem, osztán kimentem a házbul, hogy megnézem a tehenet, van-e előtte.

Úgy mentem ki mezítláb, nem vót hideg; a tehenet meg is néztem, vetettem elibe, azután a kerítéshez mentem.

Hát a Sarkadi Imre akkor jött hazafelé.

- Ühm - mondtam magamba -, még hamar. Úgy látszik, a Piros hoppon maradt. Minek kapaszkodik olyan szekérbe, amék nem akarja felvenni.

Akkor osztán megnyugodtam, bementem a házba, és lefeküdtem.

Édesanyám is lefeküdt osztán. Nem szólt szegény többet, mert látta, hogy máson jár az eszem. Én meg nagyokat nevettem magamba, hogy Pirost eszi a fene, hogy Sarkadi Imre biztosan csak a kapuig kísérte, nem vót több ideje, ha már vissza is jött. Alhat most, nem biztos benne, hogy én is nem haragudtam meg rá véglegesen.

NYOLCADIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy hogy tanulja meg az ember, milyenek az emberek?

Másnap vasárnap vót.

Elláttam a jószágot, akkor rendbeszedtem magam. Még akkor nem kellett beretválkozni nekem, pedig mán egy kicsit molyhosodott a képem, de szégyelltem vón azér kést fogni rá, mert még gyereknek tartottam magam.

Felöltözködtem, hogy templomba megyek. Édesanyám nem jött:

- Nem megyek én, fiam, nem merek én az Isten szeme elé kerülni, mer nagyon rossz gondolataim vannak mámma, meg aztán itt is dolgom van, mert egész héten nem takarítottam, kiseprek legalább egy kicsit, meg kivasalom a fejérgúnyádat is.

Kimegyek az utcára, mán jöttek felfelé az alvégről a barátaim, Füles Gyuri meg Bátor István, Nádor István, Orbán Gyuri. Ezek mind nagyon szegény fiúk voltak, cselédemberek gyerekei, most ott szógáltak a Krósz és Klánnál, mer eladták üket, a cselédséget, a birtokkal, és örült, akit megtartott az új gazda. Azér elég jól vótak má őtözve, hanem mikor Sarkadi Imre elment előttünk, a nem állott meg velünk, mer az harmincholdas gazda fia vót, azér is ácsingózott annyira utána Váradi Piroska. Csak szólt valamit hozzánk, hogy így-úgy, osztán ment tovább, mer a templom előtt ácsorogtak a nagygazda gyerekek, külön.

Ahogy ott állunk, beszélünk errül-arrul, Orbán Gyuri szidja a Krószt, a gazdag Krószt, hogy nagyon kihajtja a munkásokat, meg vágatja a fákat. Mikor megvette a birtokot, akkor sok-sok fa vót a nagy telken, de mind olyan erdei fa meg mindenféle idegen fa, díszfa, mert ott akarták építeni a kastélyt. Ezt ez a Klán különösen irtotta. Mán egész puszta vót az udvar, nem kellett neki a szép fa.

A mi kis házunk előtt is állott egy rettenetes nagy magas tölgyfa, de az nem olyan tölgyfa vót, mint más, hanem csupa gircses-görcsös vót a dereka, és olyan koronája vót, hogy egészen beterítette a mi házunkat, hogy jó soká kellett esni az esőnek, míg ráhullott egy kicsi a szalmafedélre. Ezér is nem fedték azt soká, hogy a fa úgyis megvédelmezi. Hát ezt a fát nem vágtuk vóna ki semmi pénzér. Vót mán, hogy ígértek érte, de akármilyen szegények vótunk is, nem adta édesanyám soha. Vót az a fa mán ezeréves is, nem hattok vóna kivágni. Klán meg az ilyen fákat csak úgy vágatta.

Azt is beszélték, hogy építeni fognak, mert a cselédházak mán mind olyan kidűlt-bedűlt ódalú vót mind, hát ott lesz sok munka, ha építenek.

Eccer, ahogy beszélünk, jön Pereszlényi.

No jó.

Elmegy előttünk, mindenki köszön neki, de én úgy tettem, mintha nem is látnám. Oda se nézett, még csak nem is biccentett, meg a kalapjához se nyúlt, mi vótunk mi neki, gyerekek.

Hanem rázta a kezét, mert olyan vót, hogy a keze mindig reszketett, meg a feje mindig nemet integetett.

Azt mondja Kovács István, már ő is ott vót velünk.

- Tudjátok, mér mozog a Pereszlényi keze? Fél, hogy ellopják az erszényét.

Hát nézzük, Pereszlényi nem állott meg a templomnál, hanem tovább ment. Hova megy, hova megy? Bement a jegyzőhöz.

Beszaladok a házba, mondom súgva édesanyámnak:

- Édesanyám, itt ment Pereszlényi, bement a jegyzőhöz.

Mondja édesanyám:

- Jaj, fiam, írják akkor azok a mi halálos levelünket.

De elkezdtek harangozni, újra kimentem az uccára, és mentünk közelébb a templomhoz.

De nem egészen a templomkerítésig, mert az úgy vót szokás, hogy csak a nagygazdák mentek egészen a templom ajtajáig, ott várták, míg be lehetett menni, a nagygazda legények meg a kerítésnél szoktak megállni. Az ilyen szegény gyerekek, mint mi, csak a vasas Krósz kapuja táján ácsorogtunk, az ott vót a templom mellett.

Be osztán a templomba, fel a karba. Ott is mi csak szélén állottunk a karba, a harmónium mellett ült Piri tanító és orgonázott. Amellett állott a bíró fia, szapora szavú Csorba Jósep volt akkor a bíró. Addig mindig Pereszlényi vót nálunk a bíró, de mán nem vállalta. Nagygazda vót ez is, hatvan holdja vót. Ennek a szapora szavú Csorbának két fia vót, az egyik, Józsi, velem vót egyidős, a másik nagyobb vót, mán házasodó, a Marci. A kisebbik két esztendőt járt is gimnáziumba Szatmáron, de kivette az apja, mert azt mondta, nem akarja, hogy lenézze ütet, ha kitanult. Van otthon elég, éljen.

Én a karba egészen szélen állottam, pedig ez nem vót igazság, mert mink nemesek vótunk, nem is vót több nemes a faluba, csak mink és Berky Bertalan nagybátyám, aki a nagyanyámrul vót apámnak féltestvére, tartottuk is a rokonságot, de nemigen, mert ők nagyobb birtokosok vótak, mint mi. Neki se vót ugyan valami sok, csak huszonkét hold, de nékünk meg negyed-félköblös az egész, hát így a vót a rokonság, hogyha megszorultunk, mindig hozzájuk ment el édesanyám segítségért.

Mikor a jányok bejöttek, leültek a padok előtt a kitett lócákon, Váradi Piroska is ott vót. Erősen néztem, de ő eccer se nézett rám fel, hanem eccer azt észrevettem, hogy Sarkadi Imrével összenéztek. No, csak nézzetek.

Kőműves Erzsi is ott ült. Nagyon szép ruhája vót, egészen olyan rózsaszín, mint a vadrózsa virága. A haja is nagyon szépen vót fonva apró fonással, és abba is olyan rózsaszín szalag vót. Nagyon tetszett nekem, ez a kisjány mindig nagyon szépen vót őtöztetve.

Nálunk nagyon kicsi vót a templom, azért a jányok csak akkor ültek be a padba, mikor már tizenötévesek lettek. Az egyik oldalon nekünk háttal ültek a kisiskolás jányok, a szembe levő padon meg a nagyobbak. Hát ez jól is vót, mert a kisiskolásoknak még nem kell felkacsingatni a legények kórusára.

Mán mindenki bent vót, és énekeltünk, mikor bejött a jegyző, Máriási, Pereszlényivel. Olyan fekete képűek vótak, hogy azokról messze süvített a rosszlélek. Nem is énekeltek azok egy igét se, csak ültek nagy hallgatagon.

Végre bejött az öreg tiszteletes is, Csordás tiszteletes, aki mán vagy hetven esztendős vót. Ötven esztendeje vót pap ebbe a kis faluba. Ötven esztendeje csak mi adtunk kenyeret neki. De nem vót annak mán egy csepp foga se; mikor prédikált, nemigen lehetett megérteni egy szavát se, pedig jó vastag hangja vót, de aludni nagyon jól lehetett azon, öregeknek, a beszédje alatt.

Ott vót Piri Márta is meg Évácska. Mán én vagy két esztendeje nem találkoztam Mártával, nagyon szépet nőtt, és igen szép kisasszonyruhába vót. Elgondoltam, hogy ha az Isten adná, hogy csak egyszer tanálkoznék vele...

Mondtam is Kovács Istvánnak ott a karba, hogy mér nem híjják el a kalákába a tanítót is a táncra estére? Azt mondta, el fogja híjni.

Attól kezdve csak ütet néztem, az én első kedves szeretőmet, akitől a sors elszakasztott. Csak eljönne, de megtáncoltatnám, de megölelgetném még eccer az életbe.

Templom után hamar hazamentünk, mert úgy vót a megegyezés, hogy csak éppen eszünk, megyünk a mezőre.

Úgy is lett. Kimentünk a Kovácsék fődjére huszonnégyen, fiúk, lányok, és egy-kettőre bekapáltuk a kukoricásukat. Még nem is volt alkonyodás, készen vótunk, pedig jó tábla vót. Feles főd vót az egész.

Azután osztán megkezdődött a bál az udvaron. Kispaládi cigányokat fogadott Kovács István bátyám, három cigányt, azok húzták, de valami nagyon jól húzták.

Már nagyon jól táncoltunk, mikor megjött Piri tanító a két jányával. A tanítónéasszony nem jött, a nem szokott ilyen helyekre járni.

Hát én nem mertem Piri Mártát az apja előtt felkérni, mert féltem, hogy megint megver, hanem mikor táncolt valakivel, elkértem.

Jött rögtön.

Jaj, mikor megölelhettem.

Úgy fogtam én azt meg, mint valami liliomszálat, hogy el ne törjön a kezembe.

- Be szép jány lettél - mondok neki.

- Csúnya vótam?

- Dehogy is, inkább nagyon gyönyörű. De megnőttél.

Nagyon nevetett. Olyan nevetése volt annak, mint mikor a vadgerlicemadár turbukol.

Így elbeszélgettünk, és én egyre jobban táncoltam, rúgtam, mutattam, hogy a dohánypajtába hogy tanultam. Ő meg ezen is nevetett, azt mondta nem kell annyira ugrálni.

- Hát hogy kell?

Elkezdett tanítani, úgy csendesen, szelíden, mintha csak ringatózna a virág a szárán.

Tudtam én úgy is, nem is léptem én eccer se a lábára. Fél karral átöleltem, de jól, egészen a mejjéig ment a tenyerem, ő meg piros lett, de nem szólt.

- Kveek, kveek - mondom csendesen.

Arra elkezdett nagyon nevetni. Setét vót már nagyon akkor, én meg mindig vigyáztam, hogy a táncosoknak mindig a túlsó partján maradjak, nem azon az ódalon, ahol az apja ült, hanem a másikon, hogy ne lásson.

- Szokott-e még neked valaki kuvikkolni? - kérdem.

- Nem szokott - mondja nevetve.

- Hátha még eccer megszólalna a kuvik, megértenéd-e a szavát?

Nem felelt, csak nevetett.

Erre én úgy magamhoz szorétottam, hogy azt hittem, eltörik a háta gerince, de arra se mondott semmit, csak azt, hogy:

- Táncolj illedelmesen.

- Iszen azt csinálom.

De mán éreztem, hogy melegedik a teste, én meg ügyesen elfordítottam, és egy pillanat múlva a boglya mellett voltunk hátul az ólnál.

- Mit akarsz?

Nem szóltam semmit, hanem megcsókoltam.

- Jaj, Gyurikám.

- Semmi jaj - és hozzáfogtam csókolgatni.

Úgy elveszett annak a jánykának akkor minden ereje, hogy rám omlott, és visszacsókolt, mint a szénapadláson. Megfogtam szépen, és magamhoz szorítottam, hogy az egész teste tűzláng vót. Lefogtam a két karját, nem tudott moccanni se, úgy szerettem, azt hittem, rögtön megeszem.

Hát abban a percben egy ütést kaptam a fejemre, de nagyot.

Hátranézek, ott áll Piri tanító.

Eleresztem a jányát, és várom, hogy ha még eccer megüt, nekimegyek. De nem ütött meg többször, hanem kapta a jánya kezét, és elvitte.

Nem segíthettem szegényen, mert nem vót rá jogom, de nagyon fájt a szívem utána.

Ahogy ott állok, nézek, visszajön a tanító:

- Te gazember - azt mondja -, te leszel a falu rossza, hanem én még ma beszélek a jegyzővel, hogy vigyázzanak rád. Szerencséd, hogy nincs csendőr ma a faluba, mert agyonveretnélek velek.

- Mért bánt engem a tantó úr - mondom -, szeretem a jányát, az olyan bűn? Ha megnövök, elveszem feleségül.

- Gazember - ordította a tanító, és újra nekem jött a bottal.

Felkapom a vasvillát, ott vót a boglya mellett:

- Úgy nyúljon hozzám, hogy beleszúrom.

Megállott.

- Megfenyegettél? életveszélyesen?

- Én nem fenyegetem, de minek bánt engem a tanító úr, mikor én nem bántom?

- Jójó, lesz még ennek böjtje - evvel elment.

No, Gyuri, mondtam magamnak, most aztán készen vagy. Mán az egész falu urasága ellened van. Egyiknek se vétettem, mégis mind rám.

De mér?

Mer nem akartam térdet-fejet hajtani. Ha én Salánky Sámuel tekintetes úrnak kezet csókolok meg kalaplevéve istenkedek, akkor nem haragszik meg rám. Meg ez a rektor is, ha a jányát nem akarom szeretni, hanem bejárok hozzájuk azután is, hogy az iskolát elvégeztem, fát vágni meg az ólbul a ganét kihányni, sose bántott volna, hanem adott vóna néha egy kupica pájinkát.

De én ezt nem akartam, én olyan ember vagyok, mint ük, én szeretni tudom az ü jányát, az is tud engem, mert ha nem akart vóna szeretni, nem táncolt vóna velem, se a boglya mellé nem jött vóna, meg nem csókolt vóna, szeretett vóna. De biztosan a kisebbik jánya lesett ki, az árulkodott ránk. Hanem eccer még, ha az Isten éltet, annak is megkötöm a koszorúját.

Azér se mentem el a táncbul, hanem visszamentem egy kis idő múlva, és elkértem a táncosátul Váradi Piroskát. Eljött. Akkor már a tanító elment a két jányával.

Azt mondja Piros:

- Láttalak.

- Mit láttál?

- Jó vót a kazalba?

- Nem is vótam a kazalba.

Piros meg csak nevet.

- Bagolykodtál?

Errül tudtam meg, hogy mindenki tudja, hogy én kveekkolni szoktam valamikor a tanító Mártának. Nem is gondoltam, hogy olyan igen felveszik az én dógomat, hogy már az egész falu csak arrul beszél.

- Gyere velem, téged is megtanítalak.

Piros csak nevetett.

- Nincs szükségem olyan tudományra.

- Pedig jó.

Ez olyan vót, ez a jány, hogy ha ez észrevette, hogy más jánynak tetszek, akkor neki is jobb kedve vót hozzám.

De én mán nagyon szégyelltem magamat, hogy itt minden jány tudja, hogy én mit csinálok, mit nem csinálok. Ott vót a kis Kőmíves Erzsi is, az is olyan komolyan nézett rám, hogy csak úgy égett az orcám a pironkodástul.

Mér? Más legény is el-elment a táncosnéjával egy kicsit a boglyák mögé, csak nekem nem szabad, meg ha én megteszem, akkor már felfordul a világ? Nem vót kedvem többet táncolni.

De azér nem mentem el csak azért se.

Hanem odajött hozzám Kovács Mari, azt mondja csendesen:

- Erigy haza.

- Mér?

- Csak erigy haza, fekügy le.

- Nem megyek.

- György, erigy haza, ne akarjál itt bajt csinálni. A tanító haragszik, attul fél édesapám, hogy megy a jegyzőhöz, a meg szétzavarja a mulatságot, mer nem kértünk engedélyt.

- Kalakáho nem kell engedély.

- Csak te erigy haza szépen, feküdj le. De lefeküdj, akkor nem lesz semmi baj.

Addig vitatkoztunk, hogy szalad ám hozzánk István, a Mari bátyja, hogy:

- Jön a jegyző.

Arra én láttam, hogy csakugyan én leszek az oka mindennek, hát nem akartam, hogy ezek a szegény fiúk, lányok énmiattam szenvedjenek, hogy elromoljon a mulatság, hát csendesen átléptem a kerítésen, hazamentem, lefeküdtem.

Kérdi édesanyám:

- No, már vége?

Ő még fenn vót, font. A kis mécses mellett.

- Lefekszek, mert fáj a fejem.

Igaz is, hogy fájt, mert a tanító nagyon megütötte, jobban megütött, mint én a vak lovat, de én azért erősebb vótam, mint a ló, nem fordultam fel.

Lefeküdtem, édesanyám meg beszélt, hogy itt vót nála Kis Mari néném, azt mondta, hogy szapora szavú azt mesélte, hogy most elveszik az erdőt. Hogy nem szántunk benne még egy idén. Pereszlényié lesz mán.

Hát az egész falu csak énellenem van? Nem bánom, még nem vagyok öreg, akármikor elmehetek inasnak, ha a faluból ki akarnak túrni, de addig nem megyek, míg nem látom, hogy igazán muszáj-e.

Egyszer csak zörgetik az ablakot.

- Itthon van a gyerek?

A kisbíró vót, Orbán kisbíró, az Orbán Gyuri apja.

Édesanyám meg azt mondja:

- Jöjjön be kend, Orbán.

Az bejött. Látott engem az ágyba.

- Hát te meg minek alszol? - azt mondja.

- Fáj a fejem.

- Fáj?

- Fáj.

- Mitül fáj?

- Bort ittam, nem szoktam én bort inni, hát megfájdult nagyon.

A meg ott ült egy kis ideig, pipázott.

- Minek jött kend? - kérdi édesanyám tüle.

- Láttam - azt mondja -, hogy elsuhintott a táncbul, hát meg akartam tudni, nincs-e valami baja, hogy nem esett-e kútba.

- Milyen jó ember kend - mondta édesanyám.

Aztán a kisbíró elment. Akkor édesanyám elkezd hálálkodni.

- Nem híjába a pajtásod apja, de nagyon jó hozzád ez az ember.

Nem mondtam meg, amit gondoltam, mert minek ijesztgetni szegény édesanyát, de én már tudtam, mifélék a hivatalos emberek.

No, rajtam nem fogtok ki. Én is vagyok valaki.

KILENCEDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy az ember a legnagyobb baj közt is boldogan tud élni

Másnap hívattak a jegyzőhöz. Orbán Gyuri bátyám jött értem mint kisbíró, de én mán akkor kimentem a mezőre a Krósz fődekre, nagyon messze a Csiklósba. Így osztán csak azt hatta meg édesanyámnak, hogy másnap reggel nyóc órára ott legyek okvetlen a jegyzői hivatalba.

Jó fáradt vótam, mikor este hazajöttem. Megmosdottam, megvacsoráztam, akkor mondja édesanyám, hogy reggel a községházára kell menni.

- Akkor még elmegyek Krószéknál, megmondom, hogy hónap másat küldjenek ki helyettem.

Elmegyek, mondom neki:

- Tésasszony, küldjenek ki helyettem valaki mást hónap a Csiklósba, mert kevés így is az ember, de ha valaki megy helyettem, akkor be tudják fejezni ott a munkát.

- Hát te mit akarsz, mán nem jüsz thübet tógozni!

- Dehogynem, jövök én szívesen, hanem reggel a jegyző úr parancsol velem, a községházára kell menni.

- Mit akar jegyző, te?

- Én nem tudom, mit akar, mit nem akar, de első a törvény, azt még édesapám mondta nekem, hogy fiam, a törvénybe rögtön menni kell, mer azok nem ismernek tréfát.

De nem értette a szegény zsidóasszony:

- Tréfál neked a jegyző?

- Nem tudom, mit akar, hanem tessék helyettem valakit küldeni a Csiklósba, mer osztán jön egy eső, nem lesz bekapálva.

- No jó van, jó van, csak ha jegyző ereszt, tyere mingyá.

Így én hazamentem, lefeküdtem, jól aludtam, mert ugyancsak fáradt vótam. Reggel bekapáltam virradattól a magunk kertjébe otthon a krumplit, hogy segítsek legalább édesanyámnak, és nyóc órára mán ott vótam a jegyzőnél.

Mingyán bementem a hivatalba, rendesen kopogtattam, úgy mentem be. Ott vót már a szapora szavú meg a jegyző. Akkor még csak egy jegyző vót, most van neki két segédje, egy adóügyi jegyző meg egy segédjegyző. Nem tudom, mit csinálnak, akkor egy is elbírta.

Hát akkor én bemegyek, rám kiált a jegyző:

- Várjál kint, míg szólítalak.

Kimegyek, megállok a tornácon.

Nagy tornác vót. Nem csuda, hogy Gedeon jegyző tönkrement bele, mer szegény, mikor építette, csak arra gondolt, hogy nagy legyen, szép legyen, hogy abba semmi hiba ne legyen. De mikor fizetni kellett az adósságot, a vót hiba, hogy a lett a nagy meg a szép. Szép adósság lehetett rajta, ha bele tudott halni. Az alsó házba vót a kösségháza, a felső meg a jegyzőlakás. A kösségháza előtt csak olyan nyitott eresz vót, ott kellett állni, várni a népeknek, akik adót fizetni jöttek, vagy valami dolguk vót, télen-nyáron a nyitott szélbe, de a jegyző házának nagy üveges verandája vót, az előtt meg a sok rózsa. Mán akkor bimbózott, meg nyitogatott is mán.

Nézem a szép rózsákat meg a virágot, sok virág vót ágyásokba ültetve, de annak olyan száraz vót a földje, egész szikkadt, cserepes. Nézem, nézem, milyen jó az uraknak, csupa virág közt élnek, osztán nem adnak neki egy kis vizet. Egy darabig állottam, ácsorogtam, de soká vót, nem szólt hozzám senki egy szót se, gondolom, bemegyek a jegyzőhöz, megkérdem, szabad-e meglocsolni a rózsákat, hogy ne tőtsem itt hiába az időt.

Benyitok én:

- Tekintetes jegyző úr...

A meg csak rám ordít:

- Takarodj ki.

- Tekintetes jegyző úr...

Újfent nekem áll:

- Kitakarodj, gazember, ha mondtam. Várjál.

Láttam, hogy nem lehet vele beszélni, akartam menni is, meg mondani is, hogy adjon egy vidret, hogy locsoljak.

Ahogy ott téblábok, hogy mondjam meg, mit akarok ennek a jegyzőnek, az odaugrik hozzám:

- Még se mégy?

Evvel jó pofon vág.

Meg is szédültem, de tátogattam a számat, hogy megmondjam, mi bajom, arra még eccer pofon vág.

- Engem ne tessék ütni.

Hát megfog, és kitaszít az ajtón és csak kiabál, mint akinek elment az esze.

Hát még osztán ott vagyok a gangon, vakarom a fejem. De bolond egy jegyző ez, mondom így magamba. Mit csináljak vele, ha meg se hallgatja a szót. Jó soká állok, látom, hogy a fecskék hordják a sarat. Fészket raktak az eresz alá. No, ezek a szegény kis fecskék is jól meglelték, hova kell nekik fészkelni. Ezek is csak az úri helyet szeretik, bezzeg a mi kis házunk eresze alá sose raktak fészket, kézzel el lehet érni, biztosan azér, pedig nem bántaná őket senki minálunk se.

Ahogy nézem, hogy repkednek, nyilaznak, gondolom, én nem törődök evvel a bolond jegyzővel, ha mán itt vagyok, meglocsolom a rózsákat.

Kijött a házbul a cselédjány, mondom neki:

- Zsuzsi - mert Kósa Zsuzsi szolgált akkor nála -, te Zsuzsi, adjál nekem egy vidret.

- Minek?

- Meg akarom locsolni ezt a szegény virágokat.

Az osztán adott egy jó vedret, mentem a kúthoz, húztam a vizet, hordtam a virágokra. Gondoltam, soká nem fognak ezek vizet kapni, hát a rózsák tövét is megkapáltam, és mindeniknek adtam egy-egy veder vizet.

De szerettem a rózsát, de szerettem vóna, ha nekünk is lenne legalább két rózsabokrunk. Gondoltam, szerzek én vadrózsát az erdőn, hazahozom, elültetem, osztán majd valaki csak beótja.

Így eldógoztam én déltájig.

Akkor kijön a jegyző, nézi, mit csinálok. Elébb még ordított egyet, hogy menjek be, de mikor látta, hogy locsolgatok, alább hatta. Azt mondja:

- Te marha, ilyen melegbe má nem szabad locsolni.

- Nincs még meleg, tekintetes úr. Májusba még nincs meleg.

- No jó - azt mondja -, gyere be.

- Tessék mán hagyni még egy kicsit, befejezem ezt a kis kapálást. - Mert megkapáltam neki az egész kis virágoskertet. Dudvás vót nagyon.

- No jó van - azt mondja -, de ha készen vagy, rögtön gyere be.

Mán láttam, hogy nem haragszik olyan nagyon, vígan bevégeztem, amit kezdtem, akkor osztán bementem.

- Ájj elibem.

Odaálltam.

- Hogy állsz? Micsoda katona lesz belőled. Így kell állani?

Hát ki kellett húzni magam, és a fejemet a mestergerenda felé kellett emelni. A szapora szavú bíró, Csorba, csak nézte, nem vót kalap a fején, mint a bírók szokták fenntartani a kalapot a községházán, de Máriási jegyzővel nem lehetett kukoricázni, ha fenn hatta vóna a kalapját, még leütötte vón a fejérül, az olyan ember vót.

Azt mondja a jegyző:

- Te egy kutya komisz, elkényeztetett kölyök vagy. Látszik, hogy nincs apád, aki megtanítson, hogy kell magadat viselni, de én megtanítalak, hogy kell úriemberek előtt viselni magad.

- Tekintetes jegyző úr - mondtam -, látom én, hogy engem Salánky tekintetes úr bevádolt...

- Fogd be a szád, ne szájaskodj. Ezer szerencséd, hogy észbe kaptál, és meglocsoltad a virágokat, evvel kimutattad, hogy van benned egy kis jóérzés még.

Örültem, nem lesz baj.

- Ha azt akarod, hogy megtűrjelek a faluba, úgy vigyázz, hogy többet senkinek se legyen rád panasza.

- Tekintetes jegyző úr, én nem vétettem senkinek.

- Fogd be mán a szád.

- De ha nem érzem magamat bűnösnek.

- Ha még egy szót szólsz, a kisbíró kezére adlak, huszonötöt vágatok rád.

- Énrám?

- Terád, terád. Persze, most azt hiszed, hogy a locsolásoddal megvesztegettél. Ismerlek én benneteket.

Láttam, hogy evvel nem lehet semmire menni. Hattam.

Nem tudom, mi baja vót, a végén addig kiabált, hogy meg akart fogatni Orbán Gyuri bátyámmal, hogy lökjön ki.

A meg úgy nézett rám, mintha mingyárt meg is akarná tenni.

Mi bajuk vót, én nem tudom, én csak bámultam. Mikor hazamentem, mondtam édesanyámnak:

- Nem tudom, mi baja van ennek a jegyzőnek, még a virágoskertjét is meglocsoltam, mégiscsak kiabált.

- Ó, fiam - mondta édesanyám -, nem akar a megbékélni, ha akármit is csinálsz neki, mer haragudni akar. Mer az neki a haszna, ha haragszik. Mer kicsi annak, amit mitülünk kaphat, de neki úgy kell táncolni, ahogy a nagyok kívánják, mert azoktul él.

Mán éppen ebédidő vót, megettem a kis kenyeret szalonnával, nem sokat tudok én száraz ételből enni, ha a mezőn vagyok is beérem kicsivel, most is bekattantottam a bicskámat, és mentem a zsidóhoz, mert nagyon féltem, hogy elvesztettem máris fél napszámot, a másikat is el ne veszítsem.

Azt mondja Krószné:

- Má nem méty mező, méty kert. Tókozz, meglesz napszám.

Akkor jó. Ásni kellett a kertben, jó is vót a főd, meg olyan dühösen ástam, hogy egy napra valót felforgattam. Mindig csak a jegyző járt az eszembe, hogy mért volt az olyan, mikor én semmit se vétettem neki, egy szalmaszálat keresztbe nem tettem, mégis úgy kiabált. Csak most jött meg bennem is a kurázsi, úgy vágtam azt a földet, mintha a jegyző hátát hasítottam vóna.

Édesanyámnak igaza vót, de azt csak egy hét múlva tudtuk meg, mikor a posta meghozta az ügyvédi levelet, hogy fizessük meg az adósságot, vagy elárverezik a fődet.

No, lett nagy ijedelem. Sírt szegény, hogy megmondta előre. E fúrta a jegyző ódalát. Megparancsolták neki Pereszlényiék, hogy félemlítsen meg.

Most ijedtünk csak meg, mert ha elárverelik a negyedfél köblös fődünket, akkor igazán egy csepp se marad. Mit csináljak.

- Égy fiam, Eszter nénédhe - mondta édesanyám, mert vót nekem két néném, az egyik, a legöregebb, Eszter vót, ez Nagypaládra ment férhe egy gazdaemberhez. Jól bírták magukat, hát legelőször is a sógorral kellett beszélni, hogy mit tanácsol, mit segít.

Hát így akkor nem mehettem megint napszámba, mert el kellett menni. Mentem is, estefelé értem Nagypaládra. Híres gazdag község ez, nénémék éppen akkortájba építettek pléhtetejű házat. Veresre vót festve a ház tetején a pléh fedél.

- Aj, de jókor jöttél - mondja sógorom -, fogd csak ezt a vasvillát, tisztítsd ki az ólat.

Leteszem a kalapomat, botomat meg a kis fejér gubát és hozzáláttam az ólat pucolni. Két lovuk vót, egyik csikajas. Két tehén, egyik ellőfélbe, a másiknak mán vót egy nagyon szép kis bikabornyúja. Eleget is sopánkodott Eszter néném, hogy bikabornyú, mert nem akarnak ökröt nevelni, hát nem kellett nekiek, mészárosnak készültek eladni. Nagy vót az istállóba a trágya, nem vót idejük kihordani, mert egy ilyen gazdánál sok munka van, és nem tartottak semmi kocsist vagy segítséget.

Hordtam a trágyát, a karom majd leszakadt, mert meg akartam mutatni, hogy tudok én dógozni. Ott vót láb alatt a sok liba, kacsa, tyúk, baromfi, minden. Disznó is vót négy darab nagy, kettő anyadisznó, kettő hizlalni való, meg vót hét darab kismalac is. Nagyon jó vót nekik, jól gazdálkodtak, de annyit is dógoztak azok, hogy majd belefúltak a munkába. Vót ott három gyerek, mán azok is kezdtek dógozgatni.

Olyan setét este vót már, hogy az ember az orrát se látta, mikor abbahagytuk aztán a munkát. Mentünk be a házba vacsorázni. Puliszkát ettünk, tejjel.

Akkor kérdezte meg sógorom, néném még egy szót se szólott hozzám, mi járatban vagyok.

Mondom, hogy perelni akar az a tűzrevaló jegyző.

- Perelni?

Elmondom neki az egészet, hogy szólított meg az utcán Salánky, meg hogy a jegyző hogy hívott fel a községházára, hogy ijegessen.

- Most azér gyüttem, mondják meg Eszter néném ék, mit kell csinálni, mert édesanyám nagyon el van búsulva a főd miatt.

Mondja Eszter néném:

- Én az örökségre nem számítottam. Én nem kaptam hazulról még kiházasítást se, egy kis ládával mentem férhe. Hát én nem akarok tudni se róla. Ahogy ti akarjátok. Én se nem kérek, se nem adok, mer nekem éppen elég a magam baja.

No, jó vagyunk mán. Gábor sógorom meg csak hallgat, nem szól egy szót se, kotorja a pipáját, hallgat. Láttam, hogy nem akar belebeszélni a testvérek dógába.

Azután osztán lefeküdtünk, nekem a pitarba adtak helyet, mert az első házba nem lehet, a hátulsóba meg ők aludtak öten a három gyerekkel. Szalmát hoztam be magamnak, arra feküdtem a sparhélt előtt.

Míg aludtam, azon gondolkodtam, hogy én reggel elmegyek, itt úgy sincsen semmi keresnivalóm.

De reggel, mire én felébredtem vóna, ők mán mind fenn vótak, mondja sógorom, ne menjek el, segítsek neki egy kicsit, mert sok a dolog, kapálni kell.

Jó, hát ottmaradtam, egész nap kapáltam velük, nagyon szép vót már a kukoricájuk, de olyan gaz vót benne, hogy mindjárt fel is tőtöttük, így egy munkát megkéméltek, de abba az időbe lehetett, mert vót akkor még eső elég. Lett is nekik őszre olyan kukoricájuk, hogy alig bírták hazahordani.

De nem akartam több napot ott tölteni, mert édesanyám otthon sírt, meg én is sajnáltam annyi napszámot veszteni, hát most már ésszel éltem, s mikorra ők felkeltek, én már a setétben el is léptem. Mentem hazafelé. Istvándinak mentem, ott vót a másik néném, mer nyócan vótunk testvérek, de már négy kicsi korába meghótt, csak a két öregebb jány meg mi a két kisebb fiú vótunk meg. Gedeon bátyám Pesten vót, hát meg kellett Julcsa nénémmel is beszélni.

Julcsa nénémnek az ura Csengődi Józsi vót, béres vót a Mendelzón tagjába. Odaértem früstökre, azt mondja Julcsa néném:

- Jaj de jó, hogy jössz, itt van ez a komenciós főd, nincs bekapálva, gyere menjünk ki, kapáljuk be.

Jó. Lehet.

Kimentünk mingyán, de nem vittünk magunkkal semmit, mert közel vót a tanyához. Míg kapáltunk, Julcsa néném mindig csak beszélt, mindig csak sírdogált, hogy neki milyen nehéz sora van. Eszter nénjét nagygazdához adták, őtet meg odaadta az anyja egy rossz béreshez. Még étele sincs, mert mire kimérik a komenciót, akkorára má annyi az adósság, hogy más tartja a zsákot.

Láttam, hogy úgy élnek ezek, mint ahogyan láttam a cselédembereket ostoros koromba a Salánky-uradalomba. Csak annyival vót jobb nekik, hogy nem laktak mással a házba, zsidó birtok vót, hát ott új házakat építettek a cselédeknek, minden családnak külön szobát. De

nemigen tudtak ezek gazdálkodni, mint ahogy a cselédemberek nem is igen tudnak, meg nincs is nekik mibe. Egy köblös födjük vót, az uraság szántotta, vetette, nekik csak kapálni kellett, hát én most bekapáltam neki szegénynek.

Eljött a dél. Hát gyerünk haza enni, mondja Julcsa néném. Adni kell a pujáknak is. Vót neki öt gyereke, egyik kisebb, mint a másik.

Hazamegyünk, nincs étel, nem főzött senki. Nincs kenyér, elfogyott. Julcsa néném átment egy másik cselédasszonyhoz és kért egy kis lisztet meg egy kis málékenyeret. A lisztből főzött pépet, megettük úgy zsír nélkül. Én csak azér ettem, mert nem akartam megsérteni, pedig nagyon ragadt a szám padlásához. Édesanyám nem így tartott engem, meg nekünk legalább tehenünk vót.

Mondja is Julcsa néném:

- Nem vagy te ilyen ételekhez szokva, ugye, György?

- Jó a.

- Mennyi tejet ad a tehen?

Mondom, egy fejésre négy-öt litert.

- Jóságos isten, tik azt ketten mind megeszitek?

- Majd nem esszük mán, mert el akarják perelni a birtokot - mondom.

- Kicsoda akarná?

Elmesélem neki az egészet, de mán neki nem mondtam el, hogy Salánkyval hogy beszéltem, mert Eszter néném is, láttam, rossz néven vette, hogy így merek beszélgetni az urakkal. Julcsa néném meg olyan szegény cseléd vót, hogy neki a birtokos olyan vót, mint az Isten. Csak most láttam én, mi az, szegény embernek lenni, mert mi odahaza, ha nem sokunk vót is, de legalább senki se parancsolt. Neki az ura haza se tudott jönni ebédre, mert messze vót a sonkádi határon, csak estére jött meg az ökrökkel. Nem tudom, mit vihetett magával, ha itt ilyen sovány vót a hombár.

Aztán megint kimentünk kapálni, hogyha lehet, befejezzük a munkát. Akkor megint Julcsa néném beszélt nagy keservesen, hogy milyen lány vót ü, de ütet az anyja eladta a nagy semmire. Olyan ruhái vótak neki jány korában, mint akármék nagygazda jánynak. A templomba is akkor még megvót a Jooknak a helye a második padba, de mán most édesanyámnak csak az utolsóelőttibe vót szabad beülni, mert mikor javították a templomot, a nagyobb gazdák váltották meg az első helyeket, és édesanyám semmit se tudott fizetni a helyért, így elveszett a nemes hely.

Hallgattam, hallgattam szegény Julcsa nénémet, látom én, hogy erre nincs mit számítanom, ez magával is jótehetetlen. Nem, rajtam nem tud segíteni, de inkább ő van rászorulva. Azér elmondtam neki, hogy perelni kezdenek bennünket az édesapám kis adóssága miatt, mi lesz velünk, ha elveszik a fődet?

Szegény Julcsa néném nagyon jószívű asszony vót, úgy elsírta magát édesanyám miatt, mintha őneki volna baja belőle. Mondta is, hogy:

- Nem kapok én akkor már édesanyámtul egy ruháravalót se. Pedig mikor férjhe mentem, ígérte, hogy pótolni fogja a staférungot. Nem láttam én egy tyúkfiát se azóta a hozománybul.

Pedig én jól tudom, hogy ez nem így van, mert azelőtt még édesapám élt, sokat jött haza Julcsa néném, és sohase ment el üres kézzel. De hát most rajtuk van az isten csapása, nem lehet rájuk egy szót se szólni. Nem lehet őket búsítani hát.

- Jó az isten - mondtam -, majd megsegét.

Csak azon búsultam, hogy ha elveszik a fődet tőlünk, akkor a lesz a vége, hogy nekem is be kell állni cselédnek valahová. Akkor nekem is az lesz sorom, hogy megyek szántani, dógozni valami uraságnak, a feleségem meg, ha lesz, otthon marad a pujákkal.

Má gondoltam, hogy Váradi Piroska is azér nem akar hozzám jó lenni, hogy tudja, biztosan megmondta neki az anyja, hogy ne törődjön egy ilyen szerencsétlen kódusivadékkal, mert akkor belőle is az lesz. Meg a tanító is eszembe jutott, mikor azt mondtam neki, hogy ha megnövök, feleségül veszem Márta kisasszonyt. Hogy adná az a lányát hozzám feleségül, mit tudok én annak adni? Csináljak belőle egy olyan cselédasszonyt, mint Julcsa néném? Hiszen az egy kényén nevelt úrikisasszony-féle, ha csak tanító jánya is, nem volna annak jó még a se, ha annyi fődem vóna, mint Gábor sógoromnak, mert az még azt se akarná, hogy libákkal, tyúkokkal meg disznókkal kínlódjék, mikor őtet ki fogja taníttatni az apja, és biztosan lesz belőle valami jó tanítóné. Minek törődne akkor az énhozzám való parasztnépséggel.

Mikor este napszállat után hazamentünk, bizony csak fele vót megkapálva a kukoricának, mert Julcsa néném alig dógozott, csak engem is tartóztatott a munkával, pedig én mindig két sort vettem, ő neki meg csak egyet hattam, mégis nekem kellett behozni a sor végit.

Hazajött Józsi sógor is. Nagy veres ember vót, szótalan. Leült, megette a kis kenyeret, olyan vót a málékenyere, mint a morzsa, persze, összetört a tarisznyába. Azt ette meg, amit hazahozott. Egy kicsit elmorzsolgatta a foga közt, lenyelte, aztán nézett maga elé, mint a bivaly, nem szólt hozzám, lefeküdt, mán aludt is.

Nem segítenek ezek énrajtam, a gyerekek meg sírtak, éhesek vótak. Julcsa néném elment, valahonnan hozott egy csupor aludttejet. Kiöntötte cseréplábasba, összeverekedtek rajta a gyerekek. Pedig szép egészséges gyerekek vótak különben.

Ott háltam náluk, itt is szalmán feküdtem a fődön, mert ők heten aludtak a két ágyon. Úgy fészkelték be magukat az apjuk meg az anyjuk lába mellett, mint a kiskutyák, mikor odabújnak az öregekre.

Hajnalba, mikor virradt, már Józsi sógor kelt felfele, húzta a bocskort, kötözte sokáig a lábára, együtt mentünk ki a házból, de szegény Julcsa néném elkísért engemet nagyon messzire a határba, mindig csak sírt, mindig csak beszélt, hogy ő ezt sohase gondolta vóna, hogy ilyen bajra jusson.

Mikor el kellett válni, azt mondja:

- György, kedvesem, nincs a tarisznyádba egy kis kenyér?

Megnéztem, hát ott vót, amit az útra magammal vittem, mert menőbe eszembe se jutott enni, Nagypaládon meg adtak, meg náluk se vót rá gondolatom, hogy belenyúljak, a nagy búsulástul. Kivettem, ami benne vót, odaadtam.

Akkor szegény a nyakamba borult, összevissza csókolt, és elmentünk külön, én is hazafelé. Vissza-visszanéztem egypárszor, de ő nem nézett vissza. Biztosan félt szegény, hogy vissza-kérem, pedig eszembe se vót. Azután valami irtás vót, többet nem láttam Julcsa nénémet.

Hazamegyek, kérdi édesanyám:

- No fiam, mire jártál?

- Hát nem sokra. Eszter néném azt mondta, ő nem akar az örökségbül semmit. Se jót, se rosszat.

- Mindig ilyen vót. Mikor férhe ment is azt mondta: „Aztán, édesanyám, ne sokat járjanak hozzánk, mert az uram azt mondta, nem szereti, ha zavarják a házi boldogságát.” Nem is vótam én nála máskor, csak mikor izent, hogy gyereket vár, menjek segéteni. Olyankor el is mentem, de még a betegágybul is csak azt nézte, hogy el ne gyugjak valamit haza. Hát Julcsa jányom mit csinál?

- Ne kérdezze, édesanyám, nincs azoknak még falni való kenyerek se.

Édesanyám jajszóval sírt.

- Jaj, istenem, istenem, én teremtő istenem, minek kellett neki olyan hamar férhe menni, de mán azt hitte, sose lesz senki kérője, pedig be szép jány vót, be termetes, kerek arcú szép kisjány vót. De mán tizenhét éves korába meglepte a vágyakozás, hogy az első legényhez menjen, aki jött. Más faluból való béreslegény vót ez a Józsi, eccer keresztülment a falun, mert szekérrel Szatmárra ment, akkor itt megállott, megitatott, ökrökkel vót, az ökrök ettek, addig ez a Julcsa beleháborodott. Mikor harmadnap visszafelé jött Csengődi Józsi, mán azt mondta, kútba ugrik, ha hozzá nem adom. Jójány, azt se tudod, kellesz-e neki. Hogy ü tudja, mán üneki meg is tette az ígéretét. Itt hált a Józsi, osztán, mikor három hét múlva meglett az esküvő, mán az én jányom azt mondta: fia lesz. Ó, te bolond, honnan tudod. Hogy ő tudja. Az is lett, az igaz. Csupa fia van.

- Igen - mondtam. - Öt.

- Öt. Még azt se izente meg, hogy gyereke van. Eccer vótam nála, mikor nagybeteg vót, tüdőgyulladás. Akkor láttam, hogy milyen szegénységbe van.

- Hát édesanyám, most még nagyobb szegénységbe van, mert ott vótam náluk, kapáltam vele egy napig, még kenyere se vót, valahol kölcsönkért, hogy szégyenbe ne maradjon.

Édesanyám sírt.

De én azt mondtam:

- Ne sírjon, édesanyám, én nem engedem elárvereztetni a fődet, akármi lesz is. Nagy fiú vagyok én mán, kikeresem az árát.

Édesanyám osztán másnap elment az ügyvédhez, és megegyezett vele, hogy a kamatot ezután fizetni fogjuk, csak ne árverezzenek.

Az ügyvéd megígérte, akkor én olyan boldog lettem, hogy azt el se lehet mondani.

TIZEDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy mire tanítgatja a fiát a jó édesanya

Mikor édesanyám az ügyvédtől hazajött, má mondta:

- Fiam, én nem tudom, mi van velem, én olyan rossz vagyok. Fejem fáj, lábom fáj, derekam fáj, mindenem fáj. Nem való nekem ez a sok bánat. Vigyázz magadra, ne gyűjts eleven szenet a fejemre. Én ebbe belebetegszek. Minek kellett neked azzal a Salánky tekintetes úrral olyan nagyfennyen beszélni, jaj istenem, még a tüdőmet is kisírtam annak az ügyvédnek, míg megszánt, de a jó ember mégis megegyezett velem.

Én meg hallgattam. Aj, szegény édesanyám, bizony most miattam lesz beteg.

Ő meg megfőzte a kis vacsorát, elkészítette nekem másnapra a tarisznyát. Néztem, hogy kukoricakenyeret tett bele, meg is vakartam a fejem, mert aztat sose szerettem. Adjon az isten kukoricát minden kőszálon, de nekem meg ne süssék, mer nekem az a halálom, ha málékenyeret kell enni. Azér is szerettem vóna elmenni inasnak Pestre, mert hallottam már, Gedeon bátyámtól, hogy ott színit se látják a málékenyérnek.

Édesanyám lefeküdt hamar, osztán mikor reggel mentem elfele, mondtam, hogy ne kőjjön fel. Majd a kis kertünket csak bekapálom én, ne törődjön vele. Mert abba mán tőtögetni kellett akkor a kukoricát meg a krumplit.

- Tán nem lesz olyan nagy bajom - vigasztalt.

Kimegyek a mezőre, dógozok. De mindétig csak azon járt az eszem, hogy vajon mi van most szegény édesanyámmal. Tán csak átjön hozzá egyik vagy másik szomszédasszony. Úgyis annyit ápolt világéletébe, hát neki is csak lesz segítsége.

Hazajövök este, ott ül szegény a küszöbön, gunnyaszt.

- Még beteg?

- Nem tudom, fiam, valami lappang bennem, nem tud kitörni. A hátamba, derekamba meg kivált a két nagylábom ujjába érzek fájást.

- Nem feküdt?

- Feküdtem én mostig, de felkeltem, hogy neked vacsorát főzzek.

- Nem kell nekem semmi, majd eszek egy kis kenyeret hagymaszárral.

Bizony, nem mozdult a küszöbről.

- Nem vót itt senki?

- Nem.

- Mér nem hítt valakit?

- Kit?

- Iszen maga annyit gyógyét, csak magát is meggyógyétja valaki.

- Ó, fiam, nem azér segítek én máson, hogy osztán terhére legyek a másnak. Mindenkinek megvan a maga dóga-baja.

Én osztán lefektettem az ágyba. Úgy kellett bevinni, ölbe, nem vót annak jártányi ereje. Hideg vizes ruhát raktam rá, ahogy ő mondta, de egész éccaka olyan forrósága vót, hogy el sem mertem aludni, ahogy egyik ruhát rátettem, már egy kis idő múlva tüzes lett rajta a ruha. Nem értettem én a betegséghez, mert én még nem gyógyétottam, ő meg olyan lázas vót, hogy félre is beszélt. Azt se tudtam én akkor még, mi az, hogy láz. A szegény ember nem készül a betegségre, mer neki nem szabad betegnek lenni, mer a mingyárt pénzbe kerül, de ha megvan, akkor nem lehet ellene zúgolódni, az isten adta, el kell azt is viselni.

Reggel hajnalba mentem Krószséhoz. Mondom neki, hogy édesanyám beteg, nem is merek kimenni a mezőre. Mondja, hogy csak menjek, ő majd átnéz hozzá, jobban tud ő segíteni rajta, mint én.

Így kimentem a mezőre, de egész nap nem vót nekem kedvem még szólani se. Mindig csak magamat szidtam, hogy minek is kellett nekem olyan mérmondónak lenni avval a Salánky tekintetes úrral. Nem vóna most semmi baj, édesanyám nem ijedt vóna meg, írást se küldtek vóna, meg nem is lett vóna beteg.

Mikor este hazajövök, édesanyám nagyon beteg, Krószné ott vót nála tízszer is, hogy nagy láza lett, egy béresasszonyt odaültetett mellé, a kocsist meg elküldte a kocsival Gacsályba a kerületi orvosér, az meg is jött, és orvosságot rendelt, még azt is lóhátas fiúval hozatta ki Újlakból a patikából. Valamilyen sárga kenőcsöt hoztak, avval kenték be szegény édesanyámnak a derekátul lefelé, mind a két lábát és csepűvel kötötték be. Nem tudta, mi a baja, azután se tudtuk meg, csak soká tartott nagyon.

Mondom másnap, hogy én nem megyek a mezőre, otthon kell maradni. Ott a béresné. Éppen azért nem mertem elmenni, mert az az asszony nagyon hamis körmű vót, nem lehetett arra ráhagyni a házat, mind elprédálta vóna a mi szegénységünket. Inkább elhíjtam keresztanyámat. No, az egész faluba híre szaladt, hogy Jó Jánosné nagy beteg.

Jöttek is már másnap a nézők. Hoztak egyik egy kis levest, másik egy kis tésztaételt. Édesanyám meg se kóstolta, meg nem is tudott magáról semmit. Így én ott vérrasztottam mellette, amit mondtak, megcsináltam, de nem tudtam segíteni rajta.

Sose láttam én addig semmi betegséget, mert sokan meghaltak ugyan a mi házunkba, édesapám két nap alatt, István bátyám utána belefúlt a Batárba, hóttan hozták haza. Emma néném is egykettőre végzett, nem szoktunk mink sokat ápolni. De édesanyám csak nem akart meggyógyulni.

Egész nyáron beteg vót. Én nem lehettem mindig vele, mert ha nem dógoztam vóna, nem lett vóna ennivaló. Otthon bekapáltam a kertet, a magunk földjét, feles fődet, mindet megdógoztam, meg napszámba is jártam. Hanem hun egyik, hun másik néném asszony vót a beteg mellett.

Így elment a nyár, jött az ősz. Kellett szedni a szilvát. Sok szilva vót abba, az időbe, eladtam vagy huszonhét mázsát. Julcsa néném is eljött, és megnézte édesanyámat, itt is hagyta a legnagyobb fiát, hogy segítsen szilvát szedni. Mondta is a kisfiú, hogy bár az isten egy szemet se adott vóna, hogy ne kellene annyi szilvát szedni. Mondom neki: jófiú, akkor mit ennél? Mert enni meg szerette a gyermek a szilvát.

Hát elkezd édesanyám gyógyulni lassacskán, akkor mi történik, megint jön a kisbíró, hozza az írást, hogy ekkor meg ekkor árverezik a házat.

Jóságos isten, hát ez meg már micsoda? Hiszen édesanyámnak az ügyvéd megígérte, hogy nem csinál semmit. Szaladok a jegyző úrhoz.

Szaladok, szaladok, de a kapuba megállottam. Nem mertem bemenni. Mi lesz, ha most is ott fog állatni a tornácon délig.

Ott ácsorgok, hát jön Fitos Bálint helyettes bíró.

- Te mit akarsz itt?

Mondom neki, hogy édesanyám beteg, osztán milyen hosszú levelet kaptunk.

- Eredj be a jegyző úrhoz.

- Nem merek.

- Mért?

- Csak félek, hogy megint pofon vág.

- Gyere csak be velem, majd én megmondom neki.

Bementem osztán, úgy kullogtam utána.

Bemegy a hivatalos szobába, én meg maradok az ajtó előtt.

Mit beszéltek, mit nem, azt én nem tudom, de nemsokára kijön a kisbíró, Urbán bátyám, hogy gyere be.

Bemegyek.

- Tekintetes jegyző úr - mondom -, hosszú levelet kaptunk, édesanyám meg beteg, nem tudjuk, minek árverelnék a házat, mikor az ügyvéd úr Újlakon megígérte, hogy nem lesz semmi baj.

- Nem is az ügyvéddel van baj, hanem az adóval.

- Milyen adóval?

Hát rám förmed, hogy milyen adóval! Nincs más adó, csak adó, édesapám még adós maradt olyan sok adóval, hogy az azóta behajthatatlan, mit képzelünk mi, hogy adót se kell má fizetni. Adóba árverelik a házat.

No, evvel én hazamegyek, hogy adóba viszik el a házat.

Sír édesanyám az ágyba. Már annyira jól vót, hogy legalább lehetett vele beszélgetni. Én meg szomorkodok, hogy ez is csak a Salánky Sámuel tekintetes úr miatt van. Ha mán egyik ódalon nem tudták elárverelni a fődet, akkor a másikon kezdik el, a házon. Nem hiába mondta szapora szavú, hogy nem sokáig marad a mienk a ház.

- Hiszen apád csak huszonöt forinttal maradt adós - mondta édesanyám. De hiába huszonöt, mikor huszonöt krajcár se vót a háznál. Még a tehenet is eladtuk má a betegség mián.

Így mi is nagyon szomorúak lettünk, nem tudtuk mit kell itt csinálni. Teltek a napok, nem vót semmi segítség, akkor éppen kőtözni akartak hazafelé méltóságos Kerecsen László úr meg a felesége.

Szólít a méltóságos asszony, hogy nem vagyok olyan víg, mint azelőtt való esztendőn, kérdi, mi a baj. Mondom, hogy édesanyám beteg, a házat meg árverezik.

- Mért árverezik?

Elmondom neki. Szól a méltóságos úrnak, az is meghallgatja.

Azt mondja, hogy ű nem akar beleavatkozni, de ez nem jól van. Majd azért meg fogja tudni, hogy áll a dolog. Utána is járt, egypár nap múlva mondja, hogy azért árverezik a házat, mert a bíró olyan jelentést tett az árvaszéken, hogy Jó Jánosné nagybeteg, halálán van, a házon, fődön

meg annyi az adósság, hogy semmi ingóság nincs, tehát nem lehet remélni, hogy valaha kifizeti az adót. Ezért tűzték ki az árverést, de még az árvaszék beleegyezését is kérték már, csak az még nem egyezett bele, mert a főd mind édesapámé vót, így kiskorúakra maradt az egész, az anyának csak haszonélvezeti joga maradt.

Itt nem lehet mást tenni, mondta a méltóságos úr, csak el kell kérni az árvaszéktől, hogy szabad kézből lehessen eladni a fődet, akkor annyit lehet érte kapni, hogy abból minden adó és minden adósság kitelik; a ház megmaradhat.

Mondom otthon édesanyámnak, ő meg csak sír. Mán kezdett felkelni néha az ágyból, de olyan gyenge vót, hogy nem bírt sokat járni. Keresztanyám meg unokatestvére volt Fitos Bálintnak, hát beszélt vele, hogy csináljon valamit, az jó is volt mihozzánk, azt mondta, menjen be édesanyám az árvaszékhez. Más nem mehet, ha nagykorú volnék, akkor én is mehetnék, de én még csak tíz esztendő múlva leszek nagykorú, addig nem lehet várni.

Édesanyám el is szánta magát a nagy útra, mert az árvaszék Nagykárolyban vót akkor, és az mitülünk nagyon messze vót, még messzebb sokkal, mint Szatmár. Ott vót a megyeháza, oda kellett menni az árvaszékre. Végre mikor annyira erősödött, én Krószné tésasszonytól elkértem a kocsit, és meg is ígérte, hogy elküldi édesanyámat a nevetleni állomásra, hogy elmehessen Nagykárolyba.

Szegény édesanyám fel is ült a kocsiba, de olyan gyenge vót, hogy én is elmentem vele. Mikor a vonat megjött, idegen emberek fogták karon édesanyámat, úgy tették fel a vonatba. Igende azt nem tudta megmondani, mikor jön haza, és mikor kimentek a kocsival a vonathoz elibe, akkor nem érkezett, hanem az éccakai vonattal. Úgy hált meg az állomáson, mikor megérkezett, a bakternál, és másnap egy véletlen akad szekérrel jött el Uszkáig, onnan meg gyalog jött haza.

Mikor én este hazajövök a mezőről, csak otthon találom másnap este, megint az ágyba.

Mondja, hogy az urak kegyelmesek vótak hozzá, mindenkinek kezet csókolt, még a hajdúnak is, így megengedték neki a szabad kézből való eladást. Az árverést meg felfüggesztették, addig, míg el tudja adni az erdőfődet.

Mi aztán megmondtuk mindenkinek, híre ment annak, hogy eladjuk az erdőt. Legelőször a szapora szavú mondta, hogy ő megveszi, ígért érte nyolcvan forintot.

Annyiért nem adtuk oda a negyedfél köblös fődet, így Ábrahám Jósep bátyám százhúszat ígért érte, de azért se lehetett odaadni. Utójjára Sarkadi Imre bátyám vette meg száznyolcvan forintér.

De a jegyző meg mégis kihozta a deputációt, hárman vagy négyen jöttek ki az urak; mihozzánk csak egy jött el, a többi a jegyzőnél maradt. Akkor aztán tudomásul vették a szabad kézből való eladást, de addig számoltak, hogy a végén csak három forintot kapott édesanyám a kezéhez, azt is orvosságra kellett fizetni, mert még mindig beteg vót.

Így mégis elperelték tőlünk az erdőt, de nem Pereszlényi kapta meg. Annak az öröme nem lehetett meg, hogy édesapámnak az utolsó fődjébe is beleakassza az ekéjét.

A ház megmaradt, szapora szavú meg rettenetes dühös lett ránk, hogy nem adtuk neki a fődet. Azt mondta, ha neki adtuk volna, mint bíró kicsinálta vóna, hogy a nyócvan forintnak legalább felét megkaptuk volna, mert a többit töröltette vóna.

Mán mindegy, a haszonélvezet ki volt kötve, úgy azt gondoltuk, hogy a fődet legalább édesanyám életébe használhatjuk, de az se úgy lett, mert Sarkadi Imre bátyám sose adott belőle többet, csak egy köblöst felébe. E vót a haszonélvezet, hogy magunk fődjére járhattunk ezután felibe kapálni kukoricát.

Karácsony lett, mire kitisztázódott az egész, akkorára már édesanyám is egészen meggyógyult, hála istennek olyan fürge lett, amilyen vót, vagy még egészségesebb. Csak hát nem vót többet nekünk fődünk, se tehenünk nem vót, így hát a tavasznak avval mentünk elébe, hogy nincsen többet semmink. Csak éppen egy disznónk vót, amit karácsony előtt egy héttel vágtunk le, mert odáig vót kukoricánk. Ez is még a magunk fődjén termett. Nem tudtuk, mi lesz jövőre. Nem lesz főd.

A szent estén szólt először édesanyám nekem még eccer arról, hogy kár vót Salánky Sámuel úrnak nem köszönni.

- Ebből tanulhatsz - mondta mikor a szent énekeket elénekeltük, a bibliát megolvastuk, és ketten vótunk -, jófiú, a lóval is csinnyán kell bánni, ha rúgós, mert összetöri a szekeret, meg a tehennel, mert kirúgja a sajtárt a kezedbül a friss tejjel. Hát még az urakkal. Mert az uraknak a kezébe van a hatalom, ölhet, eleveníthet a bíró meg a jegyző meg minden úriember, aki csak van a világon. Azok közt is van türödelmes, de keves. Inkább azt kell mondani, fiam, mihent úr, mingyán vigyázni kell rá. Hallgatni kell előttük, mert az úr úr, ha még olyan kicsi is, mint egy csű tengeri. Akkor is hatalommal bír a szegény felett. Könnyen tud bosszút állani. Ó, uram isten, egy Salánky Sámuellel, egy ilyen nagy tekintetes úrral perbe szállani az utca közepin egy gyermeknek. Nem tűri az azt el. Ha mán arra méltat, hogy megszólít az úton, le kell venni a süveget, és akármit mond is, arra nem szabad egy szóval se felelni, csak azt, hogy: Igenis, tekintetes úr... Elég nagy vagy má hozzá, lehet eszed, hogy vigyázz. Látod, milyen bajt hoztál a fejünkre. Ránk uszétottad az urakat mind. Kicsi vagyunk mi ahhoz, nem tudunk mi velük elbánni, mert az ő kezekbe van a törvény.

Azután még így tanított:

- Kirántották a lábunk alól a kicsi fődet. Elvitték a tehenet. Semmi se maradt, csak a kisház. Hova mégy most már, jó gyermek? Mi lesz belőled? Kimégy a világból, ha nem akarsz urakkal verekedni? Bárhova mégy is, akkor is az urak kezébe vagy. Úr mindenütt van, a szegény ember csak az urakból élhet. Bárha iparra mennél is, akkor is feletted van a mester, afelett meg az adószedő urak. Meg akiktől munkát kap a mester, azok is mindig csak urak. Gyárba mégy, annak is úr a gazdája. A meg szeret parancsolni, az előtt a szegény embernek hallgatás a neve. Mi akarsz lenni, útszéli csavargó? Mert ha az urakkal nem jössz ki békességbe, akkor csak a lesz a vége, hogy a járókelőktől kell kenyeret kérni, meg szállást a mezei boglyáktól, de annak is úr a gazdája. Fel van a főd osztva, jófiú, urak közt. Itt is ebbe a kisfaluba ezer hold van az urak kezén, a gazdákén meg összevissza vagy háromszáz. Egy van nyolcvanholdas, Pereszlényi. Hogy jutott hozzá a semmiből, úgy, hogy nagyon tudott mindig az uraságoknak hízelegni, meg tőlük csalni, lopni, meg a szegényeket nyúzni. Tudta azt mondani, hogy „alázatos szolgája, méltóságos uram”, meg hogy „csókolom kegyes kezeiket”. Ezt kell megtanulni. Nem olyan nehéz azt kimondani. Szó az egész, az ember szája mondhatja a szót, akár így, akár úgy, mér ne mondja azt, ami neki javára válik?

Mondtam édesanyámnak, ne búsuljon, erős vagyok, ha nagyobb leszek, nem félek, vállalok minden munkát, munkájáért megbecsülik az embert. Megyek zsidóknak dógozni, azok nem kívánják a nagy kézcsókolást.

- A zsidók is urak, fiam - mondta édesanyám -, csak azokba az a könnyebbség, hogy azok rosszba vannak az igazi urakkal, hát jobban rá vannak szorulva a szegény ember munkájára. Az ő szavukra nem is ítélik el a szegényt. De azok is tudnak ártani, ha valaki nem köszön tisztességesen, mert kiszámítják, ha egy óráig eső van, nem lehet dógozni, mán lehúzzák a napi számból. Ott is vigyázni kell, mert nagyon kevés van olyan jó asszony, mint a Krószné tésasszony.

Így beszélgetett velem egész karácsony estéjén. Mikor másnap, karácsony első napján a templomba mentem, és megláttam a karból az urakat, úgy megijedtem tőlük, mintha harapós kutyák ülnének ott, hogy mertek bejönni a templomba? Nem félnek az Istentől? El is kerültem én azontúl őket, hacsak tehettem. Ha meg mégis szólani kellett előttük, bizony levettem a kalapomat, és hallgattam.

Így tanítottak meg engem tizennégy éves koromba arra, hogy az embernek hogy kell viselnie magát.

Mikor vasárnap a templomból kijöttünk, láttam Mártácskát, ahogy ment a gyönyörű rózsaszínű ruhájában. Olyan vót, mint mikor kivirágzik a rózsa a jegyző kertjében.

De én még a rózsától is féltem má, urak virága, szegény embernek nem való a. Ott kerülgetni a ház előtt, mikor szénásszekérrel jön be az ember a keskeny udvarra. Még leharapná az ökör a virágát. Nem is ültettem én vadrózsát, maradjon az uraknak.

TIZENEGYEDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy nem baj, ha szegény az ember, a szegény is hótig él

Vagy három esztendeig jártam Mojzes Pál bátyámhoz tavasszal szántani. Jól kihajtottak azok is, de én nem bántam, mert én mindig rettenetesen szerettem dógozni. Én csak akkor éreztem jól magamat, ha kedvemre dógozhattam, és örültek a munkámnak.

Úgy elláttam én Jusztin nénémet is, megetettem a tehenet, kihordtam az ólat, vizet húztam, vittem neki a konyhára, még ő nem is szólott, mán én megcsináltam, amit kellett. Szeretett is, mindig adott enni. Nem sajnálta tőlem. Meg jókedvű vótam.

Vót nekünk odahaza egy régi porcellán hosszú nyakú begrénk. Abba szoktuk tenni a pénzt. Ha én hoztam, édesanyám csak dugta bele. Nem is tudtuk, mennyi van benne. Mikor má gondoltuk, hogy elég sok van, kivettük, megszámoltuk. Eccer csak, hogy számoljuk, mondom édesanyámnak:

- Édesanyám, ne tartsuk itt ezt a pénzt, ezen má lehet venni egy üszőbornyút. Az megnő, abból tehenünk lesz jövőre.

- Jót mondasz, fiam.

Így vettem én egy bornyút az újlaki vásáron. E vót az első vásár, ahova egyedül mentem el. Tetszett nekem nagyon, hogy én má olyan gazda vagyok, hogy magam megyek a vásárra. Vótak falubeliek is, de meglátom én a vásáron a beregszászi nevelőapámat, Bognár Imre bátyámat. Kérdi, hát te mit keresel a vásáron? Mondom, egy nevelőbornyút szeretnék venni. Néztél-e mán? Néztem, de nem merem megvenni, jöjjön, ő is nézze.

Jött velem. Még azt mondta: jól kiválasztottad te ezt. Ezt megveheted, ebből jó tehén lesz.

Akkor láttam, hogy hogyan kell alkudni:

- Mit akar kend evvel a fiatal fiúval - mondta a tehenes gazdának -, rá akarja nyomni a rossz bornyút? Sose lesz abbul tehén.

- Akkor ne vegye meg.

- Nem is venném magamnak, de ez a szerencsétlen gyerek beleháborodott, mint egy szép jányba. Tudja kend, hogy a gyerek, gyerek, nem szabad avval visszafelé élni, kihasználni... Csimbókos a lába, nagy a füle, nem lesz rendes formájú szarva, miféle tehennek a bornya ez?

Az ember meg dicsérte, hogy ennek a bornyúnak az anyja húsz liter tejet ad még most is, csak azér adja el, mert adóba kell az ára.

Így nevelőapám lealkudott nekem még hetvenöt krajcárt, akkor kifizettem az árát. Az is egy napszám. Ujj, de boldog vótam, hogy meg vót elégedve a választásommal. Mikor a bornyú kötőfékjét a kezembe vettem, azt hittem, én mingyárt kiugrok a bőrömből.

No, lesz mán nekünk tehenünk.

Nem fogunk mink sokáig tej nélkül kóduskodni, mert mi mindig hozzá vótunk szokva a friss tejhez.

- Osztán hun vetted rá a pénzt? - mondta nevelőapám.

- Kerestem, napszámmal. Édesanyám meg összegyűjtötte.

- De jó anyád van. Nem iszik pálinkát?

- Az én édesanyám? Sose ivott az egy cseppet se.

- No, hát akkor te is jó ágybul kőttél. Emlékszel-e még Csobán Zsuzsikára?

- Emlékszek.

- Ha eccer Beregszászba jársz, gyere el.

Így elbúcsúztunk, hazahajtottam a bornyút.

Micsoda, úgy megbámulták a falubeliek, hogy milyen egy gyönyörű bornyút hajtok hazafelé, hogy még irigykedtek is. A legszebb rúgott bornyú vót a vásáron.

Így már lett nekünk egy kis gazdaságunk. Akkor tavaszon édesanyám sok tyúkot ültetett, vót csirke. Ha jött a tyúkos, mindig vót eladni való egész esztendőbe. Vót pénz, újra csak raktuk a begyébe, én meg számoltam, hogy mikor lesz má megint egy jó csomó.

Nem is féltem én semmi munkától. Mondja eccer egy nyári vasárnap délbe, templom után, Mojzes Jósep bátyám:

- Gyere csak, te legény - mán tréfából legénynek híjtak abba az időbe, pedig még csak tizenöt esztendős vótam -, itt van egy juhász, megvette a birkáimat. Százkilencven darab, el akarja hajtani Beregszászba, de segítség kellene neki, jól megfizet, ha elkíséred.

- Elmegyek én, ha megfizet.

Megyek a juhászhoz, nagy csavart bajuszú ember vót, olyan alfődiesen beszélt.

- Legyüssz-e velem Beregszászbo?

- Mit fizet?

- Nyócvan garajcárt.

- Mán azér nem megyek.

- Hát mit akarsz?

- Egy forint huszat.

Nem vót mit tenni neki, mert nem vót más, hát megígérte. Úgy vót az egyesség, hogy a beregszászi piacon megáll a juhval, akkor engem kifizet.

Én mentem szívesen, mert Csobán Zsuzsikát akartam látni.

Hát édesanyámnak mondom, hogy hamar adja a tarisznyámat, megyek juhot hajtani Beregszászba. Ő meg betarisznyázott. De mit, egy kis málékenyeret tett bele. Nem úgy vót az akkor. Szalonnát? Egy szegény családnak jó, ha egy hétre jutott egy félkila szalonna, nem vót más, csak egy kis málékenyér.

Mán én szaladtam is. Megindulok a juhval.

- Itt vagy, kiskomám? - mondja a juhász.

- Itt vagyok, bácsi, gyerünk.

Elindultunk. Azt mondja a juhász:

- Megájj csak egy pettyet - azt mondja -, van-e itt egy jó kocsma?

- Itt van szembeformán - mondom.

Bement a kocsmába, osztán vót egy literes üvegje, olyan lapos üveget se láttam addig, szűk szájú üveg vót. Megtőtötte pájinkával félig.

- No, igyál.

- Nem iszok én - mondom -, mer még elesek, részeg leszek.

Hát mentünk, ballagtunk, végighajtottuk a juhot a falun. Lesütöttem a szememet, hogy ne lássák, hogy juhászkodok. Örültem, mikor kiértünk a falun, mert nekem addig ott kellett állni, míg a juhász a kocsmába vót. Úgy vótam, mint a nóta mondja, hogy:

Mikor a juhász bort iszik,
szőke szamár szomorkodik.

Hát most én vótam a szőke szamár. Nem vótam én pásztornak szánva, ember vótam én, falusi ember, a falusi ember szégyelli a pásztoréletet, mert a pásztor, az kint csatangol esőbe, viharba, mikor a gazdaember ágyon alszik. Meg mind olyan hite nélkül való, szegények is nagyon. A pásztor mán utóssó, ha valaki odajut.

Megyünk hát, ballagdogálunk Uszka felé. Térítgettem a nyájat, hogy kárba nem menjen, úgy kocogtunk az úton. A juhász meglát egy másik juhászt, ahogy legeltet, mingyán kiált neki:

- Hé, komám.

A meg kijön, elkomáznak, isznak, isszák a lapos üvegből a pájinkát, én meg ezalatt terelgetem a juhot. Csak a falu alatt ér utol. Azt mondja:

- No, kiskomám, mennek a juhok? Van itt egy jó kocsma?

- Nem tudom, mer e nagyon kis falu.

- Meglelem én, ha a főd alatt van es.

Meg is lelte, újra megtőtette a palackot félig.

Megint megyünk, dudorászgat hegyesen, meg ki is ereszti a hangját, be jó juhásznótákat tudott. Újra meglát egy legeltető pásztort, kiált neki:

- Hé, komám. - Azt is kihíjja az útra, újra eldiskurálnak, megint megisszák a pájinkát.

Mán akkor beértünk Újlakra. Lefekszik a nyáj a piacon. Ő meg elmegy a nagyvendéglőbe pájinkáér. Aszongya:

- Ne, itt a szeredás - így mondta a tarisznyát - vigyázz rá, van is benne valami. Ha ehes vagy, ögyé. Ha nem utálod.

Elment, én meg nézem a tarisznyát, vót benne sült hús, fejér kenyér. E kell nekem. Jó befalatoztam. Ittam rá jó kúti vizet.

Jön előfele osztán:

- No, kiskomám - aszongya -, igyál egy kis pájinkát.

- Nem iszok, meleg van. Még felbukok az úton.

Ahogy kimegyünk Újlakról, megint van egy pásztor, aki legeltet.

- Jó napot, komám.

Én meg csak nézem, ennek mindenki komája. Még akkor nem tudtam, hogy a pásztorember az országba minden pásztort komájának szólét. Nagy azok közt a barátkozás. Osztán valamennyit leitatta, a vót a becsülete, hogy mindenkit megtőtött pájinkával.

Beszélgettek, én meg hajtottam a nyájat. Csak Benébe ért utol.

- Hallod-e, kiskomám, nem fázol?

Evvel még a szűrt is a nyakamba akasztotta. Én meg felvettem, mán tetszett nekem, hogy egészen juhászos forma vagyok. Még a kalapját is a fejembe nyomta, ő meg úgy jött mellettem, mint egy gróf, csak úgy dalolászott.

Hát kivel találkozom Benébe. Szeker jött szembe, azon meg Komáromi Julcsa néném ült. Fordítottam én elfele a fejemet, hogy ne ismerjen meg, de a nagyon nézte a juhokat, engem is megismert.

- Maga az, György?

- Én vagyok.

- Mi az, juhász lett?

- Juhász.

- Mikor?

- Mán két esztendeje.

- Hova hajtja ezt a juhot?

- Beregszászba, onnan meg a Jánosi tanyára.

- Meddig maradnak ott?

- Nem tudom, meddig lesz legelő.

Így tréfáltam vele. A juhász meg újra vett pájinkát. Ej, ez minden faluba pájinkát vesz, oszt egyik falutól a másikig megissza, de mindig csak féllitert vett a literes évegbe. Ha valahon látott embert, már az úton menőnek is kiáltotta, hogy: Hé, komám! avval is itatta a pájinkát.

Aszongya nekem:

- No, kiskomám, eljössz-e velem a Jánosi tanyára?

Nem megyek én, gondoltam, csak eccer Beregszászba eljussak. Nem megyek én evvel. Fejemre üt a nagy bottal, oszt nem fizeti ki a pénzemet.

Hát mikor Beregszász alatt vagyunk, csak téríti le a nyájat egy másik útra, dűlőútra. Mondom neki:

- Hé, nagykomám, nem erre kell menni Beregszászba.

- Kiskomám, megfizetek. Adok még egy koronát.

- Nem megyek én, vár édesanyám, haza kell nekem menni reggelre, mer napszámba vagyok.

De nagyon szeretett a juhász. Mennyek el vele bojtárjának, jó szemem van, meg jó kezem a juhhoz.

Én nem mentem, azt mondtam, fizessen ki. Ha nem akar bemenni Beregszászba.

Neki nincs pénze.

Ez nem becsület. Pájinkára van, rám meg nincs.

Így oszt mégis bejött Beregszászba a juhval. Megállottunk a nagypiacon, a juh mingyán lefeküdt, ő meg elment, azt mondta, pénzér. Mán setét vót, kilenc óra este. Jön osztán nagy sokára vissza.

- Hát jössz-e velem, kiskomám, ojan életöd lesz, hogy még a csellagok is irégyölnek.

- Nem megyek én - mondom -, fáj a lábom.

- No, itt a pénzed.

Adott egy forint húsz krajcárt.

- No, igyál egy kis pájinkát.

- Most má iszok - mondom -, mán nem megyek tovább, ihatok.

Avval ittam. Megveregette a vállamat, megölelgetett, azt mondta bűnös ember vagyok, hogy nem maradok mellette, ojan juhászt faragna belőlem, hogy Vásárhelytül Dorogmáig megállanám a helyemet.

Én elhattam, mentem haza Bognárékhoz, nevelőapámhoz.

Igen de alig mentem én tíz lépést, csak elszédültem. Úgy berúgtam a pájinkátul, olyan részeg lettem én, mint Timpók András karácsonykor.

Asse tudtam má, merre megyek, kimentem a városbul, úgy kerültem vissza a kertek alatt. Meglelem a kiskaput a kert felől, a meg be vót zárva. Zörgetek, nem szól senki. Én meg nem tudom, hogy vót, nem leltem sehol a kilincset, csak a sarkát tapogattam az ajtónak.

Kiabálok osztán, hogy nyissák ki.

- Ki az?

- Én vagyok.

- Ki az az én?

- Nem tudok bemenni.

- Mér nem?

- Be van zárva.

- Nincsen a.

Há valahogy meglelem a kapu nyitját, bemegyek. De csak úgy szédelgek a lábamon.

Mentem mingyán a kútra, jót ittam. Jólesett.

- Mán, gazduram - mondok -, énvelem mámma ne beszéljen, mer juhot hajtottam egy juhásznak, Jánosi tanyára megy, de én csak Beregszászig jöttem vele, hát itt a piacon pájinkát adott, én meg olyan részeg lettem, hogy asse tudom, fiú vagyok-e vagy jány. Be vagyok rúgva nagyon. Én megyek, lefekszek a szénába, de engem reggel felkőtsenek, mert nekem a hétórásival menni kell haza.

Mentem is mingyán a szénatartóba, belemásztam, elaludtam. Nem is tudtam reggelig magamrul, de hat órakor felvertek.

Még akkor is ojan vótam én, mint a kerge bárány. Jaj de bántam, hogy pájinkát ittam. Minek tettem én azt.

Elmentem a Vérke-patakra, belementem nyakig; megmosdottam, megfiridtem, olyan friss lettem, hogy na. Azután osztán felőtöztem, mentem a vasútra. Hazamentem. Eszembe se jutott Csobán Zsuzsika.

Még a kenyeret is hazavittem, akit édesanyám a tarisznyába tett, hozzá se nyúltam. Délbe mentem ki a mezőre kapálni, jön szembe velem Komáromi Julcsa néném. Néz.

- Maga az, György?

- Én.

- Hát má vége a juhászkodásnak, kitőtt az esztendő?

- Mijen esztendő?

- Hát nem juhász?

- Nem vót nekem semmiféle fejemfoka juhász.

- Né te, én meg azt hittem, magával tanálkoztam tennap este Benébe.

- Ha csak a lelkem nem vót arra.

- Nahát; megesküdtem vóna, hogy két esztendeje juhász, azt mondta.

- Ajnye, Julcsa néném, múlt vasárnap is láttam a templomba, még azt is láttam, hogy megbotlott, mert belenézett a Tőke Jani szemébe.

Elveresedik Julcsa néném, mert csakugyan megbotlott, azt nem tudom, mitől.

- Menjen - azt mondja -, rossz lélek lakik magába.

TIZENKETTEDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy milyen boldog is az ember, ha nincs baja

Azután osztán, hogy megmenekedtem a birtoktul, én úgy éltem, mint a pacsirtamadár.

Nem vót nekem abba a három esztendőbe semmi bajom a kerek ég alatt. Kőttem, feküdtem, enni-innivaló megvót, egészség megvót, munkám vót, ahun vótam, mindenki szeretett. Még sajnáltak is, de nem irégykedett rám senki az égvilágon.

Fiatal vótam, erős vótam, virtuslegényke vótam, nem féltem én mán megint senkitül. No, az uraktul féltem, de mástul nem. Még az urak elvehetik azt a kis rossz házat. Még arra lehet, hogy foga vót valakinek, de hát nem tudtam, kinek, nem tartottam tőle. Még én vótam a legény, hogy kifizettem a világot, elvették az utolsó földemet, jóllakhattak belőlem.

Azt nagyon szerettem, ha a faluból el lehetett lépni erre vagy arra. Menni kellett vásárra, fuvarba, kocsisnak, bezzeg én vótam az első, aki jelentkezett. Mán az is jólesett, ha megláttam egy másik falu határát. Hogy én olyan fákat lássak az út mellett, amilyeneket otthon nem látunk. Minálunk nincs az útfélen csak egy-egy rossz akácfa. De vannak olyan utak, arra a nagyobb város felé, hogy eperfa van kétfelől. Kérdem, minek ez a sok eperfa. Hun van az a sok baromfi, aki felszedi alóla az epret. Hogy selyemhernyónak van az. A levelét eszi az az apró bogár.

Úgy örültem én ennek, ha ilyeneket láttam.

Sokat jártam fáér. Mert minálunk mán csak neve van meg az erdőnek, kivágták azt mán régen. Szántóföld a, mégpedig a legjobb szántó, azért fájt arra a foga Pereszlényinek, a mi erdőnkre. Mert neki sok van arra, csak éppen hozzá lehetett vóna csapni a miénket. Mert a mi erdőnk úgy vót benne az ő fődjébe, mint egy ék. Kettéhasította, mindig körül kellett kerülgetni neki, ha át akart menni ekével, egyik partról a másikra. Persze. Hiszen az is mind a miénk vót.

Hanem a fát úgy veszik minálunk, úgy híjják hitelfa. Hitelbe veszik. Vettek a nagypaládi erdőn Hermántul meg a vári erdőn Vári várostul. Meg a salánki erdőn meg a pataki állomásra hozta egy zsidó, Fekete Patakon. Ugocsa megyébe, Verbőc mellett van a.

Eccer is akkor télen Pali bátyámmal vótunk a kökönyösdi erdőn.

Szánon mentünk, engem magával vitt, hogy legyen segítsége. Guba vót rajtam, még megvót a kis fejér gubám, de bizony nagyon kegyetlen hideg vót. Szépen sütött a nap, de hideg vót. Nem vótam én soha fázós, de szél vót, átfújt. Vacogott a fogam.

Azt kérdi Pali bátyám Nagypalándon:

- Nem fázol, te fiú?

- Fázok én.

- No gyere, megiszunk egy porció pájinkát.

Bementünk a kocsmába, Sovány Jóskához, megittunk egy kis pájinkát, három krajcárér.

Visszaülünk a szánra, hát még jobban fázok. Csak úgy vacogott a fogam. Rám néz Pali bátyám:

- Még most is fázol?

- Még jobban.

- Szájj le, gyere egy darabig gyalog a szán után, megmelegszel.

Leszállok a szánrul, de úgy megyek utána, hogy fogom a bérfát.

- Ereszd el - azt mondja.

Eleresztem.

Arra ő közécsap a lónak, elszalad a szán. Én meg kiabálok, hogy ne hajtson úgy, nem érem utol, de vissza se néz, hajt, én meg szaladok mérgesen utána.

Haj, melegem lett nekem hamar. Még a guba is meleg lett. Nem bírtam a hóba szaladni a szán után. Kiáltok neki, ájjon meg, mert itt hagyom a gubát.

Le is löktem.

Így megcsendesedett. Felülök. Megyünk tovább.

Megérkeztünk Csedregbe, nézem, a ház ódalából jön a füst. Nem vót annak egynek se kéménye. Még ilyet se láttam, ott jött a füst, ahol tudott.

- Nézze mán - mondom -, nem gyullad az meg?

- Látod, hogy nem.

Beérünk a kocsmáig. Azt mondja:

- Megájj mán, ájjunk meg, vigyünk a kerülőnek egy kis pájinkát.

Be is mentünk egy kicsit melegedni. Ott tanított meg arra, hogy ha fáér megy az ember az erdőre, mindig vigyen a kerülőnek egy koronát meg egy kis pájinkát, akkor szabad választása van, ojan fát rakhat fel, ami jólesik. - Felülünk a szánba, kimegyünk a kis falubul, azt mondja:

- Most meg én fázok, megájj mán, hagy szállok le, fogd a gyepfűt.

Leszáll, jön a szán után, de nem ereszti el a rakoncát. Fél szemem rajta vót, látom eccer, hogy fújja az orrát, egyik kezével a gubát fogta, a másikkal meg az orrán dolgozott, hát egy kicsit el kellett neki ereszteni a szánat, észre se vette.

Én is közé vágok a két lúnak, gyerünk.

Hűj, de kiabált utánam, hogy ájjak meg, mert agyonver.

Nem álltam én meg, csak a falu végén. Kökönyösdön.

- No, az apád - azt mondta.

Jó kis szánkázás vót, hó, jó szánút, csak úgy fütyült a szán, csikordult a hó. Olyan bajusz fagyott Pali bátyám szemire.

Eccer meg a nagy Krósz cselédje, Tar Gyula hívott, hogy menjek vele fáér Jól van. Mentem. Napszámba. Szívesen.

Ez a Tar Gyula, e meg olyan fagyos vót, mindig fázott egész életibe. Dugta a kezét a hóna alá, mindig olyan vót a keze, kék meg lila.

- Jauj, de hideg van - mondta -, de fázik a kezem.

Két szánnal vótunk, egyiket ű hajtotta, a másikat én...

Kiérünk az erdőre. Evvel nem állottunk ám meg sehun, egy kocsmánál se.

Odaérünk, mondom neki:

- Van-e kendnek pénze, adott a Krósz?

- Nem adott a, csak ami a fára kell.

Nem is rakodtunk ott mi úgy, mint Pali bátyámmal, csak ahogy a kerülő megparancsolta. Láttam én, hogy mi a. De amikor magamnak mentem fáér, későbbi időkbe, vittem is mindig a kerülőnek. Hivatalos embernek mindig adni kell valamit, ha az ember jól akar járni. Raktam is én osztán mindig olyan fákat, hogy ölből válogattam ki a szépit, javát. Egy öl helyett másfelet raktam, amennyit csak megbírt a szán. De most nem. Tar Gyula meg nem bánta, mert aszongya, mér nem adott a gazda.

Megyünk hazafelé, nagyon zord lett az idő.

- Megfagyunk, jóember - aszongya. - Igyunk egy kis pájinkát.

- De nincs kendnek pénze.

- Azér iszunk.

Megállott Sovány Jóska kocsmája előtt. Bementünk. Bevittünk a zsidónak vagy hat darab fát, mingyán adott pájinkát.

Mondom neki, most osztán vigyázzon kend, nekem ne hajtson ezen a csúszós úton.

Hát vót egy kishíd az úton, nyáron is szoros vót, nekem hajt, felfordul a szánja, le róla a fa.

Én csak napszámos vótam, neki kellett vóna eszének lenni. Aj, de meg vót ijedve, hogy most fel kell rakni. Én meg mondtam:

- Rakja fel kend magának, én nem rakom azt a havas fát.

Megsajnáltam osztán, mer olyan vót, mint egy rakás szerencsétlenség. Megfordultam a szánnal, félreállottam az útból, hogy ha szekér jön vagy szán, bele ne akadjon. Mentem, segítettem, raktuk a fát, de mán mozdulni se bírt. Pedig a kocsmába mondtam neki, hogy jó lesz vigyázni, melegbül hidegbe, lefagy a keze. Hát mire felraktuk a fát, meg vót fagyva keze, lába.

Nekem nem lett semmi bajom. Mentem haza, édesanyám kérdte, nem fáztam-e meg, mondtam, hogy nem. Másnap megyek Tar Gyuláékhoz, kérdem a feleségét, hogy van Gyula bácsi.

- Ó, hadd el - azt mondja -, megfagyott annak keze, lába. Meg a file.

Olyan kék a füle, mint a kék posztó.

Nekünk nem vót fánk. Mán nem vót hun vágni. Mi szárral tüzeltünk, a kemencébe meg szalmával, de mán szalmánk se vót, nem tudtunk fűteni. Vót még egy kicsi, de vigyázni kellett, mert még jöhetett a nagy tél, megfagyunk. Mondom édesanyámnak, én elmegyek fáér.

- Hova, fiam?

- Megyek a Kúriára.

Vót még egy régi, nagyon jó kis gyalogszánkóm, befogtam magamat elibe, mentem. Átmentem a Batáron, be vót fagyva. Nem kellett messze menni, vótak ott vén ficfák, vittem jó baltát, jól megköszörültem már előző való nap, nekiláttam vágni.

Kivágok egyet, odajön az a vén kosárkötő.

- Mit csinálsz?

- Ezt hazaviszem e.

- Azt nem viszed, mert én megvettem az egész Batárt. Itt másnak ficfát nyesni nem szabad, csak nekem. E mind az enyém.

- Én nem nyesem, én kivágtam.

- Mindegy. Hadd ott.

- Ejnye, hát ha mán kivágtam, ne legyen olyan pogány, hagy vigyem el.

- Ereggy kökénybokrot vágni. Jobb is tűzre.

Ott kellett hagyni a kivágtam fát. Be keservesen hattam. Még meg is izzadtam benne, neki meg jó vót, ü vitte haza. Én meg megyek egy kicsit bejjebb, a fődek szélén, akkor még sok kökényfa vót, azt vágtam. Megraktam a szánkót jól, viszem haza. Hát ahogy megyek át a Batáron, a parton lefele, felhemperedik a szán. Hinnye, e még korcsolyázni akar. Újra felrakom a kökényt. Mán a kezem majd elfagyott. Megyek fel a másik parton, újra felfordul a szán. Úgy kellett felhordani az egészet, osztán a parton raktam rá.

E nem jól van, mondom, ide kötél kell, erős, hogy át tudjam kötni.

De hazavittem.

- Mit hoztál, fiam?

- Kökényt.

- Ó, fiam, ez a legjobb a tűzre.

De sok fát elhordtam akkor a Kúriáról, akkor még szabad vót. Eccer mán oly sok vót, hogy jött Piper, a csordás, cigánycsordás vót nálunk, jött, hogy a nyáron még nem adtunk meg egy kenyerét. Azt jött behajtani. Most adjuk meg, mikor má nem is vót tehenünk! Csak a bornyú! Meglátja az udvaron a sok fát, azt mondja:

- Be jó nektek, hogy ennyi fátok van, én meg pénzér se tudok kapni.

- Pénzér? Vegye meg.

- Hogy adod?

- Öt forintért adom. De a bornyúér nem fizetek legelőt... Vót az egy jó szekérrel.

Soká nézte, elment meg visszajött, újra nézte. Vakarta a fejét. Aszongya, négy forintja van.

- Aggya ide.

Így eladtam neki négy forintért a fát. Ű meg elvitte, egy nagygazda megtette neki, elvitte ingyen, de úgy, hogy két jószágát fizetetlen fogja őrizni érte a jövő nyáron.

Mi vót a nekem, mentem újra a szánkómmal, hoztam helyette újat. Akkor jobban lehetett, hatták. Akkor még nem olyan világ vót. Most minden legkisebb darab fődnek gazdája van, de arra úgy vigyáz most a gazda, hogy még egy gyufaszálat se enged ki a birtokáról. Akkor? Elment az ember Nagypáltagba Csolnokinál, lehetett hozni. Nem a Csolnoki fődjéről, mert annak kerülője vót, hanem mellette vótak az irtásfődek, onnan akármennyit lehetett. Csak éppen szekerrel nem vót szabad járni, akkor megfogták az embert a kösség kerülői.

Akkortájba jó világ vót nálunk. Vót munka mindig.

Vagy a magtárba kellett forgatni vagy lúherét gépeltek. Nem vót olyan sok garnitúra, mint most.

De kapós vótam. Nagyon szerettek engemet mindenütt, ahun dógoztam. Mojzes Jósep bátyám is, a nagygazda, megesmert Mojzes Pál bátyámnál, látta a munkámat, mert rokonok vótak, szomszédos vót a fődjük sok helyen, elhívott, mikor a szántásból kikerültem, menjek neki nyári

munkára. Mentem is szívesen, mikor Krószné eresztett. De ott nem szerettem lenni. Jósep bátyám nagyon fösvény vót, még vizet se adott.

Vót egy kis föleskorsó, bütykös.

- Jósep bátyám, elmegyek vízér.

- Ne igyál vizet.

Nem engedett vizet inni. Ha ebédeltünk, akkor se engedett. Egy korttyal meg kellett érni.

Mikor ment a nagy aratás, mondom neki, a többiek meg uszítottak, mert nem mertek szólani, azt mindig rám hagyták.

- Jósep bátyám, vegyen egy kis pájinkát.

- Nincs most a zsidónál.

Én meg mentem hazafele a mezőről, útba esett a kocsma, odaállottam az ablak alá, benéztem. Hát a zsidó éppen mérte a pájinkát az öreg Máli néninek. Ű maga vót ott pájinkáért. Már nem vót, akit küldjön, mert vót nekünk szembe két öregasszony, az öreg Máli meg a vén Bábi, azok nagyon szerettek iszogatni; mikor kisfiú vótam, annak az unokájával vótam játszópajtás, együtt jártunk iskolába, hát mindig mondta: ereggy el, fiú, hozzál egy kis pájinkát. Vót is akkor belőle egy jó tragédia.

Úgy vót, hogy jön eccer Misike, a vén Bábi unokája, azt mondja:

- Te, nagyanyámnak megleltem a tojását a csonárba.

Vót nála egy kosárba egypár tojás.

- Gyere - azt mondja -, menjünk a zsidóhoz, adjuk el.

Mentem vele, mint kis gyermek. A zsidó nem adott érte pénzt, hanem cukrot adott nekünk.

Estére, ahogy játszunk, mondja a vén Bábi:

- Tudod mit, elméc Misukával, hozol pájinkát.

- Elmegyek, Bábi néni.

Megy a kosárér, hát jön vissza nagy lélekszakadtan:

- Misuka, Misuka, nem láttál egy kosárt, kicsi fiam?

- Nem láttam, nagyanya.

Jajjaj, óbégatott, nem lesz pájinka. Hanem Máli mama írt egy kis cédulát, menjünk avval. Elmentünk. Kaptunk egy kis pájinkát, hoztuk.

Azt mondja Misu:

- Igyunk.

- Nem iszok én, még megérzik rajtam.

- Nem érzik meg, én ittam, osztán még harmadnap se érezték meg.

Hát ő ivott most is, én nem.

Másnap megyek hozzájuk játszani, felmentünk az eperfára, osztán valamin összekaptunk. Misu leszállt, elkezdett hajigálni görrel. Mikor lejövök, ő meg összeszedte a cimborákat, hajigált. Csak mondtam, hogy ne hajigáljatok, annál jobban hajigálnak.

Eccer felkapok egy röget, odahajítom.

A szeme felett vágtam meg. Folyt a vér. Szalad be Misu, ordétva.

Lett visítás, a vénasszonyok egyik jobban, mint a másik, jaj Misukám, lelkem, jaj, kisfiam, ki gyilkolt meg?

- Megütött Jó Gyuri.

- Jaj az átokravaló, megvakétotta a gyermeket. Majd adok én neki.

Én meg hazaszaladtam, elbújtam a górába.

Jöttek a két vénasszony a vén szolgálóval, kerestek a házba, az udvaron, édesapám még élt, de nem vót otthon, kinn vótak a mezőn, benéztek a kasba, meglátnak.

Elszaladnak rúdér. De mind a hárman. A vót a szerencsém. Mondták, hogy majd a rúddal kipiszkálnak. Én meg kiugrottam a górából, felszaladtam a boglyára. Ma se tudom, hogy tudtam én annak a tetejére felmenni.

Hát megjön a három vénség; keresnek, meglátnak a boglya tetején. Járnak körül, körül, hogy tudjanak onnan lepiszkálni. Döfködtek a rúddal, de nemigen értek fel. Mondták, hogy gyere le.

- Azér, hogy megverjenek engem, amért nem én hajigáltam, hanem engem hajigáltak, én csak egy követ hajítottam.

Hát szurkálnak a rúddal, én meg felállottam a boglyán és elkezdtem őket levizelni.

Mentek egyik ódalrúl a másikra, én meg utánuk fordultam, úgy kergettem őket.

El is mentek, de mi Miskával már másnap együtt játszottunk, hanem sokáig nem mertem elmenni hozzájuk.

De eccer elfelejtettem, hogy mi vót, elmentem Misukával haza hozzájuk zsendicét enni. Adtak egy nagy csuporral. Azután mentünk a ribizlibe, szemelgettünk. Nem is vettük észre, hogy a vén Bábi a hátunk mögé settenkedett és hátba ütött.

Hajjó! Elszaladtam haza.

Egypár nap múlva meglát a vén Bábi, rám szól:

- Gyere csak, hozzál pájinkát.

- Nem megyek én, megütött.

- Nem ütlek többet, csak hozzál. Nem szeretem, ha Misuka megy, mert megissza, de te nem szereted.

Addig csalogatott, hogy elmentem, hoztam neki. Hát ez mind eszembe jutott most, ahogy néztem a kocsmába, hogy a zsidó egy vénasszonynak valamit tőt az üvegbe, tudtam, hogy csak pájinka lehet, hát én visszamentem Jósep bátyámhoz és mondom neki:

- Jósep bátyám, van pájinka a zsidónál!

Ott vót éppen édesanyám, mert szeretett Jósep bátyámékhoz járni, mert a szegény asszony minden háztul él. Mondja nekem, hogy vegyem fel a kis Zsófikát, sír.

Jósep bátyáméknak akkor vót a legkisebb lányuk Zsófi, Pók Pálné, olyan szopós gyerek. Fel kellett venni, dajkáltam. Hurcoltam a nagy udvaron. Mondta Irma néném: dajkáld, csak dajkáld, éppen főzöm a vacsorát, mán a puliszka megvan, de nincs tej, megyek, fejek.

Míg ő fejt, én csak hurcoltam a kicsi Zsófit, a meg egyre jobban bömbölt. Azt mondom neki:

- Akki csenált... úgy váglak az eperfához, hogy széjjelszakadsz.

Arra a gyerek, mintha csak megértette vóna, elhallgat. Kijön a tehentül Irma néném, azt mondja:

- De jól elhallgattattad a kicsit, mit csináltál vele?

Mer az mindig sírt, az a köjök, nagyon sírós vót.

Másnap, mikor este hazamegyünk a mezőről, újra a kezembe nyomják a gyereket, pedig akkor nem is sírt. Hát ahogy meglát, elkezd visítani.

- Mit csináltál te evvel a gyerekkel, úgy fél e tűled, mint a tűztül.

- Én nem csináltam semmit, csak azt mondtam neki: akki csenált, elhallgass, mert úgy vóglak az eperfához, hogy mingyán széjjelszakadsz.

Nevetett nagyon Irma néném.

- No hát mindig téged foglak híjni dajkálni.

De én nem akartam menni a jövő héten hozzájuk. Jött hétfőn hajnalba, József bátyám, gyere dógozni.

- Nem megyek én, Jósep bátyám, vizet se ad.

- Hiszen te meginnál egy viderrel.

- Meg én, ha szomjas vagyok.

- No csak gyere, kapsz vizet.

- Pájinkát is vesz?

- Azt is.

Nagyon nevetett rajtam, mert tudta, hogy én nem iszom a pájinkát, csak a többi helyett kérem.

De azér nem adott az azután se vizet. Nem tudom, mért haragudott a vízre, mindig azt mondta, munkás embernek nem kell sok vizet inni, mer megpuffad tőle.

Nagyon szép világ vót a. Meg akkor mindenkinek jókedve vót.

TIZENHARMADIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy ha az ember észreveszi, hogy lányok is vannak a világon, akkor már egyébre nem is tud gondolni

Én meg ebbe az időbe nem jártam a faluba. Otthon voltam, édesanyám mellett. Az első szomszédunk voltak Vasék, a hátulsó szomszéd meg egy szegény csordásember, Fencák. Vas Berti bátyámékhoz sokat jártam, mert muszáj is vót, nem vót kutunk, hát minden veder vízért hozzájuk kellett menni. Nagyon jó emberünk is vót. Mikor édesapám meghalt, az öreg Vas Bálint, Berti bátyámnak az apja, nagyon jó volt hozzám. Mikor a temetéskor nem fűtöttünk a házba, éccakára hozzájuk küldött el édesanyám aludni. Mondja az öreg Vas Bálint bátyám:

- Sírsz, fiam?

- Sírok, Bálint bátyám, nincs mán nekem édesapám, nem lesz mán, aki pártomat fogja. Bánthat már akárki.

- Ne féjj, fiam, míg én élek, apád helyett apád leszek.

Oda is fektetett az ágyba maga mellé, lábtul.

Jó vót, hát szerettem. Egy hét múlva meghótt. Olyan egyidős vót édesapámmal.

Így nem vót osztán nekem apám helyett senki. Berti fia is jó vót, de a fiatal vót, csak azután házasodott három hónappal, hogy az apja meghótt, meg kellett neki házasodni, mert anyja, Julis néném is leesett a lábárul, nem vót asszony a háznál. Akkor hamar elvette Kis Emi nénémet, avval élt osztán, de nem szerették egymást, néha három hónapig se szólottak egymáshoz. Azér együtt éltek, míg Berti bátyám a háborúba el nem esett. Azt mondják, meg is akart halni, mert nem vót az életbe semmi öröme. Pedig két gyereke is maradt, nem tudom, hogy lehet, akinek gyereke van, ne szeressen élni. Azt se tudom, mért nem szerette Emi nénémet, mert az nagyon rendes asszony vót, tiszta asszony, elég dógos asszony. Tán azért nem szerette, mert muszájbul vette el, nem vót éppen más, akit elvehetett volna.

Ennek a Vas Berti bátyámnak a testvérnénje vót Kovács Antal bátyám felesége, Mari néni. Ezeknek két gyerekük vót, István meg Mári. Ez a Mári vót, akit én szerettem, pedig sokkal idősebb vót nálam. De sokat ültem náluk. Ha este lett télen, mán csak mentem át hozzájuk, mindig ott lebzseltem, fejtettem a kukoricát, kisszéken, minek az élibe kés vót beleverve, annak a fokán dörzsöltem le csutkáról a kukoricaszemet. Meg ellestem az orsóját, ha font. Meg is csókolgattam, mikor lehetett, hátulról, ahogy a kiskutya tanulja, hogy kell a nősténnyel játszani. Nevetett rajtam, hatta, úgyse vót a semmi. De sokat ültem az ölébe.

Mondják eccer nekem a pajtásaim, ne menjek Kovács Máriékhoz.

- Mér?

- Megkapod a tetűt.

Figyeltem azután, hogy csakugyan a file mellett megláttam a serkét. Azután osztán nem nagyon ölelgettem én, de sose kaptam pedig tőle semmi bajt.

A hátulsó szomszéd a nagy Krósznál vót csordás, Fencák. Ennek az apja vót az öreg Fencák Márton, az is csordás vót, de falu csordása. Ezek oroszok vótak, orosz vallásuk is vót nekik. Az öreg Fencák mán vén korába újra megházasodott, az orosz papnál vót egy cselédjány, Katya nevű, azt vette el. A lakodalmon én is ott voltam mint kisgyerek, sose láttam ojan

szegény lakodalmat: Csak egy kis pájinka vót, nem vót ott még harapnivaló se. De vót neki az első házasságából egy fia, az is Márton vót. Ez mikor megszületett, az anyja azután egy héttel meghalt, és a bába firisztgette a gyereket. Mikor firisztette, pipázott a bába, és a pipából beleejtette a gyerek szemébe a parazsat, így ez megvakult a fél szemére.

Ezekhez nem jártam, mert nem is vótak otthon, meg ojan szegények vótak, hogy majd meghaltak. A Katya néni ott is hagyta osztán őket, és visszament az orosz paphoz tovább szógálni Bökénybe. Akkor elkerültek lakni valami tanyára, és odavótak vagy hét esztendeig, ott az öreg meg is hótt, annak a halála után jött vissza Fencák Márton, a félszemű, és csordás lett mán akkor nálunk. A nagy Krósznál.

Hátulról harmadik szomszéd vót egy puszta telek, az is urasági vót, azontúl meg az iskola vót, Piri tanító úrék.

Azután lakott Berky Bertalan, rokonunk, a nemes család, annak a nagyanyját feleségül vette az én nagyapám, úgyhogy Berky Bertalan bátyám anyárul testvér volt édesapámmal. Néha el kellett menni hozzájuk, édesanyám küldözött, de én nem szerettem hozzájuk menni, mert nem vótak olyan beszédesek, mint kellett vóna lenni. Csak hallgattak, én meg ültem, még munkát se adtak. Ha valamihez nyúltam, mindig csak azt felelték, hadd, még kiöntöd azt a moslékot. Ezér nem sokat zavartam osztán őket. Bertalan bátyám, az öreg, még csak jó szívvel vót hozzám, de a fia már nagyon hidegséggel nézett rám, így ki is maradtam tőlük.

Azután lakott Kánya Lidi néném, azután Fitos Bálint nagygazda, a helyettes bíró. Tovább már nem ismertem igazán a többieket.

Messze ezen az ódalon laktak Váradi Piroskáék, de oda eccer se mentem el a kaláka óta vagy három esztendeig.

Szembe velünk lakott Kis Mári néném, aki megijesztett kisfiú koromban a mesével, ezek mellett van a vén Bábi meg Máli néni. Azután Paládi Józsiné, Julcsa néném, aki kenyeret adott, mikor mentem először Beregszászba dógozni. Azután Klán, aki elébb kocsmáros vót, osztán megvette ezt a házat, fődet vett, és dógoztatott, ennél se jártam. Azután a szapora szavú Csorba Jósep nagygazda, bíró.

Visszafele meg a templom iránt lakott Mojzes Pál bátyám, akihe kiskocsisnak jártam három esztendeig szántani.

Amellett vót a jedzőház, Máriási, a nagy kerttel. Azután Ónodi Jóska meg a papi lak. Meg utánuk Mojzes Jósep. Mán azután sok kisebb ház vót, de azokat alig ismertem.

Igen, szembe velünk vót a templom, akörül meg a vasas Krósz rettenetes nagy telke. Urasági vót, azért maradt olyan nagy.

Ide kellett vóna kastélyt építeni.

Ismertem én mindenkit a faluba, mert egész faluba csak hatvanegy ház vót, hogyne ösmertem vóna mind. De nem törődtem velük, ők se énvelem. Felőlük meg is halhattam vóna.

A felvégre nem szerettem menni, mert ott vót a Salánky Sámuel tekintetes úr nagy telke, tízholdas kert, az nagyon idegen vót, mintha ellenség lakott vóna arra. Inkább az alvégen vótak ismerősök, pedig ott meg a Szopányos-parton ott lakott a Pereszlényi, attul is féltem, hogyha meglát, bekap. De ott vótak jó emberek, Péter Ignácné, Kis Martella néném, aki almáér küldött, és azután is megtartotta a barátkozást. Kőmíves József bátyám, akinek a kisjánya vót Kőmíves Erzsi.

Azután jött egy nagygazda, Vas Gedu. Azután a kisbíró, Orbán Gyuri bátyám meg Füles Gyuriék. Meg egy csomó szegény ember házacskája.

Tudom is én, olyan nagy vót abba az időbe a mi falunk, hogy be se tudtam járni.

Hát eccer kaszálok a Batár-parton. Magamba vótam, még nemigen tudtam kaszálni, abba az időbe kezdtem tanulgatni, a kasza hegye minduntalan belevágódott a fődbe. Én meg örültem, hogy senki se látja. Mérges is vótam, meg nevettem is. Majd megtanulok, gondoltam, mert az a legnagyobb mesterség egy falusi gazdamunkán nőtt fiúnak, a kaszálás.

Nagyon szép nyári idő vót, június. De nagyon meleg vót.

Ott folyt a Batár.

Eccer csak észreveszem, hogy a füzes megett fürdik egy kisjány.

Ej, mondom, meglesem.

A bokorba bújtam, néztem. De mán szép kisjány vót, egészen megvót annak mán mindene.

Én is levetkezek, be a vízbe, utána a jánynak. Nem falubeli vót, hanem a túlsóparti falubul, Bökénybül.

A jány elkezd egy kicsit sikítani, én meg utána, elfogom.

- Ne visíts - mondom neki -, mert beleduglak a Batárba.

Megöleltem. Nem akarta hagyni magát, de azt mondtam, hogy úgy lenyomom a víz alá, megfullad.

E vót az első jány, akit úgy megöleltem én.

Osztán még nevetett is, hogy azt mondja, ha elmegyek a falujukba, megveret a bátyjaival.

Mán én akkor igen jól tudtam úszni. Úgy úsztam, mint a kutya, paskoltam a vizet.

Hogy a jányt eleresztettem, a kiment, a másik parton felőtözött, én meg egy jót úsztam, lefeküdtem a parton a jó fűbe, és elaludtam.

De nem nagyon tudtam aludni, mert azon gondolkoztam, hogy milyen jó, hogy megtudtam, milyen a jánynak az íze.

No, attul kezdve nem vót nekem nyugodalmam, attul kezdve én mindig csak azon törtem a fejem, hogy egy szeretőt kell keresni.

Otthon nem mertem, mert féltem, hogy baj lesz.

A jány pletykanyelvű mind, eldicsekszik vele, osztán akkor valaméknek az apja vagy bátyja, anyafia agyonver, hanem addig spekuláltam, hogy eccer hallom Kőmíves József bátyámtól, hogy Forgolányba nagy házat építenek.

Ű akarta felvállalni, de nem kapta meg, pedig azt mondja, hogy ott sok munkásra van szükség.

Nagyon pezsgett a vérem, én elmegyek Forgolányba, hátha ott felvesznek munkára, osztán valahogy tanálok egy szép kis kedvest.

Egy vasárnap este mondom édesanyámnak:

- Megyek reggel Forgolányba.

- Minek?

- Munkára. Építenek ott egy nagy házat, mondta Kőmíves Józsi bátyám, menjek oda munkára.

Édesanyám nem akart ereszteni, mert itthon is vót munka elég.

- Én nem dógozok hatvan krajcárért, ott többet kapok.

Olyan ákációzus vótam, muszáj vót elereszteni. Elmentem.

Megyek Forgolányon végig, meglelem az új házat, amit építettek.

- Kell-e munkás?

- Kell.

- Akkor beállok.

- Jó van.

Nem is kérdeztem, mit fizetnek. Ott vótam egész héten.

Jó vót. Hordtam a követ alapnak meg a vályogot a falhoz. Este beszélgetni kezdtem. Mondták, van ott egy kovács, nagyon jó mester vót, nagyon jó baltát tudott csinálni. Elmentem a kovácshoz csinálna-e nekem egy jó baltát. Csinált, csak vigyek kaszát. Abból lehet a legjobb baltát csinálni. Az élit a baltának.

Hát ahogy beszélgetünk, kijön a házból egy kisjány. Olyan nekem való forma vót, fekete szemű kisjány, Etelkának szólították.

No, mondok, jó van mán, van itt jány.

Hozzáfogtam hát szíveskedni, segítettem a mesternek, etettem a malacát, vizet húztam a tehenének. A meg megszeretett mingyán, hogy olyan jó segítséget kapott, mondta, hogy menjek el máskor is.

Én egész éccaka nem tudtam aludni, mert csak az Etelkán járt az eszem. Ha az engem eccer megcsókolna. Mint a bökényi lány. E vót a legnagyobb kívánságom.

Másnap este, ahogy fájront lett, mert a kőmívesek nem dógoztak olyan soká, mint a parasztok, csak hét óráig, akkor még világos van, megyek a kovácsnál, kezdek megint vizet húzni.

Kijön a kisjány, nevet rajtam.

- Mit nevetsz - mondom neki.

De a csak nevetett.

- Ne nevess, mer megfiresztelek a vályúba.

- Nincs húsvét.

- Ha nincs, lesz.

Így elkezdtünk beszélgetni, jó nyelves kisjány vót, de a szeme olyan vót, mint a parázs az apja keze alatt a kohóba. Mert fújtattam is osztán sokat a mesternek.

Mán másik este meg is fogtam. Nem vette észre senki, megszorongattam. Tudtam én, hogy kell a jánnyal bánni. Vót mán nekem jánnyal dógom. Sokat tanultam én, különösen Piri Mártátul meg a tanyán Gógán Juliskátul még többet. Tudtam, hogy jányoknál legfőbb, hogy az ember merjen.

A kovács meg szívesen látta, hogy ottfelejtettem a szemem a jányán. Szeretett az a kovács éngem. Mondta is eccer, hogy felvesz inasnak.

- Á, mondom, nem leszek falusi kovács inasa, mert én ha má inasnak megyek, csak Pestre akarok menni, ott van a bátyám, Gedeon, a mán három éve inas, mán fel is szabadul.

Ez is tetszett a kovácsnak.

- Igazad van - mondta -, nem érdemes ezeknek a büdös parasztoknak dógozni, mert ezek megmérik a vasat, elhúzzák a kovács bérét, meg nem szeretnek a kovácsnak fizetni.

Hát elég szegényesen éltek, ahogy láttam.

No, kitelik a hét, kérem a fizetésemet, hát ötven krajcárjával fizetnek ki.

Hű, megijedtem, hogy nem alkudtam ki előre. Ilyen az ember, az esze jányon jár, akkor mán csizmaszárba szalad az ész.

- Nem jövök többet magukhoz dógozni - mondtam -, ha ilyen kicsit fizetnek.

- Hát mennyit akarsz?

- Nálunk hatvan krajcárt fizetnek, én itt idegenbe hetvenen alul nem dógozok.

- No jó, hát a jövő héten megadják a hatvan krajcárt.

- Az is kevés - mondom -, mert messziről kell nekem jönni gyalog.

Csak jöjjek el, majd meglátják. Szeretett a mester is, mert én nem loptam a napot, hanem dógoztam, mintha magamnak csinálnám. Nem kellett nekem sose kiáltani, hogy:

- Maltert.

Mire kellett a kőmívesnek, mán én ott is vótam vele. Még a kollégámat is szorítottam, hogy ne kiabáljon a mester. Oda is vett az engem maga mellé.

Nem ad többet. Harmadik héten majd. Jó van. Akkor nem jövök.

El is mentem a kovácshoz búcsúzni, hogy nem jövök többet. De a kovács azt tanáta mondani, mire én búcsúzkodtam vóna, hogy a jövő héten hozzam el a kaszát, olyan baltát csinál, amilyet még nem is láttam.

- Nem tudom - mondtam -, édesanyám elereszt-e.

De mikor hazamentem, mondom édesanyámnak, hogy kibabráltak velem. Ő meg azt mondja, miért vagyok olyan buta. Kell nekem Forgolányba menni, mikor otthon is van munka. Megettem a keresetemet.

Ez igaz vót, de azért, mintha tüske ment vóna a lábomba, nem bírtam megnyugodni. Mindig csak az vót az eszembe, hogy Etelka, ha még egy hétig körülötte legyeskedek, biztosan megadja a szerelmit. Meg a kisbalta is nagyon fúrta az ódalamat. Elő is kerestem a pallásrul édesapámnak a régi csorba kaszáit, kiválasztottam egyet, hogy azt reggel viszem.

Mondom édesanyámnak, el kell mennem, mert van ott egy kovács, az nekem olyan baltát csinál, amilyent még szemmel se láttam.

- Mit kér érte?

- Én nem kérdeztem.

- No hát - azt mondja -, akkor nem is mégy, mert elkéri a heti keresetedet.

- Nem olyan ember a.

Szóval nem lehetett velem bírni, hiába szidott édesanyám, hogy hová tettem a fejemet, én bizony azt mondtam:

- Jó van, ha édesanyám nem ad kenyeret, megyek magam kenyerén.

Így szegény mit tegyen, csak betarisznyázott nekem, de azt mondta:

- Tán jány van a dologba?

- Ó, édesanyám, minek vóna még nekem a jány, mikor tudok én még házasodni.

- De ördögöt a kisbőrödbe, nem tudom, mi bajod.

Én nem bántam, akármit mondott, elmentem.

Mán másnap este a kovácsnál vótam megint, ott meg így fogadtak, mintha hazajöttem vóna. Még a kovács felesége is, pedig különben rosszkedvű asszony vót, az is nevetett, mikor a vizet húztam a tehenének. Már Etelka meg úgy viháncolt, hogy a szívem majdnem kiugrott a lajbizsebbül.

Nagyon szépen eltőtt a hét. Etelka mindig hajlandóbb lett hozzám. Mentünk a kertbe meggyet szedni. Hát mondhatom, megszedtem osztán a meggyet, nem haragudott érte.

De a kovács az én kaszámat csak nem vette kézbe. Hogy mindig más dóga van. Mán itt vót a szombat, a kasza meg úgy van, ahogy hoztam.

- Majszter uram, mi lesz mán a kaszámmal?

- Úgyis itt leszel a jövő héten. Úgy sincs most neked otthon fát vágni valód.

- De én mán nagyon szeretnék otthon dicsekedni avval a kisbaltával.

- Majd meglesz. Mire megjössz, talán meg is lesz.

Engem bizony szombaton hatvan krajcárjával fizettek ki. Mérges vótam, mer még serényebben dógoztam, mint a múlt héten. Mondja a kőmívesmester, hogy nála az a szokás, hogy lassan megyünk messzire. Jöjjek csak el, jövő héten megkapom a hét hatost.

- Nem jövök én, a tűz égesse meg a kend építését.

- Ne mondj ilyet, mert befalazlak a falba.

Hát édesanyámtól vót nekem mit elszenvedni, hogy én így potyázom el az időmet. Itt a nagy nyár, idegenbe dolgozok, mibül élünk a télen. A szegény embernek nyáron kell megkeresni, amibül télen kenyerez.

Mondhatta nekem, mán hétfőn reggel vettem a tarisznyámat, mentem Forgolányba. Szárnyon mentem én. Etelka vót az eszembe. Még ingyen is elmentem vóna tán, mert vót még meggy a fán.

Aj, de szép hetek vótak. Hat hétig jártam én akkor Forgolányba. Míg csak az egész ház készen nem lett. Még sajnáltam is, hogy nem tartott tovább, mer az utóssó két héten mán nyócvan krajcárt kaptam, ételt meg nem kellett semmit fogyasztanom, mert vacsorára mindig a kovácsnál ettem, délbe meg a kőmíves szíveskedett nekem bográcsgulyással. Mán a harmadik héttül mindig az ű kosztosa vótam, mégis megatta a nyócvan krajcárt.

Etelkával meg mán úgy vótunk, hogy azt hittük, ásó-kapa választ el bennünket. Úgy szerettük egymást, mint galamb a párját. Ha ő erre szaladt, én utána, ha én arra mentem, ő utánam. Úgy megértettük egymást, hogy még a szívünk is repesett az örökös gyönyörködésbe.

Vót eccer, mikor mentem hétfőn reggel Forgolányba, magamba, nem vót nálam semmi, csak egy rossz kapa, azt is azér vittem, hogy a kovács megélezi nekem. Mindig vittem valami javítanivaló szerszámot, mindig megcsinálta, sose kért érte semmit, csak nevetett, mikor mondtam, mit fizetek, hogy majd a végén megmondja a számlát.

Megyek Forgolányba. E vót mán az utolsó hét. Mondom a kovácsnak, megvan-e már a balta.

- Ott van - azt mondja nevetve -, próbáld ki. Vágd bele az ülőtőkébe.

Belevágom, nem lett semmi baja.

Vót ott egy régi, kerítésből való tőgyfa oszlop, abba nagy görcs. No, kovács, most kibabrálok veled. Belevágom, lepattant az acélja.

Elveszi a kovács a baltát, megnézi, belevágja az üllőbe.

- Nem baj - azt mondja -, most jön rá a dupla acél. - Megacélozta újra. Másnap megyek hozzá este.

- No, majsztram, megvan a balta?

- Vágd bele.

Belevágom az ülőtőkébe, nem lett semmi baja. Belevágtam a tőgyfába, szikrát hány, nem lett semmi baja. Szét lehetett vele hasogatni az egész gerendát, nem lett semmi baja. Olyan kisbaltám lett a nekem, amilyent soha szememmel se láttam, míg el nem lopták.

Én meg ezt a hetet elcicáztam a kis Etelkával. Még sírt is, mikor elbúcsúztam tőle.

Kérdem a kovácsot, mivel tartozok. Azt mondja:

- Nálatok sok dohány terem. Hozzál nekem, ha erre jársz, egy tekercs szűzdohányt.

- Jól van, majsztram, hozok.

Kezet fogtunk, becsületesen. Azt mondom neki:

- Megengedi, hogy az Etelkát megcsókoljam?

- Ha ű akarja?

- Akarod-e, Etelka?

A meg nem szólt egy szót se, hanem a nyakamba ugrott és úgy összenyalt, mint a kisboci.

Így vót Forgolányba.

TIZENNEGYEDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy mindenki úgy él, ahogy tud, nem úgy, ahogy szeretne

Mán a második tavaszon hiába híjtak, nem mentem Mojzes Pál bátyámékhoz szántani. Nem fogok én mindig másnak szántogatni.

Meg aztán nagyon is kurtán bántak el velem. Mán akkor okosabb voltam, nem lehetett mán velem úgy kibabrálni, ahogy ők akarták. Tavasszal nekem, ahogy nyílt az idő, mán menni kellett hozzájuk és egész májusvégig úgy dolgozni, mint egy nagy kocsis vagy napszámos. Úgy megkövetelték, se játszani, se egy kicsit megállni vagy kimaradni. Azt nem szerették. De fizetni meg az ég világán semmit nem fizettek. Hogy űk megszántják a mi fődünket. Mi vót az? Mán csak a kert. Meg az egyháztól egy hold. Ennyit ért az én munkám két vagy három hónap alatt. Még annyit megtettek, hogy ha vásárra mentek, elvitték édesanyámat is. Meg a termésünket behordták. De most már nem vót födünk se, mondtam: én felszabadultam. Ha nincs főd, nem kell érte raboskodni. Á, nagyon ki tudnak a nagygazdák használni egy fiatal fiút. Mert az a gondolatuk, hogy ott tanul a gyermek. Igaz is, de már eleget tudtam, hogy ez nem jól van.

Meg aztán nem is szerettem hozzájuk járni már, mert Mojzes Pali bátyám elvette Kerekes Fáni nénémet. Ebbe halt bele Mojzes Pál bátyám, az apja, az öreg. Olyan kornyadozó lett az akkor tavaszon, hogy édesanyám meg is mondta; nem éri meg az újat. Nem is.

Mer Kerekes Fáni nénémnek harmadik ura lett ez a Mojzes Pali bátyám. Pedig minálunk nem vót szokás, hogy egy menyecske egyik ura után másikat keressen. Igende Fáni néném még jány korába elrúgta a patkót: gyereket kapott a szapora szavú fiától, Csorba Marcitul.

Mer Kerekesék szomszédok voltak Csorbáékkal. A gyerekek nagyon szerettek együtt játszani már kiskorukba is, de az öregek nem szívelték egymást, még meg is ölték volna egymást egy kanál vízbe. Miért? Mert Csorba Josep bátyámnak hatvan holdja vót, de Kerekeséknek csak harmincnégy.

De ez a szapora szavú Csorba Jósep, ez csak ojan juhász-famíliábul való vót. Ennek az apja, az öreg Csorba Márton, akit én má nem ismertem, mer agyonverték, még azelőtt, ez még juhász vót.

A Salánky-uradalomba lopkodta össze a vagyonját. Úgy csinálta, hogy mint juhász, a bárányoknak a szépit, javát mind a maga nyájába szedte, az uraságnak csak a hitványát hagyta. Így meggazdagodott nagyon, mert abba az időbe még a juhnak minden szőre-szála arany vót a jó juhász kezébe. Még mikor a szapora szavú házasodott, még akkor olyan juhászlakodalmat csaptak, hogy csak juhász, harminchárom család vót meghíjva a lakodalomra. De mikor a lakodalom legjobban állott, jöttek a pandúrok, és elfogták az öreg Csorbát, elvitték. Sokat ült az osztán, de nem tudtak rábizonyítani semmit, hanem a pandúrok úgy elverték vót az öreget, hogy abba halt vóna bele, nemsokára azután, hogy hazajött. De még annyi ideje vót, hogy a sok pénzin megvette gaz egyik Salánkynak az örökségét, ötven holdat. Mert vót egy másik Salánky is, aki ötven holdat örökült a határba, mint a Sámuel tekintetes meg a Polixénia méltósága. Osztán ez a Salánky csak azért adta el a tolvaj juhásznak a maga örökségét, hogy olyan úrrá tegye a juhászt a faluba, mint az unokatestvérjei. Tíz holdat meg a szapora szavú vett ehhez, így lett neki hatvan.

Szerették is Kerekes Imre bátyámék, ha a Fáni jányuk meg tudta vóna csípni a Marcit. De az apja azt mondta, inkább agyonveri a fiát, de nem engedi, hogy egy harmincholdas gazdához csapjon be kocsisnak. Mer az ijen nagygazdáknál az új férj csak kocsisnak számít, kinn hál az istállóba. Hát hogy az ő fia nem kőtözik át a Kerekesék óljába hálni.

Így nem lett a házasságbul semmi, hanem a Fáni azt hitte, akkor lesz valami, ha sikerül neki a Marcival az egyesség, hát gyereket fogott tülle. De hiába lett gyerek, az öreg szapora szavú mégse adta oda a fiát.

Fáni osztán szégyenébe férhe ment más faluba, Tiszabecsre, egy jó gazdacsaládba, Bimbó Pistához.

Kerekes Imre bátyám meg mind azt kiabálta faluszerte, hogy ő nem engedi, hogy jányát egy fűsűs juhász ivadéka elvegye, mert az öreg Csorba Márton még csontfésűt hordott a vállig érő csimbókos nagy hajába. De az ű apja meg má negyvennyócba is igaz jobbágy gazda vót, hogy a rovásfák még most is ott vannak felakasztva a szelemenen. Meg hogy neki kell bírónak lenni, ha Pereszlényi leköszön. Nagy választás is vót akkor, de bizony szapora szavú győzött, ő lett a bíró, erre még nagyobb lett a harag, akkor ment férhe Bimbó Pistához Fáni néném.

De nem soká vót Tiszabecsen. Hiába ment a nagy faluba a kicsibül. Meg hiába ment a híres Bimbó famíliába, mert a Bimbók mán akkor nagyon a végin vótak. Bimbó Pista meg nagyon ivott, és eldorbézolta a vagyoni maradékot. Haza is jött Fáni néném egy fél esztendő múlva, odaveszett a hozomány. Elment a gyerekével, haza is hozta, akkor danolták a faluba, hogy:

Tiszabecsi kert alatt,
Fáni jányom elszaladt,
Bimbó Pista utána,
Kötőfék a nyakába.

Hiába danoltuk a kötőféket a nyakába, nem jött utána, pedig nagy per lett belőle. Sose kapták vissza a pénzüket, Bimbó Pista meg elment Amerikába, odaveszett a móring.

Akkor azt mondja Marci bátyám, hogy megtréfálja Kerekes Fánit, amért elment. Meg is tréfálta, mert még egy gyereket csált neki. Fáni néném meg örült, mert azt hitte, hogy akkor mán elveszi. Nem vette el, arra újra férjhe ment egy orosz cselédemberhez, Murza Gergőhöz. Csorba Marci bátyám azt mondta, nem nyugszik, míg tizenkétszer be nem ótja Fánit. A meg segétséget akart. Vót akkor Ábrahám Pál bátyámnál egy orosz kocsis, rettenetes erős ember vót, rutén vót, orosz vallása is vót. Ezt vette férjnek magához, hogy evvel agyonvereti Csorba Marcit. Így ment másodikszor két gyerekkel férhe Fáni néném.

Igende, amijen erős vót Murza Gergő, ojan puja vót. Egy köblös zsákot úgy hajította fel a vállára, mint a semmit, de csak bámult a nagy világba, soha senkire nem emelte fel az ujját. Jó ember lett szegény, mint a málé. A mellett tanult meg Fáni néném káromkodni. Mer ojan csúnya rempes nyelve lett, hogy még hallani is iszonyú vót. Nem szégyellt a végigmenni a falun és a túlsó végén megállani az utca közepin és elordétani magát, hogy:

- Gergő!... Gergő, a fene egyen meg, gyere haza...

Mert Murza Gergő nagyon szerette a pájinkát. Meg tudott az abból inni egy félakóval eccerre. Úgy hozta haza néha Fáni néném sokszor tökrészegen, hogy fogta a filit.

Ez a Murza Gergő osztán akkor tavaszon kaszáláskor megemelte magát. Fogadásbul maga tett fel egy nagy tőkefát a szekérre, megszakadt benne valami, és hirtelen kaszálásnál meghalt. Özvegyen maradt a Fáni.

Alig halt meg, Mojzes bátyám feleségül vette. Még mondták, hogy siet, míg harmadik gyereket nem kap a Fáni Csorba Marcitul. Mer az ojan vót, hogy egy urától se vót soha gyereke, azt mondják, mert egyik urát se szerette, csak most is még Csorba Marcit.

E vót a szégyen, ebbe lett beteg Mojzes Pál bátyám. Nem vót mán akkor fiatal Pali bátyám, vót vagy negyven esztendős forma. Én nem is tudom, há tette a szemét, elég a hozzá, hogy az apja nagyon elkeseredett, és csakugyan nem érte meg az újat. Szüret tájon meghótt.

Akkor tavaszon én mán nem jártam hozzájuk. Jusztin néném pedig ahun látott, mindig édeskedett, hogy menjek hozzájuk, nem mentem, hanem magam kezére kezdtem dógozni.

A kisbornyú nagyon szépen nőtt, édesanyám úgy kegyelte azt, mint egy kisasszonyt, csak rajta vót mindig a szeme. Nagyon szerette, hogy még egyszer megérte, hogy lábas jószág került szegénynek az udvarába.

Én meg jártam dógozni Krószéknál. Most kezdtem csak el a dohányos jányok körül a mókázást. Sok jó időt töltöttem a pajtába.

Meg a pajta mellett, hátul a kertbe, a jányokkal. A mogyoróbokrok alatt. A vót a szép idő.

Akkor tájba dohánnyal vót tele az egész falu. Néha jöttek fináncok, felkutatták az egész falut, minden házat felforgattak tilos szűzdohány után.

Jön eccer át Vas Berti bátyámnak a felesége:

- Gyere má, György, nincs itthon az uram, én meg dagasztok, add oda ennek az asszonynak a szapulókádat.

- Mér ne. Szívesen, Emi néném.

Átmegyek, megyek a színbe, ott vót a szapulókád. Felemelem, hát alatta egy nagy rakás dohány.

Hű mondom, és hamarosan szalmát löktem rá, hogy az asszony, aki ott ácsorgott, meg ne lássa. Egy béresasszony vót az urasági házakbul.

Este jön haza Berti bátyám, mondom neki; kacsintottam egyet:

- Berti bátyám. Dohányt leltem.

- Hun?

- Nem mondom meg, maga vagy tudja, vagy nem. A maga portáján.

- Én nem tudok semmiféle dohányrul.

- Akkor osztozunk rajta. Fele a magáé, fele az enyém.

- Jól van.

Megmutatom neki: ott vót a szapuló alatt. Ű nem tudja, ki tette oda.

Így megosztoztunk, neki is jutott hét kila, nekem is hét kila.

Mondta, hogy adjam neki mindet, én nem dohányozok.

Nem lehet, mondtam, mer elígértem én ezt már régen.

Jó lesz a nekem Forgolányba, gondoltam, mer még nem tudtam megadni a kovácsnak a dohányt. Legközelebbi vasárnap fel is őtöztem szépen, ódalamra vettem az édesapám tarisznyáját. Jó szőrtarisznya vót a még akkor is, meg a hátamra egy vászontarisznyát. A kettőbe belefért a dohány.

Elindultam Forgolányba. Átmegyek a Batáron, Csatóházán két finánc jön szembe velem. Ismertek, mert ezek jártak mindig hozzánk is. Azt mondja az egyik:

- Mit viszel, Jó György?

- Dohányt - mondom nekik.

Azok meg nevettek:

- Megájj - azt mondja az egyik -, majd megfogunk eccer benneteket.

Azt mondja a másik:

- Aggyál egy szál masinát.

- Azt nem tudok adni, mert én nem pipázok - mondom.

Erre eleresztettek, eszükbe se jutott, hogy megszagolják a tarisznyámat. Pedig azt mondták minálunk, hogy a finánc egy kilométerre megérzi a szűzdohány szagát. Hát ez nem igaz, mert akkor megsajdították vóna.

Megérkezek aztán nagy vígan Forgolányba. Megyek a kovácshoz. Hát ott meg nagy vendégség van. Kérdem, mi a. Hát éppen akkor vót az Etelka kézfogója.

No, jókor jöttem.

Mondom a kovácsnak, minek adja férhe ilyen hamar a jányát, nincsen a még tizenhét esztendős se. Azt mondja, arra való a jány, ha kérik, oda kell adni.

Megmondtam neki titokba, hogy elhoztam a dohányt.

- Jól tetted, fiam - mondja -, úgysincs egy pipára valóm se. Mindenembül kifürdetett ez a házasság, pedig még nincs is kész a kelengye. Éppen le akartam mondani a dohányzásrul, hogy avval is spóroljak.

Eldugta a dohány a műhelybe a nagy kád alá. Mondom neki: csak úgy ne járjon vele, mint aki mán eccer eldugta. Elmeséltem, hogy szereztem a dohányt.

Nevetett, hogy őrajta nem fog ki senki. Meg ott nem is keres senki semmit, a kovácsműhelybe.

Mondom neki:

- Kedves apámuram - mer én mán csak úgy híjtam ütet a régi időbe -, küldje ki ide egy kicsit Etelkát, szeretnék egypár szót váltani vele.

- Jól van, fiam, beszélgessetek.

Hát én ott maradok a műhelybe, egy kis idő múlva jön Etelka.

- Mit akarsz?

Megölelem szépen, megcsókolom, mondom neki:

- Etelka, csak azt akarom megkérdezni, van-e még meggy a fán?

Hát osztán mondta szegény, hogy ő nem akart férhe menni, parasztlegény veszi el, valami bunkóparaszt, de hozzáadják, mert az apja már öreg, gyenge. Fájnak a lábai, nem meri tartani, hogy mi lesz belőle.

Olyan szép vót az a jány, hogy majdnem szikrát vetett a műhely is tőle. Még a vas is meglágyult, olyan forró vót annak a pillantása. De ű maga is olyan gyenge olvadós vót, hogy egy cseppet se őrözte a meggyet. Megszedtem a szép fát szapora csókokkal. A felfordított kádon dőlt meg a fa szépen.

Azután el akartam menni, de nem engedett, úgy könyörgött, hogy maradjak még, olyan rosszul érzi magát ezek közt a bunkóparasztok közt.

Én meg maradtam. Pájinkát ittak, de tudták, hogy én azt nem iszok, hát egy üveg bort is hozattak. Abból iszogattam.

Egész estig maradtam, akkor jön be a kovács, hogy: gyere csak.

Kimegyek. Visz a műhelybe.

- Né csak mán, hun a dohány?

Hát nem vót a kád alatt.

Kisült, hogy valami lány ment a műhelybe egy legénnyel, osztán azok is egeret kergettek. A nagy lökődésbe felborították a kádat. Azok lelték meg a dohányt.

Megy a mester a házukhoz a nagy kalapáccsal. Etelka meg utánunk jött a műhelybe - mi a?

- Gyere csak, valamit mutatok. - Magyaráztam neki, mi vót a nagy kád alatt, osztán szegény jányt elővette a sírás, hogy látom-e, ilyenféle emberek közé kell neki menni.

- Ne sírj - mondom -, énrám úgyis hiába várnál, kell annak még hét esztendő, míg én házasodhatok. Addig te meg elszáradnál, kedvesem.

Így vigasztaltam, ő meg ráborult az üllőre, és én újra megcsókoltam... Akkor leakasztottam a tarisznyám a szegről, ott volt a műhelyben, és elmentem keservesen haza.

Nagyjóisten, gondoltam, milyen a jány sorsa. Milyen jól jártam én, hogy nem jánynak születtem. Most engem is férhe adna édesanyám, ha valaki kérne. Így meg folytathatom az én szép legényéletemet, ami még csak most kezdődik.

Édesanyám meg csudálkozott, hogy olyan hamar hazajöttem:

De én nem sokat beszéltem, hanem búnak eresztettem fejemet.

- Mi vót Forgolányba, mondd el mán. Ugye, valami jány?

- A vót, édesanyám, de mán nem jány, hanem menyasszony, ma vót a kézfogója.

Enni adott, de nem ízlett az étel. Nem is gondoltam vóna, hogy így el tudom sajnálni a fekete szemű kisjányt.

- Én is, fiam - mondta édesanyám -, tizenhét esztendős vótam, mikor férhe adtak. Muszáj vót menni, mert nagy szerencse vót. Mi szegények vótunk otthon Csécsén, meg árva is vótam, osztán jött egy nemes, a te apád. Még akkor födje is vót, pedig Pereszlényi akkor má kifosztotta. De még vót vagy huszonegyköblös födje. Igaz, sok vót rajta az adósság, mert hat évig vót oda katonának, azalatt felgyűlt... Mikor engemet ide hoztak, olyan árvíz vót, fiam, hogy nem lehetett az ország útján jönni, a Karikázón hoztak, a szántóföldeken, ahol partos vót. Egy hétig tartott a lakodalom, de mán harminchat esztendeje tart a böjtje.

Édesanyám sírni kezdett, én meg hallgattam.

- Jaj, milyen sokon kellett is nekem keresztülmenni - mondta -, mikor édesapám a nagy korelába meghótt, úgy emlékszek, mintha ma is látnám. Én akkor kilenc esztendős kisjány vótam. Haltak az emberek, minden háznál, szegény édesapám meg egyházfi vót, de ott olyan kicsi a falu Csécsén, hogy neki kellett harangozni is. Hát ő járt a pappal, Nyilas tiszteletessel, temetni. Ahogy mentek temetni Magos Józsefékhez, alig tudott bemenni a kis házba az ajtón. Nem is ment be, hanem ki kellett hozni a testet az udvarra. Én mint kisjány messziről kísértem édesapámat, Bálint öcsém még csak hároméves vót, a karomon vittem.

Meglátja édesanyám, be megharagudott szegény, hazakergetett bennünket. Édesapámnak is odaszólt, hogy:

- Mihály, ne igyál.

- Ó - azt mondja rá édesapám -, nem árt a, most inni kell. Korela van.

Hazajön a temetésről, kimennek kapálni a mezőre, délután rájött a korelabétegség. Még mondta neki édesanyám:

- Te beteg vagy, Mihály, eredj haza előre, elég lesz a neked.

- Nem vagyok én beteg.

- De csak eredj haza.

Édesapám olyan jókedvű, kedves ember vót. Megcsípi az édesanyám arcát:

- Ha meghalok, férhe menj - azt mondja neki.

- Ó, bolond - mondta édesanyám -, elment az eszed, csak eredj mán haza. Csak aggatsz a munkába, még egy sort kapálok.

Hát édesapám elment csendesen, láttam, hogy egy búzaszálat leszakított, és a kezébe morzsolgatta. Nézte, hogy teljesedik a szeme. Mi még ottmaradtunk, én Bálint öcsémmel játszottam, a vót a dógom, ők meg kapáltak. Este, mikor setétedett, mi is hazamentünk, mert édesanyámnak fejni kellett.

Igende mikor édesapám hazatért, nem tudott bemenni. Vót ott egy forgóláb kapu, ott ment be, ott esett össze a diófánál.

Megyünk haza édesanyámmal, kinyitja a kaput, bemegyünk.

- Mihály, Mihály - kiáltja.

Édesapám nem szólt.

- Ugyan, hun van az az ember, tudja, hogy fejni kell.

Vót egy rúgós tehenünk, azt csak úgy lehetett megfejni, ha valaki tartotta. Béklyóba kellett tenni, úgyhogy az első lábát édesapám mindig felkötötte a fejéhez. Hát nem tudtunk fejni.

De jöttek a kapások haza, akik nekünk vótak kapálni. Jönnek fel a kerten, meglelik a diófa alatt.

Felemelik, bevezették a házba.

Nagyanyám látja, hogy vezetik édesapámat.

- Jaj, mi van veled, Mihály?

- Végem van, nem tudom, mi lett velem.

Lefektették, osztán Csécse kis falu, mingyán végigszaladt a hír.

Másnap vitték az orvosságot neki. Azt mondja szegény:

- Nem kell! Én még nem akarok meghalni.

Addig késztették, hogy vedd be, vedd be, lelkem, meggyógyét, azt mondja tréfásan:

- Látom, szabadulni akarsz tőlem.

- Jaj, lelkem, az életemet odaadnám érted. Csak vedd be.

- Beveszem, ha megmondod, kihez akarsz menni.

Édesanyám meg odaborult rá, és sírt keservesen, hogy minek bántja. Mer nagyon szerették egymást, de olyan ember is vót a szegény édesapám, szerette azt mindenki, mert mindig tréfára állott a szava. Ó, be jó ember is vót, soha a mi házunknál más szó nem vót, csak: édes lelkem, kedves angyalom.

Hát beveszi szegény az orvosságot, mingyán mondta:

- No, Zsuzsi, most mán osztán végem.

Meg is halt.

Mérget adtak be neki. Olyan fejér orvosság vót a, mint a tej. Még pezsgett is. Akkor azt adták a korelásoknak, hogy vagy kihajtja belőle, vagy ha meghal, másra ne ragadjon a betegség.

Így halt meg a te szegény nagyapád. Ó, be kis egyenes ember vót, olyan, mint a folyóvíz. Olyan, mint az én jó testvérem, Bálint, aki most is ott szenved és küzd Budapesten a Nyilas pap unokájával, akit elvett. Meg a sok gyerekkel.

Szegény öcsém, asse vót nálunk azóta. Eccer elmentem Csécsére, Bálint öcsém akkor még kisfiú vót, velem jött, két nagy ökre vót, micsoda ökrök, itt nem is láttak olyan ökröket, még az uraságnak se vót olyan. Málét hoztunk meg krumplit, édesanyám szegény adott egy szekervel. Bálint az ökröt hajtotta, mellettek ment, én meg a szekerbe ültem, csápoltam az ökröket, kiabáltam rájuk, hogy netene. Azt mondja Bálint, az is olyan tréfálós ember vót már akkor is, mintha csak szegény édesapámat hallottam vóna.

- Ne kiabálj annyit, megesznek a farkasok.

Mikor ideértünk, nem vót, aki a kaput kinyissa. Apádat felfújta az orbánc, beteg vót.

Bálint rendbe szedte a ház tájékát, mert dógos vót, mint a tűz, úgy égett a kezén a munka, csak harmadnap ment haza a nagy ökrökkel.

Így beszélgettünk édesanyámmal. Nevettünk is, meg sírtunk is.

Azt mondom neki:

- Mondja meg, édesanyám, ha én jánynak születtem vóna, kihez adna maga most engemet feleségül?

- Ó, te félkótyó - azt mondja -, te is olyan vagy, mint nagyapád. Mán te is tréfálol.

TIZENÖTÖDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy rúgós tehénnek egy az orvossága: el kell adni.
A szép üszőnek meg az, hogy el kell venni

Édesanyám úgy elkényeztette a mi tehenünket, a Hegyest, hogy mán teljességgel nem lehetett vele bírni. Első borja is vót, rúgott, döfött, ugrált, szóval nem lehetett egy öregasszonyra hagyni. És úgy megnőtt, hogy ritkaság. Olyan csontjai vót, hogy ökörnek lehetett vóna használni, de abba az időbe még nagy szégyön lett vóna tehenen szántani, azt csak a háborúba tanulták meg az asszonyok.

Eccer is jövök haza fejés idején, még ugyan siettem, mert gondoltam, hogy szegénynek baja lesz a Hegyessel. Hát azt mondja, nézd el mán, megvérezett. A keze szára csupa vér vót, nem engedte magához közeledni, mingyárt döfött, így is döfte meg.

Rettenetes mérges lettem. Nekimegyek a tehénnek.

- Hát ezért nevelt fel édesanyám, te átkozott. Ezér etetett a tenyeréből sós darával meg minden jóval.

Azt mondja édesanyám:

- Ne bántsd azt a szegény állatot, üzekedhenék a mán.

- Még csak most ellett, mán is?

Éccaka osztán kigondoltam, hogy eladom a tehenet. Mondtam az édesanyámnak, de ő nagyon sajnállotta, hogy abból ritka szép jószág lesz. Hiszen fiatal még, növésben van a még most is.

- Én nem bánom - mondom -, akármi lesz is. Mire nő mán, templom akar lenni? Még a végén be se fér az istállónkba, de még ha eszébe jut, feldöfi az egész házat. Eladom én.

- Most választottuk el a fiát, azér olyan a.

- Nem bánom, még egypár napot várok, majd megkérdem, mék napon lesz vásár a közelébe. Ha meg nem gondolja magát, elhajtom, eladom.

- De a bornyát nem adod el, hadd maradjon a fajtája. Hátha a nem lesz olyan hamis.

Kérdeztem osztán kint a mezőn, hogy hol lesz vásár mostanába. Mondják, hogy Nagypaládon, jövő kedden. No, Hegyes, addig élsz. Elviszem, de ha más meg nem veszi, mészárosnak adom el. Azt nem mondtam meg senkinek, mér haragszok rá; mer hátha a faluba megveszi valaki... Kénlódjon vele más.

Ismerték a tehenet, hogy milyen szép formájú, mingyán mondta is egy asszony, hogy megvenné azt Sarkadi Imre bátyám, mer a most keres egy tehenet. Akar venni, mer az üvé mind meddő. Bejárós vót Sarkadiékhoz.

- Jó van - mondtam -, ha elkommendálja, adok magának egy szép ajándékot.

A meg vasárnap szólt Imre bátyámnak, a meg nekem mondta, hogy eladó-e a tehén.

- Áráér.

Nevetett. Majd megnézi.

Hétfőn nem vót otthon, kedden hajnalba jött, hogy megnézi a reggeli fejést. Hát az a kutya tehén éppen akkorra tartogatta a nagy parádét. Hogy idegen ember is vót, úgy elkezdett

táncolni, mint egy tanyasi a csárdába. Szegény édesanyám megint megütötte magát miatta, Imre bátyám meg nevetett:

- Nem kell nekem ez a tehén, hallod-e, hiszen ez nem tehén, hanem sárkány.

Elment, én ottmaradtam a tehénnel.

Bemegyek hozzá, megveregetem a nyakát, beszélek hozzá szépen:

- Netene, Hegyes, Hegyes. Mit akarsz. Velem akarsz te kibabrálni?

Nem tudom, mi baja vót, vérrel forgott a szeme és nekem jött. Öklelt.

No hát, akkor méregbe jöttem.

- No, Hegyes, ütött az órád, viszlek a vásárba.

Bemegyek, mondom édesanyámnak, adja ide a tiszta gatyámat, megyek a vásárba.

Felőtözök, kihozom a tehenet, de a mán akkor meg vót vadulva, a csordás is tutult, éppen hajtották kifelé a csordát, elkezdett bomlani. Neki a nagy tőgyfának, odaszorétott, a gatyámat laskára tépte, a sódaramat is odanyomta, még vérzett is.

Fél gatyaszár oda.

Megverem a tehenet, megkötöm, a tőgyfa ágához. Mondom édesanyámnak, hozza csak ki hamar a kötözőgatyámat. Nem is vót akkor több gatyám, csak ez a kettő. Egy vasárnapló, meg egy munkába való. Felveszem, úgy mentem egy felkötött szennyes gatyába vele a vásárbafele.

Mikor eleresztettem a tehenet, akkor ott vót a sövény, egyenesen át a rekeszen, én is, hasra estem az árokba.

Megfogtam akkor a tehen orracimpáját, beletettem a kötelet a szájába.

- Megájj, nem jösz többet az udvaromba.

A tiszteletes úr jánya, az öreg Málcsi kisasszony meg kinn állt a kapuba, kiabált:

- Eressze el, György, megöli magát.

Dehogy eresztem el.

Vitt a Cserig. Felvágva, mint a tüzes ördög. Futni kellett vele lélekszakadásig.

Ott megcsendesedett.

Megyek vele a vásárba. Hát ott meg úgy áll, mint a bárány. Mingyán eladtam én kilencvenöt forintér. Ingyen se gondoltam, hogy annyit kapjak érte. Legfeljebb nyócvanöt, kilencvenet, de hetvenötér is odaadtam vóna már.

Tele vótam pénzzel. Örültem.

Jön Péter Ignác, adjak neki tíz forintot kőcsön, malacot akar venni, nincs elég pénze. Arra jön Tamburás Jankó, adjak neki öt forintot, gubát akar venni, nincs elég pénze.

De mán engem megtanítottak. Ha odaadom, járhatok a pénzem után, nem adtam. Mióta a per vót, azóta keményebb lettem. Meg tudtam tagadni. Mán elmúltam tizenhét esztendős, tizennyócadikba jártam, má emberül kezdtem gondolkozni, tudtam én mán, hogy az ilyen szegényféle emberek csak kérni szeretnek, megadni nem. De nehéz vót először megtagadni. De nincs nekem rakott sifonérom, nagy pénz nekem öt forint meg tíz forint. Hát elmentek, nagy vót a harag, hogy fiatal létemre olyan kemény vótam.

Elindultam haza. Igende Paládon vagyok, gondoltam, már bemegyek Eszter néném ékhez, azóta se vótam itt, hogy az örökségrül megkérdeztem. Még meghajják, hogy itt jártam, és azt gondolják, haragszok, pedig nem haragszok én, mindenki maga tudja maga baját, Birta Gábornak is biztosan van elég a jóból.

Otthon vótak:

- Hát te hun jársz itt?

- Vásáron vótam.

- Mit vettél?

Mondtam neki, hogy jártam a Hegyessel. De olyan figyelmetlen vótam, hogy elfelejtkeztem a vigyázásrul, megmondtam, mennyit kaptam a tehénér.

- Jó nektek - azt mondja Eszter néném -, könnyen éltek. Százasokat raktok élire, mert kettecskén vattok, semmi kőtségetek nincs. Édesanyád mán nem is eszik, nem fogyaszt, te meg ott eszel, ahun dógozol. Ottmarad neked az egész birtok, minden. De én nem kaptam otthonrúl még semmit.

- Ugyan, Eszter néném - mondom -, maga panaszkodik, mikor nagygazda felesége.

- Mi a nekem, csak a sok dolog. Leszakad a kezem szára, egész nap annyit kell munkálni. Ez a sok főd, ez a sok jószág, ez a sok puja. Égedelem az én életem csak.

De azér, hogy nem segítségér jöttem, hanem pénz vót a zsebembe, egészen másképpen beszéltek ám velem. El kellett mondani az egész pert, elmondtam, hogy a fődet elvették, az árábul kifürdettek, de mán azóta is harminchét forintot fizettem kamatra.

- Még derék ember lesz belőled, te fiú - mondta Eszter néném. - Mondok én neked valamit. Itt van egy jány, jóravaló kisgazda jány, Sárosi Annus, jó vón a neked. Fiatal még, az még megvárna.

- Aj, Eszter néném - mondtam -, egy szennyes gatyaszárba vagyok, nem mehetek én jány után, kinevet.

- Nem olyan jány a te. Elmegyek én veled.

Még nevettem rajta.

- Úgy teszel, mintha te vónál az eladó jány, a szokott így szemérmeteskedni. Nem szégyen a, hanem tisztesség. Egy olyan tehénnel nem is szabad másképp elmenni, csak kötözőgatyával. Nem a gatyát nézi a jány, hanem azt, ami benne van. Nem a kosár a fő, hanem a tojás benne. A szülei, azok meg, ha megtudják, mér vagy szennyesbe, csak még jobban megszeretnek.

De én nem mentem, hanem ő, hogy hogynem, kicsinálta, hogy elhívatta Sárosi Annát, hogy valami beszélnivalója van vele.

Jön a jány. Hűj de megtetszett nekem rögtön. Szőke jány vót, nekem még szőkével nem is vót dógom, mert én mindig csak a barnákat szerettem. De ez olyan szőke vót, hogy nagyon megtetszett nekem.

Mondtam is neki mingyán:

- Magának olyan a haja, mint a sárga arany.

A kisjány olyan hosszúkás képű vót, fejér bőrű. Kék szeme vót, de olyan kék, mint a nefelejcs virág. Úgy nevetett, hogy felkapta a két kis vállát, a fileig és még a mejje is táncolt, mikor nevetett, de nagyon jól illett a neki.

Eszter néném meg olyan ügyes vót, hogy magamba hagyott vele.

- Tik csak beszélgessetek, nekem dógom van odaki. Gyertek, puják, segítsetek, a kis csirkéket be kell terelni, mert elviszi a kánya.

Így ketten maradtunk a szobában Annussal. Én mingyár bátrabb lettem.

- Hát maguk itt laknak, Annuska?

- Itt - nevetett a jány.

- Nem is vót még ki a falubul, ugye?

- Nem még.

- Lássa, én mán nagy fődet bejártam, vótam Bereg megyébe, Ugocsa megyébe meg Szatmár városába. Meg jártam a kökönyösdi erdőn, meg vótam Fekete Ardón, nem is tudom, hol jártam már életembe. Itt is vótam mán egypárszor Nagypaládon.

Annuska csak nevetett.

Mondom neki:

- Annuska, mondjon meg nekem bizodalmasan valamit.

- Mit?

- Van-i szeretője?

Hűj, olyan piros lett a kisjány, mint a bazsarózsa. Lesütötte azt a két gyönyörű kék szemit, és elfordította az orcáját.

- Nem is vót?

Csak rázta a fejét.

Akkor megöleltem úgy nagyon szépen, csendesen.

- Hát engemet elfogadna?

Nem rázta le a karomat, abbul láttam, hogy nem idegenkedik tőlem.

Erre meg is csókoltam egy kicsit, de nagyon vigyáztam, hogy el ne hessentsem a kismadarat.

Így elbeszélgettünk, de annyira, hogy észre se vettük, hogy bejött Eszter néném.

A meg látja, hogy mán közel ülünk egymáshoz, nevetett.

- Annus - azt mondja -, tudod-e, milyen legény az én egy öcsém? Maga hozta a vásárra az egyik tehenüket, eladta, mert nagyon hamis vót, de olyan vásárt csinált, hogy száz pengő forint van a zsebibe.

Bánta is azt Annus, ő csak csiklandósan kapkodta fel a vállát a kis füléig, és nevetgélt.

Mikor kiment Eszter néném, azt mondom neki:

- Azt megmondom magának, hogy Eszter néném csak tréfált. Nincsen nekem több tehenem, csak az az egy vót. De azt is azér adtam el, mert csakugyan nagyon hamis vót. Ma is oda-szorított engem a nagy tőgyfához, mer van az udvarunkba egy rettenetes nagy tőgyfa, olyan nagy, hogy maga még olyat nem látott. Az az Égigérő fa, améken a mennyországba lehet besétálni. De a tiszta gatyámat meg leszakította rólam, azért kellett felvenni a kötözőgatyát.

Mindegy vót, mit mondtam, mit meséltem, a kis Annuska csak nevetett azon. Fiatal vót még, bánta is az, van-e nekem több tehenem, több gatyám, vagy nincs.

Én se bántam, mert úgy ültem én a mellett, mint a hidegbe a meleg tűz mellé. Nagyon jólesett a szívemnek, hogy ebbe a nehéz életbe így megkönnyebbülhettem. Mert olyan vót az a kisjány, mint a rozmaringbokor. Csak az a jó szaga meg az a szép apró levele. Sudár jányka vót már akkor is, szép kis rekli vót rajta. Fehér csipkével vót.

Megfogom a kis csipkét a mejjin.

- Maga csinálta eztet, Annuska?

Intett nevetve, hogy igen.

Avval én ott hattam a kezemet a mejjin. Mán éreztem, kezd jó formás lenni, és nem vót ideges, nem lökte el a kezemet a kis mejjirül.

Erre újra megcsókoltam. Mondtam neki:

- Hát maga nem ad nekem egy kis csókot? Egy olyan kicsit, mint egyik galamb a másiknak?

De ő csak elhúzta a fejét, és nem akart adni.

Hát így csak én csókolgattam a kedvest. Úgy bújt az az én kezem alatt, mint a kismadár, ahogy eldugja a csőrét a szárnya alá.

Jön be Eszter néném:

- Hát György, téged nem eresztünk el, itt maradsz, velünk ebédelsz. Azután kimegyünk egy kicsit kapálgatni, estére meg elmegyünk Annuskáékhoz.

- Én nem mehetek, Eszter néném, mert ilyen loncsosan nem lehet.

- Ó, bizony, majd megmondja Annuska otthon, minek vagy ilyenbe.

Annus csak nevetett, nem szólt.

Eszter néném azér jött be, mert eljöttek Annuskáért hazulról, hogy menjen haza.

Haza is futott mingyán, úgy szaladt az, hogy olyat még nem is láttam, minden porcikája szaladt. Mint mikor a szél viszi a kisvirágot.

- Hát itt maradsz, György?

- Én itt.

Istenem uram, ha meggondolom, hogy mikor utójjára vótam Eszter nénéméknél, úgy bántak velem, mint a fogfájóssal. Most meg olyan vagyok nekik, mintha Argirus királyfi jött vóna haza.

Estére átmentünk Sárosiékhoz.

Azt láttam, hogy nem valami nagygazdák, de vót két elég jó lovuk az istállóba. Éppen akkor fogták ki, mikor odamentünk. Vitték be az ólba.

Vót Annuskának egy bátyja, Ignác. Elég derék gyerek vót, nálam egy kicsit öregebb, de nem vót olyan magas, mint én. Nem magas emberek vótak, apja se, anyja se. De nagyon szívesek vótak.

Mondja Eszter néném:

- Restelkedik az öcsém, hogy kötözőgatyába van, de mér? Van egy rúgós tehenük, azaz vót, nagyon hamis vót, azt hozta el a vásárba, hát kémélte a jobb gatyákat. El is adta a tehenet, de olyan jó áron.

Nagyon sértett, hogy mindig úgy beszélt rólam, mintha odahaza még isten tudja, hány tehenem volna, meg hány gatyám, pedig most már nem volt több, csak ami rajtam van. Osztán hogy én megmondtam Annuskának az igazat, hát szégyellettem, hogy biztosan már ez itthon mindent elmondott rólam, mit gondolnak felőlem.

De nem akartam kezdeni a siránkozást, meg nem is igen tudtam vón hozzájutni, mert Eszter néném eccerre olyan beszélős lett, hogy nem lehetett megállítani. Igaz, nem rólam beszélt, hanem hogy a repce hogy sikerült a földjükön, meg a káposztát hogy eszi az a veres hátú katonabogár, meg ilyeneket. Én meg csak ültem, mint egy kuka.

Annuska is ült. Úgy elbújt a kisszékre a patka mellett, és suskát kötözött. Tán szőlőjük van, azt szokták avval kötni. De nem nagyon ment a kezébe a munka, mert ha rám nézett, mingyárt elnevette magát. Felrántotta a két vállát, lesütötte a fejét, és nevetett.

Bort hoztak, és ittunk. Elég jó borocska lett vóna, csak nagy vót neki a hordószaga.

Elég soká vótam ott Eszter nénémmel, pedig tudtam, neki mennyi dóga van otthon, a gyerekeket sincs aki lefektesse, de mintha nem is énmiattam lettünk vóna itt, hanem őmiatta, ő úgy elbeszélgetett, mint akibe beleszorult a beszéd vagy két nap óta, most egyszerre kifolyna, ami a begyébe gyűlt.

Felállok eccer, mondom kimegyek egy kicsit megnézem a csillagok állását, de mikor elmentem Annuska mellett, kacsintottam neki, hogy jöjjön ki utánam.

Hát a kisjány nagyon értelmes vót, megértette, kicsi idő múlva kijött.

Ott állottunk az eperfa alatt, ahogy megláttam, mingyán derékon kaptam, és felemeltem. Úgy forgattam meg körül, körül, hogy csakúgy repült a kis szoknyája.

- Jó vót? - kérdeztem.

Nevetett:

- Jó.

Erre osztán rögtön újra felkaptam, felemeltem magamhoz, a számig és megcsókoltam, hogy majd megfúlt.

- Jaj - azt mondja -, milyen hamis maga. Magát kéne eladni a vásáron.

- Engem? Ki venne meg engem?

Csiklott, úgy nevetett.

- Maga megvenne? - kérdem.

- Nekem nincs kilencvenöt forintom - azt mondja.

- Pég nem is annyi az ára, hanem száz. Egy tehén kilencvenöt. A bika drágább.

Úgy nevetett az, hogy még a porcikája is mind táncolt. Csak annyit tudott mondani, hogy:

- Bika...

- Ne huncutkodj velem - mondom neki -, mert megdöflek.

Erre elszaladt. Ott kergetőztünk osztán egy kis ideig, nemigen sokáig, mert féltem, hogy odabe megsajdítják, mi van ideki, osztán még rosszat gondolnak. Úgy vélem, elveszem ezt a kisjányt. Ez olyan, akit kedvem lesz nekem elvenni egypár esztendő múlva, hát kímélni kell.

Mikor megfogtam, erőtette, hogy nem hagyja magát, de egypár csókkal megszelídítettem. Így mentünk osztán be, elébb én mentem, egy kis idő múlva Annuska is bejött.

De a vót a bökkenő, hogy eccer csak elfelejtkeztem arrul, hogy először vagyok itt, azt mondtam Annuskának:

- Ne dógozz mán annyit, mert lekopik az a szép kis ujjad.

Egy kis csend lett. Eszter néném is rám néz. Hun tévedtünk mi meg?

Én is veres lettem, odanyúltam, ahun még semmi se vót, osztán, úgy csináltam, mintha semmi se történt vóna.

Kis idő múlva újra megszólítom a kisjányt, de most már erősebben.

- Annuska, adjál nekem egy pohár vizet.

Azt mondja rá nevetve:

- Szomjas vagy a borra?

Ejha, ez már aztán valami, hogy még a jány is tegez. Az apja nevetett, az anyja takarta. Még nem tanították meg rá, hogy a jánynak nem illő a legényt tegezni, még az asszonynak se, de a kis Annuska csak úgy mondta, ahogy a szívibül jött.

A fiúval is nagyon összebarátkoztam ott akkor este, nem vót sok idő beszédre, de láttam, hogy ő is jó hozzám, meg én is a vótam ühozzá.

Mikor másnap virradáskor hazafelé mentem, befogta a két lovat, és szekeren vitt el egészen Kispaládon túl, a határig.

Onnan osztán gyalog billegtem haza.

De jó kedvem vót. Mán rendben vót a dógom. Most van csak egy olyan szeretőm, amilyet még álmomban se vártam.

Mondom édesanyámnak:

- No édesanyám, eladtam a tehenet.

- Jól van fiam, jól adtad el?

- Jól. Kilencvenöt forintér... De még egy kis üszőbornyúra is alkuszok...

- Én meg egy új gatyát varrtam neked, fiam, ahelyett, amit a tehén lenyúzott rullad.

Akkor mán jó nekem, ilyen szép napom se vót még az életbe.

TIZENHATODIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy semmi se tart örökké, még a lányhűség se

Egyszerre nagy legény lettem én, hogy nekem mán titkos menyasszonyom van. Még a fejemet is másképp hánytam én, még a csizmába is másképp billentem én. Tizennyóc esztendős vótam, még ugyan csak elkezdtem, de mán úgy számítottam, mintha meg is vónék. Mán tizennyóc esztendős legénynek bálba lehet járni. Ha engedély van a katonaságtul, akár meg is lehet házasodni. Azt éppen nem kaphattam, mert nem vót mire. Mert azt csak olyannak adják meg, teszem, akinek van harminc hold földje, apja meg nincs, fenn kell tartani a gazdaságot, anyja beteg, meg kell házasodni. Én ilyenre nem száméthattam, nem is számítottam, nem is akartam megházasodni hamar még, még nem is éltem világomat.

De boldognak boldog voltam.

Megyek az utcán nagy fittyel, még azt se tudtam mán, hogy a lábomat a fődre tegyem-é, vagy a levegő-égbe járjak, jön szembe rám Grünfeld tiszttartó a nagy Krósznál. Azt mondja, hogy:

- Tud-e kaszálni, György?

- Én ne tudnék?

- Jöjjön fel hozzám, vegyen maga mellé két társat, és vállalják fel a Garázdát.

Hm, a Garázdát. Ott van csak nagy fű. Éppen láttam valamék nap, abba jó vóna kaszálni.

- Mikor lelem tiszttartó urat?

- Akármék este, csak hamar. Például ma este.

- Jó, na, ott leszek.

Felmegyek este, hát ott vannak mán harmincnégyen. Hű a fáját, e mind velem akar kaszálni? Megértettem osztán, hogy negyven emberre van szüksége a tiszttartónak. Harmadába adta a kaszálást. Így énnekem egy kicsit leesett, nem én vótam a vállalkozó, csak bevettek kéméletből a bandába, mert az igazat megvallva, még nem vótam jó kaszás, mint azok a nagy kaszások, akik mán tíz esztendeje meg húsz esztendeje kaszáltak.

Megnyugodtam benne, hogy hát én még csak otthon vagyok legény. De kívül még csak kislegény vónék. De még féltem is, hogy mi lesz.

Ha a kasza hegye beleakad a fődbe, kinevetnek, de még ki is vetnek maguk közül ezek a híres kaszások. Kimegyünk kaszálni a Garázdára. A bion nem egy-két-három embernek való hely. Elfértünk ott harmincnyócan is, annyian verődtünk össze. Csak épp a legnagyobb gazdák nem jöttek, de még Sarkadi Imre is ott vót, meg Ábrahám Jósep bátyámnak az öccse is.

Úgy vót kiosztva, nyilasba, hogy öten-hatan vótunk egy rótába. Az én bandámban első kaszás vót Gulácsi Jóska bácsi, én meg második kaszás lettem.

Beállunk. Indult. Nem lett semmi baj.

Mán én akkor nagyon jól tudtam kaszát kiverni. Arra még szegény Mojzes Pál bátyám tanított meg. Ha nem jól vertem ki, há szidott. Szegény Pali bátyám, a vót az én tanétómesterem, de sok jóra tanétott.

- Ha valakinek szántol meg vetel meg kaszálsz, sose kérdik meddig csináltad, hanem azt, hogy ki csinálta. Ha rossz a munka: fi, így is lehet?

Meg-megnézte a kaszámat, azt mondta:

- Hogy tudsz evvel kaszálni? Nézd meg az enyémet. Mikor belevágok, körülfordulok rajta.

Így tanított engemet:

- Öcsém, ahogy kalapálsz, úgy kaszálsz.

Azt mondta:

- Csak arra vigyázz, egy helyre üss, mikor kalapálsz.

Nézte, mikor az első kaszát meghabosítottam:

- Éppen úgy kell kaszát verni tudni, mint írni meg olvasni.

De tudok én ma is kaszát verni. Ha otthon vagyok, én verem ki a sógoromnak. Ha ű veri, nem tud vele kaszálni. Mer annak sok fortélya van.

Mán akkor egy kicsit jól ment nekem, de azért be vótam fogva, a második kaszást egy elölről húzza, három meg hátulról sarkallja, ugyan vigyázni kell, hogy az ember helyén haladjon. Se elmaradni nem szabad, se rámászni arra, aki elöl megy. Nem lehet ott aludni, ott ébren kell lenni, nem úgy, mint a templomba. Meg simán kell kaszálni, hogy úgy menjen, mint a beretva az ember képín, mert ha nem vigyáz, úgy kiveri a gaz a kaszát, mint a sallót, olyan lesz, mint a csipke, nem tud vele kaszálni.

Mentünk szépen, mint a vonat. Kimérték a mezsgyéket, hogy egyenes legyen. Vót, aki elfitult, de a mi bandánk úgy ment, mint az árvíz, előre.

Két hétig tartott a kaszálás, mert közbe eső esett három nap.

Akkor esett Paládi Gyurinak baja.

Früstököltünk, ő meg nagyon csendesen ült. Még vicceltünk vele, hogy:

- Gyuri bátyám, nem iszik pájinkát?

Mer az is nagyon szerette a pájinkát.

Ez egy olyan boszorkányos ember vót, ez a Paládi Gyuri bátyám. Tudott ráolvasni, verni, ódani, azt mondták, hogy be van avatva. Meg tudja lovagolni a tehenet meg a seprőt. Szerelembe nagy mester vót, akit akart, összeszerelmesítette, vagy megutáltatta egymást az illetőkkel. Bűbájos vót, na.

Én nem láttam soha semmi tudományát, de a halála fertelmes vót.

Mikor mi früstök után felállottunk, mentünk a rendre, ő azt mondta, gyomorgörcse van, egy kicsit még pihen. Nem a mi bandánkba vót, hanem a szomszéd bandába kaszált. Utolsónak hatták a helyet neki akkor.

Eccer csak kiabálnak neki, hogy: Gyuri bácsi, Gyuri bácsi, a teremtettét kendnek, mégis fáj a hasa?

De messze vót a früstökhely nagyon, nem hallatszott, hogy felelt-e valamit, vagy nem.

Hát Krajczár Gábor, az én barátom még ostoros korombul, az is ott kaszált, a vót vóna pedig az utóssó, elszalad, hogy megnézi.

Jön vissza lelkeszakadtan, hogy:

- Gyuri bácsin most veszekednek a fekete kutyák.

Összeszaladtunk, Krajczár Gábor meg esküszi, hogy három nagy fekete kutya veri a port Gyuri bácsi körül, de olyan fel, hogy magasra rúgják, mint a felleg.

Megijedtünk, ezek a boszorkányok biztosan kutya képébe, mert azt mondták, Gyuri bácsi összeveszett mán a boszorkányokkal, kiadta őket, hát azok bosszút állanak rajta.

Visszamegyünk, nézzük Gyuri bácsit, ott feküdt elnyúlva, nem vót annak már emberi formája se, mán úgy kékült, hogy iszonyodás vót ránézni. Nem tudom, hogy lehetett, de olyan fekete kékség vót az egész ember, mint a fekete szűr.

Szaladnak az ispánér, hogy Gyuri bácsi halálán van. A meg befogatott a szekerbe, hamar vitette Gacsályba, az orvoshoz. Mire odaért a szekér, mer mitőlünk messze van Gacsály, akkorára meghótt, de még azt mondják, úgy folyott is, hogy lecsorgott a fél ember az úton.

Nem tudom mi vót, hogy vót, de én azt mondhatom, hogy én nem láttam a tetthelyen semmi nyomát, semmiféle kutyának. Nem vót ott felkaparva egy szál fű se. Mondták, hogy a boszorkányoknak megvan a hatalma, hogy elsimítsák, ha kárt tettek. Hogy meg ne ismerszék a lábuk nyoma.

Így szegény Gyuri bácsival kevesebb vót a kaszás, mán csak harmincheten vótunk.

De nagyon szépen nyertünk a kaszáláson. Mikor eladtam a részemet, nyócvanhat pengőt kaptam érte. Nekem nem kellett a széna, mer a mi bocinknak mi kellett? Vót szár. De annyi vót a kukoricaszár, hogy édesanyámnak mondtam, hogy veszek két bikabornyút, abbul nekünk esztendőre ökrünk lesz.

Vettem is az újlaki vásáron két nagyon szép kis bikabornyút. Olyan egyforma vót az a kettő, mint két tallér. Még maradt is a széna árából nekem huszonhárom forintom.

Betettük a kasszába, a porcolán csuporba, a többihez. Igende, mikor a kaszáló versenynek vége vót, mert Gulácsi Jóska bácsival még versenyt is állottam, azt mondta, hogy nem tudom megkaszálni egy zsombékos partot. Úgy megkaszáltam, hogy egyszer se akadt bele a kasza hegye semmibe, megnyertem tőle tíz liter pájinka árát.

- Gyer a bálba - azt mondja -, este megfizetem.

Mert bálat csináltak a kaszálás utánra a kocsmába.

Mentem a bálba.

Vót ott sok jány, sok legény, de én nem éreztem jól magamat, hanem elkértem Sarkadi Imrétől a sárga lovát, hogy elmegyek rajta Nagypaládra. A meg szívesen ideadta, mert ott volt a bálba Váradi Piroska, osztán szívesen vette, hogy én nem leszek akkor ott. Pedig nekem akkor Váradi Piroska annyi vót, mint semmi. Bántam én már Váradi Piroskát, az én szívem a kis szőke jány után kalapált. Mi vót ahhoz képest Váradi Piros.

No felülök a lóra, szép vágtába, hogy nagyon ki ne hajtsam, elléptettem Nagypaládra.

Még nem vót igen késő, gondoltam, én mingyán Sárosiékhoz megyek.

Leszállok a lóról. Szép bokrétás kalapom vót. Nadrágba vótam. Bálbul jöttem. Még meg se ismernek, gondoltam, mert nem vótam ott, mióta a kötözőgatyába udvaroltam.

- Itthon van-e a kis Annuska?

- Nincs itthon - azt mondja valami öregasszony.

- Hun van szombat este?

- Bál van a Sovány Jóskánál, odament az anyjával.

Tudtam, mék a Sovány Jóska, a vót a nagy kocsma, ahun Pali bátyámmal pájinkát vettünk, mikor fáér vótunk a kökönyösdi erdőn.

- Jó van, akkor utánamegyek.

Ott vót a bátyja is, meg ű is, meg az anyja. Elmentem.

Kinn táncoltak az udvaron. Ott vót szála csinálva, ágból, leveles szín.

Sokan vótak rettenetesen. Bilétás bál vót.

Megváltom a bilétát, jó drága vót, egy koronás. Úri bál e.

Bemegyek az udvarra, húzza a cigány, nézem a táncolókat.

Nézem, nézem, nem látom. Egyik se az a. Sok jány vót. Nem vót a táncosnők közt, se a kerítésnél ácsorgók közt. Hun lehet.

Osztán az anyját megismertem. A többi vénasszonnyal együtt ült a tőkéken. Sok szálfa vót egymásra rakva, az udvar egyik ódalába. De nem mentem hozzá, kíváncsi vótam, ha az anyja itt van, akkor a jányának is csak itt kell lenni. Megláttam a bátyját, annak se mutattam magam. Majd megismer, ha akar.

Hanem eszembe jutott valami. Mikor én a kisjánynak kacsintottam, az ecceribe megértette, mit akarok. Szeret ez az Annus kifelé menni. Hát én is kezdtem körül körül nézni a boglyák felé, mert vót vagy három nagy boglyája a zsidónak.

A biz a.

Meghallom eccer azt a kis csilingelő kacagását. Odasettenkedek, hát az én rózsámat, akiér én olyan sok álmot álmodtam, meg nappal is annyit kóstolgattam az ízit, szagát, éppen úgy ölelgeti egy legény, ahogy én szorongattam, akkor este ott náluk az udvaron, az eperfa alatt.

No, mán jól vagyunk. No, öcsém, szólétom meg magamat, itt mán elfelejtették a te kéméletes szép csókjaidat.

Néztem őket, azok meg olyanok vótak, mint mikor a juh bereg, se láttak, se hallottak. Burrogtak erősen.

- Ejnye - mondom -, nem nézem soká, még fislatnak ezek.

Elszégyelltem hát magamat onnan, mentem nézni a táncosokat.

Nemsokára visszakerülnek, a kisjány meg a legénye, ott táncolnak előttem.

Mán nem megyek el, míg meg nem lát, mondom magamba, és néztem a kisjányt. Táncolt meg nevetett, de éppen úgy nevetett az, ahogy én nekem nevetgélt. Felkapogatta a két kis vállát az álláig, úgy vihorászott.

Rám néz eccer. Néz, nem lát.

E nem ismer meg.

Közelébb állok.

Újra néz rám, de nem vótam eszébe, hát nem is ügyelt rám, csak azt hallgatta, amit a filibe suttogott az a legény. De jó nagy erős legény vót a, nagy bajszi vót mán. Intek egy ujjal a jánynak.

Meglát, most megfigyelt. De forgós vót a tánc, nemigen nézegethetett. Nézem, hagyja-e magát vinni.

Hűj, nagyjóisten, még ezt se tapasztaltam, mióta megvagyok, hogy engem így kiejtsen a szívibül egy jány. Vége van a muzsikának, leteszik a jányokat, azok meg hátramennek. Annuska megy az anyjához, mutogat rám. Akkor csak odaszalad hozzám, azt mondja, menjek az anyjához.

- Minek?

- Beszélni akar magával.

- Az anyád?

- Az.

- Velem?

- Magával, magával.

Hát ez még azt is elfelejtette mán, hogy tézett.

- Mondd meg anyádnak, hogy érted jöttem negyedik faluból, lóháton, de elmegyek.

- Hova?

- Hazamegyek, kedves.

- Minek?

- Várnak.

- Kicsoda?

- Nálunk is van bál. Ott vannak a jányok, nem tudnak mulatni, ha nincsen táncosuk.

- Akkor minek gyüttél?

Azt mondja: gyüttél ... Aha, tegez már.

- Én: érted, de neked van táncosod.

- Ó - azt mondja -, az nem vesz el engem, annak van már menyasszonya.

No még e kellett nekem. Hát én arra kellek egy jánynak, hogy feleségül vegyem a téfeles számmal?

- Hát, kurittyolni az is jó.

- Ne mondja mán.

- Ott a félboglya alatt.

Piros lesz a jány.

- Maga szoktatott rá - azt mondja.

- Hát babám, én nem is szoktatlak le rúla. Csak kurittyolj, ha jólesik.

Avval megcsíptem az arcát, kicsit pofon ütöttem, s ott hattam.

Ültem a lóra, hazamentem.

De nagyon restelltem, hogy így meg tudott szégyeníteni. Nem érdemeltem tőle, mert azóta én mindig úgy gondoltam rá, mint egy kedves angyalra, amilyen nincs is több.

Hát most elhittem, hogy szép jánynak hinni nem lehet, mert a szépnek szabad a vásár. Annak mindenki kedvébe jár, szépeket mond, mert a szépet minden férfi kívánja. Nem tudja azért az igazi szép, hogy kinek higgyen a sok hízelkedő közt. Mindenik csak azt akarja tőle. Hogy értse meg, mék az ő valóságos rendeltje.

Etelka is szép volt, az is úgy szeretett engem, mint a gerlice a párját, mégis el tudott menni egy bugris paraszthoz. Már azóta talán gyereke is van tőle.

Hát bizony énnekem se szabad még egy jányt lekötni, se magamat nem szabad eladni. Ki tudja, ki az, akit nekem szánt a jó Isten. Szegénynek, ha valaha megházasodok, el se merem majd mesélni, milyen dógokat míveltem én már.

De hát vajon ő el meri-é nekem mondani, hogy ő miken ment keresztül.

Elfutotta a fejemet a vér, ahogy arra gondoltam, hogy talán nekem egy olyan jányt kell eccer elvennem, aki mással kacérolt, ölelgetőzött, és isten tudja, mit nem csinált. Pedig ha én már eddig is annyi jánynak csókoltam meg a szemit, száját, biztosan a többi fiú is azt csinálja a többi jánnyal. Hol van akkor az a harmat, amelyiket én fogok legelőször lerázni a rózsáról?

Úgy vertem a lovat, hogy félannyi idő alatt hazaértem, mint amennyi alatt Nagypaládra mentem. Hazavittem a lovat a Sarkadiék kertje alá, lecsutakoltam, kipányváztam a többi közé, és egy kis ideig hallgattam, hogy hersegeti a jó füvet. Mán ennek jó, de én most mit csináljak?

Menjek a kocsmába táncolni? Vagy jobb lesz hazamenjek, lefeküdjek?

Még ez vóna a legjobb, de ki teszi azt, ami jó. Mentem a bálba.

Legelső, akivel tanálkoztam, Váradi Piros vót.

- Hát te már visszajöttél?

- Honnan?

- Nagypaládrul.

- Hunnen tudod?

- A verebek csiripolták.

- Hamis verebek vannak errefelé.

- Mér jöttél haza?

- Megmondjam?

- Meg.

- Eszembe jutottál.

Piros elhúzta az orrát, nem hitte.

- Tán nem hiszed?

- Nem.

Belenéztem a szemébe kutyamódon.

- Gyere csak ki a boglya mellé, majd bebizonyítom.

Elfordította a szemét, és olyan hideg lett, mint a zuzmora. Aj, de tud egy jány komisz lenni, ha egy szót se szól is, ha nem akar.

- Menny előlem - azt mondja.

- Te Piros - mondom neki -, te nagyon csalódsz.

- Ugyan mibe.

- Fogsz te még énutánam sírni, ahogy én má sírtam utánad.

- Mikor, na?

- Hogy én mikor sírtam? Akkor, mikor én még hittem benned, meg a szeretetedbe... Meg hogy mikor fogsz sírni? Majd ha elveszítesz engem örökre. Mer az ilyen magaviselettel csak azt éred el.

- Nincsen nekem hozzád semmi közöm - azt mondja.

- Van. De még azt merem mondani, hogy máshoz nincsen közöd, csak énhozzám. Mert járhatnak utánad akárhányan, nem kellesz te azoknak, csak egy kis időre. De ha énvelem fogóznál, akkor én nem járnám a világot, hanem maradnék, és építeném a fészket.

Erre Piros egy kicsit elhallgatott. Úgy láttam, hogy komolyra vette a szavamat. Biztosan nem mondott még neki senki ilyen komoly szót.

De én is megijedtem, éppen most fogadkoztam a lovon, hogy nem kötöm le magamat, és milyen könnyen kiszaladt a számon a lejánykérés.

De akkor kijött Sarkadi Imre utána, osztán mikor meglátta velem beszélni Pirost, rettenetesen elbámult.

- Hát te itthon vagy?

- Itthon.

- Mikor jöttél?

- Most.

- Minek jöttél?

- Csak. Eszembe jutott, hogy eccer van ilyen kis bál nálunk a faluba, arra visszafordultam, hazajöttem.

Piros meg a cipője orrát nézte, tépegette a kiskendőjét.

Imre nagyon meg vót zavarodva. Hun a jányt nézte, hun engem.

- Hallod-e - mondja keményen. - Tudod, hogy öregebb vagyok?

- Tudom.

- Te csak taknyos vagy hozzám képest, én az ősszel bemegyek katonának.

- Igen.

- Csak azér mondom.

Evvel derékon fogta Pirost, vitte táncba. Igende Piros meg visszanézett; de úgy nézett a rám, mintha azt mondta vóna: ne búsulj, én evvel csak táncolok, hanem szeretni téged tudnálak.

Csakhogy én már nem hittem a jányoknak. Elég vót nekem ma megtanulni, hogy minden jány tud táncolni minden legénnyel, ha annak menyasszonya van is.

Hozzáfogtam inni. Bort. Megittam először egy féllitert, a többire nem emlékszem.

Akkor elkezdtem komandérozni a cigányt. Annak azt a nótát kellett húzni, akit én parancsoltam.

Sarkadi Imre meg dettó.

Gondolkoztam, hogy nincs kés a csizmaszárba, mer még eddig nem szoktam bicskát tartani benne, pedig úgy láttam, máma Sarkadi Imrével összeakasztjuk a tengelyt.

Mikor mán nagyon se így, se úgy nem vótunk, honnan, honnan nem, odajön hozzám Kőmíves Erzsi. Azt mondja komoly szemmel:

- György.

- Mit akarsz?

- Édesanyád beteg.

- Beteg?

- Mikor ott jöttem el a házatok előtt, kinn állt a kiskapuba, azt mondta nekem: kisjányom, olyan rosszul érzem magam. Ez a fiam, György meg elment. Nem szeretem, hogy bálba ment máma.

Leszállott bennem a vér. Ha beteg, a más.

Nézem a Kőmíves Erzsi szemét, nem süti le, úgy láttam, nem hazudik.

Megfordultam, osztán hazamentem.

Mikor még hallottam a muzsikát, mindig csak azt gondoltam, hogy ha hazudott Kőmíves Erzsi, akkor visszamegyek, és szétverem a bandát. Beszakítom a bőgőt.

De mikor hazaértem, édesanyám fenn vót, és ott ült az asztal mellett, és bibliát olvasott.

- Beteg? - kérdeztem tőle.

- Megmondta a kisjány?

- Maga mondta neki?

- Hát ki, fiam?

- Akkor mér nem fekszik le?

- Féltem magamban.

Egy kicsit állottam, nem tudtam, most mit csináljak. Akkor odavágtam a kalapomat.

Lefeküdtem, kinyújtózkodtam. Nem ér ez a világ semmit. Egyik kocsmába táncol az egyik szeretőm, a másik kocsmába táncol a másik szeretőm. Mindenki mással táncol, én meg járom a bolondjukat.

Befordultam a falnak. Elaludtam.

Reggel aludtam vóna délig. Édesanyám felkötött.

- Hó fiam, menni kell munkára. Aki éccaka legény, nappal is legyen az.

TIZENHETEDIK BESZÉLGETÉS

arról, mennyi baja van a férfinak a nő miatt ok nélkül

Nekem ehhez a Sárosi Annuskához semmi közöm nem vót. Egyszer megcsókoltam. Mi az.

De azért annyi kesergésem nekem soha semmiféle jány miatt nem vót, mint e miatt a kis Annuska miatt. Nekem ez a kedves kis Annus, ez mindig úgy támadt fel, mintha én vónék a bűnös, hogy az nem is tud bűnös lenni. Iszen szép jány, de az nem olyan szép, mint más szépek, az olyan ártatlan, mint a ma született bárány, vagy mint a verbéna virág. Kinyitja a szemét, és kacag. De mindene kacag. Akárki, akármit mond neki, az úgy kacag, hogy csilingőz, mint a csengővirág tavasszal az erdőben a zöld fű közt.

Még szántam is sokat. Hogy azt mondta, hogy én tanítottam meg. De ezt nem úgy mondta, mint egy hamis jány, aki csak visszavagdal, mint Váradi Piroska, akinek fel van vágva a nyelve. Az ember tudja, hogy csak azért mond valamit, mert visszájára akarja fordítani. Hogy mindig neki legyen igaza.

De ha eszembe jutott annak a kis kedvesnek a hangja, hogy az hogy mondta, hogy „maga tanított meg rá”, abban nem vót semmi kevélség, semmi hamisság, az a cseppentett tiszta színméz igazság vót. Azt úgy lehetett beinni, ahogy az ember a jó levegőt beszippantja a virágos kertbe.

Ha ottmaradtam vóna, az sok okból jó lett vóna, már csak azért is, mert akkor nem ígértem vóna Váradi Piroskának házasságot. Mert ugye Váradi Piroska is ottmaradt a bálba, tovább táncolt más legénnyel, meg isten tudja hánnyal. Fogdostatta magát, ölelgettette. Pedig én ennek a Váradi Piroskának soha egy szavát se hittem, hogy ő szeretne engem. Nem is mondta, hogy szeret. Sose mondta életébe, inkább mindig úgy mutatta, hogy nem szeret. Hogy néha kedveskedett, az csak tisztára kapzsiság vót, hogy én is hadd bolonduljak utána. Ki tudja, hátha mindenkiből kikopik, hadd legyek akkor én még neki tartalékba. Hadd legyen neki egy jó bolond, aki nem is tud kisebbet mondani, mint hogy fészket akar rakni neki.

Most már úgy vótam evvel a Pirossal, hogy ha vele vótam, az még most is olyan vót nekem csak, mint más jány, nem vót semmi bajom, de ha nem láttam, akkor meg mindig szidtam, kárhoztattam, böcsmöltem. El vótam keseredve, mint a megkeseredett ecet.

Ha most választani kell a kettő közül, a kedves kis Annus, vagy Váradi Piros, akkor én nem tudtam választani. Én arra a jó kis Annuskára úgy gondoltam, hogy szégyelltem magam. Én bántottam meg, én vótam a sértegető. Mer olyat fogtam rá, amire az nem is gondolt, nem is tudott vóna gondolni. Hiszen mit tudom én, mit beszéltek ott a boglya alatt? Én csak a kis csicsergő kacagását hallottam, attól ment a vér a fejembe, de hogy min nevetett, azt én nem tudtam. Hátha csak arról beszéltek, hogy milyen görbe a hódnak a szarva? Mert az azon is úgy tudott nevetni. Hiszen egy nagylegény, akinek menyasszonya van, az nem is mondhat egy ilyen kisjánynak semmi rosszat. Ha már menyasszonya van.

Ő meg olyan egyenesen kimondta nekem, mintha a hitet tenné le, hogy az nem veszi el ütet. Hiszen ebbe mán minden benne vót. Ez azt mutatta, hogy nem vót neki semmi rossz szándéka avval a legénnyel. Ha lett vóna, nem is tartóztatta vóna. E mind csak azt mutatta, hogy nem valami kitanult.

De sokszor gondoltam, hogy elmegyek még eccer hozzájuk. Nem tudtam rászánni magamat. Éccaka úgy gondoltam, hogy vasárnap elmegyek. Örökké csak azon törtem a fejemet, hogy milyen okkal-móddal toppanjak be. Mán vót, hogy édesanyámnak is mondtam, hogy el akarok menni Eszter néném hez, nem tudtam elmenni. Az utóssó percbe megint kitanáltam valamit, hogy ma nem lehet.

Mán láttam, hogy nem könnyű kitalálni a jányok gondolatát. Nem lehet könnyű, egy nővel elélni egy életen át. Mert ha ilyen kis dologba se tud eligazodni az ember, akkor a házasság után is hány olyan adódhat elő, amin nem tud soha igazságra jutni. Valami ilyen lehet az, hogy Vas Betti bátyám, a szomszéd, avval a kedves kis Emi néném mel, a feleségével, nem tud még szovat se váltani. Mind a kettő olyan jó ember, mint egy falat kenyér, mégse tudnak meglenni egymással, pedig együtt esznek, együtt alusznak, gyerekeik is vannak.

Nem tudtam a titkára jutni, mi lehet az oka köztük ennek, de én se tudtam, ugye, avval a kedves Annuskával többet találkozni, pedig hiszen szerettem vóna, tán ő is. Nem is vót olyan nagy a sértés, mert szerencsére nem mondtam neki semmi gorombaságot. Mégiscsak tejjesség-gel lehetetlen vót, hogy én valaha többet az életbe avval a kisjánnyal szembe nézzek.

Kicsiségeken nagy dolgok fordulnak néha. Egy ilyen dógot észrevettem én akkor.

Az az Ondódi Jóska bátyám, akinek a sorozásán danolgattam, az, amék Váradi Piroskát táncba vitte eccer, abba az időbe, mikor hazajött a katonaságtul, megházasodott. Bökényből vett el egy jányt, Madar Julit.

Mingyán egyesztendős házas korába elment ez Amerikába, és két esztendő múlva hazajött sok dollárral. Bányába dógozott, és megsiketült.

Hát ahogy hazajött, nem sokkal azután elkergette a feleségit.

Az egész falu csak arról beszélt, hogy az asszonyt azért kergette el, mert ellopott neki egy százdolláros bankóját.

A mi falunkba tán sose vót, hogy egy fiatal gazda elkergesse feleségét. De az úgy kergette, hogy még az asszony retyerutyáját is mind kihajigálta az utcára. Úgy kellett szegény asszony-nak szekeret fogadni, úgy vitette el a bútorát, haza, a szüleihez.

Hát most egypár nappal ezután, hogy én így jártam a kedves Annuskával, híjják édesanyámat, hogy beteg a vén Ondódiné. Ő meg ment, mert az vót az ő dóga, ha valaki beteg vót, csak ő ment ahhoz ápolni.

Jövök haza egy este munkából. Lemosódok, vacsorázok, édesanyám csak jár szótlanul, mint az Orbán lelke. Kérdem, mi baja édesanyám? Megint beteg?

- Nem, fiam, nem vagyok beteg, de nagy baj van.

- Mi, az istenért.

- Nem nekünk, hanem ennek a szegény Ondódi Jóskának. Meghalt az anyja.

- Közsors - mondom -, mi is csak meghalunk.

- Nem az a baj, fiam, ha nem mondanád el, megmondom neked.

- Nem mondom meg senkinek.

- Kivallotta a halálos ágyon az öreg Ondódiné, hogy ő lopta el a száz dollárt. Nem a menye.

Nagyjóisten, nagyot néztem. Úgy. Osztán ez a szegény asszony szenvedett meg érte. Pogány egy teremtés vót az öregasszony, hogy nem vallotta meg.

- Nem tudott meghalni, míg meg nem mondta.

Gondolkodtam. Most mit fog csinálni Ondódi Jóska?

Kérdem:

- Tudja mán Jóska bátyám?

- Tudja.

- Mit mondott?

- Mondtam neki, menjen el a feleségéér, hozza el a temetésre.

- Hát osztán?

- Azt mondta, nem megy. Nem akarja azt az asszonyt többet látni.

- Mér?

- Férfi.

- Hát osztán?

- Szégyelli magát.

Nagyot nyeltem. Minden férfi ilyen?

Én is.

Én is szégyellem magam, hogy megsértettem a kedves Annust. Nem vóna szemem, hogy még eccer a szeme elibe kerüljek.

E mán így megy.

Szerencsére annyi munkám vót, hogy nem sokat törtem a fejem a jányokon. Az ember inkább csak akkor szeret szerelmeskedésre gondolkodni, mikor hever, és jó koszton van. De ha aratás van, akkor nemigen van kedve senkinek jány után szaladgálni.

Örül az ember, ha setétedésen levetheti magát az ágyára.

Azt mondja nekem a vasas Krósz öccse, kössünk keresztet neki; minden keresztér fizet tíz krajcárt, meg minden tíz keresztér egy félliter pájinkát. Files Gyurinak az apjával, a csonka Filessel összefogtunk, még nem vót öreg ember, harmincöt éves, Gyuri első gyereke vót. Kötöttünk avval a csonka emberrel, mert a bal kezén csak két ujja vót, a gép levágta a többit. Kötöttünk naponta harminc-harmincöt leeresztet. Kaptuk a sok pájinkát, összegyűlt.

Csak azért vót rosszabb a zsidónál szolgálni, mert ott nem kaptunk kosztot, mindenki a maga kenyerén dógozott. A gazdáknál jobb vót, mert ott jó ebédeket, vacsorákat adtak, jó kaszás-leveket, nagy darab csülökkel, disznósódarral, jó paprikáscsirkét vacsorára, meg túrosderelyéket, früstökre is kiadták a nagy darab szalonnákat, meg aki szerette, tejet nagy csuprokkal, de ott nem fizettek. Míg az ember dógozott, jól élt, de utána üres maradt a komora. Énnekem ez nem vót jó, mert énnekem keresni kellett, mert nekem csak örökké fizetnivalóm vót. Nem tudom, hogy, hogy nem, de az édesapám adóssága csak nem akart letisztázódni, meg szaporítani is akartam nagyon. Mán vót az istállóba megint egy szép üszőbornyú, meg két fiatal bika, Sarkadi Imre bátyám, az öreg herélte ki, abból olyan ökör készült, én avval dógozni akartam, keresni már a jövő tavaszon. Pénzt kerestem meg részt, búzát én akkor nyáron, arra fordítottam a gondomat, békén hagytam a jányokat.

Vót feles födünk is, egy hold, akit a magunkébul kaptunk az erdőn felébe, meg másfél hold, akit az egyháztul vettem fel. Az édesanyám kapálgatta egy öregasszonnyal, vót neki egy Csukáné öregasszonya, olyan szegény asszony, jó kis asszony vót. Együtt kapálgattak édesanyámmal, mindig mondta:

- Mink elkapálgatunk, te csak eredj.

Kapáltak, én meg mentem munkára, kétszer annyit kerestem, mint az ő napszámja vót, kifizettem.

Olyan szépen dalolgatott a két öregasszony, most is szinte hallom:

A csécsei sugártorony,
Beleakadt az ostorom...

Mán édesanyámnak csak Csécse maradt a szívébe haláláig, ott tőtögette a gyerekségét, a vót neki a kedves. Akkor vót, hogy a régi jegyző, Gedeon birtoka, az utolsó darab is zsidó kézre ment.

Gedeon jegyzőnek, aki a nagy házat építette, vót egy öccse, Gedeon Aladár. E meg beleszeretett a szakácsnéjukba, és eladta a birtokát a vasas Krósznak. Megosztozott a bátyja özvegyével. Még akkor is sok vagyon vót ott, csak búzán, mikor elmérték, huszonegy-huszonegy mázsa jutott egyiknek-egyiknek. Aladár elment tőlünk, és a salánki grófnál lakott egy ideig, olyan tiszttartóféle vót, ott élt Hitves Juliskával. Így pusztult ki tőlünk az egész Gedeon jegyző család, pedig de nagy urak vótak, mikor én kicsi vótam.

Nagyon pusztultak ebbe az időbe mifelénk az urak. Mán nem vót a Salánky Arvéd méltóságos úrnak semmije. Azt mondták, hogy olyan szegénységbe él a mán Budapesten, senki se ad neki semmit, pedig be sok vendégséget adott az, de sok embert, urakat jól lakatott főispán korába. Sámuel tekintetes úrnak is csak a nevén vót a birtok, de más tartotta ott a zsákot, a bankok meg az ügyvédek.

Kerecsény László méltóságos úr is abba az évbe vót utójjára nálunk nyaralni. Ő már öreg vót, megunta, nem vót kedve többet kijönni a faluba a kis házba szomorkodni a méltóságos lila feleségével, a fődjét, ami kicsi vót, megvette a nagy Krósz. Mindig is átkozta osztán Mojzes Pali bátyámnak a felesége, hogy nem nekik adta, mert ők is megvették volna azon az áron. De Jusztin néném hamar elöregedett, hogy az ura meghalt és a fiatalasszonyt nem szerette meg a méltóságos asszony, hogy olyan nagynyelvű vót. Azér nem adta nekik a fődet, mert félt, sose látja az árát.

De a nagy Krósz is megbukott. Nem szeretett gazdálkodni, bankigazgató vót, nem vót kedvére a gazdálkodás, a tiszttartói meg a veres Gutman meg a Svarc, egyik jobban lopta, mint a másik. Megvette a birtokot egy munkácsi lengyel zsidó, aki egy szót se tudott magyarul, de azért olyan jól gazdálkodott az, hogy csak úgy ömlött a pénz a zsebibe.

Mán abba az időbe tizenkilenc zsidó lakott nálunk. Míg a birtok a Salánkyaké volt, addig csak egy zsidócsalád vót, a bótos.

Akkor láttam, hogy az emberek leghamarább a vagyonon vesznek össze. Mégis úgy törekszik mindenki a vagyon után.

Mikor a Salánky-birtokot eladták, a gazdák is vettek belőle, de nem vót azon a birtokon istenáldás. Aki abból vett, az mind tönkrement. Adósságra vették, kapkodtak utána, abba az időbe meg a bankok adtak kőcsönt szívesen mindenkinek, nem úgy, mint most. De mit ért, ha a kamatokat, kőtségeket nem lehetett kifizetni a fődbül. Nem termette be.

Olyan forduló világ vót a, mintha a főd le akarta vóna rázni a hátárul a népeket. Megunta a főd a sok istentelen népet, és új világot akart mán. Ha a háború nem jött vóna, tán egy gazda se maradt vóna meg a bőribe. Vót olyan, akire három árverés is ki vót mán tűzve.

Így még a nagy Krósz is megbukott, takaréké lett az egész birtok, így jutott az egész egy ügyvédnek a kezére, a szalkai Májer doktor vágta zsebre az egészet ügyvédi kőtségbe. A meg osztán nem is akart gazdálkodni, csak adta elfele a birtokot. Hun ezt a darabot, hun azt a darabot. Csakhogy annak meg a vót a baja, hogy kínálta, biztatta az embereket, hogy vegyék meg, de mikor már valaki meg akart venni valamit, akkor meg nem adta, mingyán fejjebb csapta az árát.

Hogy osztán nem gazdálkodtak, elloptak ott mindent. A házakról még az ajtót meg az ablakot is lelopogatták a dohányosok meg a szegény emberek. Kidűlt, bedűlt a ház, ő meg azt mondta:

- Nem baj, a fődnek megy az ára felfelé. - Nem potyázza el.

Gedeon bátyám meg sorozásra jött haza, akkor eljött édesanyámat megnézni. Ő már nagybajuszú fiatalember vót. Hő, vót nagy látvány, mikor megérkezett, mindenki látni akarta. Szép ruhája vót, nyakkendője vót, a nyakkendőbe arany tű vót. Mindenki mondta, hogy ennek érdemes vót elmenni Budapestre inasnak. Úr lett belőle, már szóba se áll a kis falusi emberekkel. Se jányokkal.

Gedeon bátyám is nagyon elcsodálkozott rajta, hogy itt ilyen változások vannak, mióta ő elment hazulról.

- Hallottak ilyet - mondta -, hát ez már nem is az a falu, ahol én születtem, gyerekeskedtem.

Mondtam neki, hogy én is jobb vóna, ha elmennék vele.

- Ej, öcsém - azt mondja -, ne gyere Pestre. Pest az nem neked való. Maradj te csak idehaza, hátha valami szerencsét ad az Isten, elveszel majd egy jó gazdajányt, mindig boldog leszel. Én is most Szatmáron majdnem megházasodtam. Majdnem elvettem Tatár Juliskát. Csudaszép jány, az igaz, gondolkodom is rajta. Az apja együtt vót édesapámmal. De én nem akarok dunnát venni, hát ha falusi volnék, jó lenne, boldog lennék vele, szépen élnénk. Te is majd szépen élsz egy ilyen Tatár Juliskával, maradj csak itthon, öcsém.

Nem akarta, hogy én is Budapestre menjek, nem tudom, miért. Aki a faluból kiment, az azt akarja, hogy aki itt van a falun, az csak maradjon meg falusi bunkónak. Ők azért nem akarnának visszajönni, de aki beleragadt ebbe a sárba, azt nem engedik kimászni belőle.

Én nem mondom, én jól éreztem magamat odahaza. Édesanyám is mindig csak öregebb lett, még nagyobb szüksége vót a segétségre, de azért néha fájt a szívem, hogy én egész életembe csak a másét kapálgassam, kaszálgassam. Nem juthatok én hozzá soha az én apám meg a nagyapám fődjéhez. Hiába vót az a miénk valaha, nem tudom én azt soha magam alá gyűrni.

Ha meg nagygazdajányra számítok, azt se tudtam, hogy kell azt elgondolni. Az igazi nagygazdajányoknak én kicsi vagyok, azok fel vannak fuvalkodva, nem is látnak meg engem. Még Váradi Piros is, pedig alig van vagy két hold földjük, már lenézi az én szegénységemet, pedig az öreg Váradinak is több az adóssága, mint a haja szála, hát még a nagyobb gazdák...

A kis kedves Annuska után is fájt a szívem, ha eszembe jutott, az se valamilyen nagyon nagy gazdajány, de azért az jó lett volna. Hozott is volna valamit. Úgy gondolom jutott volna neki vagy hét hold föld örökség, azt is elszalasztottam.

Majd csak lesz valahogy, fiatal vagyok én még, három esztendő múlva megyek csak sor alá.

TIZENNYOLCADIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy a kutya is tanul abból, ha megverik, csak az ember nem

- Öcsém - mondta Gedeon bátyám, mikor este hazajöttünk a faluból, és édesanyámmal hárman maradtunk. - Öcsém - azt mondja -, én most a sorozáson megösmerkedtem egy nagy derék fiatal úriemberrel, Szobotka Mihály betétszerkesztővel. A telekkönyvnél olyan hátramozdító, egyszóval azt akarom mondani, hogy mindenhez ért, ami a telekkönyvre tartozik... Elmondtam én neki, hogy hogy húzták ki a párnát az édesanyám feje alól. Hogy perelték el ezek a gazemberek a ti negyedfélköblös fődeteket... Hát azt mind meghallgatta rendesen, akkor azt mondta, hogy nincsen e még elveszve... Meg kell nézni a telekkönyvbe, hogy az a föd kinek a nevén van, mert a kiskorúak nevéről nem lehet azt olyan egy-kettőre kitáblázni. Az még a mi nevünkön kell legyen, mán az édesanyámén mint haszonélvezet, s az Eszter nénémen, Julcsa nénémen mint nagykorúak és az én nevemen meg a te neveden mint kiskorúakén... Eszter néném, úgy vagyok értesülve, nem reflektál az örökségre, akkor ű adjon egy írást, hogy lemond minden apai és anyai jussárul. Ugyancsak így kell aláíratni Julcsa nénémmel is. Akkor a föd a mi kettőnké marad... Mi pedig, öcsém, vissza fogjuk perelni... Ez tiszta sor, mert kiskorúakat nem lehet megrövidíteni. Sarkadi Imre, a tűz égesse meg a dógát, azóta háromszor is kivette a földből a száznyócvan forintját. Negyven forint egy hold földért, az csak rablás. Ha nem termett neki rajta több évente csak holdanként öt mázsa búzája tisztán, az is megéri nyolc forintjával a negyven forintot. Három esztendő elmúlt, minden évben megkapta az árát az utolsó krajcárig... Tekintetbe veszik ezt a törvényen; ez, öcsém, egy biztos per. Maga ez a Szobotka Mihály is vállalkozik arra, hogy a pert elintézi, mert ő éppen ott van annál a telekkönyvnél Szatmáron, ahol ez be van táblázva, ki is vette már a telekkönyvi kivonatot.

Erre Gedeon bátyám előhúzta a belső zsebéből a nagy bugyellárisát, abból kivette az erdőföd telekkönyvi írását. Abba megmutatta, az egész föd ma is még Jó János nevén és utána kiskorú gyermekeinek a nevén volt.

Édesanyám csak hallgatott, én meg arra gondoltam, hogy Sarkadi Imre azt fogja gondolni, hogy én azért perlek az apjával, mert Váradi Piroska miatt akarok vele ujjat húzni.

Azt mondja édesanyám:

- Édes fiam, de mi eladtuk azt a födet Sarkadi Imrének szabadkézből. Ű ki is fizette az árát.

- Kapott édesanyám valamit kézhez?

- Kaptam, fiam, három forintot. A többit az urak elszámolták adóba meg a kőtségekbe.

- Na lássa - mondta Gedeon. - Ez az. Maga nem kapott semmit, magát kisemmizték a vagyonból. E nem maradhat ennyibe. Mi még gyermekek voltunk, nem tudtunk semmit beleszólni, de most már megnőttünk, már nem engedjük.

Azt mondom én:

- Én nem perelek.

- Nem perelsz - azt mondja Gedeon. - Nem perelsz. Miért nem perelsz? Neked olyan sok van, hogy neked má nincs is szükséged az apai vagyonra?

- Ha akarsz, perelsz - mondom -, én nem perelek. Nekem már elég vót. Míg gyerek vótam, mertem ujjat húzni az urakkal, meg is ütötték érte a körmöm. Egyszer nem köszöntem Salánky Sámuel tekintetes úrnak, már három hónap alatt el is árvereztette minden birtokunkat, én nem akarok még egy pert.

- Jaj, de bugris paraszt vagy - mondta Gedeon bátyám. - Ne legyél mán olyan ostoba, értsd meg, ha eladta, akkor a főd mán be is van táblázva annak a nevére, aki megvette. De nincs betáblázva, nem is lesz, míg huszonnégyéves nem leszel, és akkor alá nem írod neki az engedélyt, hogy betábláztassa. Mán csak az, hogy a haszonélvezet édesanyámé, úgy adtátok el, és mégis mi haszonélvezetet engedett Sarkadi Imre? Semmit. Azt a haszonélvezetet, hogy a tulajdon maga fődjéből egy holdat ad felesnek. Haszonélvezet ez? Hiszen ezt megkapja akárki mástól is. Ez nem haszon... Az vóna a haszonélvezet, így csináltátok meg a szerződést, hogy míg él édesanyám, az övé a főd minden haszna, ő míveli mint sajátját. Ha meghal, csak akkor megy át a Sarkadi Imre kezére, akkor aztán szánthatja, vetheti, de addig neki kuss attól a fődtől. Ha még ezt se tette meg, akkor nincsen isten, hogy azt a fődet el ne vegye tőle a törvény, mert nem tartotta be a szerződést, hanem megszegte. Tudod te, mi az a szerződésszegés? Nahát ez így van.

Nagyon csudáltam Gedeon bátyámat, hogy az ilyen fiskális lett Budapesten, de én csak azt hánytorgattam magamban, hogy a fődet eladtuk, három esztendeje már más szántja-veti, nekünk semmi közünk hozzá, ha én most egy új perbe megyek, akkor itt engemet felfalnak.

- Könnyű neked - mondtam -, te hónap elmégy Budapestre, és három esztendeig újra nem jössz ide. De én itt maradok, és nem veszem fel, hogy az egész falu mind csak engem rágjon, hogy az eladott fődet, aminek az árát is kifizették már a mi adósságunkba, adónkba, én most újra visszapereljem. Engem nem fog a jegyző többet megpofozni.

- Ne is hagyd magadat, öcsém - mondta Gedeon bátyám. - Ne is hagyd magadat, ha meg merészel ütni, akkor gázolj keresztül a lelkin is, ahun egy jegyző van a világon. Hogy jön ő ahhoz, hogy a falusi polgárokat üsse-verje, a keze szakadjon le nekie.

- Én nem perelek - mondtam -, én nem perelek. Én nem tudom, igaz per-é vagy nem, de én nem perelek.

Gedeon bátyám hozzáfogott újra meg újra elmagyarázni nekem, hogy milyen igasságunk van, hogy ezt a pert nem lehet elveszteni, hogy Szobotka Mihály őtet hogy megtanította. De én nem hagytam magam rábeszélni, én csak amellett maradtam, hogy aki akar, pereljen, én nem perelek.

- No, jól van - mondta a végín Gedeon bátyám -, ha nem perelsz, nem perelsz. Majd perelek én.

- Azt megteheted, de azt megmondom, hogy ha baj lesz, énrám ne haggyátok a kőtséget, mert én nem fizetem ki. Örülök, hogy már kezdek kimászni az adósságból. Mán én azóta fizettem az édesapám adójába első évben ötven forintot, a másodikban negyven forintot. Vettem egy üszőbornyút, az eladtam egyesztendős korába, maradt egy másik kis üszőbornyú utána, vettem két bikabornyút, most már lesz nekem két ökröm jövőre. Ennivaló van, ruha van, szerszám van. A ház fedelét megkötöttem, az ólat megcsináltam magam, én nem akarok új adósságot, én nem akarok perköltséget fizetni. Mert te nem leszel itt, te nem küldtél egy krajcárt se édesanyámnak, mióta elmentél, csak a magunk szegénységében élünk, én nem perelek, én nem perelek.

- Jaj - azt mondja -, de besült paraszt lett belőled, édes öcsém. Hát ne perelj, senki se mondja, hogy perelj. Én holnap elmegyek Eszter néném hez, aláíratom vele az írást, beadom a pert. Szobotka Mihály azt nekem megcsinálja egy liter borért, majd én elintézek mindent.

Édesanyám, szegény, mindig csak azt hajtogatta, hogy ő eladta a fődet, ha eladta, most hogy teheti azt, hogy Sarkadi Imrétül visszakövetelje.

Nem értette meg szegény ő se, hogy neki haszonélvezet van kikötve, meg nem is vót semmi szerződés a kezébe, mert a szerződés az árvaszéknél vót, a másik meg Sarkadi Imrénél.

Vót mán reggel is, mikor egy kicsit lefeküdtünk. Másnap reggel Gedeon bátyám gyalog elment Nagypaládra. Eszter néném hez ment, azt mondta.

De énnekem nem ment a fejembe, hogy ebbe a perbe belemenyjünk. Megöl a jegyző. Hogy lehetne azt, hogy mikor má ők eccer elárvereltek, mikor már három esztendeje Sarkadi Imre szántja azt a fődet, mink csak úgy visszakövetelje.

Mondom édesanyámnak. Ő meg azt mondja:

- Fiam, Gedeon már nagy, ő már budapesti úr, ő már odatartozik közéjük, tanulja azoknak a lyukait, mert a rókának két lyuka van, de a törvénynek sok. Hátha meglelt egyet, ahunnen kibújik az igazság?

Ebbül láttam, hogy édesanyám is szeretné, ha megvóna a főd újra.

Nem szóltam én többet egy árva szót se az egész perről.

Csinálják, ha akarják.

Nekem abba a hétbe nehéz munkám vót. Rigolíroztunk. Szőlőt akart ültetni a szép Krószné télasszony, annak hatvan centire meg kell fordétani a fődet. Még az ősszel el akarták rakni a vesszőt, hát sietni kellett. Az igaz, jól megfizették vóna, mert egy forint húsz krajcárt ígértek, kaszás napszámot, de meg is kellett dógozni. Még akkor megvót a kis Krósz tésúr, beteg vót, de egy kurta kis vasbottal ott járkált, ott üldögélt a hantokon, mindig szurkálta a fődet, hogy megvan-e a hatvan centi. Az enyim mindig megvót, de a másoké nem mindig, mert ha elment a kis Krósz, mingyán behamisítottak egy-egy darabot, hogy csak nem szúrja bele minden ásófordításba a botját.

Este, mikor hazakerültem, olyan vótam én, mint az igás lú. Habzott rólam a tajték, úgy le is soványodtam, hogy mán csak a csontom, bőröm vót.

Megjött Gedeon harmadik este.

- Hej - azt mondja -, de nehéz ember ez az Eszter néném. Két napig megkapáltatott. A fene egye meg azt a kapát, de elszokott a derekam tűle. Minden csontom fáj.

Nevetett, de nagyon tapogatta a derekát.

Én meg néztem: jófiú, mit csinálnál, ha itthonmaradtál vóna, oszt egész életedben csak ezt kellene csinálni?

- De azér aláírta a végén az írást - mondja Gedeon bátyám.

- Mit mond a perhe? - kérdi édesanyám.

- Hogy gondolja édesanyám - nevetett Gedeon bátyám -, nem mondtam el neki, mer ha elmondom, akkor nem írja alá. Magának kell az a főd, nem Eszternek, van annak elég, azt se győzi bedógozni. Nem árútam én el neki egy betűt se, inkább azt mondtam, hogy azér kell az írás, hogy ha fizetni kell még valamit a perre, ne zaklassák ütet. Úgy oszt aláírta.

- Hát Julcsa jányom?

- Az is aláírta. Tud is az valamit a világrul. Annak csak az a sok rossz gyereke van az eszébe, két pengő ötvenet elszedett tűlem, mán alig maradt annyi, hogy haza tudjak menni Pestre, pedig ha itt elfogy a pénz, nem tudom hol veszek helyette csak tíz krajcárt is.

Megvakarta a feje búbját.

- Ne vakard annyit, fiam - mondta neki édesanyám -, mer kihull a hajad, kopasz leszel.

Gedeon meg nevetett.

- Ej, édesanyám, van nekem elég gondom, ha attul meg nem kopaszodok, semmitül.

Én meg csak néztem, mi gondja lehet neki. Él úri módon, mint mesterek szoktak, lassan dógozik, sokat gondolkozik. De énnekem nem lehet gondolkozni, ha én dógozok, én csak vágom a csákánnyal a fődet, hányom a lapáttal.

- Hát te, öcsém - szól hozzám nagy nevetve Gedeon bátyám -, meggondoltad-e már a pert?

- Én nem gondolkodok - mondtam -, hanem lefekszek.

- Hát csak feküdj le, édes öcsém - mondta haragosan Gedeon bátyám -, én majd elintézem a pert, te aztán élvezed a birtokot.

Én bizony lefeküdtem, el is aludtam abba a szent nyomba. Nem is tudom én, hogy csinálta, hogy nem csinálta.

Én csak azt hallottam másnap este, hogy a tiszteletes úr itt volt. Mit akart? Csak meglátogatta Gedeont.

A tiszteletes úr meglátogatta Gedeont? Akkor már a nap is visszafelé kel fel. Ezt nem gondoltam volna, hogy a tiszteletes úr, aki csak akkor jön le az emberhez, ha haldoklóhoz híjják, csak így meglátogasson bennünket. Már kezdtem bízni benne, hogy Gedeon csakugyan úr lett, bevették az urak maguk közé. Hiába, tanult ember lett belőle, ipart végzett, avval mégis másképp beszélnek az urak.

Már én akkor régen nem is gondoltam arra, hogy vannak urak, vagy nincsenek urak. Mióta úgy megtanítottak, azóta nekem nem volt gondom rájuk más, csak hogy vigyázzak magamra, meg ne harapjanak még eccer. Ha én egyet láttam valahol közülük, úgy elhúzódtam, hogy elbújtam vóna az egérlyukba is. Elvették az egész apai örökségemet, negyedfél hold erdőmet, mert nem köszöntem köztük egynek...

Vigyék, legyenek boldogok vele. Elszámolták az árát, adóra meg deputációra. Én már többet az édesapám utóssó fődjéből nem élveztem, csak hogy Sarkadi Imre bátyám minden évben felesnek hagyott egy holdat. Én még ennek is örültem, mert mikor abba a fődbe belevágtam a kapát, mindig úgy gondoltam, hogy az én jó apám, nagyapám, meg az Isten tudja milyen öregapám fődje szól hozzám. Kaptam én fődet felesnek akárkitül, akárhol, de én ennek az egy holdnak egészen másképp örültem. Ha az egyház fődjén kapáltam, akkor csak arra gondoltam, hogy milyen lesz benne a termés. De ha itt még ezt az egy holdat is elvették volna tőlem, ezt a felibe valót, én tán beteg lettem vóna, mert akkor azt éreztem vóna én, hogy nekem még csak hozzá se szabad nyúlni az én őseimnek a birtokához. Hogy én olyan alávaló rühes kutya lettem, akinek még odaszagolni se szabad ahhoz a helyhez, ahol az édesapám még gazda vót.

De ha az öreg tiszteletes eljött Gedeont megvizitelni, akkor mégis, lehet tán bízni benne, hogy az urak megbánták már, hogy olyan pogányok voltak velünk szembe. Sokat elgondolkoztam rajta, hogy tán összeültek, osztán megbeszélték, hogy ennek a szegény Jó Jánosnénak mégse

kellett vóna elvenni a fődjét, meg ez a szegény fiatal fiú, Jó György is ember lesz még valaha, avval se kellett volna úgy elbánni.

Gedeon bátyám még egy estét töltött nálunk. Mikor én másnap este hazajöttem a mezőről, a földforgatásból, ott ült az asztal mellett, és a nemeslevelet nézegette.

Ez a nemeslevél, ez egy nagy tokba vót mindig. Pirosbarna fatokja vót. Azt mondják, kutya bőréből vót, és olyan pecsét vót rajta viaszból, mint az öklöm. Az meg egy kisebb skatulyába lógott róla, zsinórral vót jól összekötve. Szép vót, nem vót azon semmi hiba. Sose kapott a nedvességet, mert a mindig a legjobb ládafiába vót eltéve. Olvasni nem tudtuk, mert deákul volt írva, de aztat ki tudtuk belőle nézni, hogy Miháél Joó nevű vót az az ősünk, aki kapta Nos Lopoldos királytul.

- Ezt elviszem, öcsém, Pestre - mondta Gedeon.

- Elviszed?

- El. Megmutatom a múzeumba, megbecsültetem.

- Minek?

- Minek te bolond, hogy tudjuk, mit ér. Hátha megint adnak rá egy birtokot.

Nekem nem tetszett ez.

- Ó, fiam - mondta édesanyám is, aki látta rajtam, hogy nem szeretem, hogy Gedeon bátyám elvigye -, minek adnának, nem adnak arra semmit. Mondta azt már a tiszteletes úr régen, hogy erre mán nem adnak semmit, csak tisztesség.

- No hát, majd meglátjuk, édesanyám. - Így mondta Gedeon és nevetett. - Csak nem sajnálja tőlem édesanyám, én vagyok az öregebb fiú, úgyis nekem van rá jussom.

Hát ez nekem keserűség vót. Már láttam, hogy Gedeon is csak olyan már, mint a többi úr. Elviszi, amit érdemes.

Lefeküdtem, csinálja, amit akar. Nem fogok vele ölre menni.

Édesanyám meg nem mert szegény szólani, hogy hátha Gedeon mégis kicsinálja, hogy visszakapja a kis fődjét, de ha megsérti avval, hogy nem adja oda az édesapám nemeslevelét, akkor majd azt mondja Gedeon, hogy semmit se csinál.

Még egy hétre való forgatás vót, kímélni kellett magamat, mert fiatal vótam én még ilyen erős munkához. Azt a kutya kemény fődet forgatni. Hatvan centit fel a fődből, és muszáj vót vele sietni, mert a tésúr mindig ott ült, és csak azt mondta, hogy sietni, sietni, mert jön az eső.

Mikor Gedeontól elbúcsúzkodtam hajnalba, ő még ágyba vót. Sose kelt fel nyóc előtt, de én már négykor, mert elébb az istállóba el kellett végezni a munkát, trágyát kihányni, marhának enni adni meg a malacoknak, meg mindent elkészíteni, hogy édesanyámnak ne legyen annyi baja. Az ólban csak egy kis olajmécses égett, annak a világánál dógoztam, hogy osztán ahogy virrad, mehessek abba a nehéz munkába. Ilyet se vállalok magamra egyhamar. Nehéz ez, egész nap csákányozni azt a kemény fekete szurokföldet. Régen vót eső akkor mán, olyan vót a főd, mint a szikla, csak még rosszabb, mert nem hasadt, hanem beleragadt a csákány.

Mikor este hazajöttem, leültem a kisszékre, még mosdani se vót kedvem.

- Elvitte? - kérdem édesanyámat.

- El, fiam, kell a neki. Mondta, hogy avval jobban bele tud majd igazodni az urak közé. Vállalni akar most valami munkát egy nagyúrnál, hogy az is jobban odaadja, ha meg tudja mutatni neki.

Olyan vót a nekem, mintha a mi kisházunk még kisebb lett vóna. Üresnek látszott nekem, pedig se az ágyat, se az asztalt, se az ablaknál a kis karos lócát nem vitte el. Mégis, mintha csak kiszippantotta vóna belőle az életnedvit. Mán csak annyi a mi életünk, mint az odvas fa. Megvan, megvan, de ha egy vihar jön, kiborítja.

Be nehéz vót. Csak mán ennek a vedlett rigolírozásnak vége legyen. Másnap szombat vót. Szombaton híjnak be bennünket az irodára. Fizetésre.

De mingyán a vót a gyanós, hogy nem együtt híjtak be, hogy kifizessék a heti napszámot, hanem egyenként kellett bemenni. Én tán harmadiknak vagy negyediknek mentem be.

Odabenn vót a Krósz úr.

Nézi a cédulát, mikor bemegyek. Azt mondja:

- Tíz korona nyolcvan fillér.

Leszámol az asztal sarkára tíz koronát meg nyolcvan fillért.

Mondom neki:

- Mi a, tésúr?

- A fizetése.

- Milyen fizetés?

- Milyen fizetés - és elkezd kiabálni. - A hetifizetés. Hány nap?

- Hat.

- Nahát akkor egy korona nyolcvan fillérjével az tíz korona nyolcvan fillér. Nem tud számolni?

- Hát mennyivel számolja a tésúr? Mit számol egy napra?

- Egy korona nyolcvan fillért.

- Kilencven krajcárt?

- Annyit.

Úgy. Néztem a nagy fekete embert.

- Hát akkor tésúr, tegye oda a pénzét a többihez. Nekem nem kell.

- Mér nem kell?

- Mer én nem kilencven krajcárért vágtam a fődet. A vót mondva, hogy egy forint húszat kapunk, mint a kaszálásért.

- Csakhogy a kaszálás ára is le van szállítva. Az is kilencven krajcár lesz ezután.

- Mán nem tudom, hogy e mennyi lesz, mert mán az idén nemigen kaszálunk. Hogy meg jövőre mi lesz a kaszálás, azt majd jövőre megmondjuk. Lehet, hogy nem egy forint húsz lesz, hanem egy forint ötven. Isten tudja.

- Hát csak vigye el a pénzét.

- Ez nem az én pénzem. Nekem jár hét forint húsz. Vagy ha a tésúr jobban érti úgy, tizennégy korona negyven.

Kiabál, hogy ne ordítsak, fogjam be a számat, vigyem el a pénzem.

Néztem ezt a nagy zsidót. Hát most bújik ki a szeg a zsákból. Itt akar megcsalni.

Nekem nem az a három korona hatvan fillér fájt, mert a felesége nem három korona hatvan árát adott nekem ajándékba három esztendő alatt, hanem tízszer annyit, vagy még többet, azt se felejtem, hogy mikor édesanyám beteg vót, kocsit küldött az orvosért Gacsályba, meg mikor az ügyvédhez ment, akkor is kocsival küldte el. Meg az a tej meg liszt meg minden, amit kaptam, hogy vigyem el édesanyámnak. De az az asszony vót. E meg az ember. Jól tudta ez, hogy kilencven krajcárért bele se vágta vóna senki a csákányt az ő szikkadt fődjébe. Az ember ott robotol, lenyúzza magát, és most ki akar fizetni hamisan...

- Nézze, tésúr - mondom neki -, én nem szólok egy szót se. Tegye el a pénzt a többihez, én meg azt mondom, áldja meg az Isten.

Elkezdenek németül handrákolni az öccsével, akkor utánam szól:

- Várjon csak, Jó György. Felemelem a maga fizetését tíz krajcárral. Egy forintot fog kapni, ha már ez az én szerencsétlen öcsém felbiztatta magukat.

- Nem kell, tésúr, engem vagy kifizet, vagy isten áldja. Egy szegény egy házzal kevesebbül is megél.

Nem engedett ki, odaállott elibem, magasabb vót nálam egy fél fejjel, de nagyon jó vót, ha nem haragszok meg, mert akkor úgy levágtam vóna, ha arra kerül, mint egy bikát, ha ott döglök is meg.

- Értse meg - azt mondja -, hogy én itt mindenre ráfizetek. Nekem így nem érdemes gazdálkodni.

És ordított, hogy ő ennyit meg ennyit fizetett rá a dohánypajtára meg az adóra meg a kamatra.

- Én arrul nem tehetek. Szegődött bér vót.

Hogy ű akkor abbahagyja a gazdálkodást, elmegy innen, sose jön többet ebbe a faluba, mert itt csak kinyúzzák belőle, amit a bóttal keres. Neki nem arravaló a bót, hogy azt ráfizesse a mi falunkra.

- Ne kiabáljon, tésúr - mondtam -, avval a harminc krajcárral nem leszek gazdagabb, itt hagyom az egészet. A tésasszony mindig jó vót hozzám, nem is fogok haragudni, csak Isten áldja.

- Várjon.

Megint elkezdett handlírozni az öccsével, láttam, hogy szidja, mint a bokrot, még a szeme is véres vót. A meg csak összehúzta magát, mint a sün, úgy feleselt neki, mintha töviseket szúrkált vóna bele.

Akkor azt mondja csendesen:

- Jól van, magának kifizetem az összeget. Itt van a tizennégy korona nyolcvan fillér, de arra kérem, meg ne mondja másnak.

- Ha én ki vagyok fizetve, harcolja ki magának más is - mondom.

Avval ideadta a pénzt, én meg elvettem, eltettem. Megyek ki, de nagyon égett az arcom.

Jön Paládi István utánam.

- Mennyit kaptál?

- Maga mennyit kapott?

- Tíz korona nyócvan fillért. Hát te mennyit?

Nem tudtam hazudni.

- Ami jár.

- Há mennyi jár?

- Hét forint húsz.

Azt mondja:

- Nekem meg öt forint negyvenet adott.

Káromkodott osztán, hogy ő öregember, őtet így becsapta.

Mondom:

- Mindenki harcolja ki magának.

Hogy ű visszamegy, megmondja neki a magáét.

- Menjen, csak menjen.

Vissza is fordult, de nem mert bemenni, csak ott ácsorgott egy darabig a kapu előtt, azután elkullogott. Hanem akkor éccaka kigyúlt a ruhás Krósznál egy boglya, de még bent az udvarba. Meggyúlt róla az ól, alig tudták a lovakat kihozni. Én is ott vótam, szaladtam ótani. El is ótottuk, a házba nem ment bele a tűz.

Mikor megvót az ótás, má reggel vót. Kérdi tőlem a vasas Krósz, mit gondolok, ki csinálta?

- Nem tudom, tésúr, nem tudhatom.

Azt mondja:

- Maguk mind összetartanak.

- Én nem tudok semmit.

- Nem is gyanakszik?

- Nem, tésúr. Én hazamentem az este, lefeküdtem, mert nagyon fáradt vótam. Mondhatom, olyan fáradt még nem vótam életemben, mint az éccaka. Nehéz munka az nagyon, azt a kemény fődet fordítani.

Másnap csendőrök jöttek.

Vasárnap vót, mindenki otthon vót. Szép nap vót. Süttőnap. Jó őszidő vót, békanyál vót már a levegőbe, októberidő vót. Én tököt vágtam a bornyúknak, mikor bejön a csendőrőrmester.

- Aggyonisten.

- Aggyonisten, őrmester úr.

Édesanyám meg iszonyatosképpen megijedt. Sose vót még csendőr a házba.

Bemegyünk, ő meg szegény be akart jönni, de az őrmester azt mondta neki:

- Ne féjjen, nénémasszony, nem eszem meg a fiát, csak beszélni akarok vele.

Olyan emberséges hangon mondta, hogy édesanyám kicsit alábbhagyott a jajveszékeléssel.

Bemegyünk. Leül az őrmester.

- Maga Jó György.

- Igenis.

- Mondja, maga udvarol Sárosi Annusnak?

Elveresedek.

- Vótam eccer náluk már.

- A bálba maga vót ott?

- Én.

Nevet.

- Hát én vótam, aki vele a boglya alatt beszélgettem.

Nézem. Nem csendőr vót a.

- Civilbe vótam - azt mondja.

A lehet. Ilyen bajszos legény vót.

- Mán meg is házasodtam. Annusnak az onokanénjét vettem el, Surján Julist.

- Igen.

- Mer akkor hallottam, hogy maga eljött lóháton, osztán csak egy kicsit vót, visszafordult, elment. Hát én csak azért jöttem be magához, hogy megmondjam, hogy nem csináltam én annak a kisjánynak semmit. Beszélgettem vele, mer sógornémnak vót már szánva. Julis felől érdeklődtem.

Kicsit hallgatott.

- Hallom, itthon vót a bátyja. Testvére?

- Igen.

- Hallom, elvitte a nemeslevelet.

- El.

- Minek?

- Megnézeti a múzeumba.

- Aha.

A csendőr cigarettát sodort. Nekem is adta a pikszist, de csudálkozott, hogy én nem dohányozok.

Mondtam, hogy néha dohányozok, mert pipát kaptam ajándékba, de nem kedves nekem a dohány íze.

- Jó a pedig - mondta. - Julis meg nem szereti, hogy én dohányos vagyok, de nekem muszáj, mert erős szolgálatom van. Sokat kell gyalogolni.

Néztem én ezt a csendőrt. Sose láttam én még csendőrt közelrül. De ez olyan vót, mint egy nagy, vastag gyermek. Pedig nagy bajsza vót, nagy öklei. Az ember azt hinné, mingyán üt.

- Nem is vóna semmi baj - azt mondja a csendőr -, csak hogy nem kap a Julis semmit, míg a szülei élnek. Nem is akarták ideadni, mert én nem lehetek otthon nekik a gazdaságba, több gyerekük meg nincs, így osztán tovább is csak rájuk van hagyva az egész gazdaság. De nem hagyhatom ott a csendőrséget. Akkor is azért vótam civilbe, mert titkon mentem át a bálba, nem akartam feltűnést csinálni. Nem is szeretik a bálosok, ha csendőr van köztük egyenruhába,

mingyán azt hiszik, törvénybe jár, elromlik a kedv. Meg nem is szabad. A szolgálat tekintélye miatt.

Így beszélgetett a csendőr. Lassan osztán én is hozzászoktam, hogy csendőr. Mán nem féltem. Ez is ember. Inkább nagyon tüzes lett a vérem, hogy a kedves kis Annuskát említette. Hát úgy látszik, nem felejtettek el azér.

- No, mán elmegyek - mondta a csendőr, és felállott, és azt mondta: - Hát csak gyűjjön el mán egyszer Nagypaládra, de olyankor, mikor én is otthon vagyok. Úgy vóna jó.

Mikor ki akart menni, azt mondja:

- Mondd csak, öcsém, nem tudod ki gyújtotta fel a zsidó boglyáját?

- Nem tudhatom, őrmester úr. Én nagyon fáradt vótam, nehéz vót a rigolírozás, hazajöttem, mikor a fizetést megkaptam, lefeküdtem, aludtam, míg csak a veres lángot édesanyám meg nem látta, az ablakon. Akkor felugrottam, szaladtam ótani.

- Igaz, hogy baj vót a napszámfizetéssel?

- Igaz, de én nem mondhatok semmit. Engem kifizettek rendesen.

- Hát kit nem fizettek ki?

- Azt nem tudhatom, mert mindenkit külön fizettek. Ki hogy tudott velük megharcolni.

Mosolygott.

- Nem akarsz kárt tenni senkinek. Jó van, no. Látom, tisztességes fiú vagy. Hát majd megmondom Annuskának: mit üzensz?

- Tiszteltetem - mondtam lángveresen.

Evvel a csendőr kezet fogott, és ment kifele.

- No, nénémasszony - mondta édesanyámnak -, ugye nem ettem meg a fiát?

- Jaj, csendőr úr - mondta édesanyám -, harminchat esztendős házas vagyok, de még a házunkba csendőr nem tette be a lábát.

Nevetett a csendőr.

- Az én házamba meg mindennap bejár legalább egy - mondta tréfálva. - Mégse ijed meg a feleségem. De még akkor ijed meg, ha már két napig nem jön hozzá csendőr.

Így elment.

Nem tudtak semmit kinyomozni.

De én vótam tűzbe az Annuska miatt.

TIZENKILENCEDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy annak nem való a per, aki csak egyszer tud esküdni egy életben

Nem is szeretek visszagondolni rá, hogy abba az időbe mennyi baja, szenvedése volt szegény édesanyámnak amiatt a büdös per miatt.

Novemberben jött meg az első írás, hogy Gedeon bátyám csakugyan megtette az első feljelentést. Írta levélbe, hogy megcsinálta, és édesanyám legyen nyugodt, minden rendbe lesz, de a hivatalos írás csak november közepén jött meg.

Édesanyám olyan izgatott lett, hogy se feküdni, se állni nem tudott. Jött, ment, gyüszmékelt szegény, hogy őróla mit gondolnak most az emberek, pedig mindig mondta, hogy csak az Isten segítse meg Gedeont, hogy sikerüljön,

De úgy van a, hogy a szegény ember könnyebben el tudja viselni, hogy veszítsen, mint azt, hogy keresse az igazát. Mert ha a gazdagok megnyúzzák a szegényt, akkor mindenki sajnálja, és ő maga is belenyugszik, hogy az ő keserves igazsága elveszett. Olyan e, mintha valami gazdagságra tenne szert a szegény, amibe megnyugszik, hogy ha lehúzzák a napszámját vagy kisemmizték vagy ellopták a holmiját vagy megdöglött a tyúkja, tehene, leégett a háza, szóval, ha baja van, minél nagyobb baja, annál jobban ki tudja magát sírni, kipanaszkodni, jól kiadja a begyéből a mérget, akkor aztán vigasztalják, csillapítják, hogy a jó Isten majd megfizet a gonoszoknak, majd elveszi mindenki a maga büntetését, majd a másvilágon másképp lesz, ott a szegényekből lesznek a gazdagok, a gazdagok meg a pokol tüzén sülnek. Ez azután úgy meg is nyugtatja a szegény embert, hogy újra tud dolgozni, kínlódni, szenvedni, van ereje, mert tudja, hogy mindenki jóakarattal van hozzá.

Igende most mi lettünk a támadók, és a gazdag Sarkadi beszélt az egész faluba, hogy nicsak, ezek a kódusok mit akarnak. Hogy ő megvette a fődet, amit mán úgyis elárvereztek vóna, mert nem vót akkor azoknak még tetűjük se, kihúzta az adósságból az özvegyasszonyt. A meg most felülre kerül, és nagy igaztalanul pert támaszt, de hiszen ő fogja megbánni, mer most nem lesz, aki kifizesse a perköltséget, s majd rámegy még a ház is, és az egész Jó család pusztul a falubul.

Mi lettünk a békebontók, és édesanyámnak csak magyarázni kellett úton-útfélen, hogy igen, mert nem vót igazság, amit akkor cselekedtek vele, a szegény beteg özvegyasszonnyal, akinek kiskorú gyermekei nem tudtak segítségére lenni. Elmondta szegény szórul szóra, hogy híjták őt akkor a jegyzőhöz, hogy szidta le őtet a jegyző, hogy fenyegette a bíró, a helyettes bíró meg a Pereszlényi, aki ott vót a községházán. Azt is, hogy kellett neki a törvénybe menni, Szatmárra, a megye székhelyére; hogy vitette ki a jó Krószné tésasszony a nevetleni állomásra, hogy segítették idegenek a vonatra, meg hogy Szatmáron kivel mit beszélt, milyen szépen bántak vele a törvényes urak, mégis elvették a földeket, és elárverelték a deputációba, és három forinttal fizették ki negyedfélköblös főd árát, azt a patikára kellett adni.

De most az emberek, asszonyok, akiknek beszélt, csak hallgatták, csak hümgettek, nem biztatták, csak csudálkoztak, hogy mégis ilyen bátor, hogy még egyszer neki mer menni ennek a nagy útnak.

Jöttek a jó ismerősök, Csukáné, Turbákné meg a többi szegény asszony, aki semmit se tud segíteni, csak a száját tátja és vót beszéd meg beszéd.

Eljött Berky Biri néném is, Berky Berti bátyám jánya vót, özvegy akkor, aki újfent kikérdezte édesanyámat mindenről. Ennek vót egy jánya, azt szerette vóna Gedeon bátyámhoz adni, azért kész vót a sok beszédet elhallgatni. E vót aztán, aki a legnagyobb bajt csinálta, mert rábeszélte rossz tanáccsal édesanyámat, hogy menjen el Újlakra Treitz Vilmos doktorhoz, az ügyvédhez, hogy az ilyen jó ügyvéd meg olyan jó ügyvéd, az ennek is meg annak is kiódta az igazságot.

Édesanyám el is ment Berky Biri nénémmel ahhoz az ügyvédhez, a meg azt mondta, hogy tiszta színigazság minden, amit akarunk, ez egy olyan per, amit nem lehet elveszíteni. Ez is azt mondta, és leszidta a sárga fődig a jegyzőt, hogy ő jól ismeri, és így kitöri meg úgy kitöri a nyakát. Örül, hogyha egyszer a kezébe kerül. Egy krajcárjába se kerül, nénémasszony, a tavaszon már maguk fognak szántani a fődbe.

Hát édesanyám meg is nyugodott egy kicsit, és karácsony előtt megvót a tárgyalás Szatmáron. Én is ott vótam, hallgattam ahogy vallatták édesanyámat meg Sarkadi Imrét.

Akkor a nagy Sarkadi Imre is összébb húzta a nyakát. Kérdezték tőle, hogy adja-é haszonélvezetre a fődet édesanyámnak.

A meg tagadta, hogy nem kötelessége.

De kihirdették az ítéletet, hogy Jó Jánosné megnyerte a pert, a földet vissza kell adni a jogos tulajdonosának. A szerződést megsemmisítették.

Édesanyám belebetegedett a nagy örömbe. Úgy hoztam haza, hogy alig vót élet a szegény asszonyba. Még a vonatot is végigsírta, de nem ám az örömtül, hanem azért, hogy most mi lesz. Hogy ő nem mer kimenni abba a fődbe, mert Sarkadi Imre agyonütteti a kanászával.

Azután meg megjött az írás, hogy a Sarkadi megfizetett ügyvédje megfellebbezte a pert. És úgy kicsinálták, hogy az új tárgyalást csak május 27-ére tűzték ki.

No, jött a tavasz. Sarkadi Imre, mintha semmi se történt volna, beleakasztotta tavasznyíláskor az ekét a földbe, és mikor be vót szántva, izent édesanyámnak, hogy menjen el hozzá.

Édesanyám nem mert elmenni.

Hát ő az utcán szólította meg és nagy flegmával mondta neki, hogy csak azér hívatta, hogy ha akarja, az egyköblös fődet most is odaadja neki felibe.

Édesanyám meg szépen megköszönte a jóságát Sarkadi gazdának, és azt mondta, hogy akkor ő azt elfogadja.

Én azt mondtam:

- Hát édesanyám, ha elfogadja, elfogadja, én nem megyek bele a fődbe, míg a pernek vége nem lesz. - Így az első kapáláson nem is vótam kint. Én dógoztam meg a többi fődet, amit felvettünk, de az erdőfődet édesanyám kapálta be Csukánéval ketten.

Igende az vót a baj, hogy a mi ügyvédünk Treitz Vilmos doktor úr eközben a jegyzővel a tárgyaláson összeismerkedett, és mikor a jegyző bement Újlakra, mindig együtt ittak a nagyvendéglőben.

És azt izente Treitz Vilmos úr, hogy menjen be édesanyám Sarkadi Imrével egyezkedni az ő irodájába, Újlakra.

De a kisbíró, Orbán Gábor bátyám olyan hitetlen vót, hogy nem mondta ezt meg édesanyámnak, csak Sarkadi Imrének.

A meg bement Treitz Vilmos ügyvéd úrhoz és ott megegyeztek, hogy Sarkadi Imre megfizeti az összes ügyvédi kőtséget, és kötelezi magát, hogy míg édesanyám él, addig az egy hold fődet mindig odaadja neki felébe használatra.

Mi azt nem tudtuk, hogy mikor Sarkadi Imre olyan szívesen megajánlotta édesanyámnak, hogy csak menjen ki az idén is az erdőre mívelni a hold fődet, akkor mán megvót neki az egyessége Treitz Vilmos ügyvéd úrral, aki mint meghatalmazott ügyvéd aláírta a megegyezést édesanyám nevében.

Így vót, mikor elmentünk a második tárgyalásra. Ott kisült a turpisság, még rá is pirított édesanyámra a szatmári Medve ügyvéd, hogy ha megcsinált egy egyességet, mért nem tartja meg. Hiába mondta szegény, hogy ő erről nem tud semmit, mert neki azt nem mondta meg senki. Hogy őneki haszonélvezet jár, az ügyvéd úr is elismerte.

Én csak hallgattam, ahogy Treitz Vilmos ügyvéd úr mindenféléket beszél nagy bőségesen a bíróság előtt. De a bíróság, úgy látszik, nem hitt Treitz Vilmosnak, hanem azt mondták édesanyámnak, meg mer-e esküdni arra, hogy a haszonélvezet az ő szerződésébe benne vót, mert a mi szerződésünk nem vót meg, nem találták az árvaszéken, nem lehet tudni, hova lett.

Jaj, elkezdett édesanyám sírni, hogy ő csak egyszer esküdött életébe, mikor az urának örök hűséget esküdött a pap előtt. Ő nem veszi a lelkére, hogy egy darab fődnek is hűséget esküdjön.

Hiába biztatták az urak, hogy csak esküdjön meg bátran, ha érzi, hogy igazsága van, ő egyre csak azt hajtogatta szegény, hogy ő nem esküszik örök hűséget az erdőnek. Az neki nem ura, nem istene, ő mán nem emlékszik annyi idő múlva szóról szóra, hogy ki mit mondott, ő nem esküszik, ha kettőbe vágják se.

Így elítélték édesanyámat, hogy fizesse meg az ügyvédeknek a kőtséget Treitz Vilmosnak meg a Sarkadi ügyvédjének, a szatmári fiskálisnak, Medve András ügyvédnek.

A mi tanunk vót Mojzes Jósep bátyám. De nem neki kellett vóna tanúnak lenni, mert ő nem ismerte az ügyet. Mojzes Pál bátyámnak kellett volna tanúnak lenni, de az már akkor meghalt. Az mindent úgy tudott, ahogy vót, mert édesanyám mindig őhozzájuk járt fonni, de mit tehettünk, ha már meghalt. Mojzes Jósep bátyám meg egy követ fújt Sarkadival, mert ő is nagygazda vót, meg az is nagygazda vót, és olyan feleleteket adott, hogy se hideg nem vót, se meleg nem vót.

Ez a Mojzes Jósep bátyám mindig olyan kemény vót mihozzánk, Jó gyerekekhez. Mikor Gedeon bátyám beleesett a Batárba, és vagy két óra hosszáig tartotta magát a jégen, akkor is ott ment el a Batár-parton, és mikor bátyám kiáltott neki, hogy beleesett a vízbe, csak azt felelte rá:

- Minek mentél oda. Senki se küldött.

Nem is dobott neki kötelet vagy csáklyát vagy rudat vagy egy darab deszkát, pedig ott történt az eset az ő kertje alatt, könnyű lett volna neki valami segítséget hozni, csak azzal nevette bátyámat, hogy:

- Ki mondta, hogy odamenjél. Senki se küldött.

Most is csak olyanokat mondogatott, hogy:

- Hallottam, hogy szerették vóna! Jó lett vóna nekik, ha örök haszonélvezet lett vóna! De azt nem tudom, hogy ki mit felelt rá. Én is meg akartam venni azt a fődet, de akkor is mondta, hogy úgy szeretné eladni, hogy a haszonélvezet az övé legyen, de én csak nevettem rajta. Jó

vóna magának, azt gondolom, de nem vettem meg. Sarkadi Imre hogy vette, hogy nem, azt nem tudom, de többet adott, mint én ígértem, mert én csak százhúsz forintot ígértem örök áron, ő meg száznyolcvan forintot adott, hát nem tudom, ígért-e haszonélvezetet. Csudálkoznék rajta, ha még azt is ígért vóna, de iszen még az idén is csak felébe van náluk egyköblös föd belőle. Ha olyan nagyon tartják magukat a haszonélvezethez, minek vette felibe?

Ilyeneket beszélt, azért kellett vóna megesküdni édesanyámnak, de hogy ő nem akart örök hűséget esküdni a fődnek, megítéltek Medve András ügyvédnek negyvenöt forintot.

Még a vót a jó, hogy Treitz Vilmos doktor úrban vót annyi becsület, hogy azt mondta, ő nem kér pénzt édesanyámtól.

Elég vót neki biztosan, amit Sarkadi Imrétől mán kapott.

Jöttünk osztán nagy búsan haza a vonaton Szatmárról. Édesanyám szegény most másképp érezte magát, mint mikor megnyertük a pört. Most tudott szegény tiszta szívbül siránkozni, hogy elvették az urak a birtokot. Sajnálta is mindenki, de mit ér, mikor én tudtam, hogy nekem kell majd kifizetni a negyvenöt forintot is a szatmári ügyvédnek.

Ahogy hazaértünk, írtam Gedeon bátyámnak, hogy elveszett a per, fizesd ki.

Ő meg azt válaszolta, hogy minek vesztettük el a pert, mikor az már meg is vót egyszer nyerve. Ő nem fizet semmit.

Mikor fizetni kellett, mindenki félreállott. Eszter néném azt izente, pedig még nem is kértem tőle pénzt, hogy egy krajcárt se fizet, mégha a házat elárverezik is, akkor se. Ne fizessen. Julcsa néném is izente, hogy őneki egy krajcárja sincs, őrá ne számítsunk. Ezt úgyis tudom, nem is számítottam rá.

De az ügyvéd meg szorított, hogy ha nem fizetem ki a perköltséget, amit a bíróság megítélt, akkor pereli, de akkor duflomosan kell majd fizetni, vagy még többet.

Vót annyi készpénz a porcelánba, amit a munkából tettünk félre, kivettem belőle a negyvenöt forintot, és elmentem Szatmárra Medve András ügyvédhez. Csak azt kértem tőle, hogy a vasúti kőtséget engedje el, hatvan krajcárt, még azt se tette meg, ki kellett az utolsó krajcárig fizetni a negyvenöt forintot.

Igen de most már megint kiszámították, hogy mennyi adó és mennyi adósság van a házon.

Mit csináljak. Mondom édesanyámnak:

- Én nem bánom, kifizetek mindent, de csak ha tudom, miért fizetek. Ha a nevemre megy a ház.

Azt mondta rá:

- Igazad van, fiam, legyen a tied a ház. Egyezz ki a testvéreiddel.

Írtam hát Gedeon bátyámnak, hogy belevittek a perbe, nekem kell fizetni mindent meg az adót, az adósságot, mindent. Írja alá a szerződést, hogy lemond az örökségéről.

Azt felelte, hogy fizessek neki száz forintot, kétszáz koronát, akkor lemond minden követeléséről.

Írtam, hogy felét kifizetem most, a másik felére várjon jövő idénig.

Azt felelte, vagy fizessem most ki az egészet, vagy... Olyat írt, valami csúnyát, hogy nem akarom megmondani.

Akkor én behajtottam a vásárra az üszőt, eladtam ötvenöt forintért.

Igende Julcsa néném is előállott, maga jött el. Édesanyám elpanaszolta neki, hogy Gedeon tőlem száz forintot kér, arra azt mondta, hogy ő is megelégszik száz forinttal.

Nem engedett belőle. Én hát eladtam a két ökrömet is, már jó kihasználható ökrök vótak. Százért. Ezt odaadtam Mari nénémnek. Hogy Gedeont kifizessem, bementem a bankba, felvettem ötven forintot. E vót az első bankos köcsönadósságom. Így ki tudtam csinálni, hogy Gedeon bátyámnak is megküldtem a kétszáz koronát.

De a postán a tanácsos úr kitanított, hogy a pénzt úgy adjam fel, hogy Gedeon csak akkor vehesse fel, ha elébb aláírja a szerződést. Ha ilyen testvér.

Így is vót. Gedeon aláírta, most már a kezembe vót minden írás, át lehet táblázni.

De akkor meg előállott Treitz Vilmos ügyvéd úr, aki a szerződést fogalmazta nekem, hogy neki is fizessek harminc forintot, akkor is ingyen csinálta a sok munkát.

Mit vót mit tenni, Berky Biri nénémtől vettem fel a harminc forintot, akkor osztán a nevemre ment a ház kilencszáz öl telekkel és kerttel.

Így lettem én tizenkilenc és fél éves koromban telkes gazda.

Eszter néném megtudta az egészet, pedig én eccer se mentem el Nagypaládra. Még a kis Annuskáról is lemondtam, csak ne kelljen Eszter nénémhez elmenni, mert úgy nem tudtam vóna elmenni a kedves Annuskához, hogy el ne menjek a testvérnénémhez.

Jánki vásáron találkoztam nénémmel ősszel, bornyút venni mentem oda, mert azt mondták, ott jól lehet venni. Meglát, odajön hozzám, mondja nagy keservesen, hogy ő az egy, aki semmit se kapott az apai örökségből. Legalább egy bornyút adjak neki, hadd tudja, hogy vót az apjának valamije.

- Ugyan néném - mondtam neki -, lássa, ez az egy kisbornyúm van, akit most vettem ezen a vásáron, ezt adjam oda?

- Nem - azt mondja -, majd megnő az, ha bornya lesz, ő avval is megelégszik.

- Hát nem égérhetek semmit, inkább azt tette vóna meg, hogy legalább harminc forintra kezes lenne, hogy kifizethessem Berky Biri nénémet, mert sürget, hogy menni akar ősszel Budapestre, hogy mint özvegyasszony három gyerekével ott keres magának valami szógálatot, hát szüksége van a pénzre.

Ü nem adhat semmit, ü nem tehet semmit. Neki is négy gyereke van, őtet az ura agyonütné, ha csak egy krajcárt is hitetlenül kiadna a háztul. Pedig én ismertem az urát, az nem szólott vóna neki semmit, hiszen az is olyan vót a saját birtokába, mintha fizetett cselédje lett vóna Eszter nénémnek, csak hajtotta, dógoztatta, még az ételt is szűken adta ki neki, mert azt mondta: a cselédnek enni kell adni, mer otthágy, de a gazda muszáj, hogy a magáéba hóttig dógozzon, akár van enni, akár nincs.

Mikor osztán látta Eszter néném, hogy semmi ígéretet nem tud kiszedni belőlem, mondja:

- Emlékszel még a kis Sárosi Annuskára?

- Mér?

- Ja, a nagy szerencsét csinált. Meghalt Amerikába az apjának a testvére, sok dollárt hagyott, csak a temetkezési pénze ezerkétszáz dollár. Milyen kár, hogy sose jöttél el többet, pedig még a sógorával, a csendőrőrmesterrel is izent, hogy gyere.

Nagyon elveresedtem, szégyelltem magam, de gondolatba mindig gondoltam rá, a kedves kis Annusra, csak szégyelltem ilyen sok baj és bánat közt, peres időkbe utána szaladni.

- Hát - azt mondja Eszter néném -, most már akár ne is gyere. Nem tudott tovább várni, a szülei erőltették, most, hogy pénze lett, tanítóhoz adják feleségül.

- Tanítóhoz - mondom -, akkor még jó. Legalább nem lesz olyan nehéz élete, mint egy szegény legény mellett lett vóna.

Meglöki Eszter néném a mejjemet.

- Milyen buta vagy te, György. Halt utánad az a jány. Egy esztendeig várt, nem lehetett vele szólani se, nagyon beléd szeretett a, mikor egy éccaka csak ott termettél lóháton és ott hattad. Nagyon imponált neki a te úri viseleted.

- De én úgyse házasodhatok még. Mikor megyek én még sor alá.

- Ü is fiatal, mindig azt mondta, hogy elvár rád még három esztendeig, még most is csak alig múlt tizenhét éves.

Nagyon megkeseredtem, annyit mondtam Eszter nénémnek:

- No, Eszter néném, vagy igaz, amit beszél, vagy nem, de magában is lehetett vóna annyi testvéri szeretet, hogy ezt nekem megmondhatta vóna.

- Akartam öcsém, minditig vártalak, de ha nem jöttél.

- Maguknak szekerük, lovuk van. Esős idő is van, mikor nem lehet dógozni, eljöhettek vóna eccer azt a rossz anyjukat megnézni, de az is jó vót maguknak, mikor gyereket szült, és odarendelhette segéteni, de mikor az egy öccsének tehetett vóna valami jót, akkor nem mert eljönni, mert attól félt, hogy tíz krajcárt kell adni a sok perkőtségbe.

Erre Eszter néném megharagudott.

- Jobban szeretlek én téged - azt mondja -, mint az életemet.

- A lehet - feleltem, mert már nem voltam azért olyan semmi kis legény, aki nem meri kimondani a gondolatát -, lehet, hogy engem jobban szeret, mint az életét, de a garast még énnálam is jobban szereti.

Jaj, neki menni kell mán, azt mondja, mert eltrécselte az időt, sietni kell hazafelé.

- Hát isten áldja, Eszter néném, legyen boldog. - Még azt se mondta, hogy elvisz Nagypaládig, pedig arra közelebb lett volna hazamenni nekem is.

Elment, én meg ottmaradtam a kisbornyúval, amit vettem.

Szekérrel vótam én. Fitos Bálint bátyám, helyettes bíróval mentem vót. Őtet megkértem, hogy vegye fel a kisbornyút, én meg gyalog mentem haza Jánkrul.

Csak másnap reggel értem haza gyalog. De kellett nekem, hogy azt az éccakát végiggyalogoljam, mert meg kellett nekem hányni-vetni magamba, hogy milyen nehéz az élet. Hogy milyen kicsiségeken fordul az ember boldogsága. Sohase fogok én úgy szeretni senkit a kerek világon, ahogy azt a kis szőke Annuskát, a kedvest, ahogy szerettem, meg szeretem tán még most is.

Sírtam egész éccaka, hogy eszembe jutott, hogy a sors mostohasága miatt el kellett nekem azt szalasztani, de nem tehettem a természetemről, mit csináljak, ha olyan bajok voltak a fejemen, hogy nem járhattam másfél esztendeig jány után, míg engem az én kedves bátyám egy olyan perbe kevert, amihez nem volt se testemnek, se lelkemnek semmi akarata.

HUSZADIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy szegény ember mit csinál a gazdag városban

Huszadik éves koromban ott állottam, mint egy vén ember, hogy most mán nem tudom, mihez is kezdjek.

Vót ötvenöt forint adósságom a sonkádi bankba. Vót harminc forint adósságom Berky Biri néném nél, pedig sürgős, de ahelyett nem tudtam sehun másikat kérni.

Üres vót az istálló, üres vót a disznóól, itt vót az ősz, még semmi se vót télire.

Most asse tudtam, mibe kapjak.

Venni kellene legalább két malacot, arra vóna egy kis krumpli, egy kis kukorica is lesz, azt ki tudja édesanyám nevelni.

Szénámat eladtam, másra nem számíthattam, csak a szárra. Nem vót búzám, nem vót rozsom, nem vót árpám egy szem se. Mindent el kellett adni a sok kőtségre. Vasút, ügyvédi bélyeg, meg a Jóisten tudja, mi minden.

Mingyán vége az ősznek, télen nincs munka, örül az ember, ha hetenként két-három napot dolgozhat. De meg ha dógozik is, kilencven krajcár napszámból mit lehet csinálni? Még ha mindennap is vóna munka, ami nincs, akkor se tudok többet keresni egy héten öt forintnál. Nyócvanöt pengő adósságot egész télen nem tudok megkeresni. A ruha is lekopott mán rólam. Szó se lehet róla, hogy jányos házhoz elmenjek, lyukas csizmába a bütyökujj kacsingat, arra meg nagyon érzékenyek a jányok, mingyán elfordulnak.

Kire számíthassak. A testvéreim megmutatták, hogy rájuk nem. A gazdáknál csak éppen hogy ennivalót keres az ember. Az urak nem híjtak.

Az öreg tiszteletes, aki még legalább egy kicsit elfogadta a köszönésemet, nagybeteg lett, már ki se járhat a házból, de ha ki is járna, mit tehet nekem.

Az urak jól megtanítottak. Most má láttam, hogy milyenek. Az újlaki ügyvéd úr, az olyan lakásba lakott fiatal ember létére, hagy az valami. Olyan bútort csináltatott, hogy megláthatta magát benne, ha tüköre nem lett vóna, de az is vót minden szobába, olyan aranytükör, mint a szatmári nagyvendéglőben. Kertje vót szép; annak is tele vót a kertje az úrivirággal, a rózsával. Még asse vót neki elég: ezüst meg gyémánt üveggolyóbisokat dugdosott közé, hogy még jobban vakítsa a szegény paraszt szemét, ha az bejön hozzá a nagy bajába. Jaj, mikor má láttam, hogy egy falusi bement hozzá, és várakozott a pitvarába, mondtam magamba: jó helyre jöttél tésis. Majd megemlegeted még. Mert a mindenkit olyan szívesen fogadott, mint minket édesanyámmal ketten, mikor először jöttünk hozzá. „Hej barátom, hogy hagyhatta el így magát, hűj de csúnya dógok ezek. Az a baj, hogy maguk engedik, hogy mindenki a hátukon szánkázzon.” Így beszélt nagyhangon, én meg mondtam magamba: „Maj kiegyezik a jegyzővel a te dógodra is.”

Tudtam én már, hogy bót ez ennek csak. Bánja is ez, hogy mi az igazság, nem azt ügyvédeli ő, hanem a maga zsebit. Nem azon töri ez a fejét, hogy hogy lehetne a szegény bajos emberen segíteni, hanem azon, hogy mije van annak a szegény bolondnak, aki hozzájött, mit lehet rajta nyúzni. A juhász is azt mondja a bárányának, hogy „kis bárányom, kis bolond bárányom”, mikor nyíri a gyapjút. Mikor megnyírta, nem szól, hanem kilöki az öléből, a meg mehet fázni a tavaszi szélbe a többi nyírott közé.

Mind ezt csinálja. Ez az ű mesterségük.

De nem beszélek rulla, mert ha megmutatom, hogy énnekem ilyen gondolataim vannak, kiásnak azok még a sírból is, hogy bosszút álljanak. Teszem fel, a Treitz Vilmos doktor úr, nagyságos úr, a most mán téstu van a mi jegyzőnkkel, a Máriásival. Mi az neki, hogy egyet szóljon Máriásinak, hogy: te, ez a Jó György nagyon szabadszavú. Csendesítsd meg egy kicsit. A meg azt feleli neki: kedves barátom, bízd rám. Akkor osztán ki magyarázza meg, hogy mér fizetek én az idén kétszer annyi adót, mint tavaly, hiába nincs nekem semmi jövedelmem az idén?

Hagyjuk.

Elég a hozzá, hogy Berky Biri néném eljön eccer hozzánk, és azt mondja:

- Ő megy hónap Pestre.

Tudtam, hogy pénzt akar, mondom neki:

- Én is megyek.

- Hova?

- Pestre.

- Mikor?

- Hónap reggel.

- No hát, akkor együtt megyünk.

- Együtt.

Mondom édesanyámnak:

- Édesanyám, egy kicsit tarisznyázzon be nekem, hónap reggel megyek Pestre.

Szegény majdnem elesett, úgy megijedt.

- Hova mégy? Jaj, nekem végem. Jaj, mán nekem végem. Itt hagy mán engemet az én fiam, az utóssó is, Mit vétettem, hogy így ver az Isten.

- Ne keseregjen édesanyám, hamar visszajövök én onnen, mint mikor Beregszászba vótam munkára meg Forgolányba.

- De onnen minden vasárnap hazagyüttél.

- Innen meg írok, majd küldöm édesanyámnak a pénzt.

Én bizony nem szóltam a faluba senkinek, majd észreveszik, ha nem leszek itthon. Kinek fáj az, itt vagyok, vagy másutt vagyok. Nincs énnekem senkim, csak az édesanyám, meg ez a kis házam.

Igende Berky Biri néném megvallotta, hogy nem hónap megy, csak vasárnap reggel. Annál jobb - mondtam -, akkor van még két napom. Addig elintézem, amit muszáj.

Alkudtam én Uszkába egy üszőbornyúra. Még azt meg kellett mondani, hogy ne adják el másnak, hanem tartsák addig, míg én pénzt küldök édesanyámnak, akkor majd ő megizeni, hogy elhozhatják.

Másnap reggel még elmentem Krószséhoz, vót ott egy kis elszámolásom, azt is elintéztem. Annak se mondtam meg, hogy Pestre készülök. Meg a községházára is felmentem, mert

illetőségi bizonyítványt akartam kivenni, azt mán hallottam, hogy anélkül elfogja az embert Pesten a rendőr.

Ebéd után vót, hogy a vállamra vettem a vászontarisznyát, anélkül illetlen vót kimenni a falubul. Mégpedig az úgy van, hogyha messze útra megy az ember, szőrtarisznya dukál, de ilyen közelútra csak egy kis vászontarisznya, mintha egy kis elemózsiáért mennék. Mer üresen gyalogolni, azt a falusi ember nem szokta. Ha ő kimegy a falubul, akkor annak láttatjának kell lenni. Indulok, hogy átmegyek. Ott van Uszka, mellettünk, egy kis félóra járásra. Még annak is van rövidebb útja, ha az ember nem az ország útján megy, hanem a vetéseken keresztül a gyalogúton. Csakhogy az az út meg tilos volt. Csakhogy hát mi nem sokat törődtünk az ilyen tilossal.

Mer abban az időbe még nem vót úgy, mint most, hogy minden darab fődnek gazdája van. Akkor is vót ugyan, de azért szabadon mentek keresztül a gyalogutak a fődeken, kerteken, mert a régi időben a falué vót minden, úgy húztak nyilat, hogy ebbe az évben kié lesz egyik-másik darab föld. Igende két ember vót a faluba, akik nem szerették, ha az ő földjükön átjárnak. Az egyik a keresztapám vót, Somos Pál, aki nekem is megmondta, hogy ha a fődjére tanálok lépni, megver.

- Engem ugyan nem - mondtam neki.

- De megraklak én, hogy a csontod is mind kiugrik a helyéből. Az én fődem az én fődem, arra rá ne merjen senki lépni, vagy agyonvágom.

No jó, nekem menni kellett Uszkába, de a gyalogút ott ment keresztül a Somos-kert alatt. Abba az esztendőbe búza vót benne.

Megyek a tarisznyával, egy jó fiatal mogyorófa-botra vót akasztva a vállamon, úgy mentem.

Kérdi Éva néném - szomszédja vót Somos keresztapámnak Serke András bátyám, annak a felesége vót Éva néném. Azt kérdi, hova megyek. Mondom neki, Uszkába.

Meghallja ezt a szomszéd udvaron Somos Pál keresztapám, mingyárt gyanút fog, kimegy a kert alá, mintha ott valami dolga volna. Mikor egy kis idő múlva arra megyek, rám kiált: be ne lépjek a fődre.

Mér ne lépjek, ha ott a gyalogút? Nem én csináltam, ott van az, mióta emlékszek, még a nagyapám is azon ment Uszkába. Éppen én legyek az első, aki lekerül a nagy országútra? Úgyse adott nekem a keresztapám soha semmit. Amerikába is járt, onnan se hozott még egy pakli gyufát se. Ennyi keresztapai ajándékot adhat, hogy a fődjén keresztül menjek, mikor mindenki arra jár.

- Itt van az út - mondtam neki.

De arra elkezdett kiabálni. Olyan csúnya nagyszájú ember volt, nagyon sokat tudott kiabálni, ha megharagudott, és olyan szeszélyes ember volt, hamar meg tudott haragudni.

Még ki is jött a kertből, hogy utamba álljon, és semmiképpen ne eresszen át.

Én nem szóltam semmit, csak kezdtem ódani le a tarisznyát a botról, és csak annyit mondtam csendesen, hogy:

- Jól van, keresztapám, gyűjjön ide, ha meg akar halni.

Erős fiú voltam már én akkor, egy zsák búzát fel tudtam venni a vállamra, ő meg olyan Amerikában rokkant bányamunkás-forma volt, még öltözködni is úgy öltözött, nem parasztosan, hanem abba a ruhába, amibe a bányába dógozott a Mikes-parton.

Nem tudom, mi lett volna, de tehetetlen ember volt már ő, nem jött az nekem, hanem visszament a kertjébe, és onnan kiabált utánam sokáig. Már én felvettem a tarisznyát megint a vállamra, és bementem a búzájába, nagyon szépen kelegetett már a búza, alig látszott ki a gyalogút. Jó messzire elmentem, még mindig hallottam a csatarászását.

No, gondoltam, azér maradjak én itthon, hogy ilyen dógok legyenek velem, hogy még az úton se szabad járni, a tulajdon keresztapám akar engem agyoncsapni miatta.

Mi szabad hát énnékem ebbe a kis faluba?

Szabad mindenkinek szógálatára lenni, szabad ingyen dógozni, szabad megengedni, hogy lehúzzák a bért, szabad tűrni. No jó van, próbáljuk meg, hogy mi szabad hát másutt.

Nem megyek én idegenbe. Megyek én oda, ahol a testvérbátyámat már ismerik, ahol a nagybátyám van. Majd segít az énrajtam.

Uszkába megalkudtam az emberrel, adtam a bornyúra egy pengőforintot, felpénzt, hogy ha a bornyú árát két hét alatt meg nem fizetem, odavész a pengőm. Ócsó vót a bornyú, tizenhét forint az egész. Két hét alatt majd csak kikeresem. Itthon is meg tudnám keresni, három hét alatt, ha vóna munka, de Budapesten talán mégiscsak többet lehet pénzbül szagolni.

Szóval én vasárnap reggel Berky Biri néném elindultam Budapestre. Jó vót, hogy nem magamba mentem, mert magamban tán el se indultam vóna arra a nagy fődre, meg így őneki is segítettem a sok csomagjának a cipelésével.

Este kilenc óra tizennégy perckor érkeztünk Budapestre. Tizennégy perc késés vót. Mondja Biri néném, menjek vele, meghálok, hónap osztán majd elmegyek a rokonokhoz.

Jó van, megháltam nála. Aj, de kicsi szobája vót. A vici vót az ismerőse, az egy tiszabecsi asszony vót, és itt kapott vici állást egy lépcső alatt. Csak olyan lecsapott tetejű kis szobája vót. Nem sütött a nap be oda soha, mióta megépítették.

Úgy aludtunk mi ott hárman, hogy én a fődön aludtam a magam gúnyáján. Mindegy, biztosan van ebbe a nagy városba olyan is, akinek jobb éjszakai szállodalma van.

Reggel felkeltem négy órakor, mondja a viciné, Piskótiné vót a, annak az ura ott elég jó gazda vót, de spekulált, megbukott. Azt mondja, aludjak még.

Nem tudok én tovább aludni, hozzá vagyok szokva, hogy adni kell a tehénnek.

Jaj, azt mondja, tehén. Itt nincsen tehén ezen a Budapesten.

- Hűj a kutyafáját, mit eszek akkor itt fröstökre, ha nincs tej.

- Ne beszélj sokat, hanem aludj. Öt óra előtt nem nyitjuk a kaput.

Hát egy órát még elszerencsétlenkedtem ott a fődön. A fejem majdnem az ágy alatt vót, a lábom meg valami kis dívány alatt, ahun Biri néném aludt keservesen, mert rövid vót neki, ő meg elég testes asszony vót.

Mikor osztán kinyitották a kaput, kimentem Budapestre.

Nagyon kevesen vótak az utcán, csak úgy ketten, hárman.

Hogy lelem én meg itt Gedeon bátyámat?

Ahogy megyek, meglát egy úriforma ember, olyan kőmíves lehet. Azt mondja nekem:

- Mondja, barátom, akar-e munkába állani?

- Azért jöttem Pestre.

- No hát, akkor jöjjön velem.

- Mit tetszik fizetni?

Azt mondja: Harminc fillért.

- Hűj a teremtésit - azt mondom -, a keves lesz. Tizenöt krajcár.

Azt mondja rá:

- No megadom a tizennyolcat, krajcárba, ha maga azt jobban szereti, mert látom, jó erős gyerek, ha olyan szorgalmas is lesz, akkor megkapja, de egy szava se legyen.

- Tizenkilenc krajcár - mondom. - Osztán mennyi időre? Egy hétre?

- Attól függ, lehet egy hónapra is.

Elkezdtem nevetni.

- Egy hónapra fizet nekem tizenkilenc krajcárt?

Azt mondja:

- Egy órára.

Hű, szeget ütött ez a fejembe. Nem tudtam én még akkor, hogy Pesten óráznak.

- Osztán, hány óráig kell egy nap dógozni?

- Lehet - azt mondja - tíz-tizenkét órát csinálni.

Elkezdtem számolni. Mennyi az egy napra. Meg van ez az ember bolondulva. Tíz órára ez egy forint kilencven krajcárt akar adni.

De nem akartam megmutatni, hogy milyen bugris vagyok, azt mondtam, megpróbálom.

Vitt osztán magával. Elvitt egy házhoz, ott meg homokot kellett másodmagammal keverni cementtel. Egész nap azt csináltam. Betony vót. Én nekem nem kellett egyebet csinálni, mindent odahoztak helybe, csak lapáttal egy másik emberrel hánytam a homokot, meg a cementport egy rakásra, és forgattuk.

Elébb csak mosolyogtam rajta, de azután elég nehéz munka vót, mert megállás se vót, reggeltől estig csak azt csináltam, amit reggel kezdtem. Amit mi kikevertünk, azt megint mások hordták el taligával és hányták fel az emeletre lapáttal. Akkor még így ment a betonozás.

Se szállásom, se kosztolásom.

Délbe egy óra megállás. Nézem a többit, mit eszik, én is mentem, vettem egy üvegbögre aludttejet. Kukoricakenyerem vót a tarisznyába, avval ettem.

Nevettek. Megnézték, milyen a málékenyér. Még az egész csorda odagyűlt, úgy csudálta, milyen sárga annak a színe. Én nem bántam, az aludttej hét krajcár vót, elég rendes bögre vót. Otthon én hagymaszárat ettem hozzá, ez még jobb vót.

Éccakára meg, mondtam annak a munkavezetőnek, hogy hadd hájjak én itt az anyagnál, legalább vigyázok rá, hogy el ne lopják. Jó van, azt mondja, ha akar.

Így reggel kezdtük a munkát hat órakor, este végeztünk hét órakor, csináltunk tizenkét órát.

Jaj, gondoltam, úristen, kifizetik ezek nekem ezt a temérdek sok pénzt? két forint huszonnyolc krajcár ez egy napra.

De nehéz vót, még nehezebb, mint a rigolírozás, mert itt osztán nem a kis tésúr ült mellettünk, hanem meg kellett lenni mindig, mikor a ládákkal jöttek, pontosan, a betonynak. Mán azt hittem, kiszakad a vállam, a girincem kettétörik, a karom oda.

Nem baj, egy hétig kibírom.

A kenyerem is elfogyott, szerencsére vót annyi pénzem, hogy kenyeret vehettem, meg inkább csak aludttejet. Húsra sajnállottam a pénzt, azok pedig mindig mondták, hogy ehhez a munkához bő táplálék kell. Nem adtam én ki egy héten két pengőt összesen. Vettem egy darab szalonnát meg kenyeret, e vót az egész.

Meg a hazaiból is maradt pénzem, két forint negyven krajcár.

Szombaton ott a fizetés. Kifizetnek nekem egy summába napszámért tizenhárom forint hatvannyolc krajcárt, az éjjeli hálásért meg minden éccakára ötven krajcárt. Összevissza tizenhat forint tizennyóc krajcár.

Hej, nagyjóisten, mondom tizenhat forint tizennyolc krajcár. Harminckét korona harminchat fillér. Egy héten.

Megvan a bornyú.

Jött a vasárnap, de mán én akkor úgy ismertem Budapestet, mint a tenyeremet, mert én este, hét órakor, mikor megmosdottam, mindig elmentem egy darab ideig sétálni, vagy egy órát jártam, bámultam, kérdezősködtem, merre van a Mihálkovics utca, ott lakik Bálint bátyám, meg merre van a Tömő utca, ott lakott Gedeon bátyám.

De nem mentem hozzájuk, elébb meg akartam keresni a bornyút.

Vasárnap este megint a vicinéhez. Biri néném már nem vót ott, nem is látta azóta, de engem nagyon szívesen tartóztatott, hogy csak maradjak nála, jó ember a házmester, nem fog egy szót se szólni. Nem maradhatok, mondom, mert nekem fizetnek a hálásért. Csak azt kérdeztem meg, hogy lehet édesanyámnak pénzt küldeni.

Megmagyarázta. Másnap reggel nyóc órakor mán ott vótam a posta kapujába, bementem, megmagyaráztam egy kisasszonynak, hogy tizenhat forintot akarok küldeni édesanyámnak.

Kaptam utalványt, megcímeztem, elvette a pénzt. No hát, nem vót nálam boldogabb ember. Mikor már nem vót a zsebembe pénz, akkor olyat ugrottam, hogy mindenki csudálkozott.

Most osztán mentem végig az Üllei úton a Mihálkovics utca felé.

Bálint bátyám még az ágyba vót.

Erzsi néném elébb nem ismert meg, mert sose látott, de megmondtam neki, ki vagyok. Akkor elhitte, beengedett.

- Hő - azt mondja Bálint bátyám -, e meg a Jó János fia.

- Én vagyok, Bálint bátyám, György fia vagyok édesapámnak.

Ott vót Bálint bátyámnak a sok fia, mind körülállottak, nevettek, nagyon csudálkoztak, hogy odataláltam hozzájuk.

- Hogy kerülsz te Pestre?

Én meg elmondtam, hogy el kellett jönni, mert odahaza nagyon nehéz most a világ.

- Jól tetted. Nem is kell ott száradni abba a rossz faluba. Énbelőlem is mi lett volna, ha én is ottragadok a csécsi sárba? Itt vannak a fiaim, mind tanult, otthon meg mind húzná a kapát.

Erzsi néném osztán jó reggelit adott. Kávét, kaláccsal.

- Micsoda ruha van rajtad? - kiáltott rám Bálint bátyám. - Nincs jobb ruhád? Hisz ez rongyos.

- Nincs jobb.

- Hamar adjatok csak neki egy ruhát.

Ott ült az ágy szélén, mintha most is látnám, lelógatta a kis takaros fejér lábát, egy ingbegatyába. Szép fejér fejű kis ember vót, és úgy szeretett az engem, minden szavamon nagyokat nevetett.

- Hát Borcsa megvan még, az én testvérem?

- Megvan szegény édesanyám, de nagyon gyenge.

- Szegény, sokat szenvedett az is életébe.

Odaültettek engem az asztal mellé, pedig már azok mind urak vótak, úri ruhába jártak, az vót első, hogy ilyen úriforma emberek megbecsültek.

Hálát adtam a jóistennek, hogy nem fajzott el hát mindenki, aki úr lett Budapesten.

Egészen felöltöztetett engem kedves Bálint bátyám, kaptam jó ebédet is, mán mikor én délután elmentem a Tömő utcába Gedeon bátyámhoz, magam se ismertem magamra. Nem hittem, hogy én vagyok én, hogy olyan csudálatos szép vót, hagy énbelőlem ilyen hamar úr lett.

Meglát engem Gedeon bátyám:

- Haj, szerelmes öcsém, hát te hun az isten csudájába tekeregtél egy egész hétig. Ha még ma se jöttél vóna elő az ördög fenekéből, bizonyisten feljelentettelek vóna a rendőrségnél.

- Megkerestem egy bornyút - mondtam neki.

- Bornyút. Tán te vagy az a bornyú, úgy bámulsz, mint a bornyú az újkapura. No, nem bánom má, csakhogy megvagy.

Mondtam neki, hogy munkába vagyok.

- Aztán mit csinálsz?

- Betont.

- Mi a fenét? Nem neked való az, ott elnyüvik az embert. Nem mégy oda többet.

Megijedtem én ezen. Mi lesz akkor az én jó keresetemből.

- De ott is hálok. Őrzöm az anyagot.

- Hálsz a csudába! - és nagyot nevetett rajtam. - Majd elhálsz itt velem. Én meg felvállaltam egy nagy munkát, mit fizetek én idegeneknek, másoknak egy forint negyvenet, meg egy forint hatvanat egy napra. Jössz velem, dógozunk együtt. Dehogy engedem én, hogy az én öcsém elzülljön itt Budapesten.

Nagyon szerettem, hogy Gedeon bátyám ilyen jó testvér, de azért sajnáltam a jó keresetet.

HUSZONEGYEDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy Budapest az ország fővárosa, de azért Budapesten se jobb szegénynek lenni, mint a legkisebb faluban

Így én akkor Gedeon bátyámnál kezdtem dolgozni. El is dolgoztam én ott teljes két hónapig. A Nyugati-pályaudvar tetejét festettük, de Gedeon bátyám nem dolgozott velünk, ő csak vállalt, és néha eljött úgy reggel, vagy déltájba, vagy estefelé, szerszámot vett a kezébe, egy keveset dolgozott, megbeszélte, mit kell itt mán csinálni, azután elment.

- Öcsém, vigyázz ezekre, mert ez mind pesti csirkefogó - azt mondta nekem mindig, ha elment.

Én vigyáztam, de mit ért az én vigyázásom. Ha akartak dolgozni, dolgoztak, ha nem akartak, nem dolgoztak. Azok mind urak voltak ott, a segédek, negyvenhat fillért kaptak órabérbe, meg volt olyan, aki még ötvenet is kapott. Ügyesek voltak, jól tudták a mesterséget, én is megtanultam, hogy kell nekik a szerszámot kézbeadni, vagy a kis szénkályhába faszénnel tüzetrakni, abba mártogatták a forrasztóvasat. A szerszámok nevét is megtanultam, úgyhogy öröm volt velem dolgozni, már olyan voltam nekik, mint az inasuk.

Elébb sok bajom volt eggyel-mással, mert Budapesten másképp beszélnek, mint falun. Azt mondja Lieb úr:

- Gyuri, hozza csak kérem a kendert.

Nézek körül, ki az a Gyuri, mert minálunk nem szokták gyurizni még a kisgyereket se, hanem megadják a nevét, de ez a Lieb úr azt hitte, én csak akkor értem meg, mit mond, ha ő nagy bizalommal engem Gyurinak szólít. Azután meg azt néztem, hogy uramisten, hol van itt kender? A kender a fődbe terem, mikor kikél a kendermagból és felnyől, magzik, bokrosodik. Még akkor is kender, mikor kinyüvik, kévébe kötik, a kévéket lábra állítják, hogy a gyerekek úgy tudnak alatta bujkálni, mint a kis házakban, vagy dinnyecsősz-kunyhókban. Még akkor is kender, mikor eláztatják cserépcsépba rakva s kiszedik, és újra felállogatják.

De aztán megtörik, kigerebenezik, akkor már nem kender többet, hanem szösz.

Hát míg én ott téblábok, rámkiált a Lieb úr.

- Nem látja a szemitül? A paraszt mindenit! Ott van felakasztva!

Látom osztán, hogy egy nagy csomó szösz van felkötve.

Felveszem, odaviszem, mondom neki:

- Kérem, Lieb úr, e mán nem kender, e csak vót kender. E mán szösz.

- Mi a szösz - azt mondja, és nevetett rajtam.

- Nincs Budapesten kender - mondom neki, magyaráztam -, csak aszfald van az utcákon meg kű, ott meg se teremne a kender.

- Jaj - azt mondja -, maga príma egy földmunkás.

- Munkás vagyok, a földön dógozok - mondtam.

- Kell maguknak még húsz esztendő, míg felvilágosodnak. Nem is lehet a földmunkásokat megszervezni.

- Nem kell minket szervezni - mondtam -, meg vagyunk mi szervezve, mert mi faluban élünk, mindenki ismeri a másikat. Nem kell ott más szervezet. Elhíjnak dolgozni, akkor szombaton kifizetnek, a másik héten vagy odahíjnak, ahol voltunk, vagy más helyre. Minek ott a szervezkedés.

- Osztán azt fizetnek, amit akarnak.

Nevetett rajtam.

- Megvan a napszám, tavasszal kisebb, ha a nap nő, akkor már nagyobb lesz.

- Igen, de ki állapítja meg a napszámot?

- Az meg van állapodva. Az kialakul.

- Mennyi az órabér maguknál?

- Nálunk, tudja, nem úgy van - mondtam -, mert minálunk igazi napszám van. Egy napra fizetnek ennyit vagy annyit, de nem órázunk.

- Rablógazdálkodás, csendőrgazdálkodás - azt mondja.

- A csendőr nem szól abba bele, a csendőr abba szól bele, hogy ha valahol gyújtogatás történt, kivallatja az embereket, ki tehette. Ha sikerül neki megfogni a gyújtogatót, azt beviszik, ha nem sikerül, akkor nem.

- Addig meg sorra pofozza az egész falut, igaz-e?

- Azt nem mondhatnám, mert nálunk is volt egy ilyen gyújtogatás, senki se tudta, ki csinálta, minálunk is volt csendőr, de nem pofozott; eszébe se vót, csak leült, és elbeszélgetett.

- No hát akkor az a csendőr nem is jól végezte a kötelességét, vagy sógora volt magának.

- Nem volt sógorom, de majdnem.

- No lássa - úgy Lieb úr és megmagyarázta, hogy a csendőrökkel gazdálkodnak a birtokosok, a csendőrszuronyra támaszkodnak, a szolgabíró is csak az ő szolgájuk, azért nem lehet a szervezkedést megkezdeni a magyar vidéken.

De én nem hattam. Mert a főszolgabíró úr nem szokott mihozzánk jönni. A mi falunkban nem szokott se verekedés lenni, se lázadás. Nem kell oda szolgabírónak jönni.

- Igen - azt mondja -, de csak egyszer próbálnák meg, hogy az egész falu összefogna, hogy nem elégszenek meg a napszámmal, akkor majd eljönne.

- Csakhogy mi megelégszünk a napszámmal. Mert mi örülünk, ha munka van, és nem törjük a fejünket azon, hogy békét bontsunk. Míg gyermek voltam, addig én is merőbb voltam, és megtettem, hogy nem köszöntem valakinek, de meg is ütöttem a bokámat miatta.

- No lássa, pedig maga gyermek volt.

Hát én nem vitatkoztam vele, higgye, amit akar, én nem akartam a falumat szégyenbe hagyni, még mit gondolt volna rólunk. Ne dicsekedjen az ember a szennyesével, a budapesti szocialisták úgyse tudnak segíteni mirajtunk. Csak annyit mondtam neki:

- Kérem, Lieb úr, mink örülünk, ha élünk.

- Örülnek, ha éhezhetnek.

- Mink nem éhezünk, mert az embernek kicsi kell.

- Tudja maga, ki volt Dózsa György? - kérdezte Lieb úr.

- Nem tudom, kérem, mert én kevés iskolát végeztem, és akkor se sokat tanultam. Nem is voltam valami jó tanuló, azt elismerem, de az első tanítónk, Kallós tanító, mikor édesanyám elvitt az iskolába, azt mondta: ez nagyon ügyes gyerek, és mingyárt kiküldött a libáit őrizni a többi kis iskolással. Mikor meg a másik tanító jött, a Piri tanító, akkor már a malacokkal meg a tehenekkel volt dolgom.

Lieb úr nagyon megharagudott, és a közoktatásról kezdett nekem beszélni, de én azt mondtam:

- Minálunk elég, ha a gyermek megtanul egy kis írás-olvasást, számolást, nem kell egyéb.

- Mikor tanult meg maga olvasni, Gyuri? - kérdezte.

Nem szerettem, hogy én már mindig csak Gyuri legyek neki, hiszen utóvégre az én Gedeon bátyám ad munkát neki, de azért nem akartam civódni.

- Minálunk csak a nagyobb gazdák gyereke meg az úrigyerekek tanulnak meg hamar írni, olvasni, mert azokat már otthon megtanították. De az én édesanyámnak nem volt ideje minket írásra tanítani, mert neki is vakulástól vakulásig dolgozni kellett, így osztán én két esztendő alatt tanultam meg egy kicsit az összes írást, olvasást.

- Budapesten már karácsonyra minden gyereknek tudni kell az összes betűt írni, olvasni is - mondta Lieb úr.

- Budapesten más, de minálunk csak azért küldik a szülők a gyerekeket iskolába, mert ha nem küldenék, akkor megbüntetnék őket.

Kezdett engem Lieb úr tanítani, hogy ez nem jól van és ha én hazamegyek, akkor lázítsam fel a falut a tanító ellen, hogy jobban tanítson.

- Nézze, Lieb úr - mondtam neki -, nekem erre nincs semmi szükségem, hogy maga engemet erre tanítson. Hagyjon békét, én nem akarok a tömlöc szalmáján megrothadni.

- Sötétek maguk mind - azt mondja Lieb úr -, olyanok, mint az állatok, azt tehetik magukkal, amit akarnak.

- Én nem vagyok marha, kérem és én azt kikérem magamnak. Minálunk az az igazság, hogy az ember rendesen viselje magát, az uraknak előre köszönjön, ne verekedjen, ne lopjon, hibát ne tegyen, akkor neki se lesz semmi baja. Egyéb igazság nem kell, mi vallásigazságba vagyunk. Nekünk a pap minden vasárnap prédikál, mi nem járunk szakszervezetbe, nem olvasunk újságot. Nekünk a kis faluba úgy kell élni, hogy egyáltalán hiba ne legyen. Én szegény ember vagyok, nekem jól kell tudni szántani, vetni, kaszát kalapálni, aratni, egyszóval minden mezei munkát. Mi nem okoskodunk, hanem élünk szépen, békességben.

- Mert mind éhesek, soha sincsenek jóllakva.

- Dehogy vagyunk mi éhesek. Az embernek kicsi kell. A barom az sokat eszik, tehén, ló egész éccaka zabál, s az ember kicsivel beéri. A szegény ember azzal halad előre, ha nem eszi meg minden keresetét.

- Maga most is úgy él, mint a barom - azt mondja -, elnézem, hogy mit eszik, itt is kenyeret, szalonnát.

- Ez, kérem, jó eledel. Fejér kenyeret enni minden evésre, szép hentesszalonnával, paprikás szalonna, füstölt szalonna. Ez nem elég? Akinek ez nem elég, akassza fel magát. Hát ha azt látná, hogy otthon egy kaszás, aki maga kenyerén kaszál, kukoricakenyeret eszik, hagymaszárral, mégis megvan. De még vacsorára is mit tud neki főzni a felesége vagy az anyja, egy kis lét. Rántottlevest vagy krumplilevest, paszujlevest, lencselevest, ciberét. Annál csak mégis jobb a kenyér, szalonna. Hogy képzeli maga azt, hogy én minden keresetemet megegyem? Akkor

mibül küldök én haza pénzt az édesanyámnak, hogy kifizethesse az adósságot, malacot meg belevalót vegyen, meg egyszóval akkor én minek jöttem Budapestre, ha csak azért jöttem vóna, hogy a magam belét tömjem, arra meg nem gondolnék, akit otthon hattam.

- Maga egy megrögzött paraszt - azt mondja Lieb úr.

- Igenis az vagyok, mert annak születtem, és abba akarok maradni.

Így nem tudott velem semmire se menni, nem is szeretett osztán velem sokat beszélni, mert nem mondtam rá minden szavára, hogy áitabéne.

Mikor este hazamentem, megmosdottam, lefeküdtem, pihentem.

Néha kimentem evés után még az utcára, és egy darabig elnézelődtem, hogy szaladnak az emberek a budapesti utcán. Itt nem szokás megállni, leülni a kiskapuba, elbeszélgetni, hanem az a sok ember, aki van, csak szalad, mint a bolond, mintha kergetnék.

De legtöbbet elbeszélgettem a háziasszonnyal, Veresvágásinéval.

Ez a Veresvágásiné mosóné volt, kis kövér, jó asszony volt, nagyon szeretett beszélgetni. Az ura napszámos volt egy nyomdában, valami zólyomi kovácsnak a gyereke volt, de a testvére méltóságos úr volt, igazgató a múzeumba. Az ember testvére, a Veresvágásié. Az apját még valami Brockának híjták, csak megmagyarosította a nevét, mikor diáknak adta a fiát, így a többi gyerek is Veresvágási lett, az igazgató testvér úrnak ott volt a névjegye az arckép alatt, üvegbe, az úgy írta Veressvágássy. Pedig Brocka volt a. Vagy Trocka, már nem tudom. Nagyon furcsa ember volt ez a mosóné ura, nem szólt az soha egy szót se. Jó későn jött haza, mert mikor a nyomdából eljött, meg se mosdott, hanem úgy olajosan beült a sarki kocsmába, aminek az volt a neve, hogy „Gyuri bácsihoz”, és ott ült későig. Nem volt nagyon ivós, egy fröccs mellett el tudott ülni esti tíz óráig. A testvére tette be a nyomdába, de különben sohase találkoztak. Mikor az első gyerek megszületett, a Juliska, aki ebbe az időbe már jó kis bögyös jány vót, akkor el fellett menni nekik hozzá, megmutatni a gyereket, mert keresztapának híjták, a feleségét, a méltóságos asszonyt meg keresztanyának. Igende a Veresvágási csak a kapuig ment a feleségével, és akkor azt mondta, mingyárt jön, elment, de nem jött vissza, így a felesége maga ment fel a gyerekkel a palotába. Nagyon szép fényes lakás volt, de nem sokat beszéltek vele, csak egypár szót, adtak neki tíz forintot, avval kész volt. Többet sose mentek el hozzá, azok se jöttek, se nem írtak.

Így ebből megtanultam, hogy a szegény embernek mindegy a, ha a gyerekét kitaníttatja, vagy nem. A méltóságos úr nem segített se a testvérén, se az édesszülein soha semmivel. A szegény gyereke se segített a szülőknek, mert ennek meg nem volt miből. Csak annyi haszna volt tán az apjuknak, hogy elmondhatta, hogy van egy fia, amék méltósága.

Elmondtam ennek a Veresvágásinénak, hogy azért van valami igaza a Lieb úrnak, hogy nem jó élet az, ahogy én ezen a Budapesten élek, mert bizony sokat szédül a fejem fent a magasba, biztosan azért, mert nem vagyok hozzászokva, hogy hétszámra mindig csak száraz ételen élek. Még attól is féltem mán, hogy eccer leesek. Ez osztán főzött nekem teát, mikor a lakója későn jött. Mert kétszobás lakásuk volt ezeknek. A nagyobbik szobába laktak ők, a kisjányával meg az urával, a kisebbikbe mink ketten Gedeon bátyámmal, a konyhába meg vót egy ágyrajáró lakója, aki mindig csak éccakára jött haza. Nappal ő mosott a konyhába, de ha lakója hamarabb hazajött, akkor bement a szobába, és vasalt, mert sok munkája volt, nagyon szépen tudott mosni meg vasalni, még kemény úri ingeket is.

Ez az asszony tanyán nevelkedett, hát jól ismerte a szegény ember életit, elmondta, hogy mikor gyerek volt, ő is főtt tökön nőtt, meg sült tökön, meg tökmagon, mégis mijen kövér tudott lenni.

- Hát bizony - mondom neki -, a szegénynek csak az az élete, a nélkülözés. Aki nem tud nélkülözni, az ne is legyen szegény ember. Mer a szegény embert a munkába bizon sokszor csak a kapa viszi előre meg a kasza. Mikor maga kenyerén megy a kaszás, akkor lendül a kasza, viszi maga után a kaszást, és az az ember mindig számolja, hogy mikor lesz már dél, mikor hozza ki a gyereke vagy a felesége a főtt ételt. Vagy este mikor mehet már haza, megenni a ciberét. Húst?... Azt ritkábban, mert a hús drága. A zsír is drága. Legtöbbször csak egy kis pirított liszt van benne a levesbe meg egy kis krumpli, azt is spórolva, mert kevés van. Könnyű a Lieb úrnak, tele hassal vitatkozni, mikor ötven fillér az órabére, akkor ehet pörköltet meg gulyást a vendéglőbe.

Így éltem én Budapesten. De le is soványodtam.

- Nézze, tésasszony - mondtam Veresvágásinénak. - Minálunk egy főzőtökér ha egy fillért lehet kapni, a sok, mer annyit se lehet kapni, mer nincs kinek eladni. Nem is igen termel senki, mert a tök ojan portéka, hogy csak csalja a gazdasszonyt, mer ha nem tesz bele egy kis tejet vagy téfelt vagy savót legalább, akkor mosléknak se való. De ha itt bemegyek bár a legkisebb vendéglőbe, akkor is legalább harminc fillért kell adni egy tökfőzelékért. Hát nekem fáj a szívem érte, hogy így kihányjam a pénzt. Majd eszek odahaza, mert főz nekem karácsonyra édesanyám ojan ételeket, hogy mán most is csorog rá a nyálam. Nagyon tud főzni az én édesanyám. Úgy meg tudja adni az ízét, hogy még ha bár soványan van is főzve, akkor is csak úgy tőti az ember magába.

Veresvágásiné mondta is, hogy ő is csak akkor evett igaz jó ételeket, mikor gyerekkorába az édesanyja főzött neki. De most már az édesanyja beteg, vak és guta ütötte, hát most neki kell viszonozni. Az ura, a Veresvágási, nem engedte, hogy ő magához vegye, de a testvérénél lakik, és ő mindennap visz neki valamit, hogy segítse, mert a testvére is ojan szegény asszony, hogy alig tudja magát eltartani.

Szerettem, hogy ijen jó asszony és dógos kegyetlen. Éjjel-nappal mindig csak dógozott, és mégse vót soha pénze. Sokon kellett neki segíteni. Láttam akkor, hogy a testvérek közt is úgy van, mint ahogy mondják, hogy mind arra a lóra raknak legtöbbet, amék legjobban húz. Neki is soha egy testvére se adott semmit, ő meg mindig adott mindnek. Az ura pedig nem sokat hozott haza, egy az, hogy keveset keresett, meg aztán el is költötte, ha nem is volt ivós, mégis elment tőle a pénz, csak a házbérre segített, a többit az asszonynak kellett meggyőzni.

Meg azért is derék asszony volt, hogy mindenkiről mindent tudott. Így én az egész házat megismertem, pedig de nagy ház volt. Nyolcvankét lakás volt benne, több, mint ahány ház a mi kis falunkba összesen volt.

- Lássa - mondtam -, ez a mi bajunk, hogy mi ojan kis falu vagyunk, mégis papot kell nekünk tartani meg jegyzőt meg tanítót. Hogy lehessen akkor megélni. Meg adót fizetni, útadót, mindent.

Hát mi a hátulsó udvarba laktunk Gedeon bátyámmal, a szomszéd lakásba lakott egy fiákeres a feleségével és három kisgyerekével. Ezek mindig veszekedtek, hogy a fiákeres hazajött, már kezdődött a happáré. Vékony fal vót, minden szó áthallatszott, néha nem is tudtunk aludni tőle, akkor Gedeon bátyám megverte a falat, és átkiabált, hogy hallgassanak már, mert nem tudunk aludni, ojankor néha elcsendesedtek egy kicsit. Nem tudom, mért haragudott a gyenge kis feleségére ez a fiákeres, néha úgy verte, hogy még a csattogás is áthallatszott. A másik lakásba meg szembe velünk egy kisasszony lakott, amékhez egy főhadnagy úr járdogált. Ez a főhadnagy vidéken vót állomáson, csak néha jött fel. Ojankor a kisasszony majd belebújt, látni lehetett a nyitott ablakon, mert az ablak mindig nyitva volt nála, csak akkor csukogatta befele,

ha a főhadnagy megjött. Ojankor mingyárt kicsípte magát, és mentek kávéházba. A főhadnagy úrnak volt itt civilruhája, és mihint megjött, mingyá átöltözködött, és elmentek.

Veresvágásiné, ha hazajöttem, mindig mondta:

- Itt van a főhadnagy.

Mintha hozzá jött volna, úgy érdekelte. Nem tudom miért. A pestiek nagyon kíváncsiak.

Szembe velünk egy suszter lakott, sok apró gyereke volt, és olyan munkás volt, aki otthon dolgozott, a gyárból kihozta a bőrt, azt szabta, varrta egész nap, és mindig nagy kofferrel vitte be a kész munkát. A középlakásban egy özvegy nagysága lakott a két jányával, nagyon szép kisjányok vótak, a nagyapjuk ezredes úr volt, az apjuk meg százados, de elváltak. Ez a nagysága is Veresvágásinéval mosatott, és így az asszony mindent tudott róluk. Hogy a nagyobbik lánya színésznő lett.

De az egész házról tudott. Nem történhetett olyan, hogy ő azt mingyárt meg ne tudta volna. Jó barát volt a cselédekkel, és örökké trafikált velük.

Na, mondtam, hát ez Budapest. Minek jönnek ide az emberek olyan szívesen. Mink csak elég messze laktunk Budapesttől, mert négyszáz kilométerre vagyunk innen, de már mitőlünk is mennyien jöttek fel Budapestre, mintha itt tejbe-vajba fürösztenék az embereket. Az igaz, hogy itt mind jobban él, már annyiba, hogy többet esznek, meg kevesebbet dolgoznak. Hát csak a heréknek való Budapest.

Egy reggel nagy sivalkodás volt, kinézek, a főhadnagy áll a tornácon, és veri a kisasszonyt.

Mikor este hazajöttem, mondta Vörösvágásiné, hogy a főhadnagy kiadta a kisasszony útját. Nem fizet érte többet a házbérért. A főhadnagy az éccaka lerészegedett, és így történt.

- Most mi lesz a kisasszonnyal? - mondtam, mert sajnáltam, elég szép kisasszony volt.

- Bemegy - azt mondta Vörösvágásiné.

- Hova?

- Hát oda. A nyilvánosba.

Ilyen az élet Budapesten. De mintha az egész ház megbolondult volna a főhadnagy viselkedésétől, akkor reggel a bérkocsis is megverte a feleségét, és a pujákkal együtt kizavarta éccaka őket. Arra a suszter is kedvet kapott, az is elkezdett patáliát csapni. Akkor meg lentről, az alsó emeletről hallatszott nagy veszekedés.

Én mondtam, sohase tudnák Pestre jönni lakni. Inkább leszek szegényember otthon a mi szép kis falunkba, de én nem akarok ilyent.

Nem törődtem velek, se ingem, se gallérom, még a neveket se tudom, mán leesett a hó, nem sokáig lesz munka. Mikor Gedeon bátyámnak elfogyott a munkája, azt mondtam, hazamegyek.

- Jó lesz, öcsém - mondta Gedeon -, mert nekem is szándékom van már.

- Tán házasodol?

Csak nevetett.

- Jófiú - mondtam neki -, hol fogsz te itt lakodalmat tartani.

- Nem kell itt lakodalom - azt mondja. - Elmegyünk az elöljáróságra, azután elmegyünk egy kis vendéglőbe, megebédelünk, délután egy kávéházba, megvan.

Nem fért a fejembe, hogy lehet így esküdni.

- Tán még édesanyám se lesz itt a lakodalmadon.

- Öcsém, a csak kőtség - mondta Gedeon bátyám.

Hát ennyi Pest.

- Mit gondolsz - mondta Gedeon bátyám -, itt is úgy van, mint odahaza, hogy ha Jó György házasodik, arról még a paládiak is beszélnek? Meg az uszkaiak, bökényiek, becsiek? Nem olyan nagy dolog az. Itt mindennap háromszázharminc házasság van.

- No, nem is kell nekem a budapesti házasság. Ezér jöttél ide, hogy még egy becsületes lakodalmad se legyen.

De ő csak nevette, hogy paraszt vagyok. Földmunkás, azt mondja. Harminc esztendő kell még annak, míg a falusi földmunkások felvilágosodnak. Már ő is megtanulta, amit a szocialista segédje mondott.

- Tán még bokréta se lesz a vőfélyed kalapjánál meg pántlika a boton?

Erre még jobban nevetett, hogy: nem. Egy csepp se lesz.

Csóváltam a fejem, hogy lesz az akkor?

- Majd lesz a te lakodalmadon - azt mondja -, de oda meghíjj, mert ott táncolni akarok.

- Ha én nem táncolok a te lakodalmadon - mondtam neki -, akkor legalább te táncolj az enyémen, de még a felségedet is elhozd.

- Azt mán nem ígérem, mert a sokba kerülne.

Egészen megváltozott ez a Gedeon, mióta Pestre került. Má nem olyan, mint otthon volt, mert otthon ő is éppen úgy ment ácsorogni a lakodalmas házakhoz, az ajtó mellé, mint én. Akkor még puja volt. A pujának meg ott a helye az ajtó sarkában, onnan nézi a nagy lakodalmakat. Tyúklábat adnak neki a kezébe, azt rágja. Meg mikor a tánc jön, akkor szabad neki is táncolni kint az udvaron, vagy ha nagyon hideg van, a pitarba.

Osztán még ezek akarnának megtanítani bennünket szabadságra. Mért, arra akarnának szoktatni, hogy nálunk is kávéház legyen. Vagy mindenki Pestre jöjjön? Akkor mit esznek, ha mi nem szántunk, vetünk. A szegény falusi nép koplal azért, hogy nekik jó kenyerek legyen. Minekünk kell megenni a kukoricakenyeret, hogy ők olyan fehér kenyeret egyenek, mint a hó.

Alig vártam mán, hogy elmehessek haza.

Ennyit tanultam én Pesten.

HUSZONKETTEDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy milyen az első nagy verekedés. Nem rossz az, ha erős az ember karja, és pénz van a zsebében

Mikor én vonatra ültem, nem bántam akkor már Pestet. Hogy a vonat megindult, maradhat Pest, mondtam.

Még a füstjit se szerettem meg. Mennyit dógoztam benne, atyaisten, de meg mennyit koplaltam.

Nem baj. Az ember kibírja. Hálaistennek, hogy egészségesen vittem haza a testemet. Nem volt nekem semmi bajom, ép voltam, mint egy jó edény. Megmentettem magamat Budapest csábításától, úgy mentem haza, ahogy jöttem. Szeretőkre mégcsak nem is gondoltam. Féltem én attól a sok kaszírnőtől. Budapesten minden nő úgy volt öltözve, mint Szatmáron a vendéglőben a kaszírnő. Utáltam is.

Még a beszédjüket se szerettem, még a szavuknak sincs meg az a jó íze, mint otthon nálunk a Tiszaháton. „Kapsz egy meleget...", „frászt bele..."

Nem bántam már én, csakhogy házmestert nem látok. De nagyurak. De tudják adni. Mindenki fizet nekik, ha éccaka megy haza, még a legnagyobb úr is. Engem is megfizettetett eccer. De haragudtam.

Mer akkor nem tudtam én, hogy tíz órakor punktum, becsukják a kaput, és Bálint bátyáméknál voltam, ott meg nagyon elbeszélgettük az időt, mert a fiai kikérdezgették, hogy van nálunk falun az élet, én meg beszéltem, szerettem beszélni, egész héten belém is vót ragadva a szó, hát szívesen eregettem ki a többijét, meg Bálint bátyám nagyon kedves egy jó kis ember vót szegény, a meg mindenkit ismert mifelénk, el kellett mondani, ki él, ki halt arrafelé, ki ment tönkre a régiekből.

Szóval mán mondogatták, hogy menjek haza, aludjak, nem tudtam, mire gondoljam, talán tanulni akartak a fiúk, elmentem. Hát az ő házukból kimentem én rendesen, nyitva vót a kapu, nem gondoltam semmire, de mikor a Tömő uccába értem, ott meg be vót zárva a ház kapuja.

Nagyot néztem. Nagy kapu vót, nagy vasalt kapu. Nézem, hol fogok én itt bemenni, jó isten. Kerítés nem vót sehol. De még ablak se, mert csupa vasajtó volt a házon, üzlet volt mind. Vakartam a fejem, na itt kint hálsz Jó György... Vót a kapun két kis ablak. Kocogtatom, veregetem, nem szól senki. Ott állok egy darabig, az emberek futnak, én meg nézem a kaput, mint az újbornyú.

Eccer csak meghallom, hogy az első emeleten még fenn vannak, szól a zongora. Az ablak is nyitva vót. Várom, hogy csak kinéz valaki. Hát csakugyan kipislant egy szép kisasszony: Kiáltok neki fel, hogy:

- Kisasszony.

A meg elkezd nevetni és lekiált, hogy:

- Mit akar?

Nevetett, mert biztosan azt hitte, hogy hozzá akarok bemenni udvarolni.

- Nem lehetne kinyitni valahogy ezt a kaput? - kiáltom neki.

- Nem szól a csengő? - azt mondja.

Csengő?... Hun van itt csengő, te magasságbeli jó isten.

- Ott van egy fejér gomb - azt mondja -, nyomja meg.

Keresem, meglelem, megnyomom, nem szól.

Nyomkodom én, egy cseppet se akar szólani.

- Nem szól e - mondom neki.

A meg erre elkezd kacagni halálosan. Jön egy úriember az ablakra.

- Minek akar maga ide bejönni? - azt mondja.

- Hát itt lakok - mondom -, hátulsó udvar, második emelet 43. lakás.

Odajön a rendőr, azt mondja:

- Minek nyomkodja maga a gombot?

- Én nem tudom, rendőr úr, azt mondták, nyomjam meg.

Így vitatkoztunk, még meg is ijedtem, hogy baj lesz, akkor jön kifele a házmester úr. Nagy, hasas kövér ember volt, nem tudott jól még magyarul se.

- Jaj - mondom -, házmester úr, de jó, hogy jön. Mongya mán a rendőr úrnak, hogy itt lakok én október huszadika óta. Azóta lakok itt Gedeon bátyámnál. Mán egy órája itt állok, nem tudok bemenni.

Így osztán beeresztett. Bezárta utánam a kaput.

- Nagyon szépen köszönöm - mondom neki -, hogy beeresztett.

- Tíz krajcár - azt mondja.

- Mi az a tíz krajcár?

- Fizetni, fizetni!

- Fizetni?... Még fizetni is? Minek?... Nem adott nekem semmit. Mér fizessek.

Megmondta osztán, hogy a kapunyitásért fizetni kell.

- Na - mondom -, a teremtette, otthon olcsóbb.

- Micsoda?

- Mert otthon átlépek a kapun, ha bezárták.

De még neki állott feljebb, hogy másszor ne csengessek annyit, mert fogy az áram.

Foggyon el a levegőd.

Gedeon bátyám magyarázta osztán meg azt is, hogy becsapott a vén zsivány, mert éjfélig csak tíz fillért kellett vóna fizetni, csak éjfél után huszat.

Így jártam én, nem is késtem el többet.

De a vonaton megismerkedtem mindenkivel, aki ott ült. Volt ott egy kofaasszony, amék csirkét hordott Budapestre. Elmondta, hogy mennyi pénzt keres. Ha mi is úgy tudnánk eladni az aprómarhát, de mitőlünk messze van Pest.

Egész setét este vót, mikor az újlaki állomásra értem. Mentem haza. Nagy sár volt, csak úgy cubukkolt a csizmám a fekete sárba. Térgyig dagasztottam benne. Abba a jó mifelénk való agyagos fekete sárba.

Nem baj, hazaértem, édesanyám fenn vót, várt, mert megírtam előre, mikor megyek. Vót jó paprikás csirke. Istenem, be jólesett. Nem ettem én ilyet egész Budapesten.

Ej, még beszélni se vót kedvem. Nem tudtam én mit mondani édesanyámnak. Tíz hete nem voltam itthon. Éppen a tizedik hétnek az utolsó napján értem haza. Lefeküdtem, aludtam másnap tíz óráig. Akkor felkeltem, körülnéztem a kis házat. Hát malac van az ólba, kettő. Bornyú van az ólba, de egy ojan szép kis bornyú, hogy majd megcsikkant a szívem az örömtül.

- No, édesanyám, most má nem sajnálom, hogy ott szenvedtem Budapesten, a nagy kővárosba.

Érdemes vót elmenni, mert ha itthon vagyok, semmi sincs. Hallottam osztán, hogy a zsidónál lejjebbítették a fizetést, mán csak nyolcvan krajcárt fizettek, meg nem is vót munka, mert három hét óta csak az eső esett. Pesten is esett, de ott lehetett dógozni, fedél alatt dógoztunk.

Vasárnap vót, mentem a templomba.

Új csizmába. Új ruhába. Hogy megbámultak engem. Krajcár Gábor, Orbán Gyuri. Boldog isten, de irégyeltek. Könnyű nekem, hogy bátyám van nekem Budapesten, mehetek. Vigyem el őket is, ha még eccer megyek.

- Jófiúk, nem nektek való a. Azt se tudnátok, mék lábatokra ájjatok. Nagy város az a Pest. Meg osztán Pest feketére fest.

Így szólogattam nekiek.

De még a Piri tanító is megnézett, mikor meglátott az új ruhámba, a Bálint bátyám kis téli-kabátjába. Úgy állott rajtam, mintha rám öntötték vóna, csak egy kicsit rövid vót. Annál szebben látszott a csizmám, mert az egész hosszú lábom szára kilógott belőle. Nem szólt Piri tanító hozzám egy szót se, csak megnézett. A jánya nem vót a templomba, de tudom, mikor hazament, megmondta neki, hogy Jó Györgynek mijen csizmája van.

Ebéd után átmentem beszélgetni Vas Bálintékhoz. Azután meg Kovács Mari is átjött. El kellett mondani mindent. Úgy hallgatták, mint a szentírást.

De még akkor fáradt vótam kegyetlen. Hamar lefeküdtem este, és én azon a héten egész héten aludtam. Ettem, aludtam, ettem, aludtam, ettem, aludtam. Mán azt mondta édesanyám:

- Te fiú, még hétalvó lett belőled.

De nem bánta, biztatott, csak egyek, aluggyak. Eleget szenvedtem Budapesten. Csütörtökön leszúrtam a nagyobbik süldőt. Lehetett benne negyvenkét kiló, vagy negyvenöt. Leszen karácsonyra egy kis disznóság.

Mán úgy pénteken kezdtem én érezni, hogy támad bennem felfele a virtus. Jól éreztem magamat. Megjött a hideg is. Vót az udvaron fa. Hozatott édesanyám azt is. Csibráltam a kis baltával, vágtam a rőzsét. Raktam a tüzet. Olyan szerencsém vót, hogy a hó is megjött karácsonyra. Nagyon szép fejér karácsonyunk vót, csak úgy szikrázott.

Szombat este itt vót a karácsony. Jöttek a gyerekek kántálni. Adtam nekik krajcárokat.

De szép vót. Elgondoltam, hogy én istenem, még egypár esztendővel ezelőtt én jártam az ablakok alá énekelni, most meg én vagyok a gazda. Még tíz krajcárt is adtam némék gyereknek.

Jött a karácsony első napja.

Mán akkorára olyan vótam én, mint a fürj. Megállottam a legények sorába, a Krósz kerítése mellett. Mindenki csak rám nézett, csak rám hallgatott.

- Mi vót Pesten?

- Pesten?... Tudjátok, hun dógoztam én?... Nézd meg ezt a tornyot. Ha erre rátennétek még egy tornyot, meg arra még egyet, olyan magosba vótam én. A Nyugati pályaudvarnak a legeslegtetején. Alattam meg füstölt a vonat. A sok mindenféle vonat. Az utcán meg ojan aprók voltak a népek, mint a hangya.

Mikor bementünk a templomba, fel a karba, a legények közt, akkor is én mán nem állottam a falhoz, hanem mingyárt ott voltam másodikban a tanító mellett, és mikor a felállót énekeltük, hogy:

Im bé jöttünk nagy örömmel,
Felséges isten...

Úgy fújtam én, mintha még az édes Jóisten is külön hallgatna rám a felséges füleivel.

Hát ahogy elfújjuk az éneket, osztán kezdjük a karácsonyi szent énekeket, jönnek be a jányok. Jön Piri Márta meg Éva.

Piri Márta mingyárt csak rám néz. Újra rám néz. Még el is mosolyodik. Akkor lesüti a szemét, osztán újra csak rám néz.

Majd kiugrott az én szívem az új ruha alól. Még a Bálint bátyám prémes kabátját is kigomboltam, szétvetettem magamon, hogy az új ruhám jobban látsszon. Pedig kegyetlen hideg vót a templomban, hűj, de kegyetlen hideg vót.

Látom eccer, hogy a Váradi-jány is pislog felfele. Körülnézek vigyázva, hogy megbotránkozást ne tegyek, merre van a Sarkadi gyerek. Nem vót sehol. Még addig észre se vettem, hogy nincs itthon. Csak azután jutott eszembe, hogy elment. Katonának ment el.

Akkor jó. Észre se vettem, hogy én vagyok mán a falu eleje.

Húszesztendős vótam. Hogy én olyan isten kedveltje vótam, hogy az én születésem éppen karácsonyra esett, mert karácsonyi ajándék vótam én, mint Krisztus urunk.

Még édesanyám is ott vót szegény a templomba, ott ült a hátulsó padba csendesen. Onnan hallgatta a szent prédikációt. De nem az öreg pap prédikált, hanem a légátus. Az úrvacsorát meg egy fiatal pap osztotta; mondták, hogy a segédlelkész, mert az öreg pap már régen beteg, hát fogadni kellett nekik egy újat. Olyan kis görbe ember volt a segédlelkész. Én is felvettem az úrvacsorát.

Mikor lementünk az asztalhoz, ott kellett nekem állani Piri Márta előtt. Szép szelíden belenéztem a szemébe, ő is az enyémbe. Uramisten, úgy megdobogott az én szívem. Mégis ilyen jány nincs több a világon. Budapesten? Híre se vót ijennek. Pedig aztat az egyet nem szerettem, hogy már ez is ojan kaszírnősen vót füsülve. Kisasszony e mán.

Váradi Piroska is meresztette rám a szemét. Intettem neki, hogy jó van. Arra lesütötte a szemét, ahogy illik.

Áhítattal haraptam a kenyeret, akit a kis pap adott. Ott bent állott az asztal mellett, de olyan kicsi vót a, hogy nem is tudom, hogy eresztettek ilyen csepp embert a papi palástba. Mikor a bort adta, gondoltam, meginnám én az egész aranypohárral, de csak éppen egy kortyintást ittam, attól is megrázkódott bennem az egész természet.

Ott vót a Máli kisasszony is a templomba, a pap jánya. De öreg vót, de sok ránc vót az arcán, de szívesen nézett. Csak azután hallottam, hogy a kis papot megbolondította. El is vette űtet még a farsangon, míg az öreg pap élt. Azt hitték, akkor megválasztja őket a falu papnak. De nem választottuk osztán meg, hiába halt meg az öreg papunk. Szebb szál papot kerestünk, no.

Mikor hazamentünk ebédelni, feltette édesanyám a tőtött káposztát az asztalra.

- Jaj, édesanyám, de jó tőtött káposzta.

Igende valami cigányok érkeztek, és meghallották, hogy itthon vagyok, vagy megérezték, hogy egy kis pénz van a zsebembe, eccóval odaállottak az ablak alá, és kezdtek cincogni.

Mondom édesanyámnak, híjja be ezeket a morékat.

Behíjta.

- Aggyon ezeknek egy kis tőtött káposztát, hagy egyenek.

Adott nekik. Jó bőven. Vót elég. Nagy hordó káposzta vót a pitarba. Arról is gondoskodott szegény. Minden vót ott akkor. Liszt, a nagy lisztes ládával tele. Hús. Kolbász, hurka. Szép karácsony vót. - Fiam, mióta apád meghalt, nem vót ilyen szép karácsonyom.

- Nem baj, édesanyám, mán ezután így lesz.

A cigányokat osztán elzavartam, menjenek a kocsmába, majd estére találkozunk.

Jókedvem vót. Édesanyám szerette, ha jókedvem van. Fiatal vagy, azt mondja, most kell élni.

Ebéd után elmentem Kovács Mariékhoz. Az akkor menyasszony vót. Ott lógott a vőlegénye, Balog István. A kacska kezű Balog fia vót. Jó idős legény vót mán. Jóravaló, csendes ember vót, nem sok vizet zavart.

- Evvel boldog leszel, Mari - mondtam neki -, ezt az ágy alá dughatod.

- Nem iszik, nem dohányzik - mondta Mari csendesen.

Úgy láttam, boldog. Hát legyen boldog. Megérdemli. Mindenki legyen boldog, ha én a vagyok.

Mondták, hogy a Piri tanító újesztendőbe elkötözik a faluból. Jánkra megy tanítónak.

Jánkra. A nagy falu. Akkor szerencsét csinált. Ott legalább kétszer annyi fizetése lesz. Kántor-tanítónak híjták, első tanítónak. Most aztán igazán kisasszony lehet a jánya.

Nem örültem neki. Elmegy akkor az én Mártám, vagy látom többet, vagy se. Vége az én kis-asszony szeretőmnek. Most már osztán igazán vége. Mer Jánkra nem mehetek utána kvekkolni.

Mit tagadjam, meg is háborított. Nem vót tovább nyugodalmam, azon járt az eszem, hogy tegyem emlékezetessé.

Hogy a mi falunkba is vót valaha. Meg hogy vót egy Jó György is, aki sokat járt utána.

Estére hazamentem. Megvizeztem a hajamat, jól megfüsültem.

Mondja édesanyám:

- Egyél valamit.

- Mán én nem vagyok éhes, édesanyám.

Szegény, nézett rám alórul, gondolta, hogy mán hallottam, hogy a Piri tanító elmegy. Ü nem mondta meg. Ismerte, mijen érzéssel vagyok a Mártácskáért.

De ettem azér, hogy ne rontsam a kedvét, hogy megvetem az ételét. Vagy két tőteléket meg egy darab húst. Nagyon szeretem a tőtött káposztát. Azt még éfélbe is megeszem, ha van.

Megyek a kocsmába fele. Hallom mán messzirül, hogy húzzák az én cigányaim. No, csak húzzátok.

Ahogy a kocsma előtt vagyok, jön Füles Gyuri, azt mondja:

- Te, a tanyasiak itt vannak.

- Legyenek.

- De nem engedik húzatni, hogy az én libám az este.

- Nem engedik?

- Nem.

- Hát ne engedjék... Űk tartották jól délbe a cigányokat tőtött káposztával? Űk nem engedik?

- Sokan vannak - azt mondja -, nem engedik.

- Mán nekem mindegy, akár sokan vannak, akár kevesen, az az ű dóguk. De az én cigányomnak majd csak én parancsolok.

Odajönnek még ketten vagy hárman. Orbán Gábor, Ábrahám Józsefnek a fia, a nagygazdáé, a József, az is olyan korunkbeli meg Nádor István, az jó markos gyerek vót.

- Tik csak legyetek mellettem. Azt csináljátok, amit én.

Jó van. Bemegyünk az ivóba. Leülünk szépen a külső asztal mellé. A belsőt elfoglalták a tanyasiak. Jó van. Rendelek egy félliter bort. Csak annyit mondtam:

- De el ne menjetek.

Megisszuk a bort. Jó kis savanyú bor vót. Megint Ábrahám Józsefka rendel egy féllitert. Kitőtik.

Akkor azt mondom:

- Anti, húzd csak rá.

- Hadd el - azt mondja a cigány.

- Húzd rá - mondom én.

- Hadd el - azt mondja.

- Húzd rá...

Egy ezüstkoronást adtam neki a markába.

- Húzd rá, az anyád keservit:

Az én libám az este,
Azt a prádét megtette,
Térdig érő nagy hóba,
Nagy hóba,
Felmászott a tojóra.

Danoltam pogányul. Odajön egy fiatalember.

Meg akart ütni.

Én meg az orra cimpáját kaptam el.

Hűj, lett nagy kavarodás. Eccer csak magam vagyok a gyűrűbe.

Fordétom a kezemet.

Összegabalyodtunk. Egy idős legény, Kis Bálint mellém áll.

Leszakad a nagy lámpa.

Lett nagy muri.

Kivertük a tanyasiakat, tizenhatot.

Hozzáfogtunk mulatni. Eccer szétnézek, az én cimboráim közül egy sincs, a tanyasiak meg visszajöttek.

Megint összebomoltunk.

Szék, pad, minden gurult, a kocsmáros, Surján Péter meg gyertyát gyújtogatott, amellett újra kivertük a tanyasiakat.

Akkor osztán leültünk a nagy asztal mellé, a belső asztalhoz, és elkezdtünk mulatni.

Így vót.

De e még semmi, most mást mondok.

Mi akkor reggelig elmulattunk a kocsmába. Szépen, nem vót semmi. Nem is ittunk olyan sokat, csak daloltunk, meg táncoltunk, mert azután, hogy híre szaladt a faluban a nagy legénykedésnek, jöttek ám a fiúk meg a jányok. Vót táncosné elég. Énnekem nem vót senkim, mert én csak arra gondoltam, hogy Piri Márta úgyse jön el, a többi meg nekem nem számít.

Hanem eccer úgy tizenegy óra tájban eszembe jut, hogy evvel a Váradi Piroskával mégis számolni kéne. Hiszen úgy hattam itt abba az időbe, majdnem mint menyasszonyomat. Elmentem hát érte a kocsmáros kisebb fiával, hogy jöjjön le.

Azt izente vissza, hogy mán lefeküdt. De a gyerek megmondta, hogy nem feküdt le, csak izente. Azt mondta, hogy mondja meg a Péterke, hogy ő már lefeküdt.

Én meg, valami bolond szél ütött, azt mondom a cigányoknak:

- Anti, menjetek oda, ahová a gyerek vezet, osztán húzzátok el a jány ablaka előtt, hogy:

Jaj de bánom egy dógomat,
Hogy így megcsaltam magamat,
Virágok közt rózsa voltam,
Választani mégse tudtam.

Választottam, de nem tetszik,
Most is a kocsmában iszik,
Érte mennék, de már késő,
Esik előttem az eső.

Én is vótam valahára
Virágok közt majoránna,
Olyan kertészre találtam,
Nem öntözött, elhervadtam.

Minden temetőn megállok,
Ugy is tudom, hogy meghalok,
Rózsa nyílik temetőben,
Rozmaringszál sírkertemben.

- Ájnye - azt mondja a cigány -, nem tudsz szebbet?

- Nem - mondom -, ezt húzzátok.

Evvel elmentek a cigányok. Mink meg ottmaradtunk. Hát egyszer csak jön Váradi Piros.

- Itt vagy?

- Lehetek. Valaki azt húzatta az ablakom alatt, hogy „Csak egy kisjány van a világon...” Hát eljöttem - azt mondja -, hogy ki húzatta.

Nagyot néztem.

- Anti. Ezt parancsoltam én neked?

Azt mondja a prímás:

- Mán én kórónótával nem megyek jányt köszönteni karácsonyba.

Így megcsalt engem a cigány.

- No mindegy - mondtam -, ha mán itt vagy, táncolj.

Megforgattam osztán Váradi Pirost.

Kérdi, hogy vót Pesten.

- Ott nagyon jól - mondtam neki.

- Szépek-é a budapesti jányok?

- Micsoda? De még mijen engedelmesek.

- Nem ojanok, mint az itthonvalósiak?

- De nem ám.

Hát a Pirosba mán megint valami ütött, észrevette, hogy kapós gyerek lettem, mer a jányok csak velem akartak táncolni. Csak úgy kéredzkedtek a karomra, így osztán neki se kellett több, sose vót hozzám ojan szíves, mint akkor éccaka.

De nem az a fő, hanem az, hogy most, mikor ott vót nekem a Váradi Piros, nem vót nekem semmi ízem hozzá. Nem tudom, mi bújt belém, de az eszem mindig csak Mártácskán járt. Ölni tudtam vóna, hogy engem az Isten így elkárhoztatott, hogy nekem itt kell táncolni a parasztok közt, cigány mellett, Váradi Pirossal, és nem is mehetek el arrafelé, amerre az én szép szeretőm lélegzik.

Csak kérdezte Piros, csak kérdezte, hogy mi lelt. Még ki is vitt a pitvarba, meg az udvarra is kijött velem, úgy mondta:

- Neked valami bajod van, György.

- Nincsen nekem semmi.

- Akkor mér nem szólsz, nem beszélsz, tán Pesten maradt a szíved?

Megcsókoltam a szemit, a száját, megfogtam a mejjit, szóval mindent megtettem neki, amit az ember mán a szeretőjének szokott, de azért csak nem tudott megnyugodni, hogy valami bajom van, nem ojan vagyok, mint máskor.

Sóhajtottam egy nagyot, és megvertem az öklömmel a mestergerendát.

- Tán az a bajod, hogy Piri tanító elköltözik a faluból?

- Nem járok én mán iskolába.

- Tán az a bajod?

Nagyon tudott nyelvelni Piros.

Nekem osztán eszembe villant valami. Mikor nagy szünet volt, mert jól belefáradt már mindenki a táncba, félre szólítom eccer az Antit.

- Anti, a nyű essen a dühödött marha fejedbe. Kapsz tőlem két ojan pofont, hogy az egyik füled a becsi toronyra ragad, a másik meg a paládira. Nem megmondtam, mit húzz te gaz cigány, ennek a Váradi-jánynak. Most mit húzassak ott, ahova most akarlak elküldeni, de még én is veled akarok menni.

- Van - aszongya - több nóta is.

- De mi, te büdös csóré, a kutyák nyúzzanak le.

- Hát - aszongya - a Rákóczi induló.

Ilyen egy vadmarha vót ez az Anti cigány.

- Hát - mondom - most szedd össze az eszed meg a tudományod. Gyertek, de úgy gyertek, mint az árnyék, hogy még a hó se hersegjen a talpatok alatt. Úgy gyertek be, mint a késértet, hogy észre se vegye senki, hogy elszállt a párátok, mert ha észreveszik, osztán valaki velünk jön, dögszagú lesz a karácsony.

Elvittem őket. Elmentünk az iskola ablaka alá. Az utcára vótak a lakásbeli ablakok, megállottunk a kis ablak alatt, mert két szoba vót az utcára, a nagyobbikban háltak a tanítóék, a kisebbiknek csak egy ablaka vót, ott hált a két jány, Márta és Évácska.

No most húzd rá azt, hogy:

Temetőbe láttalak meg először...

Nem tudom, hogy jutott eszembe ez a nóta, de biztosan arra gondoltam, hogy Piri tanító újesztendőbe elmegy a faluból, hát búcsúztatni kell.

Mikor azt a jó anyádat temették...

Bizon nem bántam vóna, mer az vót az oka, hogy a tanító ojan mérges vót rám vesszőkoromba; mert az a sovány tanítóné sose szeretett, pedig a tanító még eleinte szívelt valahogy.

Úgy néztél ki fekete gyász ruhádba,
Mint liliom setét erdő ajjába...

A kis ablakba meggyúlt egy gyufa, és ott állott egy szál ingbe egy szempillantásig Mártácska, mint egy igazi karácsonyi angyal.

Én is elővettem a kis pipámat, rágyújtottam, hogy ő is hagy lássa, hogy én vagyok, meg ha akarja, az apja is hagy lássa. Hogy ha lűni akar, tudjon hova célozni.

De nem lőtt, nem vót semmi.

Kérdi a cigány, még mit húzzon.

- Húzd ez az apádat kötélen a dögtérre - mondom neki, avval elvittem őket vissza a kocsmába.

Ennyi vót az egész.

Hej, a fene egye meg, tele vót a szemem könnyel, de nem ezt akarom mondani, hanem másnap cigánylakodalom vót.

Vót a faluba egy korcs cigány, olyan kovácsféle vót. Patkót csinált, meg vasazta az ekevasat. Ez a cigány, Páva Gyuri vót ez, éppen akkor házasodott, és a cimboráim meg vótak híjva vőfélynek. Híjtak engem is, hogy menjek, táncoljunk.

- Karácsony van - mondtam -, lehet.

Hazamentem egy kicsit megmosódni, mert nagyon be vót mán ragadva a szemem. Mondja édesanyám:

- Jól mulattál, fiam?

- Még csak most fogok, édesanyám.

- Hun, fiam?

- Cigánylakodalomba.

- Ó, feküdj le egy kicsit.

Le is feküdtem úgy ruhástul az ágyra, és aludtam egyet. Csak akkor ébredtem fel, mikor ebéd után jöttek, hogy menjek már.

Hát a magyarok nem mentek enni a cigányokhoz, csak táncolni. Az esketö délelőtt vót, mink meg ebéd után mentünk. Igende a putriba nem lehetett bemenni, füst volt ott, hanem a műhely meg vót csinálva, hogy kihordtak belőle mindent, és ott lehetett táncolni. Nagy hó volt, olyan puha hó, hogy csak úgy hullott. Akkor is esett, de nagyon csendesen.

Anti dógozott a bandájával, mi meg hozzáfogtunk táncolni. De nagyon szép menyecske volt a Páva Gyuri felesége. Aj, nagyon szép menyasszony vót, cigányba se láttam többet ojan szépet.

Indítottuk a menyasszonyi táncot.

Természetesen fizetni kell azért, hát a magyarok vótak az elsők. Én is letettem a koronát a tányérba, s jártam a menyasszonnyal. De a bolond Páva Gyuri, nem tudom, má ojan részeg vót, egészen be vót rúgva, biztosan maga itta meg, amit csak lehetett a lakodalmi borbul, de még jókor elkezdhette mán az ivást, mert félteherre vót akkor is, mikor én odamentem, pedig nem vót több még egy óránál ebéd után. Hát mikor én legjobban táncolok a feleségével, felugrik az asztalra, a műhelybe, a satu mellett, és elkezdi húzatni azt, hogy:

Van itt cigány elégséges,
Itten magyar nem szükséges.
Ki magyar, ki!...

És cigánynótákat utána, cigány nyelven.

De nem mentünk el, hanem tovább táncoltam a menyecskével, forgattam, szorongattam, a meg nem bánta. Megharagszik erre a Páva Gyuri meg a többi cigány, beszaladnak a házba, vót olyan félig fődbe vájt putrijuk, és kalapácsot, vasdarabokat kezdenek hajigálni belénk.

- Te Bálint - mondom Kis Bálint barátomnak -, mink még ne is mulassunk?

Felborítottuk a putrit. Összedűlt az egész. Ordítottak, hogy három halott, meg összetört az edény.

- Gyertek ki, cigányok, rátok gyújtjuk a házat.

Nem mertek azok előbújni. Páva Gyuri lefeküdt a romok alatt, elaludt. Mink meg táncoltunk estig, akkor vittük a szép menyasszonyt meg a cigányjányokat végig a falun, nótaszóval, bandával a kocsmára, és ott mulattunk velük reggelig.

Még most is emlegette a cigányné a nyáron, hogy mijen jó lakodalma vót. Az ura mán azóta meghalt részegen.

De szép karácsony vót az akkor, istenem, Budapest elmehet. Tudnak ijet örülni Pesten?

Még a jegyző úr is, mikor reggel mentünk hazafelé bandaszó mellett, kiállott a kapuba, azt mondta:

- No, Jó György, látod, így kell mulatni. Egy bicskázás se vót.

- Nem, jegyző úr, mink tisztességesen mulatunk.

Nevetett.

Most nem pofozott.

HUSZONHARMADIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy az emberi természet esendő,
de azért jó az Isten, gondot visel az édesanyákra

Kegyetlen fejem fájására ébredtem másnap. Aludtam jó soká, kétnapos vót a mulatság, nem vót részem ilyenbe, korántse, mi volt még eddig az én mulatásom? Gyermekjátszás, de most egész rendesen vót ez, megéreztem én, hogy erős a karom, lábam, derekam, egész testem, a tanyasiak is megtudták, ki vagyok. Mán a cigánylakodalom a semmi se vót, ott mán nem kellett megerőttetni magam, inkább az vót, hogy má ott úgy dirigáltam. Má akkor kipróbált voltam. Hogy tizenhat tanyasival, jóformán egymagam meg tudtam viaskodni, hát ez már csak pehely vót nekem, ráfújtam, ez az egész.

De a nagy dolog vót, az a nagyverekedés a kocsmában, itt nagyot tanultam. Mégis tizenhat legény: tizenhat legény. Nem lehet avval egynek kiállani, még ha Toldi Miklós is. Nem az erőmmel győztem én ott, hanem a nagy merő akarással. Otthon vótam, nem akartam hagyni, hogy megcsúfolják a falut olyan hitvány gyerekemberek. Csupa suttyó legényféle vót a, mégis le mertek ülni a falu kocsmáján az első asztalhoz. Osztán meg nem hatták húzatni az én ebédelt cigányaimnak az én parancsoltam nótákat. Hát énbennem a nagy becsület dógozott, ők meg tudták, hogy nem vótak igazságba. Hát nem akarták beszakíttatni a fejüket. De én nem bántam, ha engemet minden darabomat külön agyonverték volna, se bántam volna. Nem én. Hát ezért győzedelmeskedtem, mert olyan akaratos voltam. Senki se akar megsántulni hibás gondolatáért, vagy fején egy lyukat. Hát elszaladtak. Nekik csak tréfa volt az egész, de nekem halálos. Mert ha én magamra vettem, már azér se hattam vóna a falu becsületét.

Csak most fájt osztán a fejem, vállam, minden lapockám harmadnap, mer most vettem észre, hogy én is kaptam eleget. A fene a büdös kölykeit, megraktak azok engem istenesen, de én akkor észre se vettem. Tapogattam osztán most, de szégyelltem édesanyám előtt mondani. Még a hajamba is két vagy három dudorodást leltem.

Nem baj, mondtam, ebcsont beforr. Hallottam én azt gyerekkoromba édesapámtól, hogy ez a katonadolog. Ő is soká vót katona szegény, meg az ősei is mind katonafélék vótak, mert nemesek vótak, hát nekünk tudni kell verekedni. De e csak most jutott eszembe, mikor fájt. Akkor még eszembe se vót, mikor belevágtam a közepibe. Akkor csak mentem én, mint a kiskakas, nem is tudom, hol szedtem, mert a többi parasztgyerek, aki velem tartott, egy se adta magát az ütlegnek. Én vótam az a jó bolond, aki se lát, se hall, csihépuhé...

Mikor felébredtem, édesanyám nem vót a házba, magam vótam. Leszállok az ágyrul, vót egy kis tükör a két ablak közt, leveszem, megnézem benne, a homlokomon is vót balfelől egy feketeség. Ezt is ott szereztem. De régen láttam magamat tükörbe, mert Pesten bizony nemigen vót alkalmam tükörbe nézegetni magam, mert ha beretválkoztam, azt egy ojan kis kerek tükörbe csináltam, meg tükör se kellett hozzá, mert az ember nem a szemivel beretválkozik, hanem az ujja bögyivel. Hanem most nagyon elcsodálkoztam magamon, mintha nem is én vónék én. Már egész rendes bajuszt leltem az arcomon, ráncok is voltak kétfelől, az orrom mellett leszaladt a szájam sarka felől. Egész megemberesedtem mán. Talán még házasodni is lehet, elmúltam húsz esztendős.

Hát ahogy nézegetem magam, benyit édesanyám. Megijedtem, lököm félre a tükröt.

- Megfázol, kisfiam - azt mondja szegény.

Mer mezítláb vótam a hideg szobába a fődön.

- Nem fázok, édesanyám - mondom.

De valami feltűnt nekem szegény édesanyámon: az új kendő vót a fejin. Améket most hoztam neki Budapestről.

- Hun vót, édesanyám, hogy a kendő a fejin van?

- Ó, fiam - azt mondja -, elfelejtettem. Ünnep harmadik napja van, hát nem tettem még el.

Visszabújtam az ágyba egy kicsit megmelegedni. Néztem, ahogy leveszi a fejiről a kendőt, és szépen összehajtogatja, de láttam azt is, hogy nem teszi a kendőt a ládafiába, csak leteszi szépen rá a ládára.

Jól van, ha így örül neki, csak használja egészséggel, mondom magamban.

Ő meg tesz-vesz, tüzet rak. Azután meg takarít.

- Mondja, édesanyám - kérdem tűle -, hideg van odaki?

- Jó fagyott.

- Osztán mit beszélnek a faluba?

Mer nem bírtam mán, hogy egy szót se szól a virtusrul. Nem hallotta vóna? Hiszen az ijenrül az egész falu beszél máskor. Akkor minek verettem én magam félhóttra, ha még édesanyám se beszél. Még szégyelltem is mán, hogy én ojan nagyra vótam magamba, ű meg szót se tesz róla.

- Mirül, fiam?

De ojan furcsa vót édesanyám, szinte zavarodott vót egy kicsit.

- Rullam.

- Terullad?...

Néz rám, eccer csak azt mondja:

- Verekedtél.

- Bion verekedtem. De lássa édesanyám, nem engedték húzatni, hogy az én libám az este.

- Nem is kell azt húzatni, csúnya nóta a.

Hm. Hát csak ennyi ez édesanyámnak.

- Nem a nótáér.

- Tán jányér?

- Nem, édesanyám, becsületér.

- Ó, becsület - azt mondja és takarít a szobába. Még sepert is. - Ijenek vattok ti Jók. Apád is mindent eltűrt, meg se szeretett mozdulni, egész télen itt hevert nekem az ágyon, mint te. Éppen ijen vót, csak egy kicsit öregebb, mert mán katonaviselt vót, de nem szeretett dógozni, még fát se vágott, tízszer is kellett neki mondani, hogy vágjál mán egy kis fát, mégse vágott. De az is ojan vót, hogy elnézte, hogy én kínlódjak a favágítással, eccer az is úgy elverekedett a kocsmán, hogy úgy jött nekem haza, csupa kék fót vót a feje, meg dimbes-dombos. Mikor megtapogattam a haja közt, olyanok vótak benne, mint egy lúdtojás.

Avval megsimogatta a fejemet, és elkezd kiabálni.

- Iszen a te hajadba is van.

- Hij - mondom -, ne nyúljon hozzá, fáj.

- Fáj, ugye, kutya ellette köjke. Kellett neked a tanyasiakkal kiállani?

- Tizenhatan vótak - mondok neki.

- Óvé, még mit. Tán álmodtad.

- Nem én.

- Ha agyoncsaptak volna. Most nekem nem lenne még ennyi se. Mire a?

- Becsület.

- Igen, becsület. Elmenni Pestre, tíz hétig híredet se hallom, akkor hazajössz nekem, és itt agyonvereted magad.

Elkezdett sírni.

- Teszek rá egy kis téfeles ruhát - azt mondja.

- Sose tegyen, majd beforr.

Ű aztán elkesergett mindent, hogy az apja is ilyen vót. Mert az csak úgy beházasodott hozzájuk Csécsére, mert Kóródról jött vót, ott született, csak házasodni jött a csécsi községbe. Osztán ott mingyárt meg kellett neki verekedni, mer Magos József azt tanálta mondani, hogy „gyüttment". Mert a Magosok mind csécsi família vót, régi jobbágy família, e meg ojan szegényféle vót, hát azt hitték, szánkázhatnak rajta. Csak két kis ökröt hozott hazulról magával, a vót minden vagyona. Osztán a kösség kocsmáján történt az összecsapás. Hát öregatyám, Mihály, odavágta pintes üveget a Magos Józsi veres homlokához. Azt meg elöntötte a vér. Nagy ember is vót, lemosták a vért, akkor nekiment a nagyatyámnak, de ez úgy megrázta, megszorongatta a gégéjét, úgy megtapodta a nagy teméntelen embert, hogy avval jött haza éfélután, hogy:

- Vess ágyat, asszony, agyonütöttem Magos Józsit. - Jó anyám meg elkezdett sivalkodni, mert ojan nagysíró asszony vót szegény, meg nagylármás - mesélte édesanyám -, fuss akkor, mer baj lesz.

- Nem futok én - azt mondja -, majd megvirrad reggelre.

Nem lett osztán Magos Józsefnek nagy baja, csak az ágyat nyomta vagy egy hétig, legjobb barátja lett osztán apádnak.

Nevettem. Tán nekem is jó barátom lesznek a tanyasiak, csak a neveket se tudom.

Így megnyugodtam osztán, hogy apai, anyai ősök mind ijen derék mérmerő emberek vótak. Akkor nem szégyellem magamat.

Elmondta akkor szegény édesanyám azt is, hogy mijen mérges kis ember vót nagyatyám. Eccer nagyon összekapott a feleségével, mert unta, hogy ojan nyelvelő. Befogta a két kis ökrét a kis fakó szekérbe, és visszament Kóródra. Az apjához meg az anyjához. De csak két napig maradt otthon, mert nem szeretett otthon lenni, mert sok fiútestvére vót és kicsi birtok, hát nem fértek. Így oszt meggondolta magát, eccer csak befogta az ökröket, visszajött Csécsre. De a kapu be vót zárva. Megállott a szekérrel a kapu előtt, bekiáltott, nyisd ki. Nagyanyám meg kinyitotta, ő meg behajtott. Hátrament a kertbe, ott vót a sütőkemence. Azt mondja nagyatyám:

- Ezt meg én csináltam, letöröm.

Le is törte. Avval, hogy elkészült, menni akart visszafele.

Nagyanyám meg akkorára ebédet ütött, valami tojást meg kolbászt aprított bele. Szólt nagyatyámnak:

- Mán elébb ebédejj meg.

- Megebédejjek?

- Meg - azt mondja nagyanyám -, ne menny éhesen.

Hát ű bement, megette az ebédet, jó vót. Így osztán otthon maradt.

De attul kezdve nem is vót köztük több veszekedés. Nagyanyám sose szidta többet, csak mindig ojan édesen mondta:

- Miháj, Miháj, a fene egye meg a sütőt.

E vót a legnagyobb káromkodása az urára.

Így elmondta ezt édesanyám, akkor elkezdett sírni. Azt mondja:

- Bezzeg apátok itt hagyott, meghalt, fiatalon itt maradtam, nincs nekem mán senkim.

Csak hallgatom édesanyámat, hogy siratozza magát. Sose hallottam még tőle, hogy ezen kesergett vóna. Meg nem is vót ő mán fiatal; mikor édesapám meghalt, akkor se, mert harminchat éves vót, mikor én születtem, hát most húsz éves vagyok, akkor neki most legalább ötvenhat évesnek kell lenni. De nem gondoltam én még akkor se semmit.

- Ne sírjon, édesanyám - mondtam neki -, itthon vagyok.

- Tudom, megint elmész, akkor aztán én itt meg is halhatok.

Ránézek megint az új kendőre a ládán. Nagyon szúrta a szememet, hogy nem tette el édesanyám.

- Mér nem teszi el? - mondom neki.

- Majd elteszem.

Jól van. Nem szólottam. Ű meg hozzám jön.

- Mutasd csak a hátodat.

Nem akartam, de muszáj vót, megmutattam. Hát elszörnyedt rajta, hogy mijen jól meg vagyok én becstelenítve.

- Jaj - azt mondja -, ijet se láttam, hiszen te hejbe vagy hagyva.

- Tizenhatan vótak - mondom neki.

Így osztán ő csakugyan téfeles ruhákat kötözött rám. Én meg kinyújtózkodtam az ágyba, elfeküdtem magamnak, elaludtam.

Nagyon jól aludhattam, csak arra ébredtem fel, hogy nyílik az ajtó, jön be édesanyám, újra csak az új kendő van a fején.

Mán nem szóltam, nem mertem szólani. Ennek oka van. Nem ojan asszony ű, hogy az új kendőt csak oktalan kösse a fejére. Néztem, ahogy újra összehajtogatja, leteszi a ládára, nem vette észre, hogy ébren vagyok, azt hitte, hogy alszok. Csak jó sokára mutattam meg, hogy ébredtem. Ű mán akkor ételt melegített. Még vót a tőtött káposztábul.

- No, egyél.

Felültem az ágyba, má jó meleg vót.

- Nem vagyok én beteg - mondom; leszálltam az ágyrul, az asztalhoz ültem. Csak úgy.

Megettem a káposztát. Nagyon szeretem a harmadnapos tőtött káposztát, nagyon jólesett. Kivált, hogy édesanyám főzte.

Ű meg szegény ott ült a kemence patkóján, ott evett. Mondom neki tréfásan:

- Mán megint a fejin vót a kendő.

Tán meg vagyok bolondulva avval a kendővel.

- Látom én - mondom -, mert mikor letette, nem így vót hajtva, hanem a rózsájával lefelé.

Hát a fejin vót no, mi bajom vele.

- Nincsen semmi bajom se - mondom -, csak mondom.

De mán nem vót kedvem feküdni tovább, mer nagyon megijedtem, hogy édesanyám csak hallgat, és lesüti a fejét. A kék kendőjét is, amit mindig viselni szokott, úgy lehúzta a szemibe, hogy nem láthattam a szemit.

Úristen, itt valami baj van.

Ojan ideges lettem, hogy felöltözködtem, és elmentem hazul.

Nem akart engedni, hogy nekem még pihenni kell, sokat lumpótam, ne menjek ki a faluba.

De nekem mán az is gyanós vót, hogy nem akar engedni a faluba.

Mentem Kovács Mariékho.

Ott meg sokan vótak. Hogy Mari menyasszony lett, jártak hozzájuk. Mindenféle játék vót, meg beszélgetés. Sokat beszéltek nagyon az én virtuskodásomról, mán hallani se szerettem. Eccer csak bejön Marinak a nénje, Vas Bálintné, Emi néném. Úgy szó közt mondja valaki neki:

- Maj lesz még neked is egy Bimbó, ha meghal az urad.

Erre rám néznek, nevetnek, hallgatnak. Nem tudom, mi van. Még meg is zavarodtam, hogy mér néznek rám, meg minek takarják a nagy nevetést.

Igende az a Bimbó nem lehetett más, csak a két Bimbó-testvér. Két öreg ember lakott nálunk a faluba, egy házba; az öreg Bimbó a ház felső végébe, az utcára, a kis Bimbó meg az alsó végébe. Az öreg Bimbó özvegy ember vót, a kis Bimbó, az öccse, a meg agglegény. Az öreg Bimbó más faluba házasodott, de hamar ott hatta a családját, hazajött. Mer ez ojan dógozni nem kedvelő ember vót, ott meg nagyon befogták, nem szerette, ott hatta a három gyerekét, hazajött. Mán ojan nagy gyerekei vótak, nagyobb, mint én, de ő csak magába élt itthon. A vagyonát is mán elitta formán, csak még vagy két darab hatsoros fődje vót neki. E vót a Bimbó András. Az öccse meg Bimbó Mihály. A meg azért vót kis Bimbó, mer ojan csepp ember vót, hogy ojan kicsi nem is vót több a faluba. Katona se vót, nem is házasodott meg soha. Elég jó gazda vót szegény embernek, vót vagy tíz darab fődje, de a legtöbb csak olyan hatsoros meg kilencsoros. Ezt úgy kell érteni, hogy hány sor kukorica vagy krumpli fér egy szélességbe.

Nem vót több szó akkor a Bimbókról, de nekem elég vót. Nem jól éreztem magamat, hát hamar elmentem.

- Hova mégy, hova mégy?

- Csak megyek mán.

Ahogy megyek, szembe jön rám Bimbó András bátyám. Szép nagy deres ember vót. Nagyon szívesen fogadta a köszöntésemet, még meg is állott.

- Mikor jöttél haza?

- Mán szombaton múlt egy hete.

- Nem is mutatod magad.

Nem szoktam én nála mutatni magam. Sose vótam az udvarán életembe.

Evvel elment szíves mosojodással.

Megcsóváltam a fejem. Elmentem Orbán Gáborékhoz. Annak az apja kisbíró vót még akkor is, a mindent tud, majd a megmondja nekem. De csak ültem, csak beszélgettünk, ott is a tanyasiakról vót szó. Mondta Orbán Gábor bátyám, hogy a jegyző azt mondta: Betyár kölyök e...

Szégyelltem a Bimbókat említeni. Így meg nem vót kedvem soká maradni, hát felállottam, elmentem tőlük. Ahogy jövök visszafelé az utcán, mikor a Bimbó ház előtt elmegyek, a kis Bimbó bent állt az udvaron és kiszól:

- Ni te mán, György fiam.

- Aggyon isten, Mihály bátyám.

- Aggyon isten.

Megállottam.

- Magába van?

- Magamba - azt mondja.

Bementem hozzá. Kezet fogtunk, osztán behívott a házba.

Elég jó kis ház vót. Leültem az asztal mellett.

- Itt él maga.

- Itt.

- Egyedül?

- Egyedül.

- Mindig?

- Mindig.

- Hány esztendős?

- Hatvanadikat taposom.

- Hatvanadikat?... A szép.

- Hát tudod, van két ökröm, tyúkom, malacom, megvagyok. Eltelik.

- Felesége meg nincs.

- A nincs.

- Mégis megvan.

- Meg.

- Nem jó ez így - mondom. - Én nem szeretnék így lenni.

- Hát fiam, te tetejésebb ember vagy, te kaphatol.

Néztem a kis embert. Olyan kedves bajuszos kis ember vót, nem vót nagyobb, mint egy kis iskolásfiú, de megvót annak mindene, keze, lába, deres feje, nagy bajusza; nagyon jó vót, hogy mindig tudott nevetni, olyan jó kerek ábrázatja lett, mikor nevetett.

- Elöl meg András bátyám lakik?

- Az, a tűz égesse meg a szokását.

- Mér?

- Hát tudod, mijen.

Tudtam, hogy ez ojan lopogató ember. De nem sokat tudtam róla.

- Most is hogy vagyok vele - mondja. - Mikor az őszön törtük a kukoricát, mikor fosztásra került, fosztottam úgy tizenegy óráig, ő meg lefeküdt hamar. Hogy ű nem dógozik, fáradt. Hát tizenegykor én is lefeküdtem. Mikor reggel felkelek, nézem én, kevés az én fosztott málém. Kimegyek, hát az eresz alatt fel van rakva az én málém az ű ereszibe... Azt meg lehet... Neki nem is vót ojan faj kukoricája, mint az enyém. Mind ott vót felrakva, az ű kollantyúján lógott... Ahogy nézem, jön felfele az ólbul... Mondom neki: András, e meg az én kukoricám... Hát jön rám, hogy agyonüt... Mán úgy vót, hogy leüt a karóval, ami a kezébe vót... Én meg a pinceajtó mellett állok, látom, hogy végem, hát tüzet kiáltok.

- Tüzet?

- Tüzet... Mer édesapám még gyerekkorba megtanétott, hogy ha az ember nagy életveszedelembe van, akkor tüzet kell kajátani... Mer ha valaki csak jajgat, hogy jaj, akkor még nem jön oda senki! De ha azt kajátja, hogy segítség, akkor se jönnek... Hanem ha azt kajátja, hogy tűz van!... akkor mindenki jön... Tanuld meg tésis, hátha valaha hasznát veszed... Így én megszabadultam, mer behúztam magamra a pinceajtót, ű meg ott hagyott... hanem a kukoricámat nem adta vissza. Most meg van egy hordó káposztám, osztán rájár. Neki nincs semmije, egy fő káposztája se, mégis vót neki főzve karácsonyra... Így vagyok.

Elgondolkoztam, nagy baj lehet így élni.

- Lássa - mondom -, azér kellett vóna megházasodni. Az asszony a legjobb lakat meg a legjobb házőrző kutya.

- Ebbe igazad van - azt mondja és nevetett.

- Mégse házasodott meg.

- Pedig lett vóna ajánlkozó is - azt mondja. - Mer tudod, hogy engem az Isten ilyen csekély testtel látott el, én szemérmes vótam, nem akartam házról házra járni, hogy mék jány venne fel... Hanem vótak nekem pajtásaim, azokkal elmentem. Hát mondja nekem egy jány, mikor a barátom ott hatta, hogy másat venne el, hogy: előzzük meg üket?... Megelőzzük? - mondom - ... ha ezt elébb mondtad vóna, mán régen megelőzhettük vóna, de most má nem kellesz, elmehetsz... Így nem házasodtam meg. De még vagy kétszer így jártam. Vót amék azt mondta: ha nem vesz el a barátod, hozzád megyek... Így nem kellett nekem osztán.

Nevettem. Azt nem is lehet. Velem is így gondol Váradi Piroska. Ha a Sarkadi-fiú el nem veszi, tán hozzám jön... De akkor nem kell...

- Mér lettem én ijen csepp ember? - mondta Bimbó Miháj bátyám. - Mer én gyerekkoromba nagyon sovány koszton éltem. Mer énnekem ojan furcsa természetem vót, hogy én csak a vereshajmát szerettem... Édesanyám mindig mondta, hogy ha mán szopós koromba, ha letettek

a földre, sírtam, úgy hallgattattak el, hogy egy vereshajmát adtak a kezembe. Én meg azt szopogattam, oszt úgy meg tanáltam szeretni, hogy azután mindig csak azt kívántam. Örültek, hogy avval el lehet hallgattatni, nesze vereshajma, játsszál. Én meg ettem. De még mikor oskolába jártam, akkor is csak vereshajmát loptam. Mer akkor má nem akarták, hogy csak azt egyek, de én már reggel loptam két fejet, iskolába menet megettem, délbe hazajöttem; loptam két fejet, elszaladtam a templomtoronyba, megettem. Főtt ételt meg nem akartam enni. Így vagy tizenhat éves koromig egyebet se rágtam, csak mindig a vereshajmát. Az osztán nagyon megabálta, megfőzte a bélemet, meg a sok só. Mer ha az ember lop, hamar sóz, jó vastagon. Csak akkor hattam el, mikor megértettem, hogy nem tesz jót... Bizony, véknyan kosztíroztam, mióta élek. Mer harmincéves forma vótam, mikor meghalt édesanyám is, azóta én nem sokszor ettem főtt ételt. Kis kenyeret ettem a szalonnához, evvel élek... Ide mán öregedek, hatvanba vagyok, most mán nem bánnám, ha főtt ételre jutnék.

Ahogy beszélgetünk, eccer csak bejön édesanyám az új kendőbe.

Azt mondja:

- A káposztát, Miháj.

Akkor meglát engem. Elhallgat. Aj szegény, nagyon elpirosodik. Lehúzza a kendőjét a szemire. Azt mondja nagy zavarodottsággal:

- Virágos a káposztája, Miháj, meg kell mosni.

Én meg csak nézem szegényt, ő meg megtörli a szemét, kifordul a házbul. Mire utána mentünk, mán nem vót sehun.

- No, gyere vissza - mondta nekem Miháj bátyám, de én nem akartam. - Gyere csak, valamit akarok mondani.

Erre visszamentem, mert tudtam, hogy mit akar mondani, meg kellett azt nekem hallani.

Rakott a tűzre, jó nyers fát, a meg sírt, ő meg csendesen beszélt: de nagy politikus vót, nem arról beszélt, amit én akartam hallani, hanem a politikárul. Mindig csak a politikárul szeretett.

- Látod - azt mondja -, így elmellékelnek minket szegény parasztokat a mi uraink. Most is írja az újság, hogy megválasztottuk ezt a Ferjentsik nagyságos urat képviselőnek, a meg kilépett a Kossuth-pártbul, mameluk lett, azt írja az újság... Mindig csak így vót... Egy igaz vezére vót a magyarnak. Kossuth Lajos, senki több... Mer ez a Kossuth Lajos a Ferenc József nagybátyjánál, a Ferdinándnál vót a kancellárián. Ő vót a király alattvalója. Ott dógozott mindenféle levelekkel. De azér dógozott az ide Magyarországra is a többi nagyurakkal, hogy elálljon a németektül, hogy egy szép magyar haza legyen... Mikor látta, hogy mán több nagyurak vele vannak, akkor hazahozta a leveleket. De aztat a németek nem szerették, erről kezdődött a háború. Mer a Kossuth Lajos azt akarta, hogy egy szép Magyarország legyen, hogy itt mindenki tisztességes életet élhessen. Még a robotot is eltörülte, és ezáltal lettek neki haragosai, tudom, itt is sokan haragudtak rá, meg haragusznak még most is. Berky bátyád is haragszik, mer az is nemes vót, fáj nekik, hogy Kossuth Lajos a nemességet eltörülte, mert hozzá vótak szokva a német nemességhő, hogy amit akartak, úgy legyen. De azér mán van köztük, amék belegyőződött, hogy jó volt, hogy eltörülte. Én se hejeslem, hogy nemesek uralkodjanak. Tisztességes, becsületes dolog, hogy a nemesek ne szekérozzanak... Azér nagyon dicső munkát végzett ez a Kossuth Lajos, ha ijen nagyurak is hozzá álltak, mert nem himi-humi apró emberek, hanem tábornokok vótak mellette. Mer az osztrák mindent elvitt innen haza, és itt hatta a magyarokat... Mer te még fiatal vagy, hát tudd meg, fiam, hogy úgy kezdődött a, hogy a szerbeket fellovalta a német, hogy a magyarokat támadja meg, és osztán a lett a vége, hogy az osztrák-német feljelentette a magyarokat, hogy itt vallásháború vót, pedig

nem vót, csak éppen el akartak válni a magyarok a németektül, hogy maguk kezére dolgozzanak mán.

Tudtam én, hogy azér beszél szegény Miháj bátyám, mer nem tudja, hogy mondja meg, amit akar mondani, de azér szívesen hallgattam, hogy tanított, mer nekem hamar meghalt az édesapám, hát én nemigen hallottam ezekről a dógokról, pedig nagyon szerettem vóna megtudni az ország állapotját. E meg kortes vót, amijen kis ember vót, úgy tudott ez beszélni, mikor képviselőválasztás vót. Örültem, hogy most nekem mindent elmond.

- Csakhogy - azt mondja - a Gőrgei elárulta a hazát. Mer ő azt szerette vóna, hogyha őtet tekintették vóna a magyarok feljebbvalónak. De a Kosutlajos vót az első, mer ő szerezte meg a hazát. Gőrgei csak támogatója lehetett vóna. Mer a Gőrgei jó tábornok vót, de hamar feladta magát, mer ő nem tudott maga mellett egyebet mondani, csak hogy ő az első tábornok, hát nem fogadhatta úgy őtet a nép, mint Kosutlajost. Úgy vót a, hogy a Gőrgeinek meg vót mondva, hogy mikor Vácra ér, mennyen fejjebb a Duna mellett, mer a többi tábornok hajtotta kifelé a németet Bécsig, hogy mán jöttek visszafelé, igende hogy egyenesbe menjen a beszéd, mikor a Gőrgei Vácnál vót, édesapám is ott vót vele, hát elkanyarította a sereget a fejér országútra, a csivirgós-csavargós gyarmati útra. Mit tudta azt az alfődi magyar katona, mőre mennek, csakhogy mán megvót az egyesség az orosszal, mint egy kapu. Úgy vitte be Gőrgei a seregét, osztán mikor bent vótak, felállította, azt mondta, barátaim, látjátok, hogy körül vagyunk zárva. Körül bizony, mert a fegyverbe vitte őket.

Úgy hallgattam én ezt, még reszkettem is a magyar hazáért.

- Igende akkor egy huszártizedes odaugratott a Gőrgeihe, és a kardjával fejbe vágta. A nyakát akarta levágni neki, de a ló nem jól ugrott, mert ha be van is tanítva a ló, azért csak ló a, nem ojan pontos az ugrása, így a fejét érte a kard, a Gőrgei fejín a bőr hátul felszaladt a tetejére. A huszártizedes mingyár mártírhalált halt, azután meg a többi tábornokok, tizenhárman. Pedig azt mondta a tizenhárom tábornok, hogy még hírrel se ment vóna ki egy orosz se a hazából. Sirathatjuk mi az ijen urakot, akik csak jót akartak a magyar országnak cselekedni.

Szegény Miháj bátyám, még a szeme is sírt, mikor ezt mesélte.

- Fel kellett vóna akasztani a Gőrgeit, a kellett vóna - mondta -, de nagy védelmére vót Ferenc József. Mer mikor e meglett, fel lett adva Gőrgei meg a Ferenc József, be lettek pörölve. De nem tudtak dönteni, mert a kirájt nem lehet elítélni, mert arra a pör nem dől. Így aztán megnyerték a pert annyira, hogy nem lettek büntetés alá hejezve. Akkor a Gőrgei kapott a feladásért ezerkétszáz pengőt, mikor meg a per ellett, felemelték még vagy négyszáz, vagy hatszáz pöngővel. Ezerhatszáz vagy ezernyócszáz pöngőt kap a honárulásér. Minden hónapba. Míg csak él. Haláláig. Kosutlajos meg ott szenved Turinba, nem szabad neki hazajönni, mer jót cselekedett. Ijen a világ, fiam.

Hát én nem tudom, kapott-é a Gőrgei ezerkétszáz pengőt, vagy nem kapott minden hónapba, de Miháj bátyám még azt is mondta:

- Mer, édes fiam, mikor én a régi képviselő úrral fenn vótam Budapesten eccer deputációba, tanálkoztam én ott egy ajtónállóval a miniszterijomba, a meg elmondta, hogy a Gőrgei csakugyan tettlegesen ott lakik Visegrádon, de csuda az, hogy él, mer a nemes érzelmű főurak sokszor elmennek hajóval oda, csak azér, hogy be kiáltsák neki, hogy: hazaáruló, hazaáruló... Meg vót, hogy asszonyruhába ment oda valaki - ennek a hivatalbéli szolgának az apja kertészember vót, szőlőkapás a Gőrgeinél -, a mingyárt látta, hogy férfi lépése van az úriasszonynak. Bementek megmondani a Gőrgeinek, hogy itt van egy nagyságos asszony, beszélni akar vele, de azt parancsolta, hogy nem szabad. Senkinek se szabad bemenni. Be kell csukni a kaput. Akkor azt mondta az asszonyruhás úr, „ezer szerencséd, mert az életeddel játszottál vóna”. Így

osztán elballagott... De még a munkásemberektül is fél a. Mikor ennek az apja ment hozzá, egy Málnási vagy Szedresi nevű híres orvos komendálta be, hát mikor odaér, benyit a kapun, a meg valahogy éppen nyitva vót, éppen ment a reterátra, hát nem vót nála tévedésbül a revolvere... Meglátja a munkásembert, mingyárt kaját rá: ájjon meg, ne gyűjjön hozzám!... A meg kajátja neki, hogy őtet az orvos küldte... De a nagy kiabálástul nem értette. Hanem azt tanálta ki az elméjében, hogy mennyen jó messzire, onnen mondja meg, mit kíván... Azt mondja a munkásember: nem azér jöttem én, ha mán eddig meg nem tették, én nem akarom megtenni, én csak a szőlőt akarom mívelni, ha kellek... Jó van - azt mondja Gőrgei -, mennyen arra körül a konyhára, ott megmutatják, hol van a szőlő. Így osztán az elment, de soká dógozott, a Gőrgei meg a szakácsnét meg a szobaját tudakozta, miféle ember. Csak mikor mondták, hogy jó dógos, szorgalmas, csendes ember, akkor bátorodott meg annyéra, hogy oda mert menni hozzá... De azután is nagyon szigorú ember vót, nem szólott az soha egy munkásáhó se, de aki nem vót dógos, az mán másnap elment. Huszonöt is cserélt nála egy hónapba. Ijen ember a még ma is.

Így beszélgetett szegény kis öreg bátyám, én meg hallgattam, mint a szentírást. Így tanulja meg a szegény falusi gyermek, mijen is a világ sora a hazában.

Kérdeztem, honnan tud ijen sokat. Mondta, hogy van neki egynehány vastag könyve, ha ideje van, azt olvasgatja. Említette nekem a költőket, a Jókai Mórt meg Petőfi Sándort meg Deák Ferencet, e mind nagy költő vót. Mer azt mondja, az a nagy költő, amék szépeket tud előadni, minden jókat, ami legjobb a népnek...

Hagy hajják azt a szépet, ami megakaszt az újságba is, akkor má örül az ember, ha jót olvas.

- Mer, fiam, hogy nekem nem vót sose feleségem, nekem vót időm tanulni mindeneket, de most má nem bánnám, ha vóna nekem, aki főz, én el is venném anyádat, ha hozzám jönne.

Így jött ki a turpisság.

- Édesanyámat?

- Igen.

- A mán öreg asszony.

- Nem öreg a, fiam. Többet ér a még ma is, mint sok fiatal.

Akkor én felállottam, és elmentem.

- Majd megkérdem tülle.

Hazamentem. Édesanyám még otthon vót. Soká nem szólottam neki semmi szót errül, de mikor feküdtünk lefele, mondom:

- Édesanyám.

- Mit akarsz, fiam?

- Ez a Bimbó Miháj bátyám nagy szót mondott.

- Bimbó Miháj? - mondta édesanyám.

- Igen.

- Mit mondott, fiam?

- Hogy elvenné édesanyámat.

Arra édesanyám elkezdett nevetni.

- Ő - azt mondja -, nem kell nekem, fiam. Még ha a bátyja mondaná, az András bácsi.

Arra meg én nevettem, mer eszembe jutott, hogy hát mijen furcsa. Ez a Bimbó Miháj bátyám most is úgy járt.

- De hát édesanyám, az a Bimbó András, a meg egy tolvaj.

- Bizony, fiam, az a baj.

- Hát akkor minek köti fel háromszor egy nap az új kendőjét?

- Nem kötöm fel többet, fiam, húsvétig; mán be is tettem a ládába.

Nézem, hát nem látom a kendőt sehol.

Szegény édesanyám, hogy neki is vót még egy nesze. De sose ment többet a Bimbó-porta felé.

HUSZONNEGYEDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy fiatalnak való a szerelem, de annak se igen

Farsangon még akkor nálunk farsangoltak. Én akkor nagyon kapós lettem, mert látták a szép bornyút, már fel is folyatott, olyan volt az, hogy csiklott az ember szíve, ha látta. Ezt én szereztem a magam erejéből, hiába vót az egész falu nagygazdáinak az összefogása.

Egyszóval elfogadtak már a falu legénységébe. Vót jó csizmám, szép új ruhám, új kalapom. Fiatal vótam, szép vótam, miért ne kapkodtak vóna rajtam.

Mondom édesanyámnak, adja ide a kék ruháját.

- Minek a, fiam?

- Felveszem. Felöltözök farsangosnak.

- Ó fiam, öregasszony ruhába?

- Mindegy a, anyám maga nekem.

Így felvettem, a fejembe meg tettem egy nagy csuda happáré micsodát, nem is tudom má, mi vót, de nagyon furi vótam, még a kutyák is visítottak, és elbújtak a baglyába előlem. Így a többi legénnyel sorra jártuk a falut, és táncoltunk, verset mondtunk, pájinkát ittunk, mulattunk.

Paládi Józsiéknál bemegyünk, ott vót felállítva az esztováta a házba, nemigen vót hely, mert kicsi a ház, ott nem is táncoltunk, csak egy kicsit ugráltunk az ajtóba.

- Gyertek mán be - mondja Julcsa néném, avval bementünk.

Nekem azt mondja Julcsa néném:

- Te György, itt van a testvérem jánya, a húgom, szórakoztasd egy kicsit, ne mondja, hogy itt nem lehet mulatni.

Hát egy szép derék nagy darab jány ül az ablak előtt, még úgy rá is sütött a nap az udvar felől, nézek rá, azt hittem a szemem vetett lobbot, olyan fényes volt.

Odatáncolok elibe a szűk helyen, a meg csudára nevetett. Aj, de szép derék fejércseléd vót. Mondom neki, szabad-e leülni mellé.

- Szűk a hely - azt mondja.

- Akkor ájjon fel.

- Minek ájjon fel?

- Ne kérdezze, hogy minek, csak ájjon fel hamar.

A meg ijedtibe felugrott, én meg leültem a székre, ütet meg megkaptam, az ölembe ültettem.

A meg nevetett nagyon, hát ezér kellett neki felállni.

- Ha szűk a hely - mondom.

Mindenki nevetett nagyon, de a jány nem akart az ölembe ülni, hanem vitatkozott velem, és felállott a térdemrül. De én ott maradtam a széken, és nem hattam ott a helyemet, hogy ű üljön.

Igende a meg nem akarta, hogy üljek, hogy az az ű hejje. Ilyen udvariasság van mifelénk, hogy a fiúk kiszorítják a lányokat?

- Ilyen - mondok -, most ilyen farsangba. De kapáláskor szívesen otthagyjuk nekik az első helyet, de akkor nem nagyon verekednek érte.

Nevettek borzasztó, Labanc Lidi meg, így híjták a jányt, azt mondta, hogy náluk más a szokás. Náluk farsangba táncoltatják a jányokat, kapáláskor meg leültetik.

- Ültetik, mint a krumplit - mondok -, nahát, hogy ne fájjon a szíve, táncolni itt is lehet minálunk.

Evvel derékon kaptam, és húzgáltam a szátva mellett. De inkább csak ölelgettem, markoltam, a meg belepirosodott, és az igaz, hogy nagyon jól megfogtuk egymást. Mondom neki csendesen, hogy én most elmegyek a legényekkel tovább mulatni, mert kötelességünk van, el kell járni a jányos házakat, hanem visszajövök.

- Jó van - azt mondja -, csak jöjjön.

- Mit kapok?

- Van sütőtök sülve.

- Nem arra vagyok kíváncsi, hanem magától mit kapok?

- Majd megkapja a magáét, ha nem viselkedik rendesen.

De nem mondta olyan sértően, hanem inkább kedves volt a hangja. Nekem nagyon tetszett. Mán én úgy ismertem ezeket a falubeli jányokat, nagyon tetszett nekem, hogy ez egy kicsit más.

Így elmentünk sorra a faluba, de mi volt, mikor Váradi Pirosékhoz jutottunk.

Itt is fel volt állítva a szövőszék, de a kisházba. Az uccai szoba üres volt. Oda kellett bemenni. De nem volt nagyon meleg, hát azt mondtam: fűtsünk.

Mingyár elkezdtünk táncolni, de nem volt több jány, csak az egy Piroska. Nézem, ez a jány nem akar nőni. Ez most is ojan kicsi. Mondom neki:

- Te Piroska, te nem akarsz hozzámfele nőni, nézd csak én mijen magas vagyok, te meg mijen kicsi maradtál.

Nagyon felhúzta az orrát.

- Maga csak hallgasson - mondta -, kicsi maga nekem egy ujjamra is.

- Mér, Piros, ojan nagy szeretőd van?

- Attúl a maga orra foghajmás, hogy mijen van, mijen nincs.

- Eljöhetek este beszélgetni?

Erre elhallgatott.

- Kérdezd meg édesanyámat.

- Nem kérdem én, csak elgyüvök.

De míg vele táncolgattam, meg beszélgettem, úgy hogy le is kellett hajolni hozzá egy kicsit, eszembe jutott, hogy az elébb az az idegen jány, a Labanc Lidi, mijen más vót, nem győztem fogni a tenyeremmel, ez meg ojan, hogy az ujjam közt úgy áll, mint egy kis pecek. Igazán olyan vót, mint a csík, akárhol fogja az ember, kisiklik a markából.

- Vigyázz - mondtam neki.

- Mit vigyázzak?

- Tudod te jól, én csak annyit mondok neked, Piros, hogy vigyázz.

Erre megaprehendált, hogy ne tanítsam én őtet.

De mán ki is vették a kezemből, mert a többi fiú is akart vele táncolni. Én odébb mentem, és csak nézegettem, hogy táncol sorra mindenikkel. De mindhez olyan vót az, mint én hozzám, egyikhez se vót se szívesebb, se hidegebb. Úgy meg tudta magát őrizni, hogy senki se bízza el magát miatta. Én meg néztem a házukat. Szebb hajlék mindenesetre, mint a miénk. Magasabb is, mert nem olyan régen építették. A bútorok is szebbek benne. Én nem mondom - ha a jány olyan vóna, amijennek én szeretném - akkor én bizony eljönnék ide.

Mán kezdtem úgy nézni, mint aki házasodni akar. Még én másutt nemigen gondoltam a házasságra, csak éppen mint fiatal fiú jöttem, mentem, táncoltam, bolondoskodtam. De itt éreztem meg először életembe, hogy valami az, ha az ember egy idegen helyen gazda akar lenni.

Gondoltam magamba, az öregek most is a hátulsó házba laknak, én meg evvel a Pirossal ellaknék itt az elsőbe. Magasra vetett ágy volt, kettő a szobában. Nagyon szép terítő volt az ágyon, és az ágy végében kilátszottak a szép magas párnák.

Ez volna az én ágyam, a vóna a Pirosé. E mellett az asztal mellett ennénk az ebédet, vacsorát. Van nekik egy kevés födjük, van vagy kilenc darab, de mind apró, hatsoros meg kilencsoros fődek, az egész nincsen több két és fél holdnál. Éppen meg tudnám mívelni magam is. Az apja olyan ember volt, aki nem számított, szolgalegény helyett az is megtenné... Az anyja meg dógozzon. Mink meg Pirossal itt hevernénk az első szobában a két ágyon.

Így ábrándoztam én ott, felőtözve farsangos ruhába, és nagyon szerettem volna megtenni, amit olyan könnyen tettem meg az elébb Julcsa néniéknél, hogy az idegen jányt, akit sose láttam, első szóra felállítottam, és ölbe ültettem. De ezt Piroskával nem lehetett volna megtenni. Nem is tudom, nem szólt volna semmit, nem karmolt, nem verekedett volna, csak éppen nem lehetett vele egyebet tenni, csak amit ő akart.

Pedig ahogy ott ültem, és láttam, hogy tíz vagy tizenkét legény sorra táncoltatja, s valamennyien megölelik, a kis melle alatt rakják a tenyerüket, úgy elkeseredtem, hogy még a szívem is keserű lett, mint az epe. A fene egye meg ezt a jányt, ez nekem sohase fogja megengedni, hogy én úgy odaadjam magamat neki, mint ahogy én akarom. E nem ad nekem többet, mint bár a legutolsónak a kompániába, pedig annak semmit se ad.

Elővettem egy szivart, és rágyújtottam.

A jobb csizmámat felvettem a bal térdemre, s úgy ültem, mint a gazda a maga házába, mikor nézi a vendégeket. Még hátra is dűltem a széken, és úgy néztem, mint mikor a gazda a vendégeibe gyönyörködik.

Keveset voltam én itt, de most valahogyan úgy éreztem, mintha mindig itt laktam volna, és már nem is volnék fiatalember, hanem régen férje volnék ennek a Piroskának, és már gyerekünk is volna vagy kettő, odakint vannak a hátulsó házba, és az öregasszony dajkálja. De még milyen furcsát gondoltam, még olyat is, mintha már nem is fiatal gazda volnék én itt, hanem öreg gazda, és ez a Piroska volna a jányom, és én most örülök, hogy a legények így kapkodnak a jányom után, és ilyen első gyermek a faluba, hogy mind az egész társaság ide jött, hogy egy kis örömet szerezzen neki.

Mán csak vártam, hogy idejön hozzám a kisjányom, mán a Piroska, és azt mondja, hogy:

- Édesapám.

Akkor bejött a Piroska anyja a szobába, s én hirtelen megijedtem, hogy ez az én feleségem. Hűj, de fene vén boszorkány, mondom, avval felugrottam, s kivettem Piroskát annak a kezéből, aki éppen táncoltatta, s elkezdtem ugrani úgy, hogy égett a szivarom, és füstölt.

- Mennyi pénzt keresett Pesten? - kérdezte hirtelen Piroska.

- Jó kereset vót - mondtam neki csendesen. - Hat hét alatt száz forintot küldtem haza édesanyámnak, vagy még többet is egypár forinttal. Magamat meg felruháztam, meg ott is jól éltem, hát hála istennek, nem panaszkodhatom.

- Egész esztendőbe lehet ott keresni?

- Hát nem tudom, mert én többet nem voltam ott, de úgy gondolom, hogy ha valaki mindig ott lakik, muszáj neki mindig keresni. De minek kérded?

Nem felelt, hanem egy másik fiúval kezdett valamit kötekedve beszélni, azután meg indultak a farsangosok tovább, és nekem is menni kellett velük.

- Hát eljöjjek este? - kérdeztem titkon Pirost.

- Minek? - azt mondja. Erre úgy megfagyott a szívem, mintha a hideg ráfújt volna egy lehelettel.

El is fordult tőlem, hogy udvariaskodjon a többivel, én meg visszanéztem a szép kis szobára.

No, nekem nagyon elment a kedvem az egész farsangtól. Késő is vót már, nem bolondoskodtam velük tovább, hanem hazamentem.

Otthon leraktam magamról a bolondságot, és megmosdottam, mert be voltam maszatolva korommal. Nagyon nehezen jött le.

- No fiam, hát mán készen vagy?

- Kész vagyok, édesanyám, talán az egész élettel.

Édesanyám elébb nem szólt, aztán azt mondja:

- Ó, fiam, olyan az ember szíve.

Nem tudtam, mire gondol, de lehet, hogy már ő is észrevette, hogy ahányszor én evvel a Váradi Piroskával összekerülök, abból még eddig mindig csak nagy szívfájdalom lett. Hát most ő is megpróbált valamit szegény, talán arra vélt, hogy neki is úgy van, mit ér, ha olyan embert szeret még a szív, akit nem lehet, vagy nem érdemes szeretni.

Megettem az ebédet, utána lefeküdtem az ágy tetejére, befordultam a falnak, és aludtam egyet. Szegény embernek az az egy öröme van az életbe, ha aludni tud. Így télen nincs semmi dolog, az a kis tehén, azt hamar el lehet végezni, hát inkább csak alszik az ember. Az a jó, ha alszik, akkor nem tud semmit magáról.

Nagyon szerettem volna, ha ez a Váradi Piroska nem ilyen hozzám. Én evvel a jánnyal úgy meg tudtam volna lenni. Mostan is, mikor azt kérdezte tőlem, hogy mit kerestem Pesten... Ha más kérdi, akkor én nem felelek neki egyenesen, hanem valahogy azt mondom, hogy: mit kerestem? A tegnapi napot. Mit találtam? A holnapot. Vagy más ilyen tréfás szót vetek neki. Igen, de ennek a jánynak én úgy mondtam meg az igazat, mint ahogy az ember a hites feleségének mondja meg... De mér kérdezte ő ezt éntőlem?... Talán az apját akarná elküldeni mán hónap? Vagy... tán arra gondol, hogy ő maga megyen fel Pestre?...

Ki tudná, mi van egy jány szívében, kivált, ha nem mondja meg.

Ha az ember csak olyan kételenségből alszik, akkor mindig megfájdul a háta, gerince meg a feje, meg elromlik a szájíze.

Felkeltem, megvakartam a fejem, most mit csináljak.

Kihez menjek? Nem vót kedvem sehogy se.

Egy darabig gunyasztottam, édesanyám nem vót otthon, biztosan átment valamék szomszédba. A szobába meg hideg vót, mert nagyon rossz kemencénk vót, meg nem is fűtöttünk olyan nagyon. Ásítoztam, vártam, hogy édesanyám hazajöjjön, kimentem az ólba, vetettem az üszőnek, megvakargattam a körmömmel a hátát, egy kis rőzsét aprítottam, édesanyám még mindig nincs.

Akkor megijedtem, hogy tán megint elment Bimbóék felé... Arrafelé indultam. A házat bezártam elébb, a kulcsot betettem az ereszbe olyan magasan, hogy édesanyám elérje, avval kimentem az utcára.

Jön velem szembe Csereklye Mihály.

- Hova mégy?

- Nem tudom.

- No, gyere velem.

Elmentem vele. Tudtam, hogy Kőmívesékhez megy. Ez a Mihály olyan piros képű, kövéres fiatalember volt. Egyetlen árvagyerek, mert az apja meghalt, és az anyja úgy féltette Kőmíveséktől, mint a tűztől. Nagyon szeretett volna pedig házasodni is. Csak az anyja vót az oka. Mindenki tudta, hogy nem engedi.

Biztosan most is csak azért mondta, hogy menjek vele, mert akkor, ha az anyja kilesi, mert az úgy lesett utána, hogy minden lépésén követte, hogy tán én cipeltem be Kőmívesékhez. Csakugyan, mikor odaértünk, a kapu táján megállott az utca közepén, és oly ügyesen csinálta, hogy ha valaki messziről nézte, azt hitte volna, hogy nem ő híj engem befele, hanem én rángatom ütet.

Pedig én csakugyan nem szerettem Kőmívesékhez járni. Nem is igen mentem, mert mi tagadás, nem voltam náluk valami szívesen látott. Az apja, a Kőmíves, nagyon büszke ember vót, az anyja dettó. Erzsi kedves kisjány vót, de az is úgy vót, hogy inkább féltem tőle, mintha mindig szégyelltem vóna előtte még azt is, amit tíz esztendővel ezelőtt vétettem.

Az udvaron még megállottam, hogy nem megyek én be.

- De most mán gyere - azt mondja Mihály, avval előrement.

Hát bánom is én. Bementem.

Ott ült az asztal mellett a Kőmíves, a felesége meg a tüzet piszkálta, de Erzsit nem láttam.

Mihály nem szól, kezet fog, leül, mintha itthon volna, az ablak előtt a karos lócára.

- Hát te mit csináltál Pesten? - kérdezte a Kőmíves.

Így nekem kellett beszélni. El is mondtam mindent. Akkor bejött Erzsi. Kicsit kezet adott, aztán leült az anyja mellett egy kis székre a tűznél, és hallgatta, hogy beszélgettünk. Én mindent elmondtam Pestről, azon nevettek.

Így eltelt az idő, de én nem nagyon jól éreztem magamat, mert úgy vótam, mint a tüske a köröm alatt: mintha mindenki ki akart volna már toszítani innen. Gondolom, ezeknek megbeszélni valójuk van, én elmegyek.

De azt mondja Erzsi, ne menjek. Mér ne menjek, má eleget ültem. Csak beszéljek még Pestrül. Én elbeszélek, mondom, akármeddig, ha nem unják. Nem, azt mondja, hogy cseppet se. De nekem úgy tetszett, hogy elég szívesen mondja, mintha igazán nem akarná, hogy még elmenjek.

Így osztán elmondtam, hogy eccer moziba vótam, osztán valami fürdést játszottak, úgy csapkodott a víz, hogy a szememhez is kaptam, hogy bele ne loccsanjon...

Nevettek rajta, pedig ők sose láttak még akkor mozit, hát azt hitték, igazán beloccsanhatott vóna.

Akkor felállottam, és elmentem. Erzsi kikísért. Egy kis hárászkendőt vetett a nyakába, úgy kísért ki a kapuig. Kezet adott, nagyon jó meleg vót a keze. Azt mondja, hogy jöjjek el máskor is.

- Minek.

- Olyan közel lakunk.

- De hát sok a dolog.

- Ó - azt mondja -, azt hiszem, meggyőzi.

- Meg, meg - mondom -, de azért...

- Ne húzza el magát, csak jöjjön.

- De Mihály nem fogja szeretni.

- De - azt mondja Erzsi -, szeretjük mink magát mind a ketten.

Evvel beszaladt a házba, én meg ottmaradtam, mint egy darab kapubálvány. Jól nézek én ki, ha mind a ketten szeretnek. Ajaj, egyik helyen egyik se szeret, a másik helyen meg mind a kettő.

Evvel mentem hazafelé. Hát kinn áll Julcsa néném a házuk előtt, kiált:

- György...

- Nó.

- Gyere mán be. Vár a Lidike.

No ha vár, akkor bemegyek. Csakhogy várnak valahol.

Be is mentem, ezek egy szobába laktak, mert náluk a hátulsó szoba az kamra volt, csak az elsőbe éltek. Ott meg a büdös nagy szövőszék terpeszkedett, a kemence meg jó meleg vót. Hát nekem oda kellett ülni a szövőszékhez vagy esztovátához, ahol délelőtt ültem. Labanc Lidi most is ott ült az ablak előtt, de ahogy én jöttem, nevetett, és állott felfele. Azt hitte, hogy megint odaültetem az ölembe.

- Ne féljen tőlem - mondtam -, ilyen nagy darab húst nem szeretek úgyse ölbe tartani.

Nevettek. Julcsa néném különösen nagyon nevetett. Józsi bátyám is megveregette a vállamat.

- Megcsináltam mán - azt mondja. - Egy kicsit odább toltam a szövőmasinát, most már ketten is elfértek egy padon.

- De hátha nem férünk? - azt mondja Labanc Lidi.

- Hátha megharapjuk egymást - mondom én.

- Nono, csak szokjatok. Sok bolha elfér egy ingbe.

- Osztán egymást csipkedjük? Bolha bolhával nem harap.

Így elkezdtünk tréfálgatni, beszélgetni. Én meg örültem, hogy mégis van egy hely a faluban, ahol én is szívesen látott vagyok.

Labanc Lidi olyan jól melegített az ablaksarokba, mert kívülről fújt befelé, a hideg, de ez a jány olyan vót, mint egy jó meleg dunna, jó vót belebújni.

- Osztán hun lakik maga? - kérdem tűle.

- Péterfalván - mondja -, még asse tudta?

- Még nem volt szerencsém megtudni - mondtam neki.

- Hát legyen szerencséje, jöjjön el hozzánk, ha hazamegyek.

- Mikor megy haza?

- Még nem tudom, ha ki nem löknek, egy hétig itt akarok maradni.

- Maradj csak, maradj - mondta Julcsa néném. - Van kukoricakenyér. Emlékszel még György, neked is adtam egyszer egy darabot.

Emlékeztem, mikor Beregszászba mentem, de nem gondoltam, hogy még ő is emlékszik rá. Úgy látszik, nem felejti, mert vissza akarja kapni.

- De jó kenyér volt - mondtam -, jó éze vót neki, mert szalonnát csepegtettem rá.

- Azt is adtam? - nevet Julcsa néném.

- Nem, azt nem maga adott, hanem a gazda, akinél kapáltam.

Elmondtam az egész beregszászi utamat, Labanc Lidi nagyot nevetett, hogy a nevelőapám kisjányával olyan jól eljátszogattam.

- Mér nem jött Péterfalvára - azt mondja -, ott is lehetett vóna.

- Tán magával?

- Tán.

- Jobb így, hogy maga jött el.

- Mér?

- Mer itt van. Én meg sose vótam Péterfalván, sose láttam vón, így meg, látja, itt vagyunk...

Evvel egy kicsit megöleltem. Nem volt nagyon csiklandós, mintha észre se vette volna. Én meg olyan természetű voltam világéletembe, hogy én csak az olyan jányokat szerettem, akik hatták magukat ölelni, mer én az olyanokat nem szerettem, akik vadak vótak, mint Váradi Piros. Elég vót nekem abból, én már meg akartam egy kicsit nyugodni. Ott is hattam a kezemet a Labanc Lidi derekán. Talán nem látták a setétbe, mert nem akartak lámpát gyújtani, csak az ablak világított egy kicsit, meg a hó.

Úgy ültünk ott a lócán, fent a tükör alatt, mint két szerető.

A jány kövér vót, csak úgy belement az ujjam, de én szeretem a kövéret, még húsba se szeretem a soványat a tálba.

Így én annyira beleőgyeledtem ebbe a dologba, hogy ottmaradtam náluk egész sokáig. Mán láttam, hogy ezek vacsorálni akarnak, de előttem nem akarnak, hát felállottam, hogy haza-megyek.

- Mér mégy el? - kérdi Julcsa néném.

- A tehénre kell gondolni.

- Ó - azt mondja -, vess elibe, és gyere vissza.

- Mán nem tudom, hogy édesanyám megengedi-e.

- Hogyne engedné, nem kell mindig aludni.

- Majd meglátom.

- Mit látsz? Gyere mán, Lidike, szójj neki, a te szavadra megjoházik.

- Én nem tudok szólani - azt mondja Lidi -, ha van esze, visszajön.

Hű, mondom, ide visszajövök, ha csak az a kérdés, ha van eszem.

Hát én hazamentem, a kis üszőt rendbeszedtem, édesanyám otthon vót a setétbe. Adjon valamit, mondtam, éhes vagyok.

- Ott van, fiam, a meleg paszuj a sütőbe.

Kivette, nagyon szeretem azt a jó kövér lisztes barna babot. A fejéret nem szeretem, annak az íze se jó. De ez a jó barna tarkabab, ezt úgy szeretem, mint a gesztenyét. Meg a sulymot. Csak úgy omlik az ember foga alatt. Vót egy kis káposzta is a paszulyba, úgy még jobban szeretem, hát én úgy belaktam, hogy a hasam is félreállott tűlle.

- No, édesanyám, most elmegyek.

- Hova?

- Julcsa nénémékhez.

- Tán a kövér jányhoz.

- Nem kövér, édesanyám, nem csúnya jány a.

- No, neked is olyan szemed van, ahányat lát.

- Ez csak bolondság, édesanyám, ne gondolja.

- Akkor én is elmegyek.

- Hova megy, édesanyám?

- Megyek Mojzes Jósep bátyádékhoz, ott ég a lámpa.

- Hát csak menjen. Én jobban szeretek ojan helyre menni, ahun nem ég.

- Mér?

De nem mondtam meg, mér, arra fordítottam, hogy Mojzes Jósep nagyon kevély. Ha édesanyámnak vónék, akkor nem is mennék oda, mert a perbe is rosszul válaszolt.

- Fiam, nem szabad minden haragot megőrizni. Annál szívesebbek most, mert ők is tudják, hogy egy kicsit hamariak vótak.

Édesanyám elment osztán, én még elébb mentem ki, de megvártam a Paládiék kapujába, míg megy. Mert azt akartam látni, hogy jobbra megy-e vagy balra. Hát jobbra ment. Arra megnyugodtam, hogy nem a Bimbóék felé ment mégse. Pedig hát én csak űtülle örökölhettem ezt a sok szerelmeskedésre való vágyakozást, ő meg szegény özvegyen él már hány esztendeje, és özvegy is, neki is kellene valami, de ha nincs. Még én is soká Pesten vótam, elunta magát, feltámadt benne a kíváncsiság. Nehéz lehet öregasszonynak lenni.

Mikor bementem Paládiékhoz, még a kutya se ugatott, mert nem is tartottak kutyát télen, mert télen enni kell adni a kutyának, hát drága. Nyáron mindig volt kiskutyájuk, a meg egerészett, nyulászott, de nyáron se igen adtak neki enni; meg kódult. Minden szomszédba ott ácsorgott a Paládiék kutyája.

Még most is setét vót. Hanem egy kis tüzet raktak a sparhéldba, hogy hadd világítson. Éppen a parazsat fújkálta Julcsa néném, mikor bementem, mert volt még parazsuk a hamu alatt.

Újra leültem a helyemre, már úgy készítette nekem Labanc Lidi, mintha ez volna a kötelessége. Én meg mingyárt éltem az engedelemmel, és áttettem a karomat a derekán, és így maradtunk.

Nem is igen beszélgettünk mink sokáig, mert égetett a testünk, és ojankor az ember nem szeret beszélni. Inkább Julcsa néném panaszkodott, hogy e sincs, a sincs, nem tud olyan lenni, mint ahogy szeretne, de messze van még az új, addig nehéz kispórolni, hogy meg ne haljanak éhen.

Én meg fogtam a jobb kezemmel Labanc Lidi túlsó mejjit, bal kezemmel meg az ölembe az ű bal kezit, és hallgattunk.

Pezsgett a vérünk.

Így mi jó elmulattunk, azután meg mécsest is gyújtottak, akkor engem Labanc Lidi felőtöztetett a maga ruhájába maskarának, mert jöttek-mentek a legények.

Egészen úgy viselte magát ez a jány, akit akkornap láttam legelőször, mintha régi szeretőm volna vagy tán menyasszonyom. Ezt én sokszor láttam, hogy a jányok sokkal jobban szeretnek olyan fiút, akit frissibe ismerek meg, mint akit hosszasan látnak. Mert a jány egy perc alatt meg tud szeretni valakit, és akkor úgy viseli magát hozzá, mintha egész életükbe egymásé volnának, mert ő nem a régi életre gondol, azt ő elfelejti, hanem a jövő életre, amit vár.

Szombaton hazament Labanc Lidi Péterfalvára, vasárnap már ott álltam meg.

Beteg lett. Megfázott az úton, vagy valamikor. Azt mondta, ha a ligeti vízből inna, meggyógyulna.

Másnap osztán vittem neki. Hogy újra elmentem, úgy megörült, hogy egész összeszedte magát. Fel is kelt, de tüzelt az orcája.

- Maga feküdjön le - mondtam neki -, úgyis tudok beszélni magával. Első az egészség.

Nem voltak gazdag emberek, valami két hold földjük lehetett, vót hozzá hat gyerek, de mán nagyok, csak ő volt odahaza meg még egy kis húga. Az anyjuk egy sovány kis asszony vót, görbe is vót meg beteges, az apjuk egy hasas kis veres ember, jókedvű. A gyerekek meg olyanok voltak, mint az élet. Valamennyit kiállításra lehetett volna vinni. Ez olyan volt, mint a tenyészállatok, a fiaikat meg a lányaikat termették, egyebet nem. Vagyont szerezni nem tudtak, de gyereket igen.

Mondtam is, hogy a királynak kellene megjutalmazni őket. Amér ilyen derék embereket adtak ki maguk helyett. Négy ilyen fiú, mint az erdőben a fák közt a szálfa és két ilyen jány. A jányok is meg tudták fogni a kaszát is, ha akarták. Én magasabb voltam Labanc Lidinél, de vékonyabb voltam, azt hiszem, meg mert volna birkózni velem. Én is vele... De tudtak enni! Nem voltak válogatósak, sült tököt ettek, de annyit, hogy egyik darabot a másik után nyelték.

- De szeretem én ezt - mondta Lidi, és csak úgy falta a jó parázs ropogós tököt, és nevetett hozzá nagyon.

Én is szeretem, de én egyebet nem láttam náluk. Tán nem is főztek. Náluk a vót a szokás. Főtt kukorica, sült tök.

Sose láttam ilyen népeket. Ezek olyanok voltak, mint a tehenek az istállóba. Szép nagyok voltak, kövérek, jókedvűek, és mindig ettek. Vett Labanc Lidi a markába egy csomó főtt kukoricát, és úgy csorgatta a szájába, mint mikor a libát tömik.

Mán úgy jártam hozzájuk, mintha hazamennék. Tudom is én, nem volt ott szó szerelemről, házasságrul, csak minden szón mindenki egyet nevetett, és így eltelt az idő. Ha idő vót, nem vót senki a szobába, Labanc Lidit megcsókoltam, hatta, nem csókolt vissza, azon is nevetett. Akármit csinálhattam vele, ő avval nem törődött, csak nevetett. Úgy hetykén hátravetette a fejét, és a szemembe nevetett.

Egész nyárig jártam hozzá, minden vasárnap. Jó vót náluk, mert ott nem érzett az ember semmi bajt. Azok úgy tudtak dógozni, hogy csak úgy égett a kezükön a munka, és mindenből pénzt csináltak. A fiúk jó gazdagabb jányokat vettek el, és ott is beleszoktatták a családokat, hogy semmit sem kell felvenni, nem kell búsulni a nagyvilágon semmin, felhányták a fejüket, mint a jó paripa, és nevettek. De mindent hazavittek. Küldözgettek a kis görbe anyjuknak, a meg csak tömte őket, etette, mint a hízókat, moslékkal.

Egyszer vagy három hétig nem mentem. Megyek egy vasárnap, mondom, nem jöhettem, mert mindig vasárnapi dolog vót. Vagy gyűlés, vagy az aratásra szerződött a banda, vagy temetés. Szóval nem jöhettem. Nem kérdezte ott senki, hogy be kár vót, hun vótam, vagy ilyet; nevettek, s megvan. Nem bántak azok mást, csak egymást. Egymáson se sokat búslakodtak, csak épen vígan megvótak egymás mellett.

Labanc Lidi rám nevet, ahogy meglát, és bevezet a hátulsó szobába, ott leültet, és kimegy. Nem tudtam hol van, várok. Nem jön. Azután jön az anyja, leül ott velem, és beszélget, hogy sok a pajor a krumpliba, mert tavaly sok vót a cserebogár.

Beszélünk, beszélünk, egyik is jön, a másik is jön, a húga meg a testvérek, mert azok minden percben hazaszaladtak, olyanok vótak. De hun van Lidi? Nem tudom, hol van.

Eccer osztán felállok, kimegyek hátra, körülnézek a kis udvarba, és mikor jövök vissza, nem a hátulsó házba nyitok be, hanem az elsőbe, az utcaiba.

No ebadta, hát ott vót a Lidi. Egy fiatal fiúval beszélgetett, úgy, ahogy velem szokott. Úgy, hogy ült a széken, szétvetett lábakkal, a fiú meg ráhajolt, és csendesen beszélt bele a szájába. Ő meg nevetett.

Mikor engem meglát, azt mondja, de még csak meg se zavarodott:

- Mingyá megyek, csak várjál.

Nekem se kellett több. Megállottam az ajtóba, jól megnéztem őket, és ott hattam. Bementem a hátulsó házba, mondom az anyjának, küldje be egy kicsit a Lidi jányát. Minek? Csak egypár szavam volna vele.

Jön Lidi nagy csatorászással, kacagva, mintha semmi se történt volna: mi kell?

Mondom:

- Van magánál nekem egy zsebkendőm, azt szeretném, ha ideadná.

Azt mondja nevetve:

- Mingyán megkeresem, talán még megvan.

Talán?... Hőj, elfutotta a vér a szememet. No, itten jól kitőtt a becsületed, Jó György.

Ideadja a zsebkendőt, már az olyanformán vót cserélve, mintha jegykendő lett vóna, de hogy ők nem sürgették, én se nagyon beszéltem róla, mert csak a jánynak meg a jány szüleinek kell azt szorgalmazni, hogy: mit akar, öcsém? Úgy jártam én mán, mint bizonyosra.

- Pardon, kérem - mondtam -, én most elmegyek.

- Osztán mikor jön?

- Azt má nem tudom megmondani, mert nem akarom megsérteni a tisztelt urakat és kisasszonyokat.

Így elbúcsúztam, és elmentem haza.

Mondja édesanyám:

- Hamar megjöttél fiam.

- Most hamar.

HUSZONÖTÖDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy azt sohase tudja meg az ember, mire él, csak él.
- Azután egyszer csak huszonegy esztendős lesz

Hogy én ilyen pórul jártam evvel a Labanc Lidivel is, akkor nagyon elszégyelltem magamat. E már mégis sok. Ilyen fiatal vagyok, és annyi csalatkozáson kellett már nekem keresztülmenni. Nem tudtam elgondolni, hogy mi lesz velem; ha ennyi jányt megismertem, és egyik a másik után csak úgy kiad rajtam, mit kell várni. Vagy tán még meg se született az a jány, amék nekem van szánva?

Benne voltunk a nagy nyárba. Én jártam napszámra, ahogy szoktam. De a vasas Krósz felesége már ebbe az esztendőbe nem jött el a faluba. A sógora meghalt, belehalt a nagy rugdosásba, amit kapott. A férfi úgyse szokott jönni, az asszonynak nem volt kedve tovább. Mind így van, aki a fődbe a pénzét rakja bele. Ha megveszi, örül neki, kőt rá, várja a sok termést, ha nem sikerül, vagy nincs ára semminek, akkor elkedvetlenedik, és otthagyja a fődet. Csak mink maradunk ott mindig a földön, akinek semmije sincs. Mer nekünk muszáj ottmaradni, nem mehetünk sehová. Én elmentem Budapestre, az igaz, és el is határoztam, hogy ha az aratáson túlesünk, megyek újra, mert ott szépen lehet keresni, de azért én is csak itt maradok, itt is akarok, és itt is kell maradni a mi kis falunkba. Mert nekem nincs más az életbe, csak az, hogy itt kapáljam a földet, és arassam a búzát. Másnak. Mert magamnak még egy csepp fődem se vót.

Vajon lesz-é valaha? Hogy lehetne? Hogy tudok én annyi pénzre szert tenni, hogy megvegyek egy darabot? Meg nem is adja el senki. Akinek uradalmi földje van, az inkább nem míveli, de kis darabot nem ad el belőle semmiképpen. Azt mondják, hogy akkor elveszíti az értékét, ha megfélítik. Kisgazda meg nem ad el, ha csak mindenki ki nem hal a családjából, de akkor meg ott vannak a rokonok. Hát a mi határunkba fődet nem vett senki, csak Pereszlényi, de az is csak úgy tudott venni, hogy elébb édesapámat elküldték katonának hat esztendőre, azalatt osztán tönkretették, és elvették az özvegy édesanya földjét. Azóta se vettek, adtak kisdarab fődet, csak harmadéve, mikor a mi megmaradt fődünket közakarattal a hatalmasok elrabolták tőlem. Hát én hogy fogok valaha szerezni? Én azt nem tudom megtenni, amit Pereszlényi meg Salánky Sámuel, hogy én fogjak össze a jegyzővel, hogy az valakit forgasson ki a birtokából. Még őnekik se úgy ütött ki a számításuk, ahogy szerették volna, mert utójjára is nem Pereszlényi vette meg az erdőnket, a negyedfél köblöst. Ezeknek pedig csak van pénze, mégse tudnak venni, mert nincs eladó.

Hát mért küzdök én akkor? Mi lesz velem?

Mikor megtanultam, hogy nem szabad a szegény gyereknek az urakkal ujjat húzni, akkor azt gondoltam, hogy arra való a szegény fiú, hogy egy szép jányt elvegyen, és avval szerez majd magának egy kis vagyont. De mán látom, hogy ez se lehet. Itt van ez a Váradi Piroska, nem akar szeretni, pedig nem is sok földjük van, hanem ő is úgy van, mint én, a maga szépségével akarna valahova beszállani, mint egy idegen madár a fészekbe, csak nem lehet. Nem fogja őt elvenni Sarkadi Imre, hiába gondolkozik rajta. Mert az ilyen gazdagabb fiú válogatja a szeretőjit. Elvenné, ha nagyon meg volna bolondulva, de ahogy én látom, a nincsen kifordulva a sarkából. Biztos, hogy tetszik neki Piros, de hogy a nyakába vegye, azt nem hiszem, mert akinek sok van, annak még több kell. Olyan e, hogy léggyel fogják a kis halat, a kis hallal meg a tizenhét kilós csukát.

Itt az én többi pajtásom is, ezekből mi lesz? Szegény ember. Orbán Gyuri, Krajcár Gábor. Kérem, ezek olyan szegények voltak, hogy nem volt nekik ennivalójuk, csak ha ott ettek, ahol dolgoztak, Otthon nem volt más, csak egy kis málékenyér. Meg egy kis krumpli meg főtt kukorica. Azt a kukoricát, amit a disznónak termel az ember, megfőzik vízben, ez a legtöbb ennivalója ezeknek a nagyon szegény, fődszegény embereknek. Apja, anyja, fiúk, jányok mind azt eszik. Attól olyan csendesek, mert csendes ám a szegény ember. Csak áll, vagy ül, vagy hallgat. Ritkán szól, mert nem bír szólani, nincs neki kedve. Akkor is ástunk egy nagy gödröt az új tiszteletesnél, mert a régi meghalt, és újat hozott a falu. Annál ástuk ketten a gödröt. Nagyon nagy vót, ketten három napig ástuk. Olyan mély vót, hogy ketten dobtuk fel a fenekéről a fődet. Nehéz vót azt a kemény fekete fődet csákányozni és kihajigálni. Mikor mán végeztünk vót, odajön a tiszteletes úr, azt mondja:

- No hálistennek, csakhogy vége van. Mán maguk is megunták, ugye.

Megállottam a lapáttal, felnéztem rá. Könnyű neked, gondoltam magamban, beszélni, vónál csak idelenn, és kellene neked hajigálni a fődet, akkor nem beszélnél olyan sokat.

Pócsi, a társam, akivel dógoztam, az még meg se állott, csak fogta a lapátot, és hajította tovább a fődet.

A pap elment, azután hallottam, hogy azt mondta, hogy nagyon büszkék vagyunk.

Nem büszke az ember, hanem fáradt. Ha meg fáradt, akkor nincs kedve még gondolkozni se. Nemhogy beszélni. Mert nem olyan a fődmunka, mint a kőmívesmunka; amellett lehet egy kicsit ácsorogni. De a fődmunkával sietni kell, mert arra várnak. Az ember osztán azt se tudja, mit csinál, csak húzza az igát. Harangoznak délre. Leül az ember egy kicsit falatozni. Megeszi azt a kis kenyeret, hozzá valamit, vagy hagymát, vagy savanyú ugorkát, vagy egy kis szalonnát néha, ha van. Azután elfekszik, és kialussza az órát, ami ebédszünet. Ritka az, hogy még beszélgetéssel is fárassza magát. Mer az is munka, és nem fizetnek érte.

De csak az a furcsa, hogy minél nehezebb egy munka, annál kevesebbet lehet keresni vele. Akik már egy kicsit könnyesebb munkát végeznek, azok már is jobban keresnek. Mennyivel többet keres egy kertészember, aki csak jön, megy, nézi, hogy nő a kalarábé, mint a napszámosa, aki nehéz munkával ássa a földet. Osztán ez úgy megy. Aki szegény, szegényül él, aki szegényül él, az csak utolsó munkát kap. Mert nincs kedve a fejével dógozni. Mert aki fárad, az nem bír gondolkozni. Annak csak jár a karja meg a kezébe a szerszám, de nem gondol közbe semmire. Az még azt is nehezen bírja kiszámítani, hogy mennyi jár neki egy napra. De még azt is elfelejti az ember, ha egész nap fődet talicskáz, hogy milyen nap van. Ha az a vasárnap nem volna, sohase lehetne neki kiszámítani, hogy hány napot dógozott egy héten.

Ezér vót a jó, hogy én elmentem Budapestre, és onnan egy kis pénzt tudtam hozni. Ha a nem lett vóna, abba a hótt szegénységbe, amibe én ősszel beleestem, soha ki nem másztam vóna. De így vót egy kis tartásom, nem vótam úgy rászorulva, hogy mindennap csak húzzam az igát, mint az ökör, akitől senki sem kérdi meg, akar-é, vagy nem, csak hajtják, s neki hallgatni kell a járomba.

Mondták akkor is, hogy a fődet, amit kiástunk, el kell talicskázni, de én nekem már elég vót, nem lehet, mondtam, mert fáér kell menni a salánki erdőre.

Igaz is vót. Előtte való este hallottam, hogy fáér mennek, mert másnap, csütörtökön vót a fakiadás, a hitelfa. Hát nekünk is vót íratva, úgy hogy csak aratás után kell fizetni. Elkértem a szekeret, lovakat Mojzes Pali bátyámtól, és másnap mentem én is az erdőre. Sokan mentünk, szekerek, még kispaládi, nagypaládi meg istvándi szekerek is.

Ez jó, az ilyen munka, mert ott mégis pihen az ember, míg a szekér rázza. Én nagyon szeretem a szekérrázást, az úgy helyre zötyögteti az embernek minden csontját, hogy mikor leszállok a szekerbül, akkor aszondom, hogy e jó vót.

De nagyon meleg vót. Az ember meg olyan, mint a ló, kívánja a szomjúságba a vízfélét. Télen pájinkát, nyáron meg a sert.

Akkor tanítottam meg a botpaládi bírót sert inni. A Klán kocsmán összetanálkoztunk. A botpaládi bíró nagy, derék ember vót. Mindenkinek fizetett egy porcijó pájinkát.

- No, igyál te is.

- Bíró úr, én nem vagyok pájinkás. Majd én egy üveg sert iszok.

- Sert? Mi az, te mán ijen gusztusos vagy?

Sokat nevetett rajtam, má nem tudom, mit mondott, de azt tudom, hogy akkor mondta, hogy „falu bírájának, falu bikájának minden szabad".

- Jó ez a ser? - azt mondja, ahogy ittam a jó habos sert.

Nekem vót pénzem, azt mondom a kocsmárosnak:

- Klán úr, öt üveg sert.

Ittunk. Én a magam szakállára rendeltem, pénzem vót a pestibül.

- Ej - azt mondja a bíró -, te nem vagy ligeti ember, te világlátott vagy.

Megkóstolta. Még öt üveggel fizetett. Ezt is kifizette, az én rendelkezésemet.

Mondtam neki: ne igyon pájinkát nyáron, a csak elkábítja az embert. A ser meg jólesik.

- Igazad van, fiam.

Nahát, ezt csak arra mondom, hogy milyen kis dolog az, hogy ne igyon nyáron az ember pájinkát, mégis még a botpaládi bíró se tudta. Én se tudtam vóna, ha nem járok Pesten, ott tanultam meg. De hasznát is vettem. Igaz, hogy a ser drágább, nincs is olyan ereje, azér nem szeretik, de mégiscsak az egésség az első.

Honnan tudott volna ijeneket Orbán Gyuri, aki sose vót ki a faluból, csak az apjának a pofonjaiból tanult. Nem is nőttek ezek nagyra, mer nagyon gyengén ettek mind, kivált gyerekkorukba. A kukoricán a disznó meghízik, de az ember elsatnyul. Ezt én jól tudom, nem is szerettem én soha a málét. Mindig szívesebben megettem én a disznót, aki a kukoricát ette, minthogy én egyem el előle az élelmét.

Ezen pedig nincs segítség. Mert ezek a népek olyan buták lesznek osztán, hogy azt el se lehet képzelni. Mikor szombat van, csak jön a fizetés. Hát ne adj isten, egész héten nem bírta kiszámítani, hogy neki mi jár. Ha félnap esik az eső, és nem fizetnek, akkor mán teljességgel nem lehet a fejükbe verni, hogy fél napszámmal kevesebbet kapunk. Mer vagy egész napszámmal gondol kisebbet, vagy mind az egész hetet akarja. Nagyon rossz vót az, hogy minket az iskolába nem tanítottak meg. De az is igaz, hogy még aki tanult is, már jó tanuló vót, az is, ha szegénységbe maradt, akkor éppen olyan buta lesz, mint a többi.

Azon a nyáron már nagyon sokat beszéltünk arról, hogy ősszel sor alá megyünk. Szatmárra kellett nekünk menni, és ott a gubaszínbe vót a sorozás. Még attól is úgy féltek a szegény fiúk, még a tetű is reszketett a korcukba, ha eszükbe jutott, hogy sor alá kell menni. Meg választás is vót akkor nyáron, képviselőválasztás.

Nem is gondoltam vóna, hogy az öreg Bimbó Miháj bátyám fog engem megtanítani arra, hogy mi a választás. Én odáig nem sokat törődtem vele, mert öt évvel ezelőtt még kisfiú voltam, nem értettem, meg már az édesapám nem élt, így senki se mondta el. Most már kezdtem kíváncsi lenni. Egyszer a Nagypáltagba kapáltam a kis kukoricánkat, a szomszéd fődön meg az öreg Miháj bátyám kapálgatott csendesen. Délbe egymás mellé ültünk le ebédelni.

Azt kérdi tőlem:

- Mondjad, édes gyermekem, mijen párt vagy?

Nevettem, hogy én semijen.

- A nem szabad - mondta -, mert pártnak kell lenni, de csakis egy pártnak: a Kossuth-pártnak. A többi mind hazaáruló, ez az egy az igaz párt.

Sokat tudott beszélni, mert ismert mindenkit, és minden dolgot, sokat korteskedett, de mindig csak őszintén, soha egy krajcár az ő kezébe nem volt, ő csak ment az emberekkel, és beszélt nekik nagyon szépeket, hogy dicső dolog a hazáról gondoskodni.

Én akkor gondoltam először a hazára, de én nem tudtam úgy beszélni, és nem is tanultam olyan sokat. Mondhatom, hogy az iskolában keveset olvastattak velem, de mióta kijöttem az iskolából, azóta én nyomtatott betűt nem láttam. Mikor láthattam volna? Ha az ember dógozik, akkor nem olvas, újságot senki se adott a kezembe. Más könyv a mi házunkba nem vót, csak a szent biblia, de az meg olyan régi vót, hogy nemigen lehetett már olvasni az öregségtől, meg mit is olvassak belőle, elég, hogy templomba járok, mikor lehet. Vót egy énekes könyv is, abból sokat tudtam, de azt se kellett már olvasni, mert tudtam azokat az énekeket, amit a templomba énekeltünk. Meg vót egy fél imakönyv. Ez is nagyon régi volt, úgy volt beleírva, hogy „firáf”, az hogy sírás... Ki tudott azon eligazodni. Meg csak fél könyv volt, mert a bátyáim, akik meghaltak, gyerekkorukban kitépték, és sárkányt csináltak belőle, olyan volt mán, mint a peleskei pap imádságos könyve, aki kifogyott az imádságbul... Ez úgy vót, hogy a gyerekek otthon ott is kitépték, és mikor ő a katedrába olvasta az imádságot, egyszer csak vége volt, nem volt tovább, hát azt mondta: „Uramisten, Uramisten, a te... nincs tovább, Ámen”.

Bizony én megmondhatom, hogy én csak a harctéren tanultam meg olvasni, mikor hónapokig feküdtünk a lövészárokban, és ott voltak, akik regényt olvastak meg újságot. A tiszturaktól kapták az újságokat, meg vették is, ott unalmamban kíváncsi lettem én is, mi van a nyomtatásban, és így kezdtem el olvasni, de csak sillabizálva. Most már nagyon jól olvasok, tegnap is egy fiatalember behívott az utcán itt Budapesten egy kapu alá, és elmondta, hogy nagyon éhes és szegény, s egy krajcárja sincs, és megvettem tőle egy könyvet, nagyon jó könyv, a hercegnő titka. Ha munkán vagyunk, én az újságot is szoktam hangosan olvasni az embereknek, szeretnek is érte nagyon.

De akkor, mikor Bimbó Mihály bátyám beszélt, akkor én még olyan voltam, mint egy bornyú, csak hallgattam az ő beszédét, és csodálkoztam rajta, hogy lehet ilyen sokat tudni.

Abba az időbe sokat beszéltem vele, és megkérdeztem tőle:

- Mondja, Mihály bátyám, hogy lehet az, hogy maga már hatvan esztendős ember, és magának sohase volt felesége? Hát lehet az, hogy egy férfiember asszony nélkül élje le az életét? Azért kérdem én, mert én nekem már nagyon sok jánnyal volt próbálkozásom, de egyik se akarja az igazságot. Én pedig már elmúltam húsz esztendős, karácsonykor huszonegy leszek, hát én kíváncsi volnék megtudni, hogy mi lesz a jövőm, fogok-e valaha olyan jányt találni, aki egészen megszeressen engemet, vagy nekem is lehet, hogy úgy kell leélni az életemet, ahogy maga élt.

Bimbó Mihály bátyám akkor nagyon komolyan gondolkodott, és azt mondta:

- Nem mondom én, hogy nekem nem tetszett volna. Szép élet az, ha valaki párjával élhet, gyönyörű szép, de ha olyan ellentétek fordulnak elő, nem kell... Én ma is szeretek az asszonynéppel beszélni, viccelek velük, de letettem a számításomat, hogy megnősülök. Rosszra meg nem kérem őket, teljesen letettem róluk.

- De az embernek a vérének nem lehet ám parancsolni, ha az ember vére megkívánja, mit csináljon?

- Meg az is vót benne - mondta Mihály bátyán -, hogy vótak olyan csúnya szájú legények, abba az időbe, hogy megutáltam az asszonyféléket, olyanokat beszéltek róluk... Kapálás közbe. Hát onnan nem szaladhattam el, nem is foghattam be a szájukat. Nekünk kapáltak, hát ott kellett maradni köztük, de olyan dolgokat mondtak el a nőkről, hogy én azt mondtam, no ha ilyenek a nők, akkor nekem egy se kell. Mert látod, itt van ez a Péter András is, a nagy kortes, amék mindig első kortese a hazafias képviselőknek, ez meg olyan ember, hogy az életivel csak bepiszkítja az igazságot. Ezt már meg is verték, mikor eladta az elvet. Mégis ezen az emberen úgy kapkodnak az asszonyok, hogy hiába van neki derék felesége meg három gyereke, mégis van neki vagy nyolc asszonnyal olyan köze, ami nem illik. Mer mit csinál. Mikor muzsika van a kocsmába, a fiatalasszonyok odagyűlnek a jányokkal a kocsma ablaka alá, olyankor ő kimegy a kocsmából az udvarra, és hol ezt a menyecskét, hol a másikat elhurcolja. Ide az a csudálatos, hogy az a szokása, hogy ha egy asszonyra szemet vet, akkor annak az urával elkezd nagyon jó cimboraságba lenni, hogy ne gyanakodjon. Jól megitatja, mikor aztán megrészegszik a barátja, akkor megy a felesége után, és elvonszolja. Az embernek, az asszony férjének meg hiába beszél akárki, azt mondja: Péter András? Az az én barátom! Nem olyan ember az!... Má meg is nyakalták egypárszor, de azért itt van most is az én rokonom, ismered, Mojzes István. Most ennek a feleségét nyúzza. Hiába mondják neki: „Te málé, nem veszed észre” Mit ér, megitatja, és elviszi haza, a feleségét meg elcsapja. Örül annak a kis italnak... Hogy mennyi ilyen dolgok fordulnak elő többször, hogy ilyen hamis munkákat cselekszenek az ilyen férfiak.

Az asszonyt meg már sokszor szidták, ipa, napa, az előtt is kimondta az asszony, hogy ő bizony úgyse szereti az urát, csak azért ment hozzá, mert a felvégen a legszebb házuk van.

Gyenge ember az ilyen, mégis avval henceg, hogy:

- Há, nekem több eszem van, mint az egész falunak. - Az ű eszin nem jár túl senki, Nekem ha ilyen kis világosítást adnának, én bizony másképp csinálnám. Utánanéznék. Könnyebb száz rókát megfogni, mint egy asszonyt. Az nagyon kitanulja, hogy hogy és mint áll a dürgés. Kevés idő kell neki, már az ura csuklik, ha van esze, mert a torkára szaladt a falat.

- Hát Mihály bátyámnak sose vót nőfélével semmi dolga?

- Nem mondom, hogy nem vót. Vót több is, de én könnyen abbahattam. Ha egy kicsit félregondolt, akkor én is. Ha te így, akkor én is úgy.

- Azt tudom - mondtam neki -, elmondta a télen Mihály bátyám, de azért mégis mondja meg, egészen tiszta ember maga?

- Nem foglalkoztam ilyennel - csak ezt felelte rá.

- Nem is ismert jányt vagy asszonyt, vagy egyszóval nőt?

- Tudod, fiam, én már idős legény voltam, mikor az édesanyám meghalt, harmincéves.

- Még az nem késő.

- Késő a, fiam, mert én akkorára már úgy megszoktam a tiszta beszédet meg a tiszta életet, én soha egy piszkos szót még életembe ki nem mondtam, mert azt csak az olyan legények teszik, akiknek nem vót se apjuk, se anyjuk, vagy ha vót, nem eresztették el jó tanáccsal a háztúl. Az ilyenek aztán utcai dévajkodást folytatnak. A nőktül is meg lehet undorodni, mint az ételtül.

Mán nem tudtam mit kérdezni, mert én is tiszta beszédű voltam, mindig megbecsültem a nőket, de szerettem volna azért tudni, hogy igazán lehet-é olyan tisztaságba élni, vagy csak engemet hiteget Mihály bátyám.

- A két fiútestvérem meg éppen folytatólag úgy beszéltek velem - mondta -, hogy nem is akarták, hogy megházasodjak: minek neked ez, minek az, hogy így jársz, meg úgy jársz, oszt így feldühölődtem, ezen is, hogy mindig visszalökések lettek. Ha mondtam, hogy ez fajin volna, mingyár ellene lettek a testvéreim.

Én akkor nagyon megsajnáltam ezt a szegény csepp tiszta embert. Így jár az, aki tiszta marad, kicsi lett, és egész életében alig evett főtt ételt. Pedig a testvérbátyja, András, az nagy lump volt, nagy asszonyozó és nagy darab ember.

- Hát András bátyám miért nem él így?

- Annak más a vére, meg több szabadsága is vót odahaza.

- A házba is több szabadsága van? Ű se szokott asszonyfélét, olyan éjjeli darvakat hazavinni?

- Oda nem. Oda nem hozhatta be András. Megmondtuk, hogy oda ne jöjjön piszkoskodni. Csak másfele húzza. Mennyen, amőre lát.

Még azt kérdeztem tőle:

- Mondja meg Mihály bátyám, mi öröme vót akkor magának az életbe. Mer én még fiatal vagyok, de én nekem ez világi életemben csak a jányok miatt volt örömöm idáig. Örömöm is meg bánatom is. De ha nem lettek volna jányok, meg nem lett volna velek dolgom, olyan üres lenne az életem, mint az üres zabos tarisznya.

- Én legjobban, fiam, az éneklésnek örültem... Daloknak, énekeknek. Szerettem a dallamokat, és tudtam is nagyon jól. Még most is tudnék, de már nem illik, öreg vagyok, most is azért, ha templomba megyek, az én szívemet úgy megelégítem, ha az énekeket jól kiénekelhetem. Éneket sokat tudok. Jártam is mindig a rektor úr helyett énekelni a templomba. Megbízott bennem mindenik, vezetőnek tett. Ha valahova akart menni akarmék, csak izent nekem, gyermeket küldött értem, édesapám is örült neki, nem fogtak vissza a munkára, mehettem reggeli énekre... Csak az az egy bánatom van ebbe is, hogy hangszert nem tudok. Könnyen meg tudtam volna tanulni, de édesapámék nem hatták: nem vagy te kanász, minek neked a muzsika?

- Táncolni szeretett?

- Azt nem szerettem, Iskolásgyerek koromba elmentünk a citera bálra, dudás bálra. Pajtásaim azt mondták, dugjuk be a fülünket. Én bedugtam, jaj be nevetség volt, úgy jártak, mint a majom, mintha gumin rángatták vóna. Akkor én is ojan vagyok. Akkor én nem táncolok. Táncoltam egypárszor, de elszégyelltem magam. Csudálatos ám az, hogy mijen cifra dolog az, mintha kész ördögi dolog volna, ahogy összevissza járnak, pattognak.

- Hát akkor mit szeret? Enni szeret?

- Enni? Szeretek, de kicsit, mert nem akarok meghízni, mert akkor nem bírok dógozni.

- Dógozni szeret?

- Dógozni szeretek, fiam, de csak olyat szeretek dógozni, hogy segítsek vele. Mert látod, ha a kukoricaszemet beleteszem a fődbe, akkor szeretem, hogy az ott a jó trágyás, nedves fődbe kicsírázik, azután kidugja azt a kedves kis csíráját. Olyan sárga a csírája, mint a kiskacsa tavasszal, ha kibújik a tojásból. Annak szeretek segíteni, hogy hagy nőjön az a szegény kis növény. Az az embernek az ő öröme, hogy az Isten megáldotta avval a tehetséggel, hogy a nála gyengébbeken segíteni tudjon. Így mindenen szeretek segíteni. Mert fiam, minden rá van szorulva az emberi segítségre. A tehen is, az ökör is. A növény is, az állat is. Még a sárból se lenne edény, ha az ember nem segítene annak a jó agyagnak, hogy úgy formálódjon, hogy edény kerekedjen belőle.

Így eltelik az élet, mert az ember, ahogy reggel felkél, már elkezdi a segítséget. A szoba úgy örvend, ha a gazda kisepri, mint ahogy az ember örvend, ha belemehet a jó Batárba, és lemossa magát a vízben. Így tovább, segítség az ember élete. Nagyon jó az, ha az ember azt gondolhatja magáról, hogy engem azért teremtett az Isten okosnak és gondolkodónak, hogy mindenhez értsek, és mindenben segíteni tudjak a rászorulókon... Az asszonyba is csak az az érdem, ha segíteni tud. Világra segíti a gyermekét, azután meg felneveli... Látod, a te édesanyád, az egy ojan jó segítő asszony. Ismertem szegényt, mikor apáddal élt, azon is mindig segített, mert az szegény puha ember volt, a gazdálkodáshoz sem értett ojan nagyon, de anyád abba is megsegítette. Meg ha beteg van, kit híjnak, meg ha nem híjják is, csak ő megy oda, Jó Györgyné, és segít a szegény betegeken.

- Mégis, mikor beteg volt, rajta nem segített senki.

- Azt nem is kell várni, fiam, mert az ember csak azon segít, aki tehetetlenebb nála, most már én se várom a kis kukoricától, hogy rajtam segítsen, ha bajba vagyok, ő is hiába várja a betegeitől, mert ha azok egészségesek lesznek, örülnek, ha a maguk családján segíteni tudnak... Ez már így van... Hálát ne várj mást, csak azt, amit magától ad a Jóisten.

Olyan ártatlan ember volt ez a Bimbó Mihály bátyám, hogy öröm volt hallgatni a beszédét, és az énrajtam nagyon is fogott. Én abba a nyárba nem is mentem többet jányok után, mert arra gondoltam, hogy ha az Isten nekem rendelt valakit, akkor az úgyis meglesz.

Abba az esztendőbe vót a, hogy Szerbia hadat üzent vóna Magyarországnak, osztán amiatt júniusban soroztak. Nagyon meleg vót a nekünk. Öten vótunk legények, akiknek sor alá kellett menni. Én, Orbán Gyuri, Krajcár Gábor, Csereklye Mihály meg Vaska Pista. Ez egy cseléd-ember fia vót, mind szegény fiak vótunk, csak Csereklye Mihály vót gazdagyerek. Ez öregebb is vót nálam éppen egy esztendővel, de úgy vót, hogy én év utójján születtem, karácsonyra, ő meg év elején, januárba. Úgy keresztelte a pap, mert az üreg pap jó barátjuk vót, hát csak a januárba keresztelte meg, hogy egy esztendőt nyerjen majd, ha sor alá kell menni, mert decembervégi gyerek lett vóna, olyan újévi féle. Csak most sült a ki. Ezér vót ez mindig öregebb nálam. Hencegésbül mindig öregbítette magát, de mikor törvénybe kellett, akkor meg fiatal vót.

Ugyan jó vót, hogy velünk maradt, mert csak nekik vót kocsijuk, az ő kocsiján mentünk Nevetlenfaluig, mink öten, meg velünk jött a kurátor meg a jegyző, de azok külön kocsin.

Hajnalba mentünk vót, má nyóc órára ott vótunk Szatmáron. Ott vót a sorozás a gubaszínbe. Az olyan vásárhely vót, ott árulták a gubákat, még emeleten vót a sorozóhely, alól meg a földszinten vendéglő vót.

Két forintot kaptam édesanyámtól, de húsz krajcárt má otthon megittunk, fizettem ötőnknek egy félliter pájinkát.

Így danoltunk asztán a szekeren, hogy:

A szatmári gubaszínbe süt a nap,
Jönnek már a vizitáló tiszturak.
Kettő nézi gyenge testem állását,
Három írja babám elbúcsúzását.

De nem vót köztünk egy se, améknak már szeretője lett vóna, csak Csereklye Mihály, aki Kőmíves Erzsit siratta. Az anyja meg persze átkozta. Mondtam is neki:

- No, Mihály, van, otthon most happáré, ahogy hallom.

- Milyen happáré?

- Két asszony egymás hajába van, hogy te kihúztad a lábod a Ligetrül.

Igen, de ő megharagudott érte, pedig én tudhatom, hogy vannak, hiszen vótam vele Kőmíveséknél.

Nem is szólott hozzám, csak mikor má ott voltunk a gubaszínbe, anyaszült meztelenen, és vártuk, hogy behíjjanak a főorvos úrhoz vizitációba.

Azt mondja:

- Téged nem vesznek be.

- Mé ne vennéne?

- Csak nem vesznek. Oda ember kell.

- Jó, akár vesznek, akár nem vesznek, ember mindig leszek.

Avval elkezdtem dalolni, bent a gubaszínbe, hogy:

Mikor megyek a vizitációra,
Lehányom az ingem, gatyám csomóba,
Főorvos úr odajön és vizitál,
Csak azt kérdi, baka leszek, vagy huszár.

De akkor megnyomtam és megfogtam Csereklye Mihály vállát, azt daloltam még:

Nem bánom én, főorvos úr, akármi.
Nem vár engemet odahaza senki.

Erre megint megharagudott, hogy én csak űtet piszkálom.

- Jóember - mondtam -, énfelőlem lehetsz.

Hát eccer csak beszólítanak. Már nem is híjták a ligetieket, hanem a kispaládiakat híjták, én nem tudom, hogy, eltévesztették a jegyző urak, engem híjtak külön a magosligetiekbül.

Én csak odakacsintottam Csereklye Mihálynak, hogy engem má visznek.

Bemegyek. Odaállok a mérce alá - mondja a katona:

- Százhetvenöt centi.

Azt mondja mingyárt a főorvos úr:

- Ez alkalmas. Jöjjön ide, közelebb.

Mán nekem dagadt a szívem, Csereklye Mihály felsül. Megvizsgálnak. Kérdi a főorvos úr, mutassam a kezem. Mutatom. Azt mondja az ujjamra, mi ez?... Mert az én kisujjam kisgyerekkorom óta mind a két kezemen olyan, hogy be van zsugorodva. Megnézi, megforgatja, azt mondja:

- Untágli.

Hűj, szégyelltem magam, mondom:

- Alássan jelentem, főorvos úr, én tudok attól kaszálni is.

Azt mondja:

- Ne beszéljen.

Jól van, kimentem.

- Bevettek?

- Nem.

Felőtözök, megvártam osztán őket. Vót ott még hat legény, aki ligeti születés vót, de elkerültek onnan, csak születésre tartoztak mihozzánk. Dohányosok meg cselédemberek gyerekei. Hát egyszóval a tizenegyből bevettek hetet, közülünk meg az ötből négyet. A mi falunk ám mindig olyan falu vót, hogy a mindig sok katonát adott, hiába kis falu. Hiába vittek Kispaládról huszonöt-harminc fiút, alig vettek be belőle négyet, de a ligetit, mintha csak a nevéér, mindig bevették, ha csak nyomorék nem vót. Lehet, hogy engem is azér nem vettek be, mert a kispaládiakkal soroztak.

Engem osztán Csereklye Mihály kezdett aztán kunérozni, szekérozni, hogy nem vettek be. Őtet meg huszárnak írták. Meguntam - mondom neki, mikor lementünk a vendéglőbe perkeltet enni, meg sert inni:

- Ne ugrálj, Misi, mer még belerezelsz a piros nadrágba. Még ott is sírsz majd, ahun senki se lát.

Meg is haragudott nagyon. Úgy meg tudott haragudni, hogy soha többet mi jó barátok nem lettünk. Nem is mentem haza az ő szekerén, hanem azt mondtam Krajcár Gábornak, meg Orbán Gyurinak:

- Van itt nekem Szatmáron egy ismerősöm, Tatár Juliska, azt az én bátyám el akarta venni, Gedeon. Menjünk el hozzájuk.

Eljöttek velem. Kocsis vót annak az apja a sergyárba, meg is leltük. Kis házba laktak a nagy udvar végibe, kis szegény ház vót, egy szoba konyha. Bemegyünk, megmondom, ki vagyok, mingyán nagy örömmel fogadnak bennünket. Hogy van Gedeon, hogy van Gedeon?

- Ű megvan - mondtam -, nála vótam Pesten a múlt őszön, vállal.

Akkor tudtam osztán meg, hogy Gedeon míg szógált, azalatt a Juliska, milyen a jány, férhe ment. Ojan varróságot tanult jány vót, láttam a képit, a fénykép a falon, férhe ment Kismajtényba. Nem vót otthon.

Mink meg letettük a kalapunkat az ágyra, és leültünk az asztal mellett, és beszélgettünk. Mondom, hogy jó vóna egy kis pájinkát hozatni.

Hát ott vót egy kisjány, ojan tizennégy vagy tizenöt esztendős forma, a Juliska húga, Esztike. A meg csak odaáll, hogy elmegy ű.

Jó, mingyár adtam neki negyven krajcárt egy liter pálinkára, a meg elment. Hát alig szólunk egypárat, már itt is van a kisjány. Pedig azután láttam, hogy jó messzire kellett neki szaladni, ki a nagyudvaron, ki a városba a kocsmáig.

De az, mint valami kis lidérc, egy szempillantás alatt ott vót.

Mingyár hozzáfogtunk inni, és szépen beszélgettünk. Megjött az apjuk is, az is szíves volt, mondta, hogy ha tudta volna, hogy Gedeon elveszi a jányát, nem adta volna falura, hanem inkább Pestre. De abba nem lehet bízni, amit egy katona ígér, így oda kellett adni, ha szerencséje akadt.

Mikor el akartunk menni, vesszük a kalapunkat, hát az én kalapom mellett nincs bokréta.

Hova lett, hova lett?... Hát a kisjány kivette a kalapom mellől, és beletette egy pohár vízbe.

Ejnye, mondom, e valami, és megnéztem a kisjányt.

- Maga tette ezt ide?

De egészen piros vót az arca, azt mondta, ő.

- No hát - mondom, avval megfogtam, és megcsókoltam a két orcáját.

Mikor elmentünk, becsi legényekkel találkoztunk az utcán, azokat is éppen bevették vót a sorozáson. Mondták, hogy velük mehetünk haza szekéren. Így osztán nem törődtünk többet Csereklye Mihállyal, elmentünk a vonatra a becsiekkel, azokat várta a szekér az állomáson, úgy mentünk aztán gyalog haza Becsrül mi hárman.

De én elgondoltam, hogy istenem, ez a Bimbó Mihály bátyám, ez se történt meg vele soha életébe, hogy egy ilyen kisjány a kalapja mellől kivegye a bokrétát. Nagyon benne maradt a szívemben a kis Tatár Eszti. Nem tudtam, fogom-e látni még eccer az életbe, mert messze vót mitőlünk Szatmár, vagy kerülök oda valaha vagy se.

Mert hogy katonának be se vettek, hát én nem tudom, hogy lesz-e utam valaha arrafelé.

Abba az esztendőbe nagyon nagy baj történt, mert megjöttek az egyiptomi sáskák, és mindent megettek. Olyan lett minálunk a határ, mintha csak meggyújtották volna, és leégett volna. Nem maradt ott egy szál fű se, de még a vetés is úgy le volt legelve, hogy csak a tiszta kocsánya maradt, a szalmája. Így énnékem nem vót semmi takarmányom, a tehenet is el kellett adni, mert megint rám nyomták a nagy adót. Felmentem hát Budapestre Gedeon bátyámhoz.

Evvel eltőtt az esztendő. Karácsonyra megint hazajöttem.

Betőtöttem a huszonegyedik évet, és nem lett belőlem semmi.

HUSZONHATODIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy a szegény embernek egy kötelessége van, jó lenni mindenkihez, és vigyázni, hogy senki ellensége ne legyen

De azt úgy tessék elgondolni, hogy ha én gyerekkoromra emlékszek vissza, akkor minden eszembe jut. Minden olyan kedves és olyan szép és érdekes, hogy méltó elmondani. De a sorozástól a házasságomig mintha nem is éltem volna, semmi se jut eszembe. 1909-ben voltam sorozáson Szatmár városában a gubaszínben. 1914. januárban esküdtem a feleségemmel.

Hogy ebbe a négy esztendőbe mi történt, mi nem történt, azt el se tudom mondani, ha agyonvernek se. Minden őszön feljöttem Budapestre, itt dolgoztam karácsonyig, télen otthon voltam, tavasszal megkezdtem a mezei munkát, vagy ennél, vagy annál, volt úgy, hogy egy uraságnál voltam egész nyáron, soha sehol másutt nem voltam. Ahogy nyílt az idő, már mentem munkára, este haza, újra aludtam, egész héten furt. Vasárnap templomba. E vót az egész. Ebbe az időbe még nem is jártam ki a faluból szekérrel, mert már nem voltam olyan kíváncsi, mán mindent láttam, amit abba a kis vármegyékbe látni lehet, meg aztán jött a budapesti utazás. Elég vót az nekem.

Még a jányok után se szaladgáltam ebbe az időbe, mer ha kellett jány, vót elég, kis örömre. Akik ott kapálgattak, summás jányok meg napszámos jányok, elütötte az ember. Nagyon nem akartam velek foglalkozni, mert még úgyse házasodhattam, hát minek. Míg az ember olyan fiatal, hogy csiklik a szíve, mihelyt szoknyát lát, addig azt gondolja, hogy egy jány a világ. De azután látja, hogy a jánynak mingyárt reménysége van... Vigyázni kell... Nem szabad hagyni, hogy megfogják az embert... meg osztán édesanyám ott vót, főzött nekem, mosott rám, jó vót hozzám. Nekem nem vót más dógom, csak elvégezni becsületesen a munkámat, kialudni rendesen magamat, hogy legyen erő bennem újra kezdeni hétfőn reggel. Úr voltam, sose kellett éhezni. Szerezni nem lehetett úgyse. Ha üszőt vettem, azt rendesen el kellett adni, mire tehén lett, akkor újra ragasztottam egy kis bornyút... Újra kezdtem. Így telt el a négy esztendő.

Egyre nagyon vigyáztam, hogy bajom ne legyen semmiképpen. Az urakra már nagyon tudtam ügyelni, hogy még egyszer belém ne harapjanak. Köszöntem én már előre nagyokat mindenkinek, ha bricsesz nadrág vót rajta. Jegyzőnek, papnak, tanítónak, birtokosnak úgy tudtam én már köszönni, hogy: alásszolgája. Slussz. Megvót. Egy se haragudhatott meg rám. Nevettem magamon, hogy valamikor milyen buta voltam, hogy még vissza is mertem nekik beszélni. Egyszóval rendbe vót minden.

Egyszer annál a papnál dógoztam valamit, aki az öreg tiszteletes után jött, mert a négy esztendő alatt három pap is vót nálunk. Ez az első pap, úgy híjták, hogy Lengyel tiszteletes, e nagyon derék magas fiatalember volt. Ez jól tönkretette a parókhiát, mert a papiház nagyon öreg volt, és e meg mindig javítani akarta. Nem vót alatta pince, hát legelőször pincét építtetett. Akkor vót, hogy azt a kutya nagy gödröt ástuk az udvarába. A fákat meg kivágatta. Nagy diófák voltak, mind eladta. Pusztított. Rózsát ültetett a fák helyére. Hát ennél a papnál dolgoztam valamit. A kocsiszínt bontatta le, mert ez nem szeretett gazdálkodni, a szekeret is eladta.

Éppen a szekér.

Azt mondja nekem:

- György, én eladnám ezt az ócska szekeret.

Nézem a szekeret. Elég jó vót a még, csak meg kellett vasalni, új ráfokat húzatni, a csikótót kicserélni, meg egy új szekérrudat bele, olyan szekér lesz a, hogy ugyan. Mondom neki:

- Én megveszem, tiszteletes úr.

- Mit ad érte?

- Mit kér a tiszteletes úr?

- Ötven koronát.

Ötven korona?... Az nem drága... Egy új szekér abba az időbe belekerült volna három vagy négyszáz koronába. Ha még rákőtök erre vagy negyven koronát, jó szekerem lesz ebből nekem.

- Megveszem - mondom.

Így megegyeztünk.

Igen, de aznap odakerül a kurátor, és biztosan annak is mondta. A meg azt tanálta rá mondani, hogy ő ad érte nyolcvan koronát.

No, hát, milyen a pap. Azt mondja:

- Hát György... A szekérnek nyócvan korona az ára.

- De hát, tiszteletes úr, mán eladta nekem ötven koronáér.

- Nem foglalózta le.

- Lefoglalózom.

- De mán csak nyolcvanért lehet.

- Isten neki, adok érte nyolcvan koronát.

Hazamegyek akkor este, mondom édesanyámnak, milyen ember ez a pap, már felcsapta a szekér árát. Mondja édesanyám:

- Fiam, lesz a még drágább is.

Elviszem a foglalót neki, öt koronát. Elvette. Mondtam, hogy nincs ki az egész pénz, hanem vasárnap megadom az árát.

Jó van.

Hát vasárnap reggel korán jön a pap.

- Jó reggelt, György.

- Jó reggelt, tiszteletes uram, ilyen korán fel tetszett kelni.

- Felkeltem.

- Hun tetszik erre járni.

Ott laktunk majdnem szembe a templommal, de még nem vót ez a pap nálunk.

Azt mondja:

- Azt akarom mondani, hogy a szekérnek már ígérője van, száz koronára. Nem kívánhatja káromat. De ha én magának ígértem, akkor én azt akarom, hogy a magáé legyen, hát ha a száz koronát kifizeti, a szekeret mingyárt el is hozhatja.

- Ejnye, tiszteletes úr. Hiszen le is foglaltam.

- Igaz, hogy lefoglalta, de látja, milyen kicsi itt ebbe a faluba a fizetés, én is fiatalember vagyok, szegény ember, nem tehetem, hogy károsodjak.

Nagyon megharagudtam.

Mán oda akartam vágni, hogy égesse meg a tűz a színnel együtt meg az egész parókhiával együtt meg a papjával együtt, de akkor eszembe jutott, hogy jó szekér a, kár vóna érte, ha nem lenne az enyém. Bementem hát, mondom édesanyámnak, mit akar a pap, hogy itt is van.

- Látod, fiam, ilyenek a papok.

Arra osztán kiszedte a porcolánybul, ami pénz benne vót, több vót a száz koronánál, kivettem belőle, kivittem, odaadtam a papnak, azt mondtam neki:

- Tiszteletes úr, itt van a száz korona, hanem azt megmondom, ma vasárnap van, én vasárnap nem hozom el a szekeret, én megbízom magába, hogy hónap is ideadja a szekeret.

Elvette a pénzt, és azt mondta, nem kívánja, hogy vasárnap húzgáljam a szekeret az udvarból, maradhat az akár őszig is.

Így elment. Én meg egész vasárnap csak azon tüsténkedtem, hogy mégis furcsa dolog, hogy ez a pap négy nap alatt ötven koronát elvett tőlem.

Nem is vártam én másnap reggel, hanem már három órakor mentem a paphoz, és húztam a szekeret kifelé. Má kinn vótam az utcán vele, mikor felébredt a pap. Jön kifele.

Nevetett nagyon, meg tán bosszankodott is, hogy elviszem a szekeret, pedig ő még talán új árat is tudott volna srófolni.

Ha az egész falut megszavaztatja.

- Nem azért, tiszteletes úr - mondtam -, hanem énnekem má négy órakor ott kell lenni Góldmannál, hát mindegy akár ma, akár egy hónap múlva, csak el kell vinni a szekeret.

El is vittem, de annyit mégis hozzá szereztem, hogy az ólbul a szénatartó rácsot rátettem a szekérre. A meg, a pap, nem értett hozzá, nem vette figyelembe. Így mégis húsz koronával ócsóbb lett a szekér, mert nagyon jó rács vót, egészen új, nem vót több három esztendősnél, a régi kurátor csináltatta az eklézsiának.

Így kell vigyázni az embernek magára, kivált ha pappal van tárgyalása.

Mentem osztán a Góldmannhó kapálni. Mert a gyarmati vasas Krósz megbukta magát, a fődjét meg a birtokát mind a beregszászi Góldmann ügyvéd vette át. Azt mondták, hogy fiskálisa vót ennek a Krósznak, úgy maradt rá a birtok ingyen.

Ez a Góldmann ügyvéd olyan mosolygós zsidó vót, nem szeretett az ember szemibe nézni, annak soha senki se látta, milyen a szeme szivárványa. E nem akart gazdálkodni, mindent adott elfele. De csakhogy semmit se adott oda. Olyan vót, mint a pap. Mind egyformák ezek az urak. Mikor az ember megígérte, akkor nem adta. Vót egy összedűlő cselédháza: adta vóna ötszáz forintért. Nagy ház vót, ha lebontották, sok lett vóna abból, lehetett vóna építeni szép házat belőle, istállót, színt, mindent.

Ketten Paládi Józsival összeállottunk, hogy megvesszük.

El kell menni hozzá Beregszászba, mert nem jött a ki soha. Nagyon ritkán.

Odabent meg azt mondta: ű nem csinál szerződést, majd kijön.

Hát csakugyan jön eccer a faluba, hívat.

- Megveszi a házat?

- Meg.

De ű meg akkor má úgy gondolta, hogy nem adja el, csak a telekkel együtt.

- Hogy adja a tekintetes úr?

- Ezernégyszáz forintér.

Megnézem a házat. Igazán úgy vót a gondolatom, hogy a mi régi kis házunkat mán ki kell cserélni, újat kell helyette építeni, mert csak megházasodok eccer, ebbe a régi házba nem hozhatok fiatal feleséget, mert ez olyan vót már, hogy még akkor is féltem, ha a madár rászáll, leszakad alatta. Ha a nagy fa nem lett vóna felette, már régen elhordták vóna a szelek. Jó ház vót a Góldman háza, a pallása vastag deszkából vót, itt Pesten úgy mondják: fószni deszka. A magtár lett vóna a Paládi Józsié, a többi az enyém. Igen, de Paládi Józsi azt mondta, neki telek nem kell. Ha nem kell, másat keresek. Mire új társat szereztem, má nem adta.

Nem lehetett vele semmire se menni.

Vagy két esztendeig ki se jött. Mire kijött, mán a háznak nem vót se ajtaja, se ablaka, se teteje, amit csak mozdítani lehetett, azt mind elhordták róla. Ki hordta, ki nem, én meg nem mondom, a szegények hordták el tüzelőnek.

Így lett a többi házával is. Minden háza tönkrement. Nem adta el, nem vót ráutalva, árulta az egész birtokot, de avval is úgy vót, hogy mikor vevője volt, nem tudott megegyezni, azután meg egyre fejjebb csapta az árát. Minél jobban tönkrement minden, anná drágábban adta vóna, mer ű mindig csak számolgatta, hogy neki mennyibe van, azt meg akarja kapni kamatostul. Egyik fogott egy deszkát, elvitte. A pajtát is úgy hordták el. Meg a birtokával is úgy járt, elvették a csehek, mert a határon túlra esett, eligényelték. Csak a puszta telkei maradtak a faluba.

Még van tízköblös erdeje, azt is, ma is árulja, de mikor má megegyeznének, nem adja. Én is kaszálok benne egy-egy nyilat. Mán az erdején sincs egy fa se. Azt is lehordták, kerülőt nem tart mellette, nem fizeti ki magát. Így kifizeti.

Hát ilyen urak is vannak.

Mikor felesbe kapáltam nála kukoricát, ott vót a másik fele, ami néki járt; kijött a fiával, megnézni. Ü nem viszi el, vegyük meg. Vele vót a fia, a Hermány. A meg ojan lüke. Mondja az apjának.

- Te apa, mér nem adod a szegény népeknek annyiér, amennyiér kérik? Hogy meg tudják venni.

- Hallgass.

- Te csak azt tudod mondani, hogy hallgass.

Erre osztán legyintett, és ideadta, ahogy mondtuk. Azt mondja a fia:

- Na látod, ezt megtehetted vóna egy órával ezelőtt is.

- Ti szedtek szét engemet - mondta az öreg.

Így kell nekünk kínlódni az urakkal, akármifélék is... Má a régi urakbúl mind elpusztult. Meghalt az öreg Salánky Sámuel is. Ott maradt a háza. Az is ott állott sok esztendeig, az eső beleesett, még a fű is kiződült a szobákba. Ezért harcolt annak az apja meg a nagyapja annyit a szegény emberekkel meg a lovakkal, hogy be kellett kötni a száját, hogy bele ne faljon a

búzába, ha nyomtat. A főispán Salánky Arvéd meg úgy elpusztult, hogy még a híre se maradt meg. Annak jányai vótak, de úgy nevelte a jányát, hogy még tenyiszezni se vót szabad nekik, mert az erkölcstelen. Erre egyik jánya férhe ment egy festőhö, truccból. Nem is szerelembül, csak hogy az apját megbosszantsa. A festő meg verte, el is váltak. A másik jánya meg eccer megnézte Budapesten a *János vitézt*, osztán azt mondta, hogy színészné lesz. Azt meg úgy megverte, hogy béna lett. Egy fiatalember, udvarlója a harmadiknak, eccer az utcán köszönt egy zsidólánynak, annak többet nem volt szabad belépni az ő házukba.

Így voltak, osztán végek. Mink meg kínlódunk a rossz terméssel, a kicsi napszámmal, ennivalónk sincs, mégis megvagyunk.

Pedig milyen szegények vannak, úristen. Azt még csak el se lehet gondolni. A mi házunk megett van egy kisház. Olyan kicsi, hogy nincs abba semmi, csak egy szoba; se konyha, se kamra, semmi. Nagy teteje van, fala meg alig van. A Fencák Márton háza. Ez a Fencák Márton, mán mondtam, mikor gyerek vót, a bába beleejtette a parazsat a szemébe, azután csordás vót e mindig, hol itt, hol ott. Ebbe az időbe más faluba valahol. Eccer kinn vagyok a kertbe, jön egy öreg kódus forma ember, tapogat. A mezőről felől jött, szólok neki.

- Kit keres, bácsi? - Mondja:

- A Jó Jánosné házát, de nem látok, nem tudom, jó helyen járok-é. Jaj, istenem, vajon hun járok, vak vagyok, sose tudok elmenni.

- Hogy híjják magát?

- Fencák Márton, kérem.

- Mi az, maga az, Márton bácsi?

Elmondja asztán, hogy ő megvakult, a másik szemére is, a felesége meg újra ott hatta, visszament az orosz papnál szógálni, nincs senkije.

Bevittem osztán az udvarra, elmondta, hogy azér jött haza a házába, hogy legalább itt akasztja fel magát.

- Jaj, ne tegye azt, nem azért teremtette az Isten az embert.

De én már akkor Budapestet jártam, már értettem a világhoz.

Mondom neki egypár nap múlva. Mi adtunk szegénynek egy kis ennivalót, édesanyám táplálta.

- Márton bácsi, akar-i még eccer látni a szemeivel? Akarja-e, hogy a szemit meggyógyítsam? Én felviszem magát Pestre.

Jaj, ü nem talál oda.

- Én felvezetem magát, csak azt mondja meg, hol született.

- Bökénybe. - De itt nevelkedett Ligeten.

- Hát ha Bökénybe született, akkor Bökényre tartozik.

Adtam neki egy kalapot meg kabátot.

- No Márton bácsi, elmegyünk Bökénybe. Elvezetem Bökénybe, a bírónál.

Mondom a bírónak. Azt mondja, ü nem vállalja, ne hagyjam ott.

- Ez maguknak a kötelessége, ha a községnek van egy ilyen szerencsétlenje, azt gondozni kell. Annyit mán tudok.

- Vezesse el a jegyzőhöz Péterfalvára.

Hát én elvezettem a jegyzőhöz Péterfalvára. Ott lakott a jegyzőjük.

- Tekintetes jegyző úr, ilyen meg ilyen dologba járok. Itt van ez a szegény vak ember. Kár érte, mert nagyon becsületes, derék, jóravaló, tisztességes ember, minek pusztuljon el, mint egy utolsó kutya, az árokparton. Szeretném, ha jegyző úr szíves volna elintézni a dolgát.

- Híjja be - azt mondja a jegyző.

Bevezettem az öreget.

- Hun született?

- Bökénybe.

- Most nem tudok mit csinálni, de szerdán kimegyek Bökénybe, elintézem. Addig vezesse a bíróhoz, ott kosztolják.

Írt is egy írást, amibe meghagyta a bírónak.

Elvittem osztán a bíróhoz vissza. Nem szégyelltem én, hogy világtalan vakot vezetek. Isten irgalmából volt az.

A jegyző adott húsz krajcárt a Márton bácsinak, a meg elővette a kendőjét, annak a sarkába kötve vót egy kis pénze. Így visszatette a zsebébe.

A bíró nem nagyon örült, mikor újra meglátott bennünket, de nem vót mit tenni, hát azt mondta, jó van, majd fejt neki kukoricát a Márton. Ott is maradt Márton bácsi, én meg hazamentem.

Megyek szerdán, mondja Márton bácsi, hogy a kendőjét kiejtette a szénába, ahol hált, a zsebibül, osztán hiába kereste mindenfelé, nem találta meg. Mikor elpanaszolta a bírónak, a meg biztosan megtalálta, de nem adta vissza neki, hanem abból hozatott egy liter pájinkát, abbul neki is adott.

A jegyző megjött, és el is intézték a dolgát. Én meg elmentem vele Pestre, mert éppen akkor készültem vót felmenni, dógozni. Ott osztán a klinikán elfogadták, és megoperálták, meggyógyították, visszaadták neki a szeme világát. Mire a hó leesett, már egymaga vissza tudott jönni.

Igen, de hiába jött meg a szeme világa, csak nem volt ő munkára való. Csak úgy kegyelemkenyéren éldegélt. Itt is adtak neki egy darab kenyeret, ott is. Mikor én hazajöttem karácsonyra, otthon vót, de nagyon kesergett, hogy csak fel kell neki akasztani magát, mert ő nem lesz ember többet.

- Márton bácsi - mondom neki -, mondok én magának egyet. Mennyen kódulni. Ha az Isten ezt adta magának.

Hajlott a szavamra.

- Kéne egy kisfiú, aki vezessen - azt mondja.

Vót egy cigánykovács, Pőcsik bácsi, annak vót egy kisfia. Beszéltem vele, a meg odaadta, mert otthon se vót a gyereknek jobb dóga, mert beteg vót a cigány, nemigen bírt dógozni, hát csak koplalás vót a gyerekecske sorsa.

Odaadta hát és elmentek. Pócsra jártak akkor. Meg mikor ott nem vót senki, jártak a vásárokra meg a hidakhoz, és összeszedett tavaszra valami nyócvanöt forintot. Lisztet, szalonnát. Avval jött haza pünkösdre. Akkor hazajött a felesége is, arra a hírre, ott laktak osztán a kis házba, és nagyon boldogan éltek, mert így tisztességes keresete vót az embernek.

Szidtak osztán engem a faluba, mer mi történt. A mi falunk is kapott egy szegényt.

Úgy vót, hogy egy Víg András nevű embert írtak a község nyakára, hogy az a Víg András minálunk született vóna, és most már annyira magával tehetetlen lett, hogy se állni, se ülni nem bírt. Az illetősége meg ligeti vót, hát csak nekünk kellett eltartani, ha már ilyen sorsra jutott, mert mindig az illetőségét keresik annak, aki valami törvénybe kerül. Ez a Víg András csak éppen hogy megszületett Ligeten, a szüléji, ahogy mondta, cselédemberek vótak Salánkynál, az öregeknél, és most az öregségére a falu udvarán vót egy régi kis rossz ház, abba csináltak neki deszkából egy ágyat, szalmazsákkal, és egy szegény asszonyt megfogadtak, az mindennap megmosta, tisztába tette, enni adott neki. De az annyira oda vót, hogy a félódalát már ki is kezdték a patkányok. Olyan vót annak a félódala, hogy a semmit nem érzett, ha kést szúrt bele magának, azt se érezte. De beszélni tudott csudára, szegény, a végső percig. Még vagy három hónapig vagy négyig elélt, akkor meghótt.

Mondták osztán, hogy a bökényiek fizették vissza a kőcsönt, mert így akarták megtromfolni a ligetieket, hogy mink, mán hogy én, az ő kőtségükre szemesítettük meg Fencák Mártont,

Hanem az igaz, hogy én is jól ráfizettem a Fencák Mártonra, mert a felesége azt mondta, hogy nem jó helyen laknak ük Ligeten, hanem ott kell venni egy kis hajlékot Pócson, Máriapócson vagy mellette, valahol egy faluba, hogy ne kelljen olyan messzire menni a munkára.

Így eladták a kicsi házukat, azt megvette egy Ferenczi Gergely nevű. Ennél meg nagyobb tolvaj nincs a világon, e lett az én szomszédom. Odajött a pici házba a rettenetes sok gyerekével, van annak nyóc gyereke vagy kilenc, nem is tudom, csak úgy nyüzsögnek.

Másik őszön már azok laktak benne, úgyhogy mikor én karácsonya hazajöttem, első dógom vót Csécsére menni, mert ha valamit venni akartunk vagy beszerezni, akkor mi mindig Csécsére megyünk vásárolni. Hoztam onnan lisztet, tizenöt darab szalonnát és őrletni való búzát.

Nekünk vót is mindenünk, nekik meg nem vót semmijük.

Mondja eccer édesanyám:

- De szaporátlan ez a liszt, amit most Csécséről hoztál, fiam.

- Szaporátlan?

- Alig nyúlok bele a lisztes ládába, már fele hiányzik.

Mondom, e nem jól van.

Szeget ütött ez az én fejembe. Eccer átmegyek Ferencziékhez, hogy valami köszörűkő kellene nekem. Nekik meg vót jó nagy köszörűjük, mert ezek uraságnál szógáltak, hát valahogy szerzett.

Köszörülöm a kisbaltát, hát látom én, hogy a csécsi lisztet gyúrja a Ferenczi felesége.

Megismerem a lisztet, mert senkinek se vót a faluban olyan színű lisztje. Olyan szép sárgásfejér színe vót. Mert a csécsi gazdáknál nincsen konkoly a fődeken. Minálunk más színe van a lisztnek, kékesebb.

- De szép lisztje van - mondom.

- Most kaptam - azt mondja a Ferenczi felesége - Kovácséknál.

Én meg olyan izgatott lettem, mentem vóna a csendőrökhöz, mert akkor éppen csendőrök laktak a Mojzes Pál kis házába, de édesanyám azt mondta:

- Ó, fiam, minek mennél a csendőrökhöz. Szegény ember a, nekik is élni kell. Hátha adták neki.

Nem szóltam, hanem átmentem csendesen Kovács Mihályékhoz, hogy valami fűrészt kérek egy kicsit. Mondom Ágnes néném:

- Ágnes néném, még jószívük van maguknak, hogy ennek a Ferenczinének ma is lisztet adott?

- Ő nem - azt mondja, nem is látta vagy két hete. Nem is mer hozzá jönni, mert még most se adta meg, amit azelőtt kért tőle.

- Ugye.

Megyek Ferenczinéhez, mondom neki:

- Hajja-e, mit mondott maga, hogy Kovácsné adott magának lisztet.

Nem is tagadta, hanem azt mondta, hogy nem akarta megmondani, mert édesanyám adott neki egy főzetre valót.

Mondom osztán később édesanyámnak:

- No, édesanyám, akkor szaporátlan a liszt, ha maga Ferenczinének adogál belőle.

Ő meg csudálkozott, hogy őtőle nem is kért.

Mán én tudtam, mi van. Mikor édesanyám dógozott kint az ólba vagy a kertbe, Ferenczíné csak átjött, és bement a házba, vett.

Én osztán lakatot szereltem a ládára, annak a kulcsa meg bent vót a házba, de édesanyám sose zárt életébe lakattal semmit, nem is tudta nyitogatni, így aztán is csak nyitva vót a lisztesláda.

Mindig ilyenek vótak ezek mindennel.

Megyek ecce templomba fele, látom, hogy a Ferenczi felesége töri a vesszőkerítést, mert vesszővel vót elkerítve elöl az utca felől a kert.

Nagyon megharagudtam, annyira, hogy nem is mentem templomba, mert nem akartam haragvó szívvel lenni a templomba. Csak ebéd után szólottam át, hogy véletlen megláttam az udvaron az asszonyt:

- Hogy tehet má ijet, szomszédasszony - mondom neki -, én többet nem kerítek kerítést, ez a rekesz az enyém, azt nem maguk csinálták, hanem én.

Az ő keze törjön el, ha hozzányúlt.

- Ugyan, maga szerencsétlen, ne átkozza magát, magának sok gyereke van. Hát nem láttam a magam szemével, mikor templomba mentem? Úgy megharagudtam, hogy nem is bírtam elmenni az Isten házába olyan haragos szívvel, mert nem azért megy az ember a templomba, hogy magában rosszat gondoljon embertársairól, hanem azért, hogy hálát adjon az Istennek az elvett jókért.

Így osztán csak lesütötte a fejét, és sietett befele a házba.

Tavasz fele eccer híjja édesanyám a tyúkot, hát hiányzik egy nagy sárga tyúk.

Hova lett, hova lett, keresem én is, nem bújt-é be valahová.

Átszól a Ferenczi felesége a másik udvarról:

- Mit keres, Borcsa néném?

- Hadd el mán, elveszett egy nagy sárga tyúkom.

- Ó, képzelje - azt mondja az asszony -, az enyém meg drótszeget nyelt, le kellett vágni.

- Drótszeget? - mondom - jó isten... Ne keresse édesanyám, megvan mán a tyúk.

A másik szomszédasszony meg átszól, mikor az bement.

- Ne keresd, György, előttem vágta le.

Ilyen a jó szomszéd, de nem tehetek vele semmit, mert mindig attól félek, felperzseli azt a rossz ólamat, szalmás.

E nem tud írást, ojan analfabéta. Elhisz a mindent, amit mondanak neki. Mégis megtette, hogy mikor édesanyám az erdőn vót kapálni, hozott a hátán haza egy kis lomot. Mit tud egy öregasszony összeszedni? Hát ő meg kerülő, és nem leparancsolta az édesanyám hátáról azt a kis gizgazt. Nem engedte, hogy egy kis lomot elhozzon, ojan egy vad olá vót a. Félt is tőlem. Ha édesanyámat látta, köszöngetett ü is, a felesége is, de ha engem látott, má ment.

Első a szomszéd, mert azt mindig látja az ember. Mikor a csirke nő, a nem ismeri a kerítést, átbújik. Ez kettőt-hármat levert belőle. Én nem szóltam. Az övé is átjön. Én nem ütöttem le egyet se. Soha. Én arra nem vónék képes, hogy egy ártatlan csirkét megüssek. Üsse meg a gazdáját az istennyila.

Így tanultam én meg, hogy az embernek mindig mindenütt félni kell. Vigyázni kell nagyon, hogy az ember másnak kárt ne tegyen, mert ha a legkisebb kárt csinálja, nagy azért a harag, de ha neki tesznek kárt, akkor legjobb szemet hunyni, mert abból csak még nagyobb baj lesz.

A nagygazdákkal is úgy vót. Mind csak kihajtja a munkást.

- Még egy rendet vágni, még egy rendet vágni - szokta mondani Mojzes Pál bátyám felesége is. Az urát is úgy kergette.

- No, Pali bátyám - mondtam -, reggelig kaszáljunk?

A nagygazda mind olyan, ha elfog valakit napszámosnak, kihajtja belőle a lelket is. Egyszer egy negyed árpalisztér négy napot kaszáltatott. Másszor meg egy véka búzáért ketten egy napot kaszáltunk, és mikor kiadta, nem vót háromnegyed se, az is ocsu. Fizetni egy se szeret, csak dógoztatni, belet kihajtani belőle.

Mindenkitül félni kell, mindig csak félni kell. A szegény ember csak arra vigyázzon, hogy soha senki előtt egy szót se szóljon, mert nem tudja, ki mikor árt neki. Én mondhatom, hogy én szocialistával sose beszéltem, ha már ojat akartak mondani, már én húzódtam férre, mert nem akartam, hogy rám ragadjon. Osztán valami ojat mondjak, amibül baj lehet. Jaj, az nagy baj, ha az emberbül ojat mondanak tovább, mibe beleköthet a jegyző meg a csendőr meg a bíró. A szegény embernek arra kell vigyázni, hogy még a madár se ügyeljen rá. A szegény ember akkor élhet, ha senki se mondja, hogy hőj, ennek van a füle mögött. Mondják azt, hogy „mi is a neve?... tíz éve ismerem, de bizony nem tudom megmondani, minek híjják. Talán Mihály bácsi, olyanformák ezek."

Fencák Mártontól tanultam egy jót. Azt mondta:

- Édes fiam, engem az én apám arra tanított, hogy a szegény ember akkor igazi szegény ember, ha a huszonötöt pissz nélkül ki tudja állani, de utána még össze is üti a bokáját, hogy illendően megköszönje az uraknak a szívességet, hogy ne gondolják, hogy olyan neveletlen bugris.

Mán mostanába nem szoktak az emberre huszonötöt verni, de a régi időbe bizony ebből a tudományból élt a szegény ember.

Mikor én katona vótam, mer a háborúba azért beszippantottak, mégpedig más helyett... mert az úgy vót, hogy Orbán Gábor kisbírónak nem adtam bagót, hát a jegyző elküldött a harctérre, pedig katona se vótam... Mer tetszik tudni, én evvel az Orbán Gáborral, az öreggel, csak akkor tanálkoztam egy órával azelőtt, és én akkor éppen pipás ember vótam, hát azt mondja:

- György fiam, adj egy kis bagót.

Adtam neki jószívvel. Kivertem a pipámat, és odaadtam.

Akkor bementem a községházára, mert hívatva vótam valamiért. Ott meg várni kellett kinn az eresz alatt, és én rágyújtottam a frissen tömött pipára. Még el se szíjtam formán, jön Orbán Gábor bátyám, és azt mondja:

- Adj egy kis bagót.

Mondom néki:

- Most adtam. - A meg rám néz:

- Nem adol, kutya teringette?

- Nem én, míg el nem szívom. Hagy szíjjam el elébb.

Mer az még olyan régi öreg vót, amék szeretett pipadohányt tenni a fogára, és attul köpködni.

Hát nagyon megharagudott, hogy nem adtam, és elkezdett velem lármázni.

Kijön a jegyző.

- Micsoda lárma ez itt?

Mondja a kisbíró:

- Egy kis bagót kérek tülle, oszt nagy fennyen azt veti, hogy nem ad.

Rám néz a jegyző:

- Jól van, majd elhúzzuk a nótáját.

De én még szóhoz se jutottam, otthagy. Bemegy az irodába. Híjnak osztán befelé utolsónak. Hadiözvegyek vótak ott sok, még azokat is mind elébb intézte el, csak aztán engem.

Aszongya:

- Mondja csak Jó György, hadimunkára kell bemenni a faluból két embernek, Kósa Pálnak és Sovány Imrének. De Kósa beteg; nem akarna-é két hónapra bemenni helyette.

Mondom neki:

- Jegyző úr, ha nem én vagyok hivatalos.

Azt mondja:

- Ne jártassa a száját. Két hónapra megy be és kész. A hazáért most mindenkinek szenvedni kell. Csak maga akarja kihúzni magát? A teremtésit magának.

Mondom:

- Ha jegyző úr úgy gondolja, két hónapra elmehetek.

Erre nem szól semmit, csak beírja a nevemet. Másnap már menni kellett Szatmárra. Ott jelentkeztem, nézik, azt mondják, nem én voltam az idézésbe.

- Tudom, hogy nem én vótam, de a jegyző úr engem küldött be, hogy Kósa Pál beteg, pedig nem is beteg, csak egy kicsit köhög.

Erre nevetett az őrmester úr, hogy majd én meg prüszkölök is, minek dugtam oda az orrom.

Evvel beosztottak, és másnap már mentem a harctérre. Igen, de nem két hónap lett belőle, mert a harctéren újra soroztak, és ott meg bevettek. Többet nem is eresztettek el, csak három esztendő múlva. Három teljes esztendőt szenvedtem én azért, mert a kisbírónak nem akartam bagót adni.

Azér kell a szegény embernek vigyázni minden tettére és minden szavára. Jaj, annak mindig áldozni kell, akárki kívánja is tőle, ha hivatalból kívánja.

No, de e mán a háborúba vót, én meg csak arról akarok szólani, hogy legény koromban hogy vót.

Én, kérem, azt tanultam meg, hogy hallgatni kell, vigyázni kell, akkor az embernek nincs haragosa. Nem is vót nekem senki abba az időbe, csak az egy Csereklye Mihály, aki sose bocsátotta meg, hogy azt mondtam neki, hogy sírni fog a piros nadrágba, pedig abba is igazam vót, mert ojan keserves leveleket írt az édesanyjának, hogy ha ki nem szabadítja, ezt teszi meg azt teszi magával, mert abba az időbe nem volt ojan mézes-mázos a katonaság, mint most, hanem ugyanám kurucul vót, betyárul bántak a gyerekekkel. No, de azért azt is ki kellett bírni.

Hát az anyja meg nem reklamálta ki, pedig ha reklamálta vóna, csak kéthónapos katona lett vóna belőle, mert árva vót, hogy apja nem vót, meg egy iskolás kisöccse is vót, haza eresztették volna. Igen, de az anyja azért nem reklamálta ki, mert mikor elment, hát elébb felcsinálta a Kőmíves Erzsit, mert úgy gondolta, hogy akkor az anyja kénytelen lesz beleegyezni a házasságba. A jány meg nagy lett, és mindenki tudta, hogy kitül. Májusba gyereke született, vagyis hát egy kisjánya. Akkor pedig meg is indították a gyermektartási pert Csereklye Mihály ellen.

Akkor, hogy tárgyalásra kellett járni, az anyja mégis kireklamálta a fiát, és azt júliusba csakugyan ki is eresztették.

Én nem tudtam, hanem aratáskor történt, zabot arattunk a Kúrián, eccer csak délbe szól a harang, temetésre szól.

Ki hótt meg, én meg azt mondom:

- Most akasztotta fel Csereklye Misi magát.

Nevettek az emberek. Senki se tudta, én se, hogy Misi itthon van. Előtte való nap jött meg, és azt mondta az anyjának, hogy azért jött, hogy feleségül veszi Kőmíves Erzsit.

- Inkább akaszd fel magad - azt mondta az anyja.

A meg hajnalba az istállóba, ott hált, ahogy felkelt, enni adott a marhának, kitakarította az ólat, azután felakasztotta magát. Úgy lelték meg.

Így az én szavam betőtt. Még csodálkoztam is rajta, mert nem hittem, hogy ennyire szereti Erzsit.

El is mentem sírt ásni neki. Ástam egy olyan sírt, hogy ha lesz feltámadás, ugyancsak kaparhatja, míg kimászik belőle.

Mikor már olyan mélyen vótam, hogy csak a kezemet tudtam kidugni a főd színére, mondta a kurátor, hogy elég lesz már. Én még egy ásónyomot ástam.

- Dögöjj, kutya - mondtam.

E vót az egyetlen ellenségem, még a kaszárnyából is azt írta egy barátjának, hogy mondják meg annak a kacskának, hogy ha hazamegyek, kiegyenesítem az ujját.

No, mán nem fogod egyenesíteni az ujjamat, elég egyenes vagy.

Én nem haragudtam rá azért, csak hát bántott, hogy meg tudott halni úgy, hogy velem nem békélt ki, pedig én soha egy rossz szót nem vétettem az árvának.

A temetésén is ott vótam, énekeltem feszt, és temetés után elmentem Kőmívesékhez is, megmondtam, hogy halálába megbocsátok neki.

Kőmíves Erzsi meg azt mondta, hogy nem kellett vóna neki meghalni; ha igazán szeret valaki egy jányt, nem kell magát felakasztani, most már ő itt maradt szégyenbe a kisjányával.

Sírt szegény, nagyon sajnállottam. Elmondtam neki, hogy lám én meg hogy vagyok, már huszonkét éves vagyok, még nem tudtam igazi szeretőre szert tenni.

Azt mondta, mindenkinek meghozza az Isten a magáét.

De én még azért három esztendeig nem tudtam, ki az, akit Isten nekem rendelt.

HUSZONHETEDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy mindennek megjön a maga ideje, a házasodásnak is

Mikor 1913 karácsonykor hazajöttem Budapestről, vettem két lovat.

Mert mondtam a nagybátyámnak, Bálint bátyámnak, hogy mijen erős élet ez az enyim, se otthon nem tudok semmire menni, se itt nem tudok mesterember lenni. Azt mondta, hogy „má arra, öreg vagy, hogy inasnak menj", mert húszéves voltam, mikor legelőször Pestre jöttem, s akkor még nem akartam elszegődni, édesanyám miatt, ma meg késő... Én nem is bántam, hogy nem kellett inas lenni, mert én ahhoz má nagyon tapasztalt voltam. Nem kívántam, hogy egy mester abriktoljon öreg fejjel, az is jó vót, hogy mellékesbe megtanultam sok mesterséget. Kőmíves munkát én már úgy tudtam, hogy magam is felfalaztam a házat. Mán csináltam magamnak egy kis ólat vályogból, megbámulta azt mindenki, hogy milyen jól tudtam falazni jó pelyvás sárral. Be is vakoltam, senki se mondta volna, hogy nem kőmíves csinálta. Azután meg a bádogos munkát különösen megtanultam. Úgy bántam én már a szerszámmal, a pléhet hajlítani, vágni, szabni, semmi se volt nekem. Mikor hazamentem, csináltam egy jó csomó tepsit, eladtam a falukba, még nevettek, hogy drótostót lett belőlem, de sok jó búzát kaptam én azokért, érdemes volt. Télen. Festeni meg úgy tudtam, hogy mondták, hogy Csécsen egy gazdaember pléhtetejű házat csinált, én vállaltam fel a festését egy mázsa búzáért. Egy hét alatt megvót. Így én örültem, hogy már mesterség is van a kezembe, de mondtam Bálint bátyámnak eccer:

- Bálint bátyám, nem szeretem én eztet a sok pesti utat, ha engem a jó Isten hozzá segítene, hogy két lovat vegyek, akkor én többet orcámmal se fordulnék Pest felé. Nem én. Mert Gedeon bátyám is megházasodott, és azt már tetszik tudni, hogy van, mikor asszony van a háznál, akkor már a testvér kifelé van a házbul.

No, azt mondja Bálint bátyám:

- Mennyi pénz kell most nálatok két lúra?

Én meg azt mondom: - Száz forint.

Ü meg azt mondja:

- No, szerencséd van, hogy most szóltál, adok neked száz forintot, de többet meg ne lássalak Budapesten, vagy letöröm a derekad.

- No, Bálint bátyám - mondtam -, isten engem, engem többet nem lát, mert most meg is házasodok, ha az Isten segít.

- Nagyon jó van - azt mondja -, itt az ideje, házasodj meg, vigyél annak a szegény anyádnak egy jó menyet, és legyen belőled rendes, tisztességes, becsületes magyar ember.

Így én a száz forintot zsebre vágtam, a magam keresetével együtt vót pénzem, szépen hazamentem. No, Budapest, sírhatol utánam.

Mingyán vettem is egy szép lovat, a Keselyt, meg vettem hozzá egy szép párját, a Darut. A Keselynek mind a négy lába cipellős vót, nagyon szép remondaló volt, katonaló, a Daru meg szürke szőrű. Száznegyvenhat forintba került a kettő, kettőszáznyolcvan koronába.

Nagyon derék két ló vót a. Lúnak nagyon jók vótak. Mingyán hozzáfogtam én fuvart vállalni, fát hordtam egész télen az erdőrül.

Igen, de a Daru nem vót egészséges ló, csakhogy én azt nem tudtam. Nagyon szeretett a húzni, de köhögött. Tavasz felé má nagyon köhögött, nem tudtam, mit kell vele csinálni, mindig mondtam, hogy elmegyek vele az állatorvos úrhoz, de valahogy csak elmaradt.

Tanácsoltak orvosságokat, libazsírt kell tenni a zabolájára. Mondták, hogy vigyem vissza annak, akitül vettem, harminc napig vissza lehet adni, de nagyon szép ló volt, valami nagyon szép, és akkor nem köhögött, mikor vettem, mert fortélya van annak, három napra el tudják állítani a kehelését, de azután se vót az ojan nagyon kehes, hát sajnállottam visszaadni is, mer ojan nagyon szép ló vót a, hogy megért a maga száznyócvan forintot, ha az a kis keh elmúlt vóna róla, meg többet is, olyan szép ló még nem is vót a kezem alatt.

Hát eccer jövünk haza a salánki erdőről, a ló meg út közepén egy szót se szólt, felfordult, mingyán meghótt. Most mit csináljak, éppen harmincegyedik nap vót a vásár után, a harminc nap letőtt. Mán nem is perelhetek érte.

Még előtte való este mondtam édesanyámnak, én nem viszem ezt a lovat vissza. Majd csak kiheveri.

Így magába maradt a Kesely.

Ej, de sajnállottam, hogy magába maradt. Ü is sajnállotta, mer olyan természete vót, hogy nem akart magába dógozni.

Elkértem kőcsőn a Mojzes Pali bátyám egyik lovát, ha összefogtam a Kesejjel, ment a remekül, de ha magába vót, az üres szekeret se akarta húzni.

Mondtam édesanyámnak, hogy venni kell hozzá egy párat. Ű meg azt mondta, hogy inkább adjam el a Keselyt is, mert nem nekünk való a ló, nem tudok hozzá. Mindig ökörrel babráltam. De én elmentem az újlaki vásárra, és vettem egy szép állású jó holló lovat kilencvenöt forintér, úgy híjták, hogy Holló. Fekete vót, mint a bogár.

Hazaviszem nagy büszkén, mingyár befogom, hogy vigyek ki ganét a fődre. Rakom a szekeret, rakom, eccer csak az én új Holló lovam hátraveti a fejét, megnézi a szekeret.

- No - mondom édesanyámnak -, itt alighanem baj van. A ló megnézte, hogy mennyit rakok a szekérre.

- Ó, fiam - azt mondja édesanyám -, nincs a lónak annyi esze.

Dehogynem vót. Mikor készen vagyok a rakodással, indétok. A Kesely gyönyörűen indul, hanem a Holló nem mozdul.

Ejnye, az anyád ne legyen boldog, mondom, s megverem a lovat.

Micsoda? Elkezd curukkolni visszafelé, ugrik egyet, mingyán kettészakította az istrángot.

Az igaz, gyenge vót az istráng, de vót odahaza új, magam verettem a kötélverővel a télen. Felrakom a hámba, felakasztom az istrángfára, s újra indétom a lovat. Újra elkezd ugrálni, nem tudja elszakítani. Hanem ráült a kocsira. Tolja visszafelé a szekeret.

No, készen vagyunk a Hollóval. Mit csináljak. Megpróbálom, hogy igazam vót-e, csak tán a tele szekeret nem akarja húzni.

Lerakom a trágyát, és indétom az üres szekeret. A ló hátranéz, látja, a szekérbe nincs semmi, nagyszerűen elindul vele, és megy a szekérrel trappba.

Jó vagyunk má, ha ez a ló csak az üres szekérrel akar sétálni.

Mingyán másnap visszavittem a lovat Újlakra annak, akitől vettem. Nem vette vissza. Megyek a jegyzőhöz, a meg városbéli vót, hát az eladónak ad igazat: szép a ló, jó a ló, szoktassam meg.

Haza kellett hoznom a lovat, és így kínlódtam én vele egy ideig. Ha rakodtam, mindig megnézte a szekeret. Ha úgy vót rakva, hogy a szekér oldalánál nem vót fejjebb rakva, akkor húzott. Vót úgy, hogy tizenkét mázsát meg huszat is elvitt, ha nem látta, vitte. De ha feljebb vót rakva, megpislantotta, nem vitte. Búzászsákot vihettem vele akármennyi vót is, ha meg ójan nehéz vót is, de mentem vele szalmát hordani, szénát, azt már nem vitte.

Hordtam osztán vásárokra, nem tudtam eladni, mert ott ojan bolond vót, hogy még az üres szekeret se akarta vinni, ha a vevő előtt jártatni kellett.

Tanácsolták, hogy itassak vele rumot. Megivott egy féllitert, nem segített. Hanem egyszer egy cigány megtanított. Azt mondja, itassak meg vele egy marék verébganét. Megpróbáltam. Ojan szelíd lett, mint a bárány. Így osztán végre sikerült eladni egy kishodosi embernek.

Örültem, hogy megszabadultam tőle. Másnap az ember hozta vissza.

- Barátom örülök, hogy eccer megszabadultam tülle. - Nem vettem vissza, dehogy vettem.

Most mán a mi jegyzőnkhöz került a ló, és most meg e mondta: mit akar kend, szép a ló, jó a ló, szoktassa kezéhez.

Így kell lám élni az embernek. Ezér kell a felsőséggel jóba lenni. Akkor tanultam meg, mi az a jedző, meg mi az a törvén. Hogy tud a segíteni, mihelyt igazságtalanságrul van szó.

De sokon is keresztülmegy a fiatalember, míg beletanul a nagy életbe.

Hanem akkor szótfogadtam az édesanyámnak, hogy nem nekünk való a ló, és eladtam a Keselyt is, vettem helyette két kis tinót, majd csak jó lesz ökörnek.

Inkább a házasodásra gondoltam, mert édesanyám már gyenge vót, és az ökörrel, tehénnel meg a malacokkal meg a feles főd kapálással sok baj vót, szegény már nem bírta a nagy munkát. Meg a szívem is nagyon nekikeseredett már, hogy ha meg nem házasodok, mi lesz belőlem. Nem fogom az életet egyedül tölteni. Nem akartam cégéres lenni.

Igen ám, de kit vegyek el. Váradi Piroska csak nem ment ki a fejembül. Mán a Sarkadi-fiú felől vehettem vóna, mer az megházasodott a tavaszon. Gazdag jányt vett el Nagypaládrul, a Semptei nagygazda jányát, el is ment hozzájuk, beházasodott. A mán nem jön többet zavarogni az én vizembe.

Vasárnap vót. Mondok, ma van a napja, megszólítom Váradi Pirost.

Igen, de ahogy nézem, látom, hogy nagyon nézeget fel a karba, hanem nem engem nézett, hanem egy fiatal legényt, aki nálam két esztendővel is fiatalabb vót, Meggyesi Janikát.

E mingyán szeget ütött a fejembe. Ez a Meggyesiek valaha nagy család vót, nemes család is vót, de nem idevalósiak vótak, csak vendégségbe jött Ábrahám Jósepékhez. Azoknak a rokona vót. A nagybátyja szógabíró vót az ugocsai járásba valahun. Ez a nagyravágyó Váradi Piros má megint egy ijenre vetette a szemét. Nem is mentem aznap felé, hanem megkérdeztem, és hallom, hogy ennek a Meggyesi Janikának semmije se az égvilágon nincs, de semmije annak. Csak egy nagyralátó anyja, aki azt akarta, hogy a fia, mert szép fiú vót a gyerek, valami nagy házassággal üsse ki a csorbát, és szedje rendbe a családot.

No isz, akkor éppen jó helyre néz, ha Váradi Piroska után szaglász. Annak van két és fél hold födje, abba elturkálhat, míg megleli a kincset.

De a gyerek, úgy látszik, beleháborodott a jányba, hallottam, hogy minden este ott támasztja az ajtót. Mondja nekem egy barátom, Somodi Pál, tudna ő nekem egy feleségnek valót Becsen. Mennyünk el, jövő vasárnap éppen bál van Tiszabecsen, megismerjük.

Jó van. Másik vasárnap reggel kivikszelem szépen magamat, megyek templomba, templom után ebéd, ebéd után felállok, mondom édesanyámnak:

- Adjék egy koronát.

- Van neked - azt mondja.

Ühm. Még valami a, hogy édesanyám most kezdi el.

- Van - mondom -, keves. De keves.

Mán láttam, hogy édesanyám nem szereti, hogy megyek. Pég nem is tudja, hogy hova megyek. Szegény, megsájdította, hogy mán házasodásra gondolok, azt nem nagyon kívánta.

De azér nem szólt, hanem elővette a porcolánt, kivett belőle egy koronát, ideadta.

- Osztán hova mégy?

- Majd meglátom... Becsre.

- Becsre?

- Becsre.

Azt mondja:

- Én is vótam eccer Becsen bálba. Elvittek. Rokonunk vót ott nekünk Nagy Ferenc bátyám. De nekem nem tetszett Becs. Nagyon görbe falu.

- Majd meglátom.

- Ismered, mit láss rajta.

- Most megnézem.

Akkor egy kicsit hallgatott szegény:

- Kommendáltak valakit?

Mondom:

- Kommendáltak.

- Kit kommendáltak?

Mondom neki, kit. Ő meg szegény csak elkeseredett. De hát én avval nem törődhettem. Mán valamit csak kellett próbálnom.

Elmentem. Nagyon szép tavasznap vót, nagyon szépen virított mán minden. Mikor a tiszaújlaki hídhoz érek, ott Becs alatt, jön a hídról három jány. Nézem, merre akarnak ezek menni, hát ezek is a becsi útra kanyarodtak. Szép három kisjány vót, különösen az egyik, a legkisebb nagyon kedvemre való vót. Olyan kis nevető jány vót, mingyán a kedves kis Annuska jutott eszembe róla, mer ez is szőke vót, de nem vót olyan nagyon szép szőke, hanem azér meglehetős vót.

Hát ahogy nézem őket, éppen ez a kicsi megszólít:

- Ne nézzen ojan nagyon, mer meg tanál vakulni.

De nevetett hangosan, csak úgy szólt a kacagása, mint a kismadár fütyörészése.

- Megvakulok? - mondom. - Nem akarok pedig.

- Nem az akaraton múlik.

Evvel mingyán hozzájuk léptem, és azt mondom:

- Hova mennek a kisasszonyok?

Mongya a kisjány:

- Órunk után egyenesen.

- Én meg maguk után egyenesen.

Erre nagyot nevetett.

- Csakhogy - azt mondja -, aki bogár után megy, az sárba lép.

De kimondta magyarosan. Mondom:

- Hamis maga, kedves.

- Hamis a hamisat megismeri - azt mondja.

Így elkezdtünk beszélgetni. Nagyon jó friss esze vót a kicsinek, a többi meg nevetett csiklandósan.

Így mentünk Becsig, rövid út, de a végén már azt mondja a kicsi:

- Eljöhetne mihozzánk is, ha nem kommendálták ki.

- Honnan tudja, hogy engem elkommendáltak?

- Ugye - azt mondja nevetve. - Kitanáltam. De igazán jöjjön csak mihozzánk, ha házasodni akar, jó helyre jön.

- Ühm - mondom -, még ennek fele se tréfa. Hány esztendős maga?

- Éppen elég - azt mondja.

- No hát, én megtapasztalom.

Ahogy bemegyünk az udvarukra, jön ki az anyja, a kisjány meg szalad hozzá, mondja:

- Nézze csak, édesanyám, mijen hosszú legényt fogtam.

- Hallgass, te bolond - mondja neki az anyja -, mit beszélsz.

De a meg csak erősítette, hogy ő fogott el engem, nem én őtet.

- Ijen e - mondja az anyja -, ami a szívén az a nyelvén.

Így behívott aztán az anyja is, leültetett, az ura meg a fia nem vótak éppen odahaza, hát csak velük beszélgettem. Kikérdezte, ki vagyok, hát mondja, hogy ismeri édesanyámat, mert az ő anyja Rettegi-jány, és rokonságban vannak. Valahonnan a csécsi rokonokkal. Mingyán otthon is éreztem magamat. Tetszett nekem a szép ház. Nem volt új ház, de nagyon jó kétvégű ház vót. Aztán megjött az ember is, a kisjány apja, az is nagyon szíves vót, nevetett, hogy a kisjánya hozott be az útról. Megmutatta az istállót, nagyon szép két csikó volt, elmondtam a lovam históriáját, tanított, hogy mit kellett volna csinálni a kehes lúval. Nem szabad meghajtani. Tehene is vót éppen ellőfélbe, és nagyon szép tiszta az udvar, mintha kérőt vártak vóna a házhoz, pedig fiatal vót még a kisjány, tizenhat éves.

Eltőtt a nap. Hozattak bort, mert mondtam, hogy én a pájinkát nem szeretem. Beszéltem Pestről, hogy mijen világot járt vagyok. Ez is jó család volt. Szőke Lajos, de a felesége első család, Rettegi, régi nemes család, még főispán is vót belőle.

Este elmentünk a bálba, táncoltam a kisjánnyal, megismerkedtem a rokonsággal, nagyon jó éreztem magam. Micsoda, má éjfélkor azt mondta nekem a kis Szőke Zsuzsika, hogy ő eljönne hozzám feleségnek. Nem kellett ott semmi kérő násznagy, senki, megmondta ü maga, csakúgy kikottyantotta, én meg nagyon szerettem, hogy nem húzódós, nem kéreti magát. Ki tudja, a jó Isten, hogy szánta nekem, akit akart. De azér azt mondtam neki:

- Tudja, még nem mondhatok semmit, elébb meg kell beszélni édesanyámmal, mert én szeretem az édesanyámat, ha neki nem lesz ellene kifogásolása, akkor nem mondom, lehet valami a dologból.

Éjfélkor hazamentem Ligetre, és még akkor éccaka elmondtam édesanyámnak, hogy mijen szerencsém volt, azt nem mondtam, hogy az úton fogott meg a kisjány, csak hogy a bálba ismerkedtem meg a családjával.

- Ó, fiam - mondta édesanyám -, a nagy család. Rettegi, azok első nagy család Tiszabecs kösségbe, de még a vármegyébe is. Jaj, ha az Isten azt adná, akkor megnyalhatod mind a tíz ujjadat utána.

No, hogy így neki se volt semmi kifogása, én csütörtökön már el is mentem utána, és eljegyeztem a kisjányt. Vittem neki jegyet. Piros selyemkendőbe egy húszkoronás aranyat. Az egész meg át volt kötve kékselyem pántlikával, szívformán.

Akkor meg jobban éreztem magamat. Ottmaradtam náluk megint éjfélig, akkor a bátyja Jani befogott, és szekéren vitt el haza egész a ligeti faluszélig, így mentem haza. Avval a Janival is nagyon összebarátkoztam. Igen jó fiatal fiú volt, tizenkilenc esztendős, de nagyon dógos vót, ahogy láttam, ha apja, anyja, fia mind ilyen, akkor a kisjánynak is csak jónak kell lenni.

Meg is ölelgettem persze a kis Zsuzsikát, és nagyon kedvemre vót, hogy ojan fiatal létire nem ijedezett a csókjaimtól.

No, mondtam, már akkor rendben van az én életem, hálistennek.

Ojan vígan dógoztam én azon a héten, hogy csak úgy égett a kezem alatt a munka. Mer egész más az, mikor az embernek rendben van a szénája. Még azt is elgondoltam, hogy ők otthon vannak elegen, én csak azt kívánom tőlük, hogy segítsenek hozzá, hogy felépíthessem az új házat, nem is kell más, majd megkapjuk az örökséget annak idején. Akkor vót, hogy a Goldman háza eladó vót, és telekkel együtt meg lehetett venni. Mán Paládi Józsi kilépett az egyességből, hanem a telket el lehetett vóna adni a községnek, mer a templom mellett vót a telek, hát úgy véltem, a házat lebontom, a telken meg hadd építsenek új parókhiát, mert a papiház messze volt a templomtól, de akkor egybeesett volna a templomtelekkel.

Egy vasárnap megyek Szőke Zsuzsikáékhoz, hogy elmondjam, hogy a Goldman telket így el lehet adni majd a községnek, és igen boldog voltam.

Úgy estefelé értem oda Szőkeékhez, Zsuzsika nem vót otthon. Küldtek utána, nem lelték meg sehol, mert nagy falu az a Tiszabecs, nem jött haza a kisjány. Hanem eljött az egyik barátnéja, akivel akkor is együtt vót, mikor az úton mentek, egy Beteg Boris nevű.

- Maga igazán el akarja venni ezt a Szőke Zsuzsit?

- Minek kérdi?

- Nem tud ez egy fótot se megvarrni a maga nadrágjára.

Én nem akartam beugrani.

- Majd megtanujja - mondom.

- Se szőni, se fonni nem szeret, meg nem is tud. Nem tud a másat, csak viháncolni. Nem ojan feleség kell magának.

Tudom is én, hogy nem vót otthon a kisjány, pedig otthon kellett vóna neki lenni, mer gondolhatta, hogy vasárnap eljövök, nagyon bántott. Meg voltam sértve, Beteg Boris meg csak uszított.

- Egyszóval nem munkára való e, csak a flancra. Nem győzi ezt maga pénzzel.

- Arra magának ne legyen gondja - mondtam a Beteg Borisnak.

De nem hatta annyiba, hanem még azt is elmondta, hogy ahányat lát, annyit szeret. Fiatal a, még idő kell, míg megjuházik. Most is azért nincs idehaza, mert legények után szalad. Nem is jön haza, hanem mingyán megy a bálba az ablak alá, hogy hátha valaki beviszi a táncba. Ojan.

Hát a kisjány anyja a tehenet fejte, az apja meg az ólat takarította, a Jani fiú meg szinte dolgozott, mert ezek mind munkások voltak, úgyhogy ez a Beteg Boris sokat tudott nekem mesélni, egész szeget vert a fejembe.

Zsuzsika meg csakugyan nem jött haza. Mikor setét vót, mondtam, hogy elmegyek a kocsmába. Velem jött a Jani is.

Ahogy a kocsmába megyek, mán húzzák a cigányok táncra. Bemegyek, hát az én Zsuzsikám ugyancsak járja egy legénnyel, és kacag nagyokat.

Nekem se kellett több. Rendeltem egy félliter bort, leültem mellé, és egész este felé se néztem.

Jön osztán a jány, hogy mér nem megyek én ü utána.

- Menjen avval, akivel akar - mondom -, tessék mulatni, akivel akar. A lábom törjön el, ha egyet vagy egy felet is lépek többet maga után, vagy ha egyet is táncolok magával.

Hajnal fele sír, hogy én mit csinálok vele, az egész falu csúfságába kerítem.

Felállottam, és a legényekkel, akivel összebarátkoztam, mentem a másik kocsmába, ott mulattam tovább reggelig.

Igende, mikor haza kellett menni, nem lehetett, mert a felső kabátomat ott hattam az este náluk. Mondom egy legénynek, menjen el érte.

- Eredj, hozd ki a kabátomat.

Ü szégyell, nem vót ott soha.

Hát én meg bementem.

Azt mondja a jány, engedjek meg, ü még fiatal.

- Menjen, kérem, maga nekem nem menyasszonyom. Jegyet váltottunk, slusz.

Hazamentem. Mikor osztán azon a nyáron Kisfalusi Istvánnak a csűre leégett Milotán, hívatott, hogy menjek el megcsinálni, akkor keresztül kellett menni Becsen, mikor visszafele jöttem, bementem hozzájuk. Csakhogy én előre gondoltam, és zsebembe tettem a jegyet. Így bementem a jányékhoz.

Édesanyám meg nagyon sajnállotta, nagyon szerette vóna menyének, csakhogy nekem mán nagyon elment a kedvem a kisjánytól. Hogy ő megtanítja, mondta édesanyám. Nekem nem ijen feleség kell, akit még tanítani kell, hanem ojan, aki engemet tanít. Aki mán mindent tud. Édesanyám még sírt is, mikor mondtam, hogy visszaviszem a jegyet. Nagyon szeretett vóna a

Rettegi-családdal rokonságba engem. Szép jegy is vót. Vót három főrevaló kendő, mind selyem, két zsebkendő meg egy nagyon szép kalap mellé való csinált selyembokréta. Úgy vót minden, ahogy adta, betettem a bal belső zsebembe.

Megyek be hozzájuk, nem is láttam, hun a jány, valaki hátulról megölel.

Nézem, hát a kis Zsuzsika, de ojan piros vót a, mint a bazsarózsa.

- Nézze, Zsuzsika - mondom neki -, megvan-e még az én jegyem?

- Megvan - azt mondja -, csak levettem a szalagot, hajamba tettem még akkor az első bálba, ha nem haragszik érte.

Emlékeztem is osztán, hogy csakugyan kék szalag vót akkor a hajába. De nem az első bálba, hanem akkor, mikor éjfélkor odajött hozzám. Mán láttam, hogy akkor ez hazaszaladt, elhozta a jegyről a kék szalagot és úgy akart megbékíteni.

De mán akkor késő vót. Mán akkor nem lehetett egybeforrasztani, ami elszakadt.

- Nem baj - mondom -, keresse csak meg.

Megkereste a komótfiókba, kivette, ideadta.

Fogtam a jegyemet, két zsebkendőbe arany belekötve szívformán, úgy vót, mint akkor, csak a kék szalag nem vót rajta csakugyan. Megropogtatom a kendőt az ujjam bögyivel, benne van az arany.

Kivettem az ő jegyét, odaadtam, én meg a magamét odatettem annak a hejire a bal belső zsebembe belől.

Kezdett sírni.

- Ne sírjon, nincsen abba semmi. Maga még fiatal, adhat magának az Isten még szép szerencsét.

Bejön az anyja.

- Hát hogy vagy, öcsém?

Akkor még úgy beszéltek: öcsém.

- No, egyél valamit - azt mondja az öregasszony.

- Köszönöm, nem vagyok éhes egy cseppet se. Nem eszek.

De ő nem hallgatott rám, hanem mingyán elküldött a kocsmába egy félliter borér, maga meg szaladt a pallásra ódalasér.

Míg kiment, én meg elléptem. Sose láttam őket többet.

A Zsuzsit, azt még láttam eccer Pesten később a háborúba, mert csakugyan rossztévő lett belőle. Mikor a háború vót, mindegy vót neki, csak katona legyen akárki. De ojan szerencséje vót, hogy egy rokkant katonának mégis a nyakába tudta magát varrni, most is itt laknak Pesten. Eccer éjféltájban az utcán a nyakamba borult valaki, nézem, hát Szőke Zsuzsika. Elkeseregte, hogy az urának semmi keresete, hát neki az utcán kell keresni a kenyeret.

- No - mondom -, akkor maga megtanálta a hivatását.

- Ej, ha maga feleségül vett vóna - azt mondja -, én is tudtam vóna rendes, tisztességes életet élni.

Lehet, hogy igaza vót szegénynek, de nagyon szép ruha vót rajta, olyan vót, mint a többi valóságos úriasszony.

HUSZONNYOLCADIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy csakugyan a legnehezebb jó feleségre szert tenni.
Próba szerencse, de ritkán sikerül

Mondták a barátaim, hogy menjünk el az istvándi bálra.

Nem vótam ellene. Menjünk.

Már kezdődött formán a nyár, szép idők vótak, egy vasárnap délután elballagtunk.

Jó hosszú falu Istvándi is a Tur-parton, nagy kocsmája van. Megismerkedtünk a jányokkal, sokat táncoltunk. Vót ott akkor egy első jány, szép nagy darab termetű jány vót, úgy híjták, Kánya Erzsébet, Kánya István gazdaember jánya vót. Az anyja is nagyon derék nagydarab asszony vót. Nagyon is nagy, meg rettenetesen kövér asszony vót, de a jánya még akkor szép vót kegyetlen, és olyan vót, hogy csak úgy bomlottak érte a legények.

Nem tudom, miért, én ennek a jánynak nagyon megtetszettem, úgyhogy azt mondta, haggyuk ott a bálat, mennyünk el hozzájuk.

Mer ott a vót a szokás, hogy éjfélkor egy óráig szünetelt a muzsika, nem vót tánc, ojankor el szoktak menni a legények a jányos házakhoz, valamit enni. Így én is elmentem, de mikor láttam, hogy olyan sok falubeli legény van náluk, kimentem az udvarra. El akartam tűnni, mer minek keveredjek bele valamibe.

Hát kijött utánam az Erzsébet, hogy tán meg akarok szökni.

- Nem akarok megszökni, de látom, van itt elég legény, nem akarok magáér mingyán ölni. - Nevetett. - Meg, mondom, van elég száj, minek.

- Ó - azt mondja -, e nem számít, e neki mind rokona, mert ott a fél falu Kánya vót, azok meg mind atyafiság vót. Jöjjek csak be, ezek mingyárt elmennek, akkor magunkba maradunk.

Nem tudom, hogy csinálta, hogy nem, úgy is vót. Egy kisfertály múlva a legények mind elmentek, mink meg ott maradtunk.

Kérdezett, hogy beszéljek, én meg mondtam, hogy Pesten jártam má sokszor, mán meg kéne házasodni, de nem tudok magamhoz valót.

E meg nagyon komoj jány vót, csak keveset nevetett, azt mondta, hogy ő segítségemre lesz.

De nagyon derék jány vót, én meg mán úgy hozzászoktam, hogy ha jányos házhoz megyek, mingyán csak úgy nézek körül, mint magamába. Ez igen jó gazda vót, ez a Kánya István, vót vagy huszonöt hold földje, sok marhája vót, sok állata, lova, minden. Nagyon jólesett, hogy ilyen jó gazdák jól fogadtak, és nem bánták, hogy a lányuk annyira szíves hozzám.

Én Szőke Zsuzsikának sose mondtam egy szóval se, hogy házasodni akarok, ennek meg a vót az első szavam, mert nem akartam, hogy csak úgy hiába nézzenek, hadd tudják meg, mi szándékkal vagyok.

Elmondtam a lovaimmal való dógot, az öreg osztán nevetett is rajtam, hogy aki nem próbálta, a lovakkal lehet legjobban becsapódni. Nagyon jókat mesélt, hogy ekkor így, máskor meg úgy járt lovakkal ő is, míg megtanulta. Drága a tandíj, azt mondta.

Azt is elmondtam, hogy mi van a Goldmann-féle telekkel meg házzal, nagyon helyeselte, hogy építeni akarok, de azt mondta mingyárt, ha ő a jányát férjhez adja, akkor a vejének oda kell jönni hozzá, másképp nem adja oda. Van fődd elég, ő hajlandó rá, hogy a gyerekeknek átadja a birtokot, mert a felesége nagyon kövér, nem bír mán rendesen dógozni, könnyíteni kell rajta.

Úgy vettem ki a szavából, hogy nem vóna ellenére, hogy akár én is belépjek a házába másik gazdának. Nekem meg nem lett vóna rossz, ha ilyen jól tudnék könnyíteni jövendő sorsomon. Csak tudtam, hogy én szegény vagyok ezekhez. De úgy beszélt, hogy ő semmire se néz, csak a tisztességre. Hogy a veje majd szorgalmas legyen, és megbecsülje a vant. Mert ő is szegényen kezdte. Kevés födje vót, két vagy három hold, és tudott hozzá szerezni még huszonkettőt vagy huszonhármat. Hát az ojan ember imponál neki, aki szerezni akar. Mer itt lehet keresni. Nagy uradalom van ott Istvándiba. Kende Zsiga uradalma, az is ojan szerző ember, ezer holddal kezdte, de mán van neki négyezer. Hát az ojan ember, hogy megbecsüli, ha egy gazda szorgalmas és jóravaló, engedi keresni. Van fuvar, meg van munka doszt.

Így elbeszélgettünk az öreg gazdával, még azt is megtudtam, hogy ő is agyondógozta magát életibe, megemelte magát, úgyhogy má nagyon kímélni kell a derekát.

Egy órakor visszamentünk a bálba. Én osztán táncoltam a jánnyal reggelig. Úgy tudott a táncolni, mintha szénát forgatna egész nap, egész éjjel. Nagyon munkás vót a táncba is.

Má virradt, mikor haza indultam, akkor is úgy búcsúzott el tőlem Kánya Erzsébet, hogy minél hamarább lásson viszont.

Nagyon fel vótam abajgatva. De hogy menjek én még egyszer Istvándiba, gondoltam magamba. Nincsen itt nekem semmi keresnivalóm, a meg éppen nem lehet, hogy én egy ijen nagygazda jánya után fussak, mert ha kimutatja az ember, hogy nagyon szalad egy szekér után, akkor hamar letessékelik róla.

Mondtam otthon az édesanyámnak, az is azt mondta:

- Ó, fiam, a nagygazdákkal vigyázz, mert a nagygazda csak jó cselédet keres.

- Nem él örökké, édesanyám.

- Nem él, fiam, de nem mondja meg, hogy mikor akar meghalni. Elélhet a még harminc esztendeig, addig meg te csak kocsis leszel nála, meg béres. Kint hálat az istállóba, te meg takaríthatod neki az ólat.

Hát mikor reggel megyek kifelé a mezőre, kivel találkozok, Kőmíves Erzsivel.

Együtt mentünk kifelé a Nagypáltagba. Nekik vót vagy ötköblös földjük, és neki magának is vót mán egy köblöse külön, mert Csereklye Mihály ellen való perében a bíróság megítélt neki gyerektartásért egy köblöst. Akkor má meg is kapta, maga fődjére ment kapálni. Kukoricát tőtöttünk már akkor.

Kérdi Erzsi, hogy vagyok.

Én meg elmondtam neki, hogy meg akarok házasodni, mer édesanyám már öreg, én is rávénülök. Gondolni kell a jövőre, mert így nem lehetünk. Örömöt akarok édesanyámnak szerezni, hogy ismerje még meg a menyét, meg tán az unokáit is.

Osztán elmondtam neki a tiszabecsi jánnyal való esetemet, szórul szóra, ahogy történt.

Erzsi meg ojan vót, mint kisjány korába, ojan komoly szemű, csendes jány.

Most már ojan jó asszonyos formája vót neki, és nagyon okos vót, azt meg kell adni.

Azt mondja:

- Nem kell magának, György, ojan kisjányokkal kezdeni. Mán magának ojan jány kell, aki beletanult. Tudjon sütni, főzni, tudjon házi munkát, szövést, fonást. Takarékos legyen, megbecsülje a krajcárt. Mert nehéz ám az élet, nehezen lehet a mai világban élni. Majd én kommendálok eccer magának.

De elmondtam neki, hogy tegnap este mit tapasztaltam Istvándiba. Ezt is úgy elmondtam neki, amit csak gondoltam, mindent. Még az édesanyámnak se mondtam el így betűről betűre minden gondolatomat, mert evvel a Kőmíves Erzsivel én mindig úgy vótam, mintha a testvérem vóna, és a meg úgy hallgatta a szavamat.

De mán a kettős tölgyfánál el kellett válni, mert ü onnan jobbra tért, én meg balra.

Így egész nap kapáltam szorgalmasan, de mindig csak azon törtem a fejem, hogy hogy lehetne akkor indulni hazafelé, mikor Erzsi. Hogy az úton megint találkozhatnánk. Gondolkoztam: ez nagyon szorgalmas jány, ez sokáig fog kint dógozni a fűdön... De aztán meg arra gondoltam, hogy ennek kicsije van, haza kell menni a gyerekhez. Mán ugyan nem szoptat, de azért a gyereket tán nem hagyhatja ott magába az anyjára.

Hát nem is találkoztam vele, mikor hazamentem fele. De mikor hazaérek, nemsokára jön egy kisfiú, a szomszédjuknak a kisfia, hogy menjek Kőmívesékhez.

Megyek. Ugyan, mit akarnak. Tán Erzsi hívat. Nem ű hívatott, hanem az apja.

Azt mondja az öreg Kőmíves, hogy tudja, hogy én tudok falat rakni, nem mennék-e el vele Istvándiba. Vállalt ű ott egy nagy ólat, tizenhat öl hosszú, azt kellene megcsinálni.

- Mit fizet?

- Egy pengőt.

- Nem sok - mondom -, de a maga kedvéért, mester úr, elmegyek.

De nem a pengőér mentem el Istvándiba, hanem azér, mert akkor találkozhatom Kánya Erzsébettel.

Így el is mentem a következő hétfőn, és nagyon is jól jártam vele, mert igazán minden este ott tőtöttem az időt Kánya István gazdánál. Ott meg ojan szívesen láttak, mintha már a fiuk is volnék.

Szép idő vót. Annál szebb nem is vót az életembe. Segítettem nekik fájront után az istállóba, és a gazda nagyon meg vót elégedve a munkámmal, hogy mindent rendesen megtettem, amit kellett.

A jány is nagyon jó vót hozzám, ojan vót mán, mintha a feleségem lett vóna, egyen kívül. De a csókokat meg az öleléseket nagyon tűrte, hanem tovább nem engedett. Erős is vót, mint egy ló, nem is mertem igen próbára tenni.

Hat hétig dógoztunk, ácsmunkát, mindent elvégeztünk. Mán arról beszélgettünk, hogy szombaton leszerelünk, vége a munkának.

De a házasságról még nem beszéltek. Nem tudom mért, az mindig úgy vót, hogy sose került szóba. Ha én pedzegettem, a jány mosojgott, hogy ráérünk.

Hanem én valamit vettem észre a faluba. A legények nem állottak velem szóba, hanem mindig vasvillaszemeket vetegettek rám.

Mit akarnak ezek?

Hát péntek este, mikor a napszámosok má aludtak, hazajövök Kánya Istvánéktul, lefekszek. Mikor megyek be a pajtába, ahol háltunk, hallom, hogy a szénába beszélget két legény. Egyik a gazdának a suttyó fia volt, a másik meg ojan szegény legény, aki segített a munkánál. Csak hallom én, ők meg nem vették észre, hogy ott vagyok.

Azt mondja a gazdalegény:

- A hídnál akarják leütni.

Jó isten, kit akarnak ezek leütni?

- Drága lesz neki még a Kánya Erzsébet főztje.

Azt mondja a gazda fia.

De akkor valahogy megneszelték, hogy valaki van ott, elhallgatnak. Én meg úgy tettem, mintha semmit se hallottam vóna.

Egész éccaka nem tudtam aludni. Mán tudtam, hogy rólam beszéltek, de nem akartam megkérdezni.

Hanem másnap má délbe elmentem Kánya Erzsébethez, és egyenesen azt kérdeztem tőle:

- Mondja meg, Erzsébet, szeret maga engem?

- Minek kérdi?

- Szeretném tudni.

- Minek?

- Minek, minek. Tudja maga azt jól. Én nem vagyok magához való, mert én szegény legény vagyok. Nekem fődem nincs, maguknak meg sok van. Hát ojan maga, mint a mézes köpű, nagyon zsongják a darazsak. De ha maga szeren éngem, akkor én kiállok ám, úgy tudja meg. Mert nem szakadt énnálam a csizmaszárba a bátorság, kedves Erzsébet. De ha nem szeret úgy, ahogy én gondolom, azt is mondja meg, mert csak úgy oktalanba nem akarom a bajt.

A meg azt mondta, hogy nem vettem-e észre, hogy szívesen látnak, ő is meg a szülei is?

- Nem úgy van az, kedves - mondtam neki -, mán éppen elég ideje. Én ma este hazamegyek, vagy jövök többet Istvándiba, vagy se. Ha akarja, jövök, ha nem akarja, nem jövök.

De ő csak nevette, és sehogy se akart nekem egyenes választ adni.

- Hát én akkor megkérdezem a maga édesapjától.

Azt mondja, hogy nem az annak a módja.

Hát mi a módja?

Nem a legény szokta ünáluk azt megkérdezni.

Tán azt gondolja, hogy küldjek kérő násznagyot?... Csakhogy a nem úgy van a szegényeknél, tudja. Mer minálunk nincsen négy ló, akit befogjanak, hogy elküldjük cifra bekecsben a kérő násznagyot. Mink szegényfélék, magunk kell hogy megtudakoljuk, kinek mi az igazérzése. Mongya meg maga, Erzsébet, mi van a szívébe.

Az ő szíve tiszta.

Akkor meg is mondhatja.

De ő jány, ne firtassam annyit.

Én meg fiú vagyok, azért firtatom. De erre újra csak tréfásan válaszolt.

Ezt az udvaron beszélgettük a nagy eperfa alatt. Akkor kijön az anyja, hogy menjünk be enni.

Mondani akartam, hogy én mán ettem, de nem mondtam, hanem bementem velek, mért ne lakjak jól. Nagyon jó ebéd vót. Kaszáslé vót, benne nagy húsdarabok.

Míg ettünk, nem szólottunk semmit. Hárman ettünk, az apa, ü meg én, az anyja nem ült az asztalhoz, hanem hordta be az ételt, és állva ett a konyhába. Csak evés után ült le velünk.

Én meg csak arra gondoltam, hogy mi ijen ételeket odahaza édesanyámmal nem délbe eszünk, hanem csak vasárnap. Hogy lenne, ha ez a jány eljönne velem, osztán meg kellene tanulni neki is, hogy elég, ha ebédre az ember egy kis hagymaszárat harap a kenyérbe. Vacsorára osztán lehet főzni egy kis tésztalevest. Azt is vékony zsírral... Vagy én jöjjek ide nekik hízónak? Osztán úgy híjjanak be enni, mint a szógalegényt?

Mikor megettük az ételt, azt mondom:

- No, István uram, én ma este hazamegyek, mert vége a munkának.

- Hát, öcsém - azt mondja -, mikor jön megint errefelé?

Ühm, gondolom magamba. Én csak ennyi vagyok? Mingyár meg is hidegedett a szívem.

- Nem tudom - mondom -, ha vásárra megyünk errefelé esetleg. - Nem szólott rá semmit. - Mán jó vagyunk. Kitőtt az esztendő.

Elköszöntem, mentem a munkára. De a meg nagyon sokáig tartott, mert mindig úgy van, hogy a végzés megy a legnehezebben. Mán egész setét este vót, mikor elmentem hozzájuk búcsúzni.

Hát a jány sír. Még a nyakamba is borul, mikor nem látják, és nagyon sír.

- Minek sír, kedves Erzsébet?

- Ha maga elmegy.

- Annak sír, Erzsébet?

- Annak.

- Mér?

- Mán úgy megszoktam, megszerettem, hogy mindennap látom.

- Azér?

- Azér.

- Osztán a déli kérdezésemre még most se akar felelni?

Ü arra nem felelhet.

- Mér nem felelhet?

Azt ü meg nem mondhatja.

- Hát kedves Erzsébet, ha maga meg nem mondhatja, akkor én se mondhatok mást, csak aztat, hogy áldja meg az Isten.

Erre megint a nyakamba borul, és nagy zokogással azt mondja, hogy ne legyek olyan kemény-szívű. Sajnáljam ütet.

Nem akart ereszteni szegény, mert elhiszem, hogy szeretett. Mér is ne szeretett vóna, mikor jó vótam hozzá, ojan vótam, mint egy falat kenyér. De hiába, a gazdagság az nagy vétek. Gazdag jány a szegény legényt nem tudja úgy felvenni, mint a szegény legény a gazdag jányt.

Mer hiába mondta nekem az első nap István gazda, hogy ő is szegény vót, azóta biztosan másat gondolt, tán azt, hogy neki még akkor is vót öt hold födje, vagy mennyi, szegény korába, de most meg huszonöt van...

Eccóval itt nem vót más, mint elbúcsúzni a gazdagságtul. Nem teremtett egymásnak bennünket az Isten.

Mikor nagy sokára elköszöntem, Erzsébet kikísért engemet egész a kapuig, még ott is visszatartóztatott vagy egy félóráig, de mikor mán én teljességgel nem akartam maradni, akkor azt súgta a fülembe:

- György lelkem, angyalom, csak egyre kérem magát, ne menjen át a Tur hídján, inkább menjen a nagyúton kerülővel.

- Mér ne menjek én a Tur hídjára? - mondtam.

- Nem szeretném, azt mondja, hogy beleessen, mer a csak egy rossz híd.

- Jól van - mondtam -, ha maga nem akarja Erzsébet, akkor nem megyek.

Erre forrón megcsókolt, és azt mondta, hogy jövő vasárnap okvetlen jöjjek el valami ürüggyel, mert akkorra ő mán többet tud mondani.

- Jó van - mondtam -, ha az Isten is úgy akarja, akkor eljövök.

Avval aztán elmentem. Vissza az építéshez, a motyómért. Felvettem egy kis boton a vállamra, elindultam a Tur hídjának. Hanem elébb kivettem a bicskámat. Vót egy nagyon jó penecilusom, olyan kése volt, mint a szurony, ha kinyitottam, a nem csukódott be, csak ha megnyomtam a ravaszt.

Gyertek, mondom, istvándi legények. Lehet, hogy ott maradok, de közületek is kiereztem legalább egynek a belit.

A híd kívül volt a falun. Olyan gyenge hódvilágos éccaka vót.

Mikor a hídra érek, azt mondja egy szózat:

- Megájj, az anyád istenit.

Lelököm a hátamrul a humimat. Ki a bicskát.

- Megállok - mondom -, ki vót a.

Nem felel senki.

Van ott valami ficfás bokros, abba suttyogtak.

- No - mondom -, gyertek ki, megmártom a bicskát egynek a véribe, ha itt döglök is meg.

Azt mondja egy hang:

- Égérd meg, hogy többet nem jössz a faluba, akkor békével elmehetsz.

- Gyere ide - mondom -, mondd a szemembe.

Akkor újra szól egy legény szava:

- Hogy merészeltél te Kánya Erzsébethe járni?

- Jó van mán, ha ez a bajotok. Tán itt van köztetek a vőlegénye?... Ha legény, ájjon ide.

- Tán gyilkolni akarsz érte?

- Nem én, hanem úgy gondolom, tik.

- Vigyázz, mink többen vagyunk, te meg csak egyedül.

- Mindenkinek egy élete van, egy halála.

Erre feljön a bozótosból egy legény, odajön elébem.

- Ígéretet tett-é magának Kánya Erzsébet?

- Tett vagy nem tett, az az én dógom, de ha maga még egy lépést tesz, lelövöm, mint a kutyát - és fogtam rá a késemet, mintha revolver lett vóna.

Azt mondja a legény:

- A falu legénysége nem tűri, hogy idegen falubéli szemét vesse rá.

- Jóember - mondom -, ebbe a faluba csak egy jány van? Minden faluba van jány elég.

Erre hallgatott.

- No jó - azt mondja -, mifelőlünk elmehet, ha nem vőlegény.

- Vőlegény? - mondom. - A még messze van.

Arra a legény megállott, nem szólt, hanem még két másik jött elő a sűrűből.

- Aki hat lépésnél közelebb jön - mondom -, lelövöm - és ráfogtam újra a bicskát a legényekre.

- Tegye el - azt mondja - azt a fegyvert, ha nem vőlegény, akkor semmi rossz szavunk nincs magához. - De az egyik elszaladt.

Erre én azt mondom:

- Énelőlem ne szaladjatok... Én az istvándi nagy utcát el tudom kerülni, de ha te a ligetire jössz, lehúzlak a szekerbül. Vedd tudomásul.

- Né testvér, ne haragudjon - mondja egy legény, avval eldobja a karót a kezéből, és odajön kinyújtott kézzel.

Bal kezembe vót a nyitott kés, mer én bal kezes vagyok, a másikat odaadtam, hát éreztem a keze fogásán, hogy nincsen rossz szándékkal.

Összeállottunk hát beszélgetni.

- Mit akar avval a jánnyal, azt az apja még két esztendeig úgyse akarja férhe adni.

Elmondták osztán, hogy náluk az a szokás, hogy a falu legénysége nem engedi, hogy odavaló gazdajányt más faluba vigyenek, ha ott is vóna, aki elvegye. Minek akarok én háborúságot az egész faluval egy jányért.

Így megbékéltünk, még el is kísértek a sonkádi hídig, oda mán közel van a mi határunk.

Én aztán nagy búsultan csak hazatértem, osztán avval feküdtem le, hogy nem megyek én többet Kánya Erzsébet után. Menjen a szösz ménkű. Mert ha igazán szeretett vóna, akkor eljegyezte vóna magát velem, de így még csak caflassak, osztán vagy lesz belőle valami, vagy se.

De jó is, hogy el nem vettem, láttam nemrégen, ojan egy nagy rihes asszony lett belőle, egy nagy lomha, idomtalan, sír a főd, ahun megyen. A feleségem még most se adnám érte.

Mit ér a nagy teméntelen födje, apja, anyja még most is él, még mindig hálhatnék az istálló pallásán.

HUSZONKILENCEDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy be sok felesleges jány is van a világon

Mer ami igaz, igaz: sok felesleges van köztük. Aki engem nem szeret, a mind felesleges.

Akkor látja meg az ember, mikor házasodni készül: van jány annyi, mint tengeribe a csű, de ha egyet se lehet letörni. Ojan jány, aki embernek tejjes tökéletességgel megfeleljen, ojan csak egy kell hogy legyék - hát hogy lehet éppen azt az egyet kiválasztani a sok közül?

Pedig én igyekeztem válogatni. Tizennyóc esztendős koromig nem is vótam a faluba. Otthon ültem, dógoztam, hazamentem, lefeküdtem. Másnap újra. Hanem most? Egy estét nem tőtöttem otthon. Alig vártam, hogy a kapát letegyem a sarokba, elláttam a házidógot, mosdottam, mentem. Minden este máshuvá. Azok a szép nyári esték. Azután meg jöttek a dörzsölő, kukoricafosztó, lekvárfőző éccakák.

De én soha álmos nem vótam. Nem én. Ha én egy órát aludtam, a nekem elég vót. Mer éfélutánig eldiskuráltunk, hajnalba meg fel kellett kelni. Én nem vótam álmos soha.

Hanem az is igaz, hogy ebbe az időbe má okosabb vótam, mint fiatalabb korba. Az ember otthon dógozik, majd megszakad, hogy hamar végezzen, majd kipiheni magát napszámba. Hát én is így vótam. Nem szakítottam én mán meg magam, akár Svarcnak, akár Vajsznak napszámoltam. Mer annak is megvan a maga módja. Az ember csak arra figyeljen, hogy éppen heverni ne lássák. Abba mán nem szólhat bele senki, hogy milyen szaporán megy a kasza vagy a kapa, vagy az ásó. A kaszát fenni kell, a kapát kalapálni kell, az ásót meg tisztítani kell. „Keskeny a főd, sáros... meg a búza, a széna bokros, gazos, nem vágja a kasza...” Micsoda, én mán úgy el tudtam fenegetni a kaszát taktusra, minden soron megállani, fenni, csenni. Eccóval nem kellett mán engem félteni.

Mer ugye: akár siet a napszámos ember, akár lassacskán dógozik, csak egy a fizetése. Mikor én még ojan buzgó vótam, hogy a csontom majd kihullott belőlem, akkor is csak úgy levontak tőlem, mikor úgy jött kedvük, mint a leglomhább napszámos kollegámtól. Evvel tanítottak meg. Nincs a munkás embernek semmi előmenetele. De semmi az égvilágon, kérem. Mer még ha azt mondaná a gazda, hogy: no, öcsém, dógoztál, egy nap helyett kettőt végeztél, hát én is így fizetek, itt van a dupla napszám. De nem mondja. Hanem ha az ember nagyon igyekszik, akkor úgy tesz, mintha nem is vette volna észre, hogy valamiképp az a szegény ember valamit ne várjon. Meg szóval fizet ki. Dicsér. Ösztökél. Hogy azt mondja: ej, be ügyes vagy. Te ezt a darab fődet felásod estig... fel bizony, amilyen erős ügyes ember vagy... Így kihajtja a szegény munkást, ha bolond, ha hagyja magát... Akkor osztán a szegény ember egész éccaka fekhet, aludni se tud. Minden csontja fáj, mintha kimozgatták vóna a helyéből... De meg azt se lehet tenni, hogy az ember csak úgy ellentmondjon... Nem szabad azt mondani, hogy: a lehetetlen. Annyit nem lehet megcsinálni... Hanem el kell kezdeni kifogásolással, hogy: csak ne vóna ilyen, meg olyan... régen vót eső, tessék csak nézni, olyan kemény ez a főd, mint az acél, szikrát vet... nem is ásó kellene ennek, hanem csákány... meg hogy köves, tele van kővel... pedig annyi kő sincs, mint a körtébe, mert az öreg körtefa termése már köves, úgy szoktuk mondani... Ügyes ember ott válik el, hány száz kifogást tud vetni... Dógozni kell, hogy veríték is csurogjon az emberrül, mikor látják, de puhán... hogy azér kár se essék a tojásba... Aj, micsoda tudományok vannak ebbe... Van olyan öreg napszámos, amék egy nap alatt nem végez többet, mint egy óra alatt, ha magának dógozik... Így osztán meg is járja némék uraság, mer mikor elunja, meg sürgős neki a dolog, akkor kiadja szakmányba. „No mennyiér vállalja el kend ezt a

hátralevő munkát.” Akkor az ember spekulál, tünekedik, számít. Mond egy jó nagy summát, mert tudja, hogy annak is lealkudják a felét. Hát úgy kell mondani, hogy fele is elég legyen. Vót nekem egy jó esetem, forgattunk szőlő alá. Nem ment. Hatvan centire kellett megfordítani a földet. Egy hét alatt nem mentem semmire. Akkor kiadták szakmányba, átajjába. Hát nekem vót eszem. Jó kiszámítottam, hogy mennyi idő alatt fordítottam meg azt, ami addig készen vót. Akkor kimértem, hogy mennyi van hátra. Akkor kiszámítottam, hogy evvel a tempóval, hogy érnék végére. Akkor mondtam egy nagyobb számot... Igen, de űk is számolgattak, osztán leütöttek belőle, olyanformán mondták, ahogy csakugyan kijött vóna napszámba. Jó van, elvállaltam.

Mikor megvót az egyesség, akkor neki.

Kezdtem a munkát napkelte előtt, végeztem holdvilágon. Két nap alatt megvót a heti munka.

Ki kellett nekik fizetni, de nagyon szíjták a fogukat. Hát osztán vigasztalni kellett őket, hogy szerencsém vót, a többi nem vót olyan köves, meg olyan kemény meg olyan szikkadt. Pedig fenét, éppen olyan vót, de nem szabad hagyni, hogy hamisat gondoljanak az emberről... A fő, hogy a gazda ne nyerjen a szegény ember zsírján, ha lehet. Úgyis ő nyer, mer neki marad a termés, a mienk csak a munka.

Hát csak azt akarom mondani, hogy mán ebbe az időbe én nem vótam olyan kapkodó gyermek, nemhiába jártam én Pesten. Ott is sokat tanultam, mert mindenféle iparos mellett dolgoztam, hát láttam én, hogy kell segíteni az embernek magán. Az iparosok nagyon értik. Azok nagyon tudnak egy dologból kettőt csinálni. Meg azt, hogy hadd keressen más is. Az asztalos leveri a falat, hogy híjanak kőmívest is. A kőmíves meg telecsapkodja a pádimentumot, hogy hadd legyen munkája a súrolónak is. Az is hadd éljen. Így.

Nem vótam én olyan agyalágyult soha, hogy meg ne értsem, ha valami okosat láttam. Mer kérem, nehéz kiszedni a szegény munkásnak a pénzt a gazdag építtetők zsebéből, hát kell a, hogy segítsenek magukon meg egymáson.

Szóval, nem vótam én mán fáradt soha a napszám után. Inkább még jól is esett a kis mozgás után a nagyobbik mozgás, a tánc. Mer táncoltunk. Akárhol vótunk, tánc lett a vége. Előkerült a Tamburás Jankó, rázendítette a citoráját, amellett meg lehetett forgatni a jányokat.

Hanem azért az istvándi jány, Kánya Erzsébet, nagyon megfeküdte a gyomromat. Azok nagyon kibabráltak velem, mert ott is úgy vótam, hogy falumbeli kőmívesnél dógoztam, hát mégis muszáj vót egy kicsit jobban dógozni, mert vállalat vót, a mestert nem lehetett engedni, hogy ráfizessen. De azér én utána, mikor mentem Kánya István gazdához, úgy nekiláttam a dolognak, mintha mán a magaméba mentem vóna. Mint egy barom, úgy csináltam nekik, hogy megkedveltessem magamat. Mégse adta hozzám a jányát.

Nagyon el is vótam keseredve, hogy ennek a kedvéért egyforintos napszámért az egész nyarat elloptam. Otthon kaptam vóna legalább egy forint húszat. Mennyibe került nekem ez a hat hét.

No, mindegy, azt má láttam, hogy nagygazda nem adja hozzám a jányát. Ennyit megtanultam itt is.

Mikor hazajöttem szombaton éccaka, másnap vasárnap úgy kialudtam magamat, hogy templomba se értem rá elmenni. Meg kedvem se vót, hogy káromkodni szerettem vóna.

Az istenházába nem lehet bosszúsággal menni, elébb ki kellett fújni magamat.

Elmegyek délután Kőmívesékhez, hogy a mesterrel is vót egy kis leszámolni valóm. Hetven krajcárt még kaptam is tőle. Egy forintot akartam, a szombati külön munkáért, de nevetett rajtam, hogy szombat, szombat... de azért hetvenet ráadott.

Mondom Kőmíves Erzsinek:

- No, Erzsike, maga kibabrált velem. Maga elküldött engem, mer nekem ne beszéljen, csak maga vót abba a tudós, hogy kerültem én Istvándiba. Kőmívesnek, ácsnak, mer én minden vótam a maga apjánál. Mer ha én akkor reggel nem tanálkozok magával, a maga apja sose küldött vóna értem, hogy menjek vele Istvándiba.

Kicsit nevetett az Erzsike.

- Azt akartam - azt mondja -, hogy jó dógod legyen. Tudtam, hogy kívánkozol.

Hű, én meg mán azt is elfelejtettem, hogy kisgyerek koromtul téztem az Erzsikét. Úgy megmagáztam én, mint valami istvándi jányt. Mer ott magázósak.

- Jó van - mondom -, nem haragszok érte, mer te csak jót akartál.

Elmeséltem osztán neki az egészet, ahogy vót. Helyeselt, hogy nem akartam magamat agyonüttetni egy idegen jányért. De még mikor arrul vót szó, hogy a hídon nekem jöttek, még meg is ijedt.

- Jaj - azt mondja -, ne menj többet Istvándiba, inkább kommendálok neked jányt.

- Hol?

- Tudok én egyet csatóházi pusztán. Kint laknak, van nekik huszonegy hold födjük, de csak egy jányuk van. A jó lenne neked.

- Hogy híjják?

- Gércze nevű. Gércze András, a ján neve Gércze Irén...

- Irén? a jó.

- Hát a huszonegy hold?

- Az is jó. Nem adnák azt jány nélkül? Mer a még jobb vóna.

Nevetgélt rajtam, de biztatott, hogy csak menjek el. Ő onnan ismeri, hogy az apja épített nekik tavaly, és ő akkor járt ott, és látta őket. Ételt vitt az apjának.

De én bizony nem mentem el. Eszem ágába se vót. Minek menjek egyik után a másik jányt keresgélni, mikor ezt még el se felejtettem. Nem mentem sehova, hanem maradtam otthon, és éltem, mint a hal a vízbe. Jártam még egy darabig kaszálni a zsidónál. Fentem a kaszát. Aztán még krumplit ástunk. Az a takaros munka. Az ember früstökig jól kikalapálja a kapáját, végig, még ott is, ahun soha födet nem ér. Azután szépen nekilát. A krumpli bokorba van ültetve, a bokor meg fel van tőtve. Ezt a tőtést az ember két ódalrul körülkapálja, megnyitja, akkor a bokrot ki lehet borítani takarosan. Lehet azt úgy is csinálni, hogy az ember, ha magának dógozik, nem sokat komédiázik, alávág, kifordul az egész. Jobb az így, megadni a módját, mint a milotaiak a herélésnek: má megdöglött a csikó, de azt mondták: azér adjuk meg a módját...

Vót akkor nekünk egy kis tehenünk, a Bimbó, nagyon jó kis tehén lett vóna a, csak nem adogált tejet. Nem is igen vót neki mitül adni, mer nagy szárazság vót azon a nyáron, a tehén meg a legelőre járt, csordába, de nem vót fű semmi. A szegény marha csak úgy nyalta a sós födet, nem vót mit harapni neki.

Így osztán nem is adott többet, csak reggel egy litert, este egy litert.

Egy jó kecske is többet ad.

Mondom édesanyámnak: édesanyám, két hét múlva van az újlaki vásár, én elhajtom a tehenet. Addig má nem is küldöm ki a legelőre, hanem itt etetem az istállóba. Majd hozok neki a kapálásbul egy kis gazt. Ha felszedi magát, mingyán jobb árat lehet kapni.

Úgy is vót. Minden este hoztam egy fél szekér füvet a zsidó tagjábul. Droftinak híjták a béresét, megtette, hazahozott nekem egy fél petrencét. Még nem vótak behordva a szénák, így a tehénke egy kicsit magához jött, csak a tejet má nem akarta szaporítani.

Nem baj, majd csak elsózom.

Mondom édesanyámnak: édesanyám, két hét múlva akarok venni valami kis ruhabélit, ő jobban tudja megválasztani.

El is jött. Vót, aki szekérrel ment, hát felkérezkedett, úgy nem kellett annyit gyalogolni szegénynek. A vásárba osztán odaállott a tehén mellé. Árultuk a kis Bimbót, de nem akartak érte pénzt adni. Mondom édesanyámnak:

- No, édesanyám, nincs magának szerencséje a bimbókkal.

Lesütötte szegény a fejét, elfordult, hogy így rápirítottam. Mert tudta ő, micsoda Bimbóra gondolok. Odajön egy jány, azt mondja:

- Nem Jó Jánosné a néném?

- A vónék, lelkem. Hát te ki vagy?

- Én Bökő Juliska vagyok. Egy tanyán lakunk a néném jányával, Julcsával, Csengődinével.

- Jaj, lelkem, hogy van az én Julcsa jányom?

- Megvannak, csak nagyon aprehendálnak, hogy György fia nem is ment el hozzájuk, pedig ott dógozott egész nyáron Istvándiba.

Nézem a jányt, nem szólok. Vót nekem eszembe Julcsa néném szegénységével dicsekedni Istvándiba, mikor én ott gazdag jány után kapaszkodtam.

Így szóba állottunk. Emlékeztem én a jányra. Mikor Julcsa nénémnél vótam, láttam. A gazda jánya vót e, csak megnőtt azóta. Mondta nékem akkor Julcsa néném, hogy e nekem való jány vóna. Az apja ispán helyett való gazda vót azon a tanyán. Nem vót több jánya, csak ez az egy meg két fia. De nagyon sok marhája vót. Nagyon jól bírta magát. De én akkor még nem gondoltam házasodásra.

Hanem a jány nagyon pislogott rám. Mondja nekem édesanyám úgy félre: vegyél neki valami mézest.

- Nem veszek én - mondom -, nem adtuk el a tehenet. Ha eladtuk vóna, vennék.

A lány ott ácsorgott egy darabig, beszélgetett, aztán kezet adott, elment.

- No, édesanyám - mondom, utána mutattam -, ott megy a maga menye.

- Menyem-e?

- Nem jött az ide ingyen. Azér jött, mert Julcsa néném nagyon házasított evvel, mikor ott vótam. Meg akart nézni.

- Hát fiam - azt mondja édesanyám -, jó erős jánynak látszik.

- Jó erős ezeknek a pénzes zacskójuk. Gazda az apja, az egész uradalomba. Szép fizetés, szabad lopás van nekik.

- Akkor mér nem foglalkoztál vele?

- Hát haragszok, hogy egyik tehenet még el se adtam, má másikat vegyek. Hanem két hét múlva lesz Halmiba a vásár, majd ott eladom. Addig még etetjük, jó idők vannak, oda megint elhajtjuk.

Haza is hajtottuk a kis Bimbót. Osztán két hétig etettük. Igen, de én csak azon törtem a fejemet, hogy édesanyám Halmiba igazán nem tud eljönni, hogy kéne elvinni. Hát én szépen rábeszétem Mojzes Pali bátyámat, hogy mennyen el a halmi vásárra. Úgy beadogattam neki, hogy ott milyen jó ára van a marhának. Hát rá is lett, mert gondolta, legalább egy napig messze lesz a feleségétől, ihat is egy jót, mért ne.

Így elmentünk Halmiba. A mi kis tehenünk is oda volt kötve a saroglyához, ő is vitt két jó tinót. Így osztán szekéren mentünk a vásárra.

De azér akartam én Halmiba menni, mer akkor át kell menni Csatóházi pusztán, gondoltam, megnézem azt a jányt, akit Kőmíves Erzsi komendált nekem. Mikor mentünk, hajnalba vót, csak annyit kérdezősködtem, merre van a Gércze-tanya.

Megyünk a vásárba. A kis tehénnek mingyár nézője vót. De ettől megszilajultam, kitartottam az árát. Nem akart vevője lenni.

Mán délfelé vót, odajön egy csepp kis ember, egy gombári ember a kicsi feleségével. Olyan kicsi vót mind a kettő, mint a vakondok. Ezeknek megtetszett az én tehenem. Meg is vették. Ki is fizették az árát. Nyócvankét forintot. Leolvasta. Jó van.

Odaadom édesanyámnak, hogy tegye el. De valami nagyon fúrta az ódalamat.

- Édesanyám, nincs meg az a pénz.

- Dehogy nincs fiam, megolvastuk.

- Olvassa csak meg újra.

Háromszor is megolvastuk az emberrel, megvót. Még kinevettek, hogy nyócvankét forintot csak meg lehet olvasni.

- No, menjünk enni valamit. Vizet is iszunk. - Bementünk a kocsma udvarára, édesanyám ivott egy nagy bögre vizet, én meg ettem egy kis perkeltet.

- No - mondom édesanyámnak -, most mán nyugodtan vagyunk, nem izgatott édesanyám se, olvassuk meg a pénzt.

Megolvassuk. Hát öt forint hiányzik.

Akkor ijedt meg édesanyám. Odaszólítok egy nagypaládi embert, jöjjön mán segíteni megolvasni. Az is olvassa, akárhogy nézzük, öt forint hiányzik.

Mán nem vót sehon az ember.

Kérdem én, aki kapun vót, nem látott-é ilyen meg ilyen embert meg a feleségét meg a tehenet? Mondja, hogy emlékszik rá, de az szaladt! az asszony meg utána! de az nem bírt nagyon szaladni, mert állapotos vót!

- No - mondok -, édesanyám, maga maradjon itt, én megyek a pénzem után.

- Jaj, fiam, ne menj; a gombásiak gazemberek, még agyonütnek valahon.

- Éngem agyon nem ütnek, de az öt forintomat nem hagyom.

Eleredtem osztán utánuk. Kiléptem jól. Látom eccer jó messze, hogy az ember meg a hasas asszony hajtják a tehenet, a gombási úton, de szaladnak.

- Ájjanak meg.

Azok meg mégjobban kezdtek igyekezni.

- Ájjon meg - rikótottam nekik.

Ü nem áll meg. Mi a baj?

No, mégis megállott. Odamegyek hozzá.

- Hajja. Maga engem becsapott. Öt forint hibázik.

Ü kifizetett.

- Nézze. Nem akarok magam bírája lenni, mert senki se lehet önbírája. De itt a pénz, ahogy adta. Hibázik belőle öt forint.

Szekeresek mentek mellettünk, egyik megállott. Mikor megértette mirül van szó, azt mondta:

- Üsse pofon, e gombási ember, a gombási ember mind gazember, csaló.

Mondom a kis embernek:

- Nézze, én nem akarom magát, idős embert bántani. Jöjjön vissza, ítéljen a törvény.

Egy tivadari ember is ott ment szekerén, az is megáll, az is azt mondja: verje meg.

Megfogom a tehén kötőféltét, húzom visszafele, azok meg amarra.

Így huzakodtunk, addig, hogy édesanyám is utolért.

- No, itt a pénz - mondom -, adja csak, édesanyám. Olvassa meg ez az ember.

- Jó van - azt mondja az ember -, olvassuk meg. - Átveszi a pénzt, leolvassa a markomba. Hát megvan a pénz.

Nézek. Megolvassa újra, egyesével a kezembe rakja. Újra megvan.

Mán láttam, hogy csalás, de nem tudtam, hogy csinálja.

Mejjen fogom. Megrázom. Belevágom az árokba.

- Megadja az öt forintot kend?

Azt mondja a felesége:

- Hallod, adjál ezeknek öt forintot, ezek tolvajok.

- Tolvaj? Én vagyok a tolvaj?

Ott hajtott valaki, megkérem, ájjon meg. Odahívom. Olvassa meg, kérem, tisztelt úr, ezt a pénzt, megvan ez a pénz?

Leolvassa az ember, hát hibázik az öt forint. Felhajtja osztán az asszony a szoknyáját, de vagy tíz helyről szedett össze öt forintot, hatosokba meg krajcárokba. Így fizetett ki engem.

- Jól van - mondom -, most mán elmehet, de ha még egyszer tolvajnak nevez, beviszem kendet a városba a bíró elé, két napot ül.

Hát akkor meg még meg is tanított, hogy hogy kell a pénzt olvasni. Egy ötforintos vót közte abból a régi fajtából, a meg nagyon hasonlított az új tízeshez, hát mindig úgy olvasta, mintha tízes vóna. De úgy rakta a pénzt, hogy mikor az ötösre került a sor, mindig sebesen fordította, hogy tíz.

- Jó van - mondom -, evvel is tanultam, hogy erre vigyázni kell. Most mán elmehet.

Hogy ű fizet nekem egy áldomást.

- Nem kell nekem, drága emberem, a maga áldomása, örülök, ha még a szekeresemet meglelem a vásárba, mer nem akarok én maga miatt gyalog menni haza.

Így aztán megnyugodva mentünk vissza a vásárba, de nagyon bosszús lettem, és nem vettem semmit.

Mojzes Pali bátyám meg mán tökrészeg vót, úgy kellett felrakni a szekérre, mint egy zsákot. Nem tom mi az istent csinált, hogy mán délre úgy leitta magát, hogy nem is tudott magárul. Eladta mind a két tinót, az árát meg körülbelül elhányta.

Így hajtottam haza én a lovakat. Nem is tudtam Csatóházi pusztán egyebet csinálni, csak megkérdeztem, merre van a Gércze-tanya. Megmutatták, erre egyet gondoltam, behajtottam.

Csak megállottam a tanya előtt, kijött egy jány.

- Maga a Gércze-jány?

- Én - azt mondja.

- No, jó van. Isten áldja.

- Mér kérdi?

- Csak kérdeztem.

- Nem is jön be?

- Sietős az utam. Lássa, beteget viszek.

Evvel elhajtottam.

Elég vót nekem ennyi belőle. Ez a jány egy olyan kis vastag tanyasi purgyé vót. Egy kis haja vót, olyan semmi haja, az is hátra vót feszítve, simán, hogy majd kiszakadt a bőre a homlokán. Szeplős is vót. Nem kell nekem, ha még huszonegy holdja van is az apjának. Ilyeneket kínál nekem Kőmíves Erzsi?

Nagyon csóváltam a fejem. Megvót a jánynézés itt is. Felesleges két jány ez a világon, gondoltam magamba. Ez is, meg akit Julcsa néném rám szabadétott, az is. Nem kell nekem tanyasi stiglic.

HARMINCADIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy ha a házasodhatnék beleüt az emberbe,
az olyan betegség, hogy azt nem lehet kikúrálni

Meg is mondtam Kőmíves Erzsinek, hogy milyen jányt kínált nekem.

- Nem tetszett? - mondta komolyan. - Nagyon derék kisjány az, jó dógos, munkára van nevelve, mindenhez ért. Tud sütni, főzni, szorgalmas, malacokkal, tehénnel, lóval, apró baromfival tud bánni. Egész nap dógozik, ő látta, akkor is azt mondta, hogy boldog lesz, aki ezt a jányt elveszi, mert ez, ha semmije nem volna, akkor is vagyont ér, amijen munkás. Ez eltartja az urát.

Ezen elgondolkoztam.

- Lehet - mondtam, és elbeszéltem, hogy viziteltem nála. - De nekem az is elég volt, amit láttam.

- Mit láttál?

- Ojan a képe, mint a pujkatojás.

Erre még meg is haragudott. Azt állította, hogy nem igaz a. Csak én nem akarom elvenni, mert ő ajánlotta, hát azért nem tetszik nekem.

- Ajánlj különbet, azt elveszem.

- Na jó - azt mondja -, ajánlok én egyet, de azt osztán elvedd.

- Na, csak ajánld.

- A nevét nem tudom megmondani, mert nem hallottam. Gázsa Birinél vótam, varrni tanultam a nyáron, míg maguk Istvándiba vótak édesapámmal, Nagyszőllősön. Hát egyszer csak bejött egy kisjány, de nagyon szép sugár jányka vót. Osztán mikor megtudta, hogy én ligeti vagyok, mingyán utánad kérdezősködött.

- Énutánam?

- Igen, nagyon jó nevetős kisjány. Eccer bokrétát tett a kalapod mellé.

- Az én kalapom mellé, egy nagyszőllősi jány? Sose tett amellé semmiféle szőllősi jány. Soha.

- Mán pedig abba kell valaminek lenni, mert a nem hazudott. Az a jány egészen szerelmes beléd.

- Tán álmába szeretett belém.

- Nem tudom, hol, de vótál náluk, még pájinkát is hozott neked.

- Nekem jány, pájinkát? Nagyszőllősön? - Mondom, hogy tán ő szereti a pájinkát.

- Hajdú annak a bátyja a vármegyénél. Azt is láttam, mert egyszer az utcán együtt mentek. Nagy szál ember, nagy bajusza van, és nagyon gazdag. A fogja kiházasítani a kisjányt. Mindent vesz neki. Annak az urának jó lesz, mert annak a hajdúnak nagy protekciója van a vármegyeházán.

Nem tudtam elgondolni, ki lehet, mi lehet. De nagyon fúrta az ódalamat. Meg is mondtam egyszer édesanyámnak, hogy én elmegyek Nagyszőllősre.

- Tán házasodni. Oda bizony ne menj, mert a szőllősi jányok nem nekünk valók.

Lehet, hogy igaza van, így osztán elmentem Budapestre. A kukoricát már akkor letörtük, meg is fosztottuk, pénzem meg nem vót, hát hogy házasodjak meg, ha pénzem nincs. Elmentem, hogy keressek egy kis lakodalomra valót.

De mán én akkor nem éreztem jól magamat Budapesten. Bálint bátyám is haragudott, hogy hiába adta a száz forintokat, se lovam, se semmi, csak járom Pestet tovább. Nem is nagyon mentem akkor hozzá, mert nem szeretem, ha haragusznak rám. Pedig hát szegény jó Erzsi néném megmondta, hogy Bálint bátyám csak azért haragszik, hogy nem tudok már megnyugodni, miért nem lesz már ember belőlem.

Hát hiszen éppen azt akartam. Itt volt Gedeon bátyám is, már az is ember lett az én káromra, mert a felesége nemigen örült annak, hogy én ha Pestre jöttem, csak szálltam hozzájuk. Mert az asszonyok olyanok, hogy nem szeretik, csak az ojan rokont, aki hoz. Az ojat nem, aki csak a legkisebbet is teher. Pedig én úgy dógoztam, nem úgy mint az ő segédjei, hanem igazándiból; rám rám bízhatta, amit akart. De őróluk nem akarok beszélni, mert mindenkinek megvan a maga baja.

Hanem én, az igaz, nagyon kutyául kezdtem már érezni magam. Nem állottam én szóba senkivel, csak raktam élire a garast. Mindig csak azon ábrándoltam, hogy kit híjjak meg a lakodalmamba cigánynak. A kispaládi cigányokat-é vagy a becsieket. Nem tudtam, mit kérnének a becsiek, ha nem kerülne sokkal többe, inkább azt, mert jobb cigányok, meg nagyobb tekintéje is van.

Vettem magamnak új ruhát, új csizmát, kalapot, két inget. Kistaféroztam magam, hogy a feleségem ne mondja, hogy semmim se vót, ő csinált belőlem embert. De nagyon lesoványodtam, mert nem tudtam egyeben spórolni, csak a koszton. De sok tepertőt megettem!! Leltem egy hentest, améknél olyan portepertőt lehetett kapni nagyon ócsón. Besütni szokták azt pogácsába, szegény emberek, én azt vettem, mert annál olcsóbb má semmi se vót. Ott kell a szegénynek megszorítani a nadrágszíjat. Akkor gyarapíthat valamit.

Hogy énbelőlem má semmi se lesz.

A fene egye meg, hogy én nem kapok mán egy jányt, aki nekem feleségem legyen. Meguntam ezt az örökös cigányéletet. Hogy mindig csak édesanyámmal vergődjek a gyenge életbe, mint egy gyermek. Jó asszony, szegény jó asszony, de mindig csak pöröl velem, meg elégedetlen mindennel, öregszik is már nagyon. Nincs, aki gondozza, mert neki már inkább segítség kellene... Fészket akartam már, mint a madár. Hogy várjon engem otthon valaki, hogy ne mosson énrám mindenféle idegen vénasszony ezen a Budapesten, drága pénzért ne jukgassa ki az ingemet a mosóklórral. Meg ne egyem örökké a pékkenyeret. Hadd lenne má nekem egy szép, derék, okos, jó feleségem, akivel jól megértjük egymást, meg tudjuk beszélni, mi kell. Aki takarékos, férre teszi, amit keresek, nem kíván többet, csak ami van. Annak örül. Jó házicseléd legyék, szeret dógozni, meg engem is szeret éjjel is, nappal is. Szóval, hogy ember legyen mán belőlem, ha itt maradtam örökös szegénynek, elvették a birtokomat, magamba sose fogom visszakeresni a negyedfél köblös erdőmet, amit elvettek az urak.

Így elmentem eccer Berky Lidi nénémhez. Annak már akkor megvót az újságáruló standja, mán kezdett jól menni neki. Nagyon szívesen látott, a gyerekei is itt vótak vele Budapesten, az anyjuk szépen nevelte őket, inasnak adta a fiát, s a lányát is kitaníttatta varrójánynak.

Ennek a Lidi nénémnek elmondtam osztán, hogy ajánljon nekem egy nekemvaló jányt feleségnek.

Aszongya:

- Tudok én egyet neked. Nagyszőllősön.

- Nagyszőllősön?

- Ott. Van ott nekem egy keresztkomám, Vasas Berti, hajdú a vármegyénél.

- Hajdú?

- Első hajdú a főispán mellett.

- Annak a húgát?

- Azt... Ismered?

- Én nem ismerem, hanem nékem valaki nagyon kommendálta már.

- No pedig az ismer téged, még szerelmes is beléd. Eccer kivette a bokrétát a kalapod mellől, és pohárba tette, mikor nála vótál. Az a bokréta még ma is megvan.

Rettenetesen elcsudálkoztam. De valami kezdett bennem mozogni, hogy vót nekem egy kisjánnyal bokréta dógom, csakhogy a nem Nagyszőllősön vót, hanem valahol másutt. Nem bírt eszembe jutni, hogy hol.

- Én má hallottam errül a bokrétárul - mondtam Berky Lidi néném nek -, de úgy hallottam, hogy a adott vóna nekem bokrétát.

- Ej, mit beszélnek bolondokat. Ott van a száraz bokréta most is a pohárba. Eregy, meglátod. Kivette a kalapod mellől. Ott vót a kalap az ágyon, mikor letetted a többi legénnyel.

Mintha gyertyát gyútottak vóna, eccerre eszembe jutott a kis Tatár Esztike. Hát ez az?...

Hűj, mijet nevettem én. Hát a Tatár Eszti emlékszik még rám a sorozás óta?

Mondom osztán:

- De hát az nem Nagyszőllősön történt, Lidi néném. Szatmáron történt a. Mikor sorozni vótam, Gedeon bátyám udvarolt ott egy jánynak, Tatár Julisnak, hát elmentem két barátommal hozzájuk. Osztán a jány már férhe ment, egy kicsi vót otthon. Mán tudom, minek hozott a pájinkát. Én hozattam vele, de, még ojan hamar megjött, hogy ugyan.

- No látod - azt mondja -, hát ez rád vár. Neked nőtt ez a kisjány, mert már szép fognivaló a...

- Héj a kutyafáját, nem is gondoltam vóna... Hogy még most is megvan a bokréta, amit kicsent a kalapom mellől.

- Meg bizony, de nagy becsbe van.

- De hogy kerül e Nagyszőllősre, ez a Tatár Eszti?

- Meghalt az apja Szatmáron, és az anyja elment a nagyobb jányához Jánkra, ez a kicsi meg idekerült Vasas Bertiékhez. Ez is fogja kiházasítani. Mán ki van mondva, hogy bútort vesz neki, ágyat, komótot, politúros szekrényt meg száz forintot. Meg ha arravaló a vő, akkor beteszi maga mellé a vármegyére.

Héj, nevettem.

- Nem is tudtam, Lidi néném, hogy még vármegye hajdúja lesz belőlem. Lássa, hogy én csak élek, a hivatal meg titokba nő nekem, mint a búza télen. Ősszel elveti az ember, télen meg nő.

De nagyon szeget ütött ez az én fejembe, nagyon tetszett nekem, hogy a kis Tatár Eszti nem felejtett el, hanem őrzi a kis bokrétámat.

Nyugodni se tudtam tőle, hanem szombaton kivettem a fizetésem, oszt azt mondtam, hogy isten áldja Budapestet, mán megint megyek haza. Pedig még vót vagy hat hét karácsonyig.

Vasárnap reggel megvettem a jegyet a vasútra Nagyszőllősig, és elindultam.

Igen, de a vonaton meg meggondoltam, hogy nem megyek el mégse úgy, hogy édesanyámmal ne beszéljek róla, meg osztán éppen nem is vót tiszta fejérgúnyám, azt is váltani kell.

Így én Tiszaújlakon leszállottam a vonatról, és hazagyalogoltam Ligetre.

- Hát téged mi a nyovoja hozott haza - azt mondja édesanyám, mikor meglátott.

Nagyon nem tetszett nekem, hogy ijen rossz kedvvel fogad, még arra is gondoltam, hogy tán megint van valami ügye, valamiféle Bimbó-história.

De édesanyám csak szidott, csak börhölt, hogy minek hattam ott a munkát, tán elcsaptak.

- Dehogy csaptak, még nem is akartak elereszteni.

- Akkor meg minek csavarogsz itthon. Itt nincsen most munkája senkinek, mert sok esők vótak, nem lehet dógozni, csak napot lopni jöttél haza.

Elmondtam osztán neki, hogy házasodni akarok. No, lett erre rívás. Neki nem kell nagyszőllősi jány. Mán megmondta, hogy neki nem kell Nagyszőllősrül egy jány se. Nem tudom, mi baja vót a szőllősi jányokkal. Menjek vissza rögtön, meg se melegedjen a helyem.

Nahát, így van az ember az anyjával. Egy se tetszett még neki, csak a Rettegi-jány jánya. Azt még most is siratta, hogy nem került rokonságba velek. Ha meg énnekem valami jót kommendálnak, vagy én választok magamnak, a nem tetszik. Váradi Piroska dógában is ő vót a bűnös, mert azt se szívlelte, mindig ojan vót hozzá, mint az éles kés. Nagyon elment a kedvem az egésztől.

Még akkor este felőtöztem szépen, elmentem Kőmívesékhez estézni. Kőmíves Erzsi meg igen megörült nekem, még nem is vót ojan szíves hozzám, mint akkor. Elmondom neki, mibe járok. Hogy csudára Berky Lidi néném éppen azt a kisjányt kommendálja, akit ű.

- Na ugye - azt mondja -, akit én ajánlok, abba belenyugodhatol.

- Igen, de édesanyám nem akarja.

- Nem neki házasodol, hanem magadnak.

- Én nem fogok égi tüzet hozni a házba. Ha ű úgy kiteszi magát, akkor ebből úgyse lesz soha békesség, szeretet.

Vigasztalt, hogy majd megszokja, megszereti. Az a fő, hogy mán a kisjány engem szeret, akkor én is szeretni fogom.

- Ej - mondtam -, nem szeretem én ezt. Én azt a kisjányt nem ismerem, most még könnyebb szakítani vele. De ha meglátom, és meg tanálom szeretni, akkor édesanyámnak rontom el az életit. Én pedig azt akarom, hogy édesanyám békességbe élje le a hátralevő kis idejit.

Így én másnap visszautaztam Budapestre. Hiába vót a nagy kőtség. Most mit csinálok. Ott szégyelltem munkára jelentkezni, ahonnan szombaton olyan nagy fittyel elbúcsúzkodtam, de nem vót baj, mer mikor leszállok a kerepesi pájaudvarrul, megyek ládámmal a Rákóczi útján befelé a városba, megy egy csapat munkás.

Megkiált a munkavezető:

- Jöjjön csak, fiatalember, akar-e dógozni?

- Akarok.

- Akkor jöjjön velem.

Elmentünk a Simor uccájába, építeni. Jó soká dógoztam én ott. Jött a karácsony, haza kellett menni. Házasodni. De a házasodásomról nem szólottam senkinek, csak szegény jó Erzsi nénémnek mondtam annyit:

- No, Erzsi néném, most hazamegyek, de vagy jövök többet Budapestre, vagy se.

- Miért, György?

- Meg akarok házasodni.

- Van már választottad?

- Még nincs.

- Akkor hogy akarsz házasodni?

- Majd csak kerül valaki.

Jaj, szegény, úgy megijedt rajtam, hogy a nem úgy van, a házasság a legnagyobb dolog az ember életébe, csak ojant szabad elvenni, akit jól ismer az ember. Mer azt mondja, ha eccer a nyakadba vetted a kölöncöt, azt osztán viselni kell.

- Mán én nem bánom, Erzsi néném: én megházasodok.

Karácsony akkor valahogy úgy esett, hogy szerda-csütörtökre esett, én meg vasárnap mentem haza, hát vót két napom. Hétfőn leöltem a disznót, elkészítettem takarosan.

Kedden reggel meg azt mondja édesanyám:

- Égy mán, hozz egy kis szalmát, fűteni akarok, látod, hogy mán bedagasztottam a kalács-tésztát.

Kimegyek, nézem, hát a sok esőbe a szalmakazal beázott kegyetlenül. Nézem elölről, nézem hátulról, sehol nincs abba száraz. Belenyúlok könyökig, csupa merő víz. Mán evvel nem lehet fűtőzni, most mit csinájjak. Mer kicsi a kazal, mind a négy ódalárul ázik. Bezzeg a nagy kazlak nem vizesek, mert nagyok, annak teteje megtartja a vizet, lejjebb lehet belőle húzni.

Errül osztán eszembe jutott valami jó, nem szólok édesanyámnak, elmegyek. Vittem magam-mal egy jó kötelet. Mingyán lesz szalma.

Kimentem a mezőre, kiválasztottam a legközelebbi szalmakazlat, mer minálunk kinn csépelnek még ma is, nem hordják szérűre a termést, ki-ki a maga fődjén csépel, osztán kinek több van, kinn hagyja a kazlat télire.

Meghúzom az egyik kazlat, szépen megkötöm, veszem fel a vállamra.

Igen, de a kerülő meg meglátott, utánam ered. Mán a faluho közel vótam, mikor elért. Megkiált, hogy ájjak meg.

Megfordulok, nekem szól? Minek ájjak?

Jön osztán, hogy hogy mertem én azt megtenni.

- Jóember - mondtam neki -, egy kis szalma, ezér nem kell olyan nagy lármát csinálni.

De neki a kötelessége. Menjek vele a bírónál.

Nem megyek én, inkább itt hagyom az egészet. Fogtam magam, lelöktem a fődre, leódtam a kötelet, mérgesen otthattam őket. A kerülőt a szalmával. Én meg elmentem, kerültem egyet, hát hogy visszanézek, egy kicsit vártam, hát a vén égetnivaló nem bekötötte az én jó húzott szalmámat, osztán ű vitte haza. Szalmáér ment ű is a mezőre. De hogy kerülő, nem hagyhatta szó nélkül, hogy más meg viszi a szalmát.

- No megájj - mondom -, majd én lelek szalmát, míg odahaza jársz.

Látok egy jó kazalt a másik ódalba, közel a faluhoz. Odamegyek, meghúzom, rakok egy jó rudast, kétolyat, mint e vót, megkötöm, felveszem, megyek haza vele a kerteken.

Micsoda? Édesanyámnak három sütésre elég vót.

No, mondom neki: no, édesanyám én se lopok többet, ha nem muszáj... vagy ha jó alkalom nem kínálkozik. Először loptam életembe, most is megfogott a kerülő, de kíváncsi vagyok, hogy megjelent-e. Mer ha meg, akkor én is megmondom, hogy ű vitte haza az én lopomá-nyomat.

De nem lett belőle semmi, nem szólt az az ég világon senkinek.

Estefelé kiállok a kiskapuba, arra megy Kánya Zsigmondné:

- Mér nem nősülsz mán meg?

- Majd. Ráérek.

- Nősülj meg. Anyád itt marad halva. Sose vagy itthon. Azér nem akarsz - azt mondja -, mert Váradi Piroska nem megy hozzád.

Evvel elmegy, én meg csak nézek egy nagyot.

Nem jön hozzám?... Még nem is kértem... No ezt megtudom, hogy jön-e hát, vagy nem.

De mérges vótam kegyetlen, hogy minek avatkoznak bele az én dógomba.

Mingyán mentem arrafelé, amerre Váradi Piroskáék laktak, a felvégre. De nem hozzájuk mentem be, hanem a kocsmába. Az ott vót akkor közel hozzájuk.

Kocsis Ambrus vót akkor a kocsmáros, azér is vállalta a falu kocsmáját, hogy ha úgyse lehet a feleségét egyébre használni, hát erre jó lesz, mert kikapós vót az asszony.

Bemegyek, leülök. Rendelek egy liter bort.

Mán fele bennem vót, mikor bejön Balog István. Az öreg. Aki első béres vót, mikor én Salánky Arvédnál ostorosgyerek vótam. E vót az, amékre nagyon haragudtam, mert fődhő vert, mikor szántottunk, hogy az ökröt nem jól vezettem, hanem kicsapott a borozdábul. Nekem jött, torkon fogott, és fődhöz vágott, hogy mér nem vezetek jól, mikor éppen úgy törekedtem, de mire elibefordultam a marhának, a fiatal tinók már ki is rángatták az ekét a borozdábul.

Osztán e meg ahelyett, hogy helyre térítette vóna őköt, engem vert a fődhő. Nagyon haragudtam én akkor arra, megfogadtam is, hogy eccer megfizetek neki érte.

Hát most ott ült velem szembe. Eltelt azóta tíz esztendő, én már jó magam-kőttes legényke vótam, e meg olyan kis öreg lett, mint egy csutka.

Mondom neki:

- No, István bácsi.

Azt mondja:

- Ismerlek, öcsém.

- Ismer kend? Hát tudja kend, honnan dörög az ég?

Avval felállok, odamegyek hozzá.

- Emlékszik kend, hogy mikor a Salánky tagjába szántottunk, osztán kend tartotta az ekét, én meg vezettem a tinókat, osztán kicsaptak a borozdábul, míg fordultam vele, osztán kend megfogott, osztán fődhő vert.

- Gyermek vótál még akkor, öcsém.

- Éppen a, hogy gyermek vótam, semmit se tudtam, annyit tudtam, mint az a tinó. Hát meg kellett akkor engem fogni magának, osztán a fődhő?

Avval megfogom a kis öreg embert, a mejjin, osztán úgy ahogy vót, felemeltem a levegőbe, megráztam.

- Mit szólna kend ahhó, ha én most kendet a fődhő mázolom, hogy taknyán csúszik, vén kutya?

Avval letettem a fődre. Aligség alig tudott lábára állani.

No, mikor esszeszedi magát a nagy ijedtségbül, azt mondja:

- Igazad van, öcsém, mer most mán te vagy az ember, én meg mán semmi se vagyok.

- Jó van - mondom -, jöjjön ide közelebb, igyon meg egy pohár bort. Karácsony este van.

Odaült az asztalomhoz, megitattam vele egy liter bort, akkor azt mondtam neki:

- No jól van, István bácsi, most mán el van felejtve az egész, hanem mondja meg a béresgazdáknak, kocsisoknak, számadóknak, mindenféle fajta parancsoló embereknek, hogy máskor a gyermekkel ne úgy bánjanak, ahogy kend csinálta. Akkor nem lesz semmi baj.

Evvel elkergettem, én meg tovább búsultam.

Mondom a kocsmárosnak:

- Hogy van most a szokás? Mikor lesz tánc?

- Hónap este - azt mondja.

- Jó van, de jó cigányok legyenek.

- Lesznek - azt mondja -, mégpedig becsiek.

- Nagyon jó.

Avval nem szóltam többet, hazamentem karácsony estét ünnepelni. Szép ünnep vót, disznótoros.

Másnap karácsony. Mentem templomba. Nagyon körülvettek a legények, de az én cimboráim már házasok vótak. Orbán Gyurinak mán gyereke is vót. Files Gyurkának is hasas vót a felesége. Majd a lesz az enyém is, csak még nem tudom: mejik. Körülnéztem a templomba, mék jány várja az áldást tőlem. Ott vót Váradi Piroska is, sápadt vót egy kicsit. Ezt kéne mégis megpirosítani.

Megyek este a kocsmára, mán vótak szépen. Még táncoltak is mán. Én nem táncoltam, csak leültem, és rendeltem egy litert.

Vót a kocsmárosnak két kisfia, a nagyobbik mán jócskán megnőtt vót, jó értelmes gyerek, odaszólítom. De csak mikor mán bennem vót a liter.

- Gyere csak, te kis Ambrus... El tudnál-e menni Váradiékho?

- El - aszongya a gyerek.

- Hát akkor ugorj át, osztán mondd meg Piroska nénédnek, hogy gyüjjék táncolni. Én hívatom.

Elmegy a fiú. Jön vissza.

- No, mit mondtak?

- Aszonta Piroska néném, nem gyühet, beteg.

- Fekszik?

- Nem.

- No, akkor eredj vissza, mondd meg, hogy azt izenem, gyógyujjon meg, én izenem. Hanem rögtön jöjjön.

Újra megy a gyermek. Megint jön.

- No, mi a szó?

- Azt mondta Váradiné, hogy mér nem ment maga, György bátyám? Úgy a tisztesség; ha híjja a jányt, eljön, de maga menjen érte.

- Jól van, elmehetek.

Felállottam, elmentem.

Bemegyek hozzájuk. Ott van apja, anyja meg ű, Piros.

- Jó estét.

- Jó estét.

- No, Piroska, mér gyüttem... Gyüssz-e táncolni?

Biztattak, hogy űjjek le.

Az apja meg feláll, kimegy.

Menjen. Ennek úgyis az a dóga, hogy kimenjen, ha komoj szó van a házba.

Beszélgetünk osztán. Hát bizony a Piroskának nagyon színtelen vót az arculata. De azér megpirosodott egypárszor, mikor egyet-egyet szóltam neki.

Hát a végín azt mondja:

- Hogy jutottam eszedbe?

- Nécsak, Piroska - mondom neki -, úgy jutottál eszembe, hogy mán nagyon régen benne vagy az eszembe. És most azér jöttem haza, hogy házasodni akarok. Hát most még lehet. Te vagy az első, felelj: eljössz-e hozzám?

A jány elhallgat. Nem néz rám, csak nézegeti a zsebkendőjét.

- Várjon még egy esztendeig - azt mondja -, egy esztendő múlva elmegyek.

- Egy esztendő múlva?

- Igen. Egy esztendő múlva.

- Hát, Piroska, megértettem szíved szándékát. Egy esztendeig nem várhatok. Isten áldjon.

No, az anyja megijedt, tartóztatott, de én úgy elmentem, mintha ott se lettem vóna. El.

- No megájj, az anyád istenit, majd lesz nekem táncosném.

Avval végigmentem a falun, csak úgy kis ruhába, mer még a télikabátom se vót rajtam, mer csak úgy mentem át Piroskáér, legényesen. Kegyetlen hideg vót, a kezembe vót egy kis tengerinádpálca, avval mentem végig a falun.

Suhogtattam a pálcát. A jegyző háza előtt meg is fenyegettem az ablakát. Ettől szenvedtem legtöbbet. A tanító háza előtt is suhintottam egy nagyot; itt szenvedtem a másik legtöbbet. Hej Piri Márta, hol vagy? Itt a házasodás ideje, még csak rád se gondolhatok. Elmentél, azóta kisasszony vagy, nem hallod a bagolykvékolást.

Így végigmentem az egész falun, minden ház előtt suhintottam egyet, kire hogy emlékszem. Kovács Marinak is egyet, mér tanított meg cicázni, a gányójányok pajtája felé is egyet-kettőt, ezek tanítottak meg a szerelem mulatására...

Végigmentem egészen az alvégre.

Megállottam Kőmívesék háza előtt.

Bemegyek.

- Jó estét.

- Isten hozta, György.

- No Erzsike, no kedves Erzsike, jössz-e táncolni?

- Táncolni?

- Bizony, táncolni. A nagy kocsmára. Szól a muzsika.

- Nem megyek, nincs kiér.

Ránéztem, suhintottam:

- Most gyere... most híjlak...

Erzsi rám néz, akkor elnéz valahova a sarokba. Hallgat.

De én úgy állottam, mintha most gyúlna ki a ház felettem. Magam se tudtam, miféle ház: az én egész életem háza... Ha ez most azt mondja, hogy nem jön, leég akkor az egész épület, akkor nem tom, mi lesz velem, nyomorult kódussal...

Sokáig állottunk egymás mellett. Erzsi nem mozdult, csak nézett maga elé. Az ágy végébe megmozdult a gyereke, a kisjány. Mán a bőcsőt kitették, mán nem fért abba, az anyja ágyába hált. Erzsi meg a ház kisvégébe lakott a kicsijével. A szülei a nagyvégbe.

Hát ott állunk, mondom, nézem a lámpát. Füstöl. Nagyon megharagudtam akkor arra a petróleumlámpásra, fogom a suhogót, elkeseredésembe emelem, hogy rácsapok. Erzsi megérzi, megkapja a kezem.

Erre elkezdünk birkózni.

Átöleltem fél karral. De erős vót. Eldobom a pálcát, s a másik karom is a derekára. Ahogy fordulok véle, felkapom, a szoknyája repül, de olyat repül, hogy elfújja a lámpát. Setét lett.

Iszonyú düh jött belém. No, Kőmíves Erzsi, most véged.

Nem mer sikítani, én meg belecsókolok a nyakába, ahol érem.

Egy szót se szólt, se ő, se én. Birkózik, mar, liheg. Az ágyba akartam, de ott vót a gyerek. Ű is azt kímélte, hogy fel ne ébredjen... Letettem a fődre... Vastag pokróc vót az ágy előtt. Nem ütötte meg magát...

Szegényt csak elfutotta a forróság, és már nem bánta, akármi történik vele.

Megcsókoltam osztán.

- Hát jössz?

Kérdem tőle.

Azt mondja csendesen:

- Várj meg, míg őtözök.

Kimentem. A tornácon vártam. Felőtözött. Elmentünk.

Úgy mentünk végig a falun. Szép csendesen. Egymás mellett.

Mán e más vót, ez a menés, mint ahogy jöttem. Akkor olyan vótam én, mint a bús bika. Fel tudtam vóna robbantani az egész községet.

Most? Bántam én mán az egész világot... Mán énnekem rendbe vót a szénám... Olyan örömem vót mán nekem az életbe, amilyet el se tudtam képzelni soha. Megvót mán a párom. Megvót a fészkem. Jövőm, minden.

Hogy én ilyen csudát értem: itt vót kicsi kortul mellettem, aki nekem valónak született, és én arrul semmit, de semmit nem sejtettem. Csak most. De most osztán, mintha egy szippantásra be tudtam vóna inni az egész falut, az egész határt meg az eget, fődet, csillagokat.

Ott libbengett énmellettem mán az egész életre való. Isten áldjon, Piri Márta, te csak egy kis buborék vótál; Kovács Mari, te meg csak egy kis szeplő az én életemben. Gányójányok? Csúfság, szégyenség... Váradi Piros?... Ennek még tartozok valamivel. Tűz égesse meg a boszorkány tojását.

De mán evvel se törődtem. Csak oda-oda pillantgattam Erzsire. E mán nem Kőmíves Erzsi: ez má az én Erzsim. Slussz.

Hát elérünk a kocsmába. Bemegyünk. Elöl én, utánam Erzsi. Úgy jött utánam, mint a kisbornyú az anyja után. Vagy apja után? No, a szerető párja után az asszony, mondhatnám.

Leültettem. Nemigen a főhelyre, mer a nem illett. Nem is kell, hogy nagyon kihíjja az ember a kíváncsiságot. Mert kíváncsiak a népek. Pedig aki a főhelyekre ül, annak fizetni kell; de én mán kezdtem azt számítgatni, hogy lakodalomra kell spórolni.

Jön az Ambrus gyerek, mit hozzon?

- Hozzál, fiam, egy féllitert abbul a mézes, forraltbul. Két kis poharat hozzá.

Elhozza a gyerek. Tőtök. Koccintok Erzsivel. Fogja a poharat. Felemeli a világosság felé, nézi. Én meg ütet nézem. Hát látom én az arcán, hogy meg van színesedve. Mert olyan sápadt jány vót, hanem most valami jó kis pirosság vót a két orcája élin. De a szeme körül meg valami olyan szín, amit a jányok csók után kapnak. Olyan sárgás fejér izzadásos, mint a viasz színe.

Elmosolyodok. De nem kacsintottam, csak néztem. Ő is komoly vót.

- Igyál mán.

Ivott egy kicsit. Cukor vót a borba, meg mazsolaszőlő.

- Gyere táncolni.

Jött. Mikor a cigány megállott, leültünk.

Ülünk, csak ülünk. Nem szóltunk. Mán nem kell szólani. Ha minden ilyen jó rendben van.

Eccer csak, magam se tudom, felállok. Megláttam az Ambrus gyereket, hozzáléptem:

- Égy csak, fiam, égy csak, Ambrus fiam, még eccer. Váradiékhó. Mondd meg Piroska nénédnek: azt izenem, ha látni akar, elgyühet...

Rám néz a gyerek. Ránéz Erzsire. Elszalad.

De ott álldogált mellettünk Somos Pál keresztapám. Hajja, mit akarok. Odaszól:

- Gyere csak, György... Ne küldj te Váradi Piroskáért. Megharagszik Kőmíves Erzsi.

- Ü dóga.

- Minek híjtad ide, ha más jányért küldesz?

- Én dógom.

Micsoda? Öt perc múlva ott vót Váradi Piros.

Azt mondja Erzsi:

- Minek híjtad ide Váradi Piroskát, ha engem hoztál?

Mondom neki:

- Mér ne híjtam vóna? Tartozok én avval neki... Hadd lássa.

Avval hátat fordítottam Váradi Piroskának. Félbehattam ütet. Egyet se néztem felé. Erzsivel táncoltam reggelig.

- No, Zsiga bátyám - végezte beszédét Joó György -, e vót az én életem. A többirül nem érdemes egy szót se szólani... Újesztendőbe megkértem az Erzsi kezét. Februárba... Augusztusba kitört a háború.

Vége vót a boldog életnek.

UTOLSÓ BESZÉLGETÉS

arról, hogy minden hibának van korrektúrája, csak annak az egynek nincs, hogy az ember megszületett és él. Vagy talán annak is van?

Ma 1935. április 1.

Április 1., az valami tréfanap a magyar népszokásban. Én a szedést korrigáltam: a nyomda fürge ördögével verekedtem: a betűhibákra egerésztem s a tréfacsináló naptól indíttatva, végiggondoltam ezen a három éven, ami eltelt, mióta ez a regény először megjelent a *Pesti Napló*ban. Három év: elmúlt a hivatalom is. Az is három évig tartott, s éppen elég volt. Ma megint független író vagyok, ahogy Csontos bácsi, a napszámosból lett országos képviselő kérdezte:

- Osztán, uramöcsém, maga kezére dógozik? vagy más műhelyébe?... Önálló iparos? Osztán van-i elég megrendelése?... Hála istennek, ha van.

Szóval korrigáltam a „megrendelést". Nagy figyelemmel, mert a legutolsó munkámért a püspöki áldást is megkaptam, avval az exceptióval, hogy „sok benne a sajtóhiba". Vigyáztam azért, mert akkor ez a megfigyelés nagyon ártott életem főművének: az emberek észre se vették, hogy azon a regényen tizenhét évig dolgoztam, csak azt visszhangozták, hogy sok benne a sajtóhiba. El is határoztam, hogy ebben nem hagyok egyet sem, írmagnak sem. Csak úgy ne járjak vele, mint Döbrentei Gábor, aki azzal vitte el az új könyvét Virág Benedekhez, hogy: „No, urambátyám, itt az első magyar könyv, amiben nincs sajtóhiba." Ránéz Virág Benedek a könyvre; s azt mondja: „Látom, úröcsém, *ordította* Döbrentei Gábor."

Ahogy vaklálok a betűk felett, nyílik az ajtó, és ki lép be rajta?... Joó György.

- Hű, fiam, de jókor jöttél. Mi szél hord már megint Budapesten?

- Rossz világ van odahaza, Zsiga bátyám, egyre rosszabb. Megint arra vetettem magam, hogy feljövök már egy kis pénzt keresni. Nehezen élünk otthon a falun.

- Nehezen, fiam?... Csak ennivaló legyen.

- Iszeng, ha vóna. De a nincs éppen. Olyan rossz termés volt, hogy a vetőmagot se kapta meg egy gazda se. Aki hatvan mázsa búzát elvetett, negyvennégy mázsát aratott belőle... Hagytam a családnak húsz kiló kukoricalisztet, még van egy kis bab. Disznót bizony nem is öltünk. Tehenünk nincs, csak az az egy, akit most három esztendeje otthattak, adótehénnek, a meg má semmit se ad, igaz, én se igen tudok adni neki semmit, meddő, mégis tartani kell... Hát eljöttem... de má két hete itt téblábok, egy pár csizmát eltalpaltam, de úgy higgye meg, bátyám, egynapi munkát nem tudtam szerezni két hetek alatt...

Nagy kedvtelenség csapott rám: ezen a Joó Györgyön nem lehet segíteni.

Nézem az embert. Az utolsó három esztendő alatt megöregedett. Már az arca élén csak a bőr feszül. Barna bogár szemei nyugtalanul repkednek. Bajusza lóg s ajka lila.

Ebéd után összeültem vele. Odaadtam neki a könyvnek kiszedett első íveit, elolvasta.

- Úgy vót, György? Igazán írtam?

Vártam, hogy megnyilatkozik, hogy magára ismer-e, s nincs-e kifogása, hogy az életét ilyen őszintén elmesélem az egész világnak,

- Hát bizony így van e most is. Nem lesz az idén se semmi termés. A tél száraz vót, az egerek kirágták a búzát. Jöttem a mezőkön, csak néztem, mi lesz ebből, jóisten?

Mint a száraz malom zuborgása, zörgött és zakatolt belőle a panasz. Elgondolkoztam a sorsán.

- Nézd, György - mondom neki. - Azért a te faludból senki se megy el. Mindenki csak megél. Csak te nem tudsz élni?

- Dehogy él. Dehogy nem megy. Elmenne a mind, csak tudna hova menni. De minek menjen el a szegény nyomorult nép, ha másutt se kapja meg a napérő kenyeret.

- De hát, az istenért, csak van valaki nálatok is, akinek jól folyik a dolga. Mondd csak el, kinek megy jól nálatok?

Lehajtotta fejét, és maga elé meredt:

- Jól megy a jegyző úrnak, van hivatala, rendes fizetése, amit az államtul kap... Jó a tiszteletes úrnak is, a felesége is nyugdíjas. Neki is befolyik a fizetése. A fődjéért kap tíz mázsa tengerit, négy mázsa búzát. Fát is kap. Meg államsegélyt is.

- Meg stólát, ugye? Keresztelésért, temetésért?

- Azt nem sokat, mert minálunk már nem sokan születnek, nem sokan halnak meg. Tavaly vót két születés, három haláleset. A keresztelésért kapott két pengőjével négy pengőt, a temetésért, darabjáért nyolc pengőt, az huszonnégy.

- A bizony nem sok... Még kinek megy jól?

- Jól megy a vámőröknek, vannak hatan. Hogy most a mi falunk éppen a határon van, benne van a trianoni szerződésben is, Magosliget... Szóval a besorozott katonáknak is jó. Vannak a kaszárnyában tizennégyen. Még a szakácsnéjuknak is jó. Egyszóval azoknak jó, akiket az állam tart el. Vagy a község. Mert jó a kisbírónak is, a levélhordónak meg az éjjeliőrnek... Még a cselédeknek is elég jó, de mán a faluban csak három cseléd van, egy férfi ember, kocsis és két szógáló jány. Ezelőtt a gazdák mind tartottak cselédet, nem tartanak már.

- Hát a gazdáknak?

Hozzáfogott számolni a gazdákat, egyenként, végigment az égész falun:

- Tizenkét házban van élet, a többi mind nyomorban van. Tizenegy ház megszűnt, harminc-nyolc házban csak nélkülözés van. Nincs mán minálunk csak ötven ház. A többit lerontották, elhordták, csak a puszta hely van... Én is úgy vagyok: nem vagyok képes lepadlásolni a házam hátulsó szobáját. Pedig nem vótam részeges soha, dógozni szeretek. Megőszültem ebbe a három esztendőbe... Itt a kezem, eben e: *egészen meg van szépülve*. Nem töri fel a munka... Ez az egy szerencse, hogy gumitalp van a csizmámon, lejártam volna egy pár bőrtalpat, mióta itt vagyok Pesten... Sehol semmiféle munkát nem lehet találni. Odamegyek akárhova: „Kérem szépen, nem lenne szíves valami munkára, napszámos munkát...” „Kérem, azt feleli, csak a párkányok lesznek javítva, semmi más...” Azért építenek négyemeletes állványokat. Dehogy is vesznek fel munkást, inkább azt is elküldik, aki má ott van... Gép keveri a betont. Két talicska kell hozzá, egy meg eligazítja. Ahol harminc, harmincöt ember dolgozott, ma három elég.

Bólogat, tűnődik.

- Má nem bánnám, csak azt az időt még megérném, mikor újra szükség lesz az emberre... De itt vannak a gyerekeim... Mi a mai fiatalok élete?... Nem isznak ezek... Má nincs kocsma... öthat liter pálinka a zsidónál eltart három hétig. Vámőrök isznak csak titokba, meg a csempészek. Jönnek át a másik félről, odaátrul, azok igen: de a mieink soha... Az én időmbe?... Ha én a kocsmába mentem tizennyóc éves koromba, a pitarban állottunk meg, mert odabe tele vót

legényekkel a nagykocsma. Két sorba ültek... Ma?... Ma már nincs gyerek. Egy ha van. A legtöbbnél egy se. Ha így megy, akkor a mi falunk nemhogy szaporodna, de elfogy... És aki van is, fiúgyerek? Úgy meglátszik rajtuk a nélkülözés. Nem tud adni nekik az anyjuk tíz fillért. Úgy megtanulja a gyerek a nincsent. Azt mondja a tizenkét éves fiam: „Édesapám, ne tessék annyit adni az aprómarhának, mert elfogy. Nem lesz" - azt mondja. Még ennek a kisfiúnak egy vásári őtözet ruhát nem tudtam venni, mióta él...

Csak hallgatom, hallgatom, lesújtva és tehetetlenül. Az ország gazdasági állapota leromlott, különösen a keleti végeké. Joó György továbbdongja a gyászigéket.

- Édesanyám még nullásllisztből sütötte a kenyeret, azt mondta: annak van szaporája. De ócsó vót: vett tíz-tizenkét kiló lisztet akármikor, nem vót gond. Most egy mázsa búza 18,50. Én egész télen egy kilót se vettem... Húst karácsonyra vettünk. Harminc fillér egy kila liszt, két pengő negyven egy kila zsír... Egy kis habarást csinál a feleségem tej nélkül. Beletesz a lisztbe kis hagymaszárat, rántást csinál, zsír nélkül. Én meg ott heverek; egész télen egy pengőt nem tudok keresni... Hol vannak a régi jó túrósbélesek? Néha eszembe jut, még álmomból is arra ébredtem, hogy azt ettem. Mondtam édesanyámnak: „Jaj, de szeretem a túróstésztát, édesanyám, főzzön mán." Megfőztük mink azt akkor hétköznap is... A só? Csak öten vagyunk, hozunk egy kila sót, má vége... Akkor tíz krajcár vót a finom kősó, amit Szlatináról hoztak, kétszer olyan jó: ma hatvan fillér ez a semmi főtt só... A rizskása tizenkét krajcár vót, ma nyolcvan fillér... Cukor? Nem is tudom, milyen drága. Karácsonyra vettek, egy kocka két fillér vót. Tíz fillérért öt kockát hozott a gyerek, sírt a feleségem... A gyufát má úgy veszik minálunk, hogy három asszony adja össze a paklira a hat fillért, osztán szálanként szétszámolják maguk közt... A zsidók is mind elmentek a faluból, nincs mán, csak az egy kocsmáros, pedig tizenkilenc vót nálunk valamikor... Csak tessék kihirdetni, jó bátyám, az én régi boldog életemet. Ha azt meglátják az emberek, meg a kormány, hogy milyen élete vót ebben az országban a szegény magyar embernek valaha, akkor talántán gondolnak egyet; és azt mondják: csináljunk még eccer ilyet nekik.

- Nézd, György fiam, én ezt a te életedet megírtam, most újra meg újra elolvastam, s meg is fog jelenni könyvben... De ahogy nézem, úgy láttam, az olvasók azt fogják mondani: ez az ember, amilyen derék, ügyes fiú, élelmes, okos, erős, eszes volt gyerekkorában meg legény korában, mégis semmire se tudta vinni... azt fogják mondani: ez az ember mégse volt hős... Az embereknek csak az imponál, ha a szegény ember gyermeke elindul a mese útján, és eljut odáig, hogy feleségül veszi a király legkisebbik leányát, és aztán boldogan él, ha meg nem halt... Mondd meg, hova jutottál te?

Joó György rám nézett komoly szemeivel:

- Hova jutottam?... Ha én nem lettem volna ilyen ember, amilyen vótam, azóta meghaltam vóna az árokparton. Iszen én tizennégy esztendős koromban semmi nélkül maradtam. Engem úgy megüldöztek a fiskálisok meg a többiek, azt akarták, pusztuljak el a faluból... De én ottmaradtam. Nekem ma ott nyolc hold földem van. Öt gyereket felneveltem. Két jányt férhez adtam, Egy fiamat szabómesterhez iktattam be inasnak. A többi is, ahhoz képest, egészséges, és olyan jó gyerek, hogy párját kell keresni. Én egy olyan nőt vettem el feleségül, aki ennyi idő óta egy rossz órát nem szerzett nekem. Inkább a legnagyobb bajokban is csak vigasztalásomra vót, és a verejtékemet letörülte... Én azt elmondhatom, hogy Isten segítségével jól házasodtam. Annyi sok fejércseléd közül a legjobbat választottam ki. Hálát adhatok az Istennek, hogy ebbe a szerencsébe részeltetett, hogy lelki boldogságot adott... Mert Kőmíves Erzsi vót... Mert huszonöt év nagy idő, de huszonöt év alatt egyszer felleg nem jött az én homlokomra ümiatta... Ezt nem tudom, melyik királynak milyen lánya adta vóna meg az ő urának...

Joó György lelke nagy bánatában, szívének nagy boldogságában rám emelte tekintetét, s a szemében könnycsepp égett, s fehér homlokán büszke öröm ragyogott.

Nem bántom tovább: így van ez, Joó György.

A te életed mintaszerű emberi élet. A szegény magyar földműves ember együgyű élete. Nem futottál hiábavaló földi javak után: mennyei kincset szereztél ezen az igazán siralmas földi téreken.

Arról nem tehetsz, hogy az ember az ország szolgálatában elég, mint a kicsiny gyertyaszál. Ebben mindnyájan osztályos társaid vagyunk e megtöretett hazában.

.oOo.